

Lektorálta:
DR. VISEGRÁDY ANTAL

ISBN 978-963-19-7654-0

Minden jog fenntartva. A mű egészének vagy bármely részének mechanikus, illetve elektronikus másolása, sokszorosítása, valamint információszolgáltató rendszerben való tárolása és továbbítása a Kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez kötött

A kiadványban hivatkozott jogszabályok 2013-ban voltak hatályosak.

A kiadó és a szerzők az azóta bekövetkezett változtatások nélkül, az eredeti kiadás változatlan közlésével jelentik meg jelen kiadványt.

Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (+36-1) 460-1873
Fax: (+36-1) 460-1822
E-mail: kiado@ofi.hu

A kiadásért felel: dr. Liptai Kálmán rektor
Raktári szám: NT-40138
Felelős szerkesztő: Hernádi Katalin
Műszakiiroda-vezető: Horváth Zoltán Ákos
Borítóterv: Korda Ágnes
Műszaki szerkesztő: Dobó Nándor, Görög Istvánné
Terjedelem: 25,03 (A/5) ív
A 2013. évi kiadás változatlan utánnyomása
Nyomta és költötte az Alfldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető: György Géza vezérigazgató
Nyomdai megrendelési száma: 9190961.49.01

A jog szerepe a politikai-gazdasági rendszerváltozásban	15
Egy új – történeti (?) – alkotmány	20
A jog valódi célja	22
A jogrendszer felépítése – közjog és magánjog	24
Közjog és magánjog	24
A jogszabályi hierarchia és a jogi norma	25
Jogállamiság és a demokrácia alapintézményei	26
A jogállamiság	26
A véleménynyilvánítás szabadsága	28
A vallásszabadság	37
Vallási gyűlölétesbeszéd	38
Vallási öltözletek viselésének korlátozása	39
Szektek, illetve szektáknak tekintett egyházak vallásszabadságának korlátozásai	42
Vallásoktatás és vallási jelképek elhelyezése az iskolában	44
A demokrácia	47
Emberi jogok – a kultúra alapkövei	47
Emberi jogok – értékek kavalkádja	48
Emberi jogok – értékek hierarchiája	49
Emberi jogok – veled, de nélküled	51
Emberi jogok – korlátok közt dől el	55
Magyarország alaptörvénye, sarkalatos törvények	58
Választási rendszer	58
Az államberendezkedés	59
Gazdasági alkotmányosság	61
Gazdaság a büntetőjogban	63
A gazdasági bűncselekményekről általában	63
Gazdasági bűncselekmények és az Európai Unió	65
A magyar rendszer fejlődése 1945-től napjainkig	67
A jogi személyek büntetőjogi felelőssége	71

Egyes gazdasági bűncselekmények	72
Gazdasági csalás	72
Költségvetési csalás	73
A számvitel rendjének megsértése	75
Csődbűntett	76
Feljelentés elmulasztása a felszámolási eljárásban	79
Rossz minőségű termék forgalomba hozatala	79
Megfelelőség hamis tanúsítása	80
Fogyasztók megtévesztése	81
Tartozás fedezetének elvonása	82
Versenytárs utánzása	83
A polgári jog	85
A polgári jog főbb rendelkezései	85
Jogképesség, cselekvőképesség	85
Holtnak nyilvánítás és a halál tényének bírói megállapítása	86
A jogi személy jogalanyiséga	87
Nagykorú cselekvőképességének korlátozása	89
A cselekvőképesség teljes korlátozása	90
Gondnokság alá helyezés	90
A polgári jogviszony tárgya	90
A ráutaló magatartás szabálya	94
A jogügylet	94
A család a jogban	96
Alapelvek	96
Házasságkötés	96
Házastársi vagyonközösség	97
A leszármazók (gyermek) jogállása	97
Az örökbefogadás	97
A tulajdonjogra vonatkozó legfontosabb rendelkezések	99
A tulajdonjog fogalma	99
A tulajdonjog alanya	99
A tulajdonjog tárgya	99
A tulajdonjog tartalma	101
A birtoklás joga	101
A tulajdonjóból eredő kötelezettségek	105
A tulajdonjog védelme	105
A tulajdonjog megszerzése	106
Árverés	106
Elbirtoklás	106

Termékek, termények és szaporulat elsajátítása	107
Gazdátlan javak megszerzése	107
Vadak, halak tulajdonjogának megszerzése	107
A tulajdonjog megszűnése	109
Közös tulajdon	109
Használati jogok a tulajdonjog körében	111
Szerződések a magyar jogban	113
A szerződés létrejötte	113
Általános szerződési feltételek	115
Szerződéskötési kötelezettség jogszabály alapján	117
Az előszerződés	117
Képviselet	117
A szerződés értelmezése	118
Akarathibák	119
Az érvénytelenség jogkövetkezményei	121
Engedményezés	122
Jogátruházás	123
Tartozásátvállalás	123
Szerződésátruházás	123
A teljesítés	123
Fajta és mennyiség szerint meghatározott szolgáltatás teljesítése	123
A pénztartozás teljesítése	124
A beszámítás	124
A szerződést biztosító mellékkötelezettségek	124
A foglaló	124
A kötbér	125
Jogvesztés kikötése	126
A kezesség	126
Zálogjog	128
Vagyont terhelő zálogjog	128
Zálogjog jogon és követelésen	128
Önálló zálogjog	129
Óvadék	129
A szerződésszegés	129
A szerződésszegések fajtái	130
A kötelezettség késedelme és a teljesítés megtagadása	131
A jogosult késedelme	132
Hibás teljesítés és szavatosság	133
Kellékszavatosság	134
Szavatossági jogok	135
Szavatossági határidő	135

Felróható hibás teljesítés	136
Jótállás	136
Lehetetlenülés	137
A szerződésszegésre irányadó közös szabályok	138
Felelősség a közreműködőért	138
kártérítés a magyar jogban	139
A jogellenesen okozott károkért való felelősség	139
A polgári jogi felelősség feltételei	141
A jogellenes magatartás	141
A kár	141
Okozati összefüggés a magatartás és a kár között	144
Vétkesség	144
Kárelhárítás, kármegelözés, kárenyhítés	145
A károsult saját hibája	145
A kártérítés általános szabálya	146
A polgári jogi kártérítési felelősség rendszere	146
Fokozottan veszélyes tevékenység	146
Felelősség az alkalmazott vagy jogi személy magatartásáért	148
A közhatalom gyakorlásának körében okozott kár	148
Megbízott károkozása	148
Felelősség a vétőképtelen személy károkozásáért	149
Épülettel kapcsolatos károk	149
A termékfelelősség	150
Állatok károkozása	151
Az egyes szerződéstípusokra vonatkozó rendelkezések	152
Az adásvételi szerződés	153
Az adásvétel különös nemei	154
Lízingszerződés	158
A vállalkozási szerződések	159
A vállalkozási szerződés megkötése	160
A felek alapvető jogai és kötelezettségei	160
A megrendelő ellenőrzési és utasítási joga	161
A megrendelő elállási joga	161
A vállalkozó díja	161
A vállalkozási szerződés nevesített alfajai	162
Kutatási szerződés	164
Utazási szerződés	165
A forgalmazási és jogbérleti (franchise) szerződés	165
Mezőgazdasági vállalkozási szerződés	166
Közsolgáltatási szerződés	166

Letéti szerződés	167
Megbízási szerződés	169
Fuvarozási szerződés	172
Felelősséggel a szerződés megszegéséért	173
Hitel- és számlaszterződések	175
Hitelszerződés	176
Fizetésiszámla-szerződés	177
Fizetési megbízási szerződés	177
Biztosítási szerződés	178
A kárbiztosítás	181
A felelősségbiztosítás	181
Összegbiztosítási szerződés	182
Személybiztosítások	182
Egészségbiztosítási szerződés	183
Az öröklés	184
A törvényes örökösek köre	185
A gyermekek öröklése	186
Örökbefogadott öröklése	187
Osztályra bocsátás	187
A végintézkedés	187
Közvégrendelet	188
Az írásbeli magánvégrendelet kellékei	189
A szóbeli végrendelet	189
A végrendelet érvénytelensége és hatálytalansága	190
Öröklési szerződés	191
A munkajog	192
A munkajog vázlata	192
A munkavégzési viszonyok felosztása	192
Munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok	192
A munkaviszony alanyai, a munkaszerződés	194
A jogok gyakorlásának és a kötelezettségek teljesítésének szabályai a munkajogviszonyban	194
Az érvénytelenség szabályai a munkajogviszonyban	195
Az elévülés szabályai a munkajogviszonyban	195
A határidők számítása	195
A munkaviszonyra vonatkozó szabályok	195
A munkaviszony létrejötte, a munkaszerződés megkötése és tartalma	196
Tartalmi követelmények	196
A próbaidő	196
A munkaszerződés módosítása	197

A munkaviszony megszűnése és megszüntetése.....	197
A felmondási idő	198
A végkielégítés	199
Azonnali hatállyú felmondás	199
Eljárás a munkaviszony megszüntetése esetén.....	199
A munkaviszony jogellenes megszüntetése és jogkövetkezményei	200
A munkavégzés szabályai	200
Mentesülés a munkavégzési kötelezettség alól.....	201
A tanulmányi szerződés	201
A munkaidő és a pihenőidő.....	202
Rendkívüli munkavégzés	202
A pihenőidő	202
A rendes és a rendkívüli szabadság	203
A munka díjazása	203
A gazdasági társaságok	204
A társaságokra vonatkozó általános szabályok	204
Kereskedelmi társaság.....	204
Polgári jogi társaság	204
Az építőközösség	205
A közös háztartásban élők vagyoni viszonyai	206
A gazdasági társaságok	206
A gazdasági társaságok közös szabályai.....	208
A gazdasági társaságok formái, alapítása	209
A gazdasági társaságok testületeire, vezető tisztségviselőire vonatkozó közös szabályok	212
A gazdasági társaság törvényes működésének biztosítéka	216
A kisebbségen lévők jogai	218
Hitelezővédelem	218
A gazdasági társaságok megszűnése	219
A gazdasági társaság jogutódlással történő megszűnése (átalakulás).....	219
Az egyes gazdasági társaságok szabályozása	225
A közkereseti társaság (kkt.)	225
A betéti társaság (bt.)	227
Közös vállalat (kv.)	228
A korlátolt felelősséggű társaság (kft.)	229
Részvénytársaság (rt.)	239
Kapcsolódó vállalkozások	251
Egyesülés	251
Befolyásszerzés gazdasági társaságban	253

Elismert vállalatcsoport	254
Tényleges vállalatcsoport	255
A szövetkezet	255
Az elsődlegesen nonprofit szervezetek	258
Költségvetési szervek	258
Egyesület	258
Alapítvány	259
A fizetésképtelenségi eljárások: csődeljárás, felszámolási eljárás és végelszámolás	261
Történeti áttekintés	261
A csődeljárás	267
A csődeljárás megindítása	268
A vagyonfelügyelő	269
Egyezség a csődeljárásban	269
A felszámolási eljárás	269
A felszámolási eljárás megindítása	270
A felszámolás lefolytatása	271
Egyezség a felszámolás során	271
A felszámoló jogai és kötelezettségei	272
A felszámolási eljárás befejezése, a követelések kielégítése	272
Egyszerűsített felszámolás	273
A végelszámolás	273
A társaságok megszűnése	273
Módosítások a magyar fizetésképtelenségi eljárások törvényi szabályozásában	274
A szellemi alkotások jogának főbb területei	277
A szerzői jog	277
Iparjogvédelmi szerződések	279
Irodalom	280

Irodalom

- BIBÓ ISTVÁN: *Az államhatalmak elválasztása egykor és ma. Akadémiai székfoglaló.* Budapest, 1947 (<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/290.html>)
- FUKUYAMA, FRANCIS: *Bizalom.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- HUNTINGTON, SAMUEL P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- JAKAB ANDRÁS: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011.
- KONDOROSI FERENC – VISEGRÁDY ANTAL: *A jog társadalmi küldetése az európai integráció és a globalizáció korában.* Complex Kiadó, Budapest, 2012.
- Összehasonlító alkotmányjog. Szerk.: TÓTH JUDIT – LEGÉNY KRISZTIÁN. Complex Kiadó, Budapest, 2006.
- SÁRKÖZY TAMÁS: *Magyarország kormányzása 1978–2012.* Park Könyvkiadó, 2012.
- SHAW, MALCOLM N.: *Nemzetközi jog.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- SÓLYOM LÁSZLÓ: *Az alkotmánybiráskodás kezdetei Magyarországon.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

A jog szerepe a politikai-gazdasági rendszerváltozásban

Magyarországon 1988 őszétől – a gazdasági reformtörvéseket övező jogalkotási folyamatot követően, a külső és belső tényezők által egyre inkább elkerülhetetlenné vált gyökeres államrendbeli változások hatására – rendkívül nagy méretű és jelentőségű törvényalkotási munka indult, három nagy területen.

Az elsődleges feladat a politikai rendszer közjogi kereteinek megváltoztatása volt, beleértve az új alkotmány kimunkálását, országgyűlesi elfogadását, együtt az új, többpárti részvétellel történő választások jogi előkészítésével. Ki kellett teljesíteni a gazdasági reformmal összefüggő jogalkotás révén már elindított folyamatot a magántulajdonon alapuló piacgazdaság megteremtésére, az állami tulajdonú gazdaság lebontására – mindez lényegében a hazai magántököt nélküli környezetben. Végül jelentősen módosítani kellett a büntetőjog anyagát a politikai és gazdasági változásoknak megfelelően, s egyúttal fel kellett számolni az 1945 és 1963 közötti törvénysértő büntetőjogi ítélezés jogi következményeit (így az 1956-os forradalom megtorlását szolgáló büntetőítélezés semmisségenek kimondása is szükséges volt).

A jogállam-építési folyamatnak a parlamenti kormányzás irányába tett egyik első lépése az Alkotmány módosításáról szóló 1987. évi X. és a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény megalkotása volt. Az előbbi a kollektív államföi testület, az Elnöki Tanács jogkörének határait jelölte ki az Országgyűlés vonatkozásában; a jogalkotásról szóló törvény szintén jogi garanciákkal védte az Országgyűlés hatáskörét: 1949 óta ez volt az első törvény, amely átalakította a kormányzás belső rendszerét; a kizárolagos törvényhozási tárgykörök széles katalógusával megvonta a szovjet mintájú prezidium (Elnöki Tanács) törvényező rendeletekben megnyilvánuló korlátlan jogalkotó hatalmát, és korlátozza a közügazgatás jogalkotását is. A törvény csak a törvényi és rendeleti típusú jogforrásokat tekintette a kormányzás jogi eszközének, szakított a pártállamra jellemző utasítás típusú joggal, továbbá nyilvánossá tette a jogalkotási döntéshozatalt. A jogalkotási törvény megszületése után, a garanciák erejénél fogva jelentősen megnőtt a törvények száma. 1987-ben 12, 1988-ban 26, 1989-ben 58, 1990-ben 104 törvényt alkotott az Országgyűlés, így fokozatosan elkezdődött az időközben alapvetően átalakult jogrendszer törvényi szintre emelése.

Az új alkotmány szabályozási koncepciója kidolgozásának, vitájának meghirdítésán túl a közjogi jogalkotás legfontosabb célja olyan, az egyesületi és gyűlésezési jogot biztosító törvények kidolgozása, a közvéleménnyel és az Országgyűléssel való elfogadtatása volt, amelyek formálisan és a valóságban is feloldják azokat a jogi kötöttségeket, amelyek akadályozták vagy nehezítették az új poli-

tikai erők szerveződését, tevékenységét. Ezeket a törvényeket, az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvényt, a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvényt, a sztrájkról szóló 1989. évi VII. törvényt az Országgyűlés az 1989. januári ülés-szakán fogadta el. Az 1989. évi II. törvény már biztosította a politikai pártok alapításának jogát, jöllehet a pártok bejegyzését, gazdálkodását szabályozó törvény csak később került az Országgyűlés elé. Ezzel a törvénnyel a magyar politikai rendszer elvileg többpárti jellegűvé vált. (A politikai pártok működéséről és gazdálkodásáról szóló 1989. évi XXXIII. törvény szerint politikai pártok mun-kahelyen nem szervezhetők, különböző testületekhez való tartozás vagy tiszt-ségviselés esetében le kell mondani a párttagságról, illetőleg párttisztség nem vállalható; a pártok gazdálkodása is törvényileg szabályozott, törvényi szintű jogforrás rendezi, hogy milyen mértékű állami-költségvetési támogatásban részesülhetnek, és kitől fogadhatnak el anyagi támogatást.)

Ezek a törvények már összhangban voltak az emberi jogokra vonatkozó nem-zetközi egyezményekkel, összességükben megfelelő egyensúlyt találtak az emberi szabadság és az államhatalom viszonylatában. Ez lehet az elfogadható magyarázata annak, hogy többségükben a rendszerváltozás után is hatályban maradtak.

A politikai megállapodások alapján végül nem született formailag is új alkot-mány, de az 1989. évi XXXI. törvény olyan átfogó mértékben alakította át az addig is többször módosított 1949. évi XX. törvényt, a „szocialista” Alkotmányt, hogy az elvesztette korábbi „népköztársasági” jellegét, s túlnyomórészt az Országgyűlés által már korábban elfogadott szabályozási elvekre épülve korszerű, a fejlett nyugati demokratikus államokhoz hasonló, új alkotmányt hozott létre. A törvény a parlamentáris köztársaság, a független, demokratikus jogállam, a hatalommegosztás, a népszuverenitás, a többpártrendszer, az emberi jogok, a tör-vények uralmának elveit rögzítette az Alkotmányban.

Az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény hallatlanul fontos változást hozott a magyar közjogi életbe. Az Alkotmánybíróság széles hatáskört kapott, amely magában foglalja az előzetes normakontrollt, valamint az alkot-mánysértő jogszabályok megsemmisítését is. Ahogyan a későbbi évek során bebizonysodott, az Alkotmánybíróságnak sikerült ezzel a hatáskörrel a rend-szerváltozás folyamatát alkotmányos keretek között tartani. Az Alkotmány szabályozási koncepciójának lényege az volt, hogy csak az alapvető szabályokat rögzítette, utalva arra, hogy a szervezetről és a működésről külön törvény rendelkezik majd. Nehezítette a jogalkotást, hogy teljesen új intézmény lévén, nem voltak nemzeti tradíciók, ugyanakkor persze nem volt modellkényszer sem, min-tául szolgált a világ összes alkotmánybírósága. Az Alkotmánybíróság létrehozói a politikai változások közepette ugyanis csak homályos elköpzelésekkel rendel-keztek a működő alkotmánybíróságok funkciójáról és arról, hogy milyen szerepet szánnak a magyar Alkotmánybíróságuknak. Az 1989. évi XXXII. törvény (az al-

kotmánybíróságról, Abtv.) ennek az elkapkodott technikai előkészítésnek meg-felelően hézagos és ellentmondásos lett: az alkotmánybíráskodás azonnali megindulása érdekében az eljárási rend kialakítását – menet közben – az Alkot-mánybíróságra hagyta. (Az Abtv. keretjellegű törvény, mely a 29. §-ában utal arra, hogy az Alkotmánybíróság szervezetére és eljárására vonatkozó részletes szabályokat az Alkotmánybíróság ügyrendje állapítja meg, melyet az Ország-gyűlés – az Alkotmánybíróság javaslatára – törvényben határoz meg. A törvény megalkotására mindenkor nem került sor.) Az Országgyűlés a politikai megálla-podásnak megfelelően 1989. november 23-án választotta meg az Alkotmány-bíróság első öt tagját, majd 1990. január 1-jén megkezdte tényleges működését. Az Alkotmánybíróságra vonatkozó, 1989-ben megalkotott közjogi normarend-szer azóta lényegében nem változott. Az Alkotmány szövegét az első szabad választásokat követően az 1990. évi XL. alkotmánymódosító törvény egészítette ki a parlamenti jelölbizottsággal, az 1994. évi LXXIV. törvény pedig tizenegy tagúvá változtatta az eredetileg tizenöt tagú testületet. Az Abtv. szövegét is érin-tette néhány módosítás, ezek közül az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény módosításáról szóló 1998. évi I. törvény emelhető ki, amely szűkítette a törvény előzetes normakontrollját kezdeményezők körét.

E törvények hatására megindult a gazdaság átalakulása, a privatizáció, s hamar nyilvánvalóvá vált a visszaélések elkerülhetetlensége is. A kormány ezért 1989 végén vizsgálatot rendelt el a törvények működése tényában, s ennek alapján született meg az ún. spontán privatizáció visszásságainak visszaszorítására és az állami vagyon kezelésére az Állami Vagyonügynökség létrehozásáról (1990. évi VII. törvény az Állami Vagyonügynökségről és a hozzá tartozó vagyon kezelé-séről és hasznosításáról), mely szervezet akkor az Országgyűlés felügyelete alá került. Az 1990. évi VII. törvény pedig meghatározta a visszaélések esetén kö-vetendő eljárást is. (A visszaéléseknek azonban sokkal inkább politikai, semmint gazdasági jelentősége volt. A publicisztika általános értékítése szerint nem is lehettek igazán nagyarányúak az ebben az időszakban történt visszásságok, hiszen az 1990. évi választásokig az állami vagyon mintegy 5%-át privatizálták.)

A piacgazdaság működésének alapfeltétele a jogi szabályozás kiszámíthatósága, tartóssága. Éppen ezért azok az alapvető jogszabályok, amelyek 1988 őszétől kezdve születtek, megkívánták a jogi túlszabályozás párhuzamos leépítését. A rendszerváltás korszakában még hatályban volt, egyre kuszabb és anakronisztikusabb joganyag a maga áttekinthetetlenségevel és ellentmondásosságával az új törvények világos rendelkezéseit is elhomályosította, nemegyszer érvényesü-lésüket is lehetetlenné tette. A Németh Miklós vezette kormány ezért 1989-ben deregulációs kormánybiztoságot hozott létre a felesleges és meghaladott jogi szabályozás felülvizsgálatára mind a gazdaság, mind pedig a közigazgatás terü-letén. E munkálatok eredményeképpen az 1990 márciusában megszületett „deregulálási” törvény (1990. évi XXII. törvény) alapján végül is több ezer jog-

szabály vesztette hatálját és adott szabadabb kezet a vállalkozások, általában a gazdasági tevékenység számára.

A következő terület, ahol a rendszerváltozás folyamatát biztosítani kellett, a büntetőjog volt. Itt részben – elsősorban a politikai bűncselekmények fogalmának, tényállásainak átalakulása révén – biztosítani kellett magának a rendszerváltozásnak a folyamatát, a közreműködőket meg kellett védeni a régi büntetőjogi szabályok esetleges alkalmazásának veszélyétől. Ennek érdekében született meg a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1989. évi XVI. törvény még 1989 nyarán a halálbüntetés eltörléséről a politikai (állam elleni) bűncselekmények esetére (később az Alkotmánybíróság az 1989. évi XXXI. törvény alkotmányos elveiből kiindulva a halálbüntetést mint büntetési nemet is alkotmányellenesnek minősítette). Ezt a célt s a pártállam büntetőjogi felfogásától való elhatárolódást szolgálta az 1978. évi Büntetőtörvény módosításáról szóló, gyakorlatilag az államellenes bűncselekmények fejezetét teljesen átdolgozó, 1989. évi XXV. törvény és a büntetőeljárásba újabb garanciákat bevezető 1989. évi XXVI. törvény is. Ez utóbbi korlátozta például az órizetbe vétel és az előzetes letartóztatás időtartamát; az előzetes letartóztatást egyúttal bírói határozathoz köötte, valamint kiterjesztette a védő jogait is, s mindezzel a törvény eleget tett a vonatkozó európai emberi jogi egyezményeknek is.

A büntetőjogi törvényhozás feladata volt azonban a múlt törvénytelen ítéleteinek lehetőség szerinti helyrehozása is. Az e tárgyban született első törvény (az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról szóló 1989. évi XXXVI. törvény) szerint semmisnek tekintendők az 1956. évi október 23. és 1963. április 4. között a népfelkeléssel összefüggésben elkövetett politikai bűncselekmények, valamint az ezzel bűnhalmazatban – a harci cselekmények során – elkövetett emberölés, rablás, közveszélyokozás vagy személy elleni erőszak miatti elítések. A Legfelsőbb Bíróság – a legfőbb ügyész indítványára, illetve az elítélt vagy hozzáartozója kérésére – a méltányolható körülmények között elkövetett más köztörvényi bűncselekmény miatt hozott ítéleteket is semmissé nyilvánítja. A törvény indokolása kifejezetten utal arra, hogy a politikai átalakuláshoz szükséges közmegegyezést és társadalmi megbékélést kívánja szolgálni, s ki nyilvánítja, hogy a politikai bűncselekmények miatti elítéleknek nem volt jog alapjuk.

A 3063/1989. MT határozat 1989. február 22-én rendelkezett a jogi és történészi bizottságok felállításáról, amelyeknek az 1945 és 1963 közötti törvénytelen ítélezési gyakorlatot kellett felderíteni. Ez a munka egy évig tartott, s feltárta azokat az Alkotmányt és az akkor hatályos törvényeket is sértő jelenségeket, amelyek folytán százezres nagyságrendben ítétek el embereket törvényellenesen. Erre az alapos feltáró munkára épült az 1990. évi XXIV. törvény, amelyet az 1985-ben megválasztott Országgyűlés utolsó ülésén, 1990. március 14-én

fogadott el, és amely semmisnek nyilvánította az 1945 és 1963 között hozott törvénytelen ítéleteket.

A már említett s más jogszabályok (pl. az Állami Számvevőszékről szóló 1989. évi XXXVIII. törvény, a Munka Törvénykönyve módosításáról intézkedő 1989. évi V. törvény, a sztrájkjogot bevezető 1989. évi VII. törvény) megalkotásával Magyarországon létrejött a jog uralmát biztosító alkotmányos jogállam, kialakultak a demokratikus politikai rendszer jogi keretei. Ezt követően azonban sok tennivaló maradt még a magyar társadalom további modernizálása érdekében, amelyek az 1990. évi, illetőleg az 1994. évi tavaszi választások után megalakult Országgyűlésre és kormányra várak.

A magyar közjogtörténet 1848 utáni 36., 1990–1994 közötti, döntően törvényhozó jeleget öltött parlamentje vállalta fel tehát a rendszerváltozás jogi végrehajtását. Az Országgyűlés ebben a ciklusban 379 ülésnapon 432 törvényt fogadott el, 213 törvényt módosított, és 354 országgyűlési határozatot hozott. (Ugyanezek az adatok a második, 1994–1998 közötti ciklusban: 264 új törvény, 235 törvénymódosítás és 455 országgyűlési határozat.) E törvények, ha nem is ellentmondásmentesen, de kétségtelenül megalapozták a Magyar Köztársaság politikai és gazdasági rendszerét.

Egy új – történeti (?) – alkotmány

Történeti vagy történelmi alkotmány? Újságírók, de sokszor felkészült jogászok is felváltva használják a két fogalmat. Pedig van köztük különbség. Történeti alkotmánynak ugyanis azt az alkotmányt nevezik, amely az adott ország történelmi fejlődése során folyamatosan jön létre és alakul, amely nem csupán alkotmányjogi szabályokat foglal magában, hanem az azokat kiegészítő törvényeket és szokásjogi normákat is. Azaz a történeti alkotmány dinamikus fogalom, szemben a történelmivel, amelyet szokás ösi alkotmánynak is nevezni.

Az új alaptörvény is történeti alkotmányról beszél, mégpedig három helyen: kétszer a Nemzeti hitvallásban és egyszer az Alapvetésben. A preambulum egy részét leszögezi, hogy „tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét”, másrészt „nem ismerjük el történeti alkotmányunk idegen megszállások miatt bekövetkezett felfüggesztését”.

Mindkét mondat a folyamatosságra utal: a Szent Korona megtestesíti az állami folytonosságot, és ezzel szoros összefüggésben az alaptörvény tagadja a történeti alkotmány felfüggesztését. Itt nincs másról szó, mint hogy a jogalkotó visszaállítja a jogfolytonosságot 1944. március 19. és 2011. április 25. között. De nem a jogállamiságra, hanem csak és kizárolag a történeti alkotmány hatályára vonatkozóan. Sokan tudatosan félremagyarázzák ezt a gesztust, mondván, a preambulum megkérdezőjezi a rendszerváltás óta eltelt két évtizedet. Szó nincs erről! A kérdést maga a Nemzeti hitvallás tisztázza: „Hazánk 1944. március tízenkilencedikén elveszített állami önrendelkezésének visszaálltát 1990. május másodikától, az első szabadon választott népképviselet megalakulásától számítjuk. Ezt a napot tekintjük hazánk új demokráciája és alkotmányos rendje kezdetének.”

A harmadik mondat az Alapvetésben olvasható: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.” Több kritikus szerint ez a rendelkezés aláássa a jogállamiságot, gúzsba köti az alkotmánybírák kezét. Vannak, akik azzal tréfálkoznak, hogy az Alkotmánybíróság kénytelen lesz az ősiség elvére hivatkozva megsemmisíteni a hatályos öröklési szabályokat. (Nem mellesleg: az ősiséget az 1848. évi 15. törvénycikk törölte a magyar jogrendszerből, amelyet egy 1852-ben kelt pátent is jóváhagyott.) Az alaptörvény figyelmes olvasója felfigyelhet arra, hogy a Nemzeti hitvallásban és az Alapvetés sokat bírált rendelkezésében is szerepel a „vívmányai” kifejezés. Az Alkotmánybíróságra és a jogtudományra hárul majd a feladat, hogy – hasonlóan az alkotmányos értékrend definíálásához – számba vegye a történeti alkotmány vívmányait.

Az alaptörvény elfogadásával nem befejeződött, hanem elkezdődött egy intenzív jogalkotási folyamat. Az alaptörvény 55 helyen tesz említést sarkalatos törvényekről, amelyek elfogadásához megkívánja a kétharmadot.

A jog valódi célja

A jog mindenhatóságának bűvöletében élve az ember hajlamos lehet arra, hogy a jog adta eszközök használatát mindenkor szükségesnek érezve, a jogalkotásban való részvétel élményét az egyetlen problémamegoldó eszközöként megélvez az életviszonyok minden elemét jogi szabályozás tárgyává tegye. Ebből a felfogásból aztán olyan „túlkapások” adódnak, amelyeket a legprofessionálisabb szervezetrendszerök is csak igen nehezen tudnak utólag kiküszöbölni. Nálunk, Közép-Európában komoly hagyományai vannak a minden átható jogalkotási láznak. Nem kell azonban szégyenkeznünk jogrendjeink ilyen jellegzetessége miatt, hiszen maga az Európai Unió is igen komoly problémákkal néz szembe. Már a történelmi közelműlt feladatai között említjük a lisszaboni stratégia versenyképességi és gazdasági növekedési célkitűzéseinek megvalósítását hátráltató jogszabálytömeg egyszerűsítését, a felesleges normák kiküszöbölését, a vállalkozások adminisztratív terheinek csökkentését.

A szkeptikus viszonyulás helyett a nemzetközi színtéren tapasztalható tendenciák saját javunkra való felhasználása lehet a megfelelő hozzáállás: meg kell szoknunk az önmagáért való jogalkotás téves képzete helyett a reális, önmegtartóztató, a „jogalkotással való visszaélés” helyett a jog megfelelő keretek között tartását megkívánó habitust. Ezt követeli meg tőlünk egyébiránt már a jogalkotásra vonatkozó hatályos joganyag is, amikor a jogszabály megalkotását szükségesse tevő okok, körülmények mindenkor mérlegelését teszi kötelezővé.

Az Európai Unióban napjainkban igen divatos téma vált a jogi szabályozás alternatíváinak vizsgálata, a közösségi és állami normaalkotás szubszidiárius jellegének hangsúlyozása a további lehetőségek fényében. Egyszerre van tehát jelen a helyenként komoly ellentmondásokat, az alkalmazhatóság szempontjából rendkívül problematikus elemeket tartalmazó közösségi joganyag és a radikális egyszerűsítésre irányuló szemlélet. Az alternatív lehetőségek közül a leggyakrabban emlegetett a kamarai, piaci érdek-képviseleti önszabályozás módszere, amelynek eszközével sokszor akkor élnek, amikor (többnyire egyes ágazatok szereplői, érdekcsoportjai) együttműködésre való készségüket kívánják bizonyítani az állami szabályozás túlzott hatalmának megnyilvánulásait megelőzendő. Olyan szabályozási tárgykörök jönnek tehát szóba, amelyekre az állam készül kiterjeszteni jogalkotási befolyását. Az eszköz alkalmazásának látványosabb területeire léphetne be az önszabályozás módszere, visszaszorítva ezzel az állami szabályozást.

Nem könnyű az önmegtartóztatással elni abban a jogi kultúrában, ahol minden magára valamit adó jogalkotó szakember nevéhez fűződik legalább egy je-

lentős törvény vagy rendelet előkészítése, és ezeket a „jogsabálytermékeket” a köztisztviselők szinte saját gyermeküknek tekintik. Még nehezebb ezeket a normákat szükségességek elmúltával kiiktatni a jogszabálytömeg hatályban lévő elemei közül. Nem vitás, hogy ezek a kulturális tényezők jelentős szerepet játszhatnak abban, hogy a hazai központi jogszabály-deregulációs tevékenység eddig csak a technikai, vagyis tényleges jogalkotási következményekkel nem járó, már egyébként sem alkalmazható normák kiküszöbölésére irányuló jogtisztításban volt eredményes, és érdemi jogegyszerűsítésre csak elvétve, leginkább valamilyen kényszerítő körülmény hatására kerül sor.

A jogrendszer felépítése – közjog és magánjog

Ha a magyar jogot a világ jogrendszerében elhelyezzük, elmondhatjuk, hogy a nyugati jog világához tartozik. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jelenlegi szintjén, amit globalizációval nevezünk, a nyugati jog a tradicionális jogrendserekbe teljes mértékben behatol. A nyugati jogon belül két különböző jogi tradíciót különböztetünk meg. Ezek az angolszász vagy más néven common law és a kontinentális vagy civil jog. Míg a kontinentális jog a római jog hagyományaira épül, és ennek közvetlen tovább élése és a modern jogba való beépülése, recipiálása révén alakult ki, addig ez a common law Anglia normann meghódítása után vette kezdetét, és a legfontosabb jellemzője az, hogy a bíróságok által meghozott ítéletek a későbbi hasonló ügyek megítélésekor meghatározók.

A kontinentális jognál az ítélezés úgy történik, hogy a bíróság megállapítja a történeti tényállást, és ezt összeveti az írott jog tényállásával, a common law esetében a bíróság minden ítéletét precedensnek nevezik, a rendszert pedig precedensjognak. A kontinentális ítélezés során a bíróság dönti el alapvetően az üget, míg a common law esetében esküdt széket vesznek igénybe. Ez kezdetben a nemesi származású állampolgárokat foglalta magában, később pedig a nép egyszerűbb tagjai is részt vettek ebben. A középkorból ered az az elképzelés, hogy büntetőügyekben szükség van esküdt székre, hiszen ha 12 minden nap embert sikerül meggyőzni valaki bűnösségeiről, akkor a vád megalapozottnak tekinthető. Ez a meggyőződés az angolszász jogban továbbra is él, ugyanakkor a kontinentális jog világában tevékenykedő szakemberek szerint ez a rendszer színházzá változtatta a bíróságokat, és a tapasztalatlan esküdteteket a vád vagy a védelem képviselői befolyásolni tudják.

Az eltérés azonban nem ennyire éles, mert egyes common law országok is rendelkeznek írott joggal, illetve a kontinentális jog országaiban is használják a korábbi ítéleteket a jogviták eldöntésekor.

A kontinentális jog országait két csoportra oszthatjuk: az egyik a francia jog, benne az olasz és spanyol jog, a másik pedig a német jog, a skandináv államok jogrendszerét is magában foglalva. Idesorolhatjuk Magyarország jogrendszerét is. Ez adódik az Osztrák–Magyar Monarchia hagyományaiból és a Németországgal fennálló sok évszázados kapcsolatkból.

Közjog és magánjog

A római jogból ered az a megoldás, hogy elválasztja egymástól a közjogot és a magánjogot mint a jog alapvető két részét. A közjog az a terület, ahol az állam

szerepe meghatározó, tehát az állammal magával, illetve az állam és az állampolgárok viszonyával foglalkozik. Idetartoznak:

- nemzetközi jog,
- alkotmányjog,
- közigazgatási jog,
- büntetőjog.

A magánjog az a jogterület, amelyben az egyik magánfélnek a másik magánféllel kapcsolatos jogviszonyát vizsgáljuk. A magánjogot két fő részre osztják fel: vagyonjogra, illetve személyi és családjogra. Ez elő egy általános részt szoktak illeszteni, és az egész anyagot az öröklési joga zárja le. A római jog recepciójával megalakuló pandektajog rendszerében a római jog után a magánjogot három részre osztották fel:

- a személyi jogra, amely a családjogot, az öröklési jogot, a jogképességet és a cselekvőképességet szabályozta,
- a vagyonjogra, mely a dologi és kötelmi jogot,
- a perjogra, amely a polgári rendtartást foglalta magába.

A XX. században kialakult felosztás szerint a magánjogot öt részre osztjuk fel:

- általános rész,
- személyi jog,
- dologi jog,
- kötelmi jog,
- öröklési jog.

A fentieknek megfelelően a jogtudomány és a jogi oktatás mindvégig megmaradt a fenti ötös felosztás mellett.

A jogszabályi hierarchia és a jogi norma

A jogszabályi hierarchia csúcsán a törvény áll, ezeket közvetlenül az Országgyűlés fogadja el. A legfontosabb törvény az alkotmány, amelynek megalkotásához és módosításához az összes országgyűlesi képviselő kétharmados többsége szükségeltetik. A törvények legtöbbjét egyszerű szótöbbséggel fogadja el a szabadon választott parlament. Alapvető alkotmányossági alapelvek, hogy minden olyan kérdést törvényben kell szabályozni, amely az állampolgárok státuszát, életviszonyait érinti.

A kormány rendeleteket hozhat, de ezek nem állhatnak ellentében sem az alkotmánnyal, sem más törvényekkel. Ezek a törvények végrehajtását szolgálják. A kormánytagok is jogosultak saját hatáskörükben rendeletet, utasítást hozni.

A jogforrási hierarchia legalján az önkormányzatok rendeletei és utasításai vannak. Természetesen a hierarchiában lejjebb álló jogszabályok nem állhatnak ellentében az alkotmánnyal, illetve törvénytelivel. A jogszabályokat ki kell hirdetni és közzé kell tenni a hivatalos lapban.

A jogi norma egy olyan általános érvényű magatartásszabály, amelyet állami szerv alkot, és érvényesülését az állam ki is kényszerítheti. Három részből áll:

- hipotézis, amely meghatározza, milyen magatartást szabályoz a norma,
- diszpozíció: a tényállást határozza meg a jogalkotó, azaz azt a körülményt, ami miatt a jogi normát alkalmazzák,
- szankció, amely általában büntetést foglal magában, de beszélhetünk pozitív szankcióról is.

Jogállamiság és a demokrácia alapintézményei

Alkotmányosságról akkor beszélünk, ha az adott országban az állami hatalmat az alkotmányra vezetik vissza, és az államhatalom legitimitását a polgárok is elismerik. Az olyan társadalomban, ahol az állampolgárok jogát nem biztosítják intézményesen, törvénybe foglalva és a hatalmi ágakat nem választották szét, az az állam nem nevezhető alkotmányos alapon működő államnak még akkor sem, ha van egy olyan magas szintű jogszabálya, amelyet alkotmánynak nevez. Az alkotmánynak biztosítania kell az állampolgárok védelmét az államhatalom viszszaeléseinél, és biztosítania kell az állampolgárok részvételét a hatalom gyakorlásában. Ez teszi lehetővé azt, hogy a polgár alattvalóból állampolgárrá váljon. Ez a népszuverenitás alapja. Ha az államszervezet rendszere és a jogok gyakorlására vonatkozó normák ezeket az elvárásokat kielégítik, az állam alkotmányosnak tekinthető. Lehet tehát alkotmányos az olyan állam, ahol nincs írott alkotmány – mint pl. Nagy-Britannia –, de nem voltak alkotmányosnak tekinthetők azok a szocialista országok, amelyek az 1936-os szovjet alkotmányt lemásolva alakították ki alkotmányos rendjüköt. Az alkotmányos stabilitás kihat a jogrendszerre és áttételesen az ország általános társadalmi-gazdasági stabilitására.

A jogállamiság

Jogállamiság az az állami berendezkedés, ahol a jogrendszer garantálja az állampolgár, illetve az állam területén élők alapvető szabadságát, az állami hatalom korlátozását vagy azt, hogy a polgárnak minden szabad, kivéve, amit a megfelelő eljárásban született jogszabály megtilt. Az állam hatalom, ugyanakkor önmagát korlátozza, csak azt teheti, amit a jogszabály részére megenged. Ha az államhatalom gyakorlása kizárolag törvények alapján történik, akkor beszélhetünk jogállamiságról. Megvalósul az egyenjogúság elve, azaz minden polgár egyenlő, függetlenül fajra, nemre, felekezetre, bőrszínre. Alapvető feladat az emberi jogok biztosítása.

- parlamentáris,
- prezidenciális,
- kollegiális.

A parlamentáris köztársaságban az állami élet központja a parlament, a végrehajtó hatalom erős. Ilyen a német vagy a német mintára átvett magyar államberendezkedés. A parlamentáris berendezkedés lehet köztársasági, de lehet monarchikus is. Akár köztársasági, akár monarchikus, az államfő rendszerint semleges, és egyensúlyt biztosít a parlament és a kormány között.

A prezidenciális köztársaság az Amerikai Egyesült Államokban valósult meg. A törvényhozói hatalmat a képviselői házból és a szenátusból álló kongresszus gyakorolja. A végrehajtó hatalmat a népszavazás útján négy évre megválasztott elnök képviseli, aki egy személyben állam- és kormányfő.

A kollegiális államformában a törvényhozást a szövetségi gyűlés gyakorolja. Ez felel meg a parlamentnek. Kormánynak a szövetségi tanács tekinthető, amelynek tagjait a szövetségi gyűlés választja meg. A szövetségi tanács tagjai közül évente más-más tag látja el az államfői funkciót. Erre az államformára Svájc a legjobb példa.

A véleménynyilvánítás szabadsága

Az európai jogi kultúrában a demokratikus társadalom működésében játszott szerepére tekintettel – és más alapjogok anyajogaként – kulcsfontosságú érték a véleménynyilvánítás szabadsága. Hasonló értékként jelentkezik az amerikai jogi kultúrában is, sőt általában úgy értékelik, hogy az amerikai felfogás még kevésbé engedi meg a szabad szólás korlátozását, mint az európai. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének 2. bekezdése értelmében ugyanis a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozható, ha azt törvény írja elő, és egy demokratikus társadalomban szükséges: legitim célja van (nemzetbiztonság, területi sérthetetlenség, közbiztonság védelme, zavargás vagy bűnözés megelőzése, közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása), és arányos az elérni kívánt célhoz képest. A szólás szabadsága tekintetében az amerikai és az európai jogi kultúra közötti különbséget jól mutatja a gyűlöletbeszéd jelenségének kezelése. Ez a különbség kiválóan szemlélteti Hesselinknek azt a téziséit, hogy az európai jogi kultúra fontos sajátosságai a totalitárius történelmi tapasztalatokra és azok megismétlődésétől való félelemre vezethetők vissza.

A gyűlöletbeszéd olyan szóbeli vagy írásbeli megnyilvánulás, amelynek célja valamely társadalmi csoport megalázása, megfélemlítése vagy a csoport tagjai elleni erőszak vagy előítéletes fellépés kiváltása. A gyűlöletbeszéd legtöbbször a faji, etnikai, nemzeti, vallási hovatartozás, szexuális irányultság, nemi identitás vagy fogyatékosság szerinti kisebbségi csoportok tagjai ellen irányul. A gyűlöletbeszédet a nemzetközi jog a faji, a bőrszin, leszármazás, nemzeti vagy etnikai származás szerinti és a vallási intolerancián alapuló megkülönböztetés egyik megnyilvánulási formájaként kezeli.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos joggyakorlatát jól szemlélteti a Garaudy kontra Franciaország ügyben 2003. július 7-én hozott elfogadhatósági határozata. Ebben az ügyben a kérelmező filozófus, író, egykor politikus volt, aki saját kiadásban megjelentetett egy könyvet „A modern Izrael alapító mitoszai” címmel. Ezután számos feljelentést tettek ellene különböző emberi jogi szervezetek, az egykori ellenállók és üldözöttek szervezeti, amelyek eredményeként a francia bíróságok öt különböző büntetőeljárásban bűnösnek találták az emberiség elleni bűntettek létének tagadása, egy népcsoport (a zsidó közösség) becsületének nyilvános megsértése, valamint diszkriminációra és faji gyűlöletre uszítás miatt. Ezért felfüggesztett szabadságvesztésre (6 hónap) és pénzbüntetésre (25 900 euró) ítélték, valamint kötelezték kb. 33 500 euró kártérítés megfizetésére.

A Bíróság az emberiség elleni bűncselekmények tagadása miatti elítéssel kapcsolatban hivatkozott az Egyezmény 17. cikkére, a joggal való visszaélés tilalmára, amelynek értelmében senki nem számíthat az Egyezmény védelmére olyan tevékenységgel kapcsolatban, amely ellentétes annak rendelkezéseivel. A 17. cikk egészen pontosan úgy rendelkezik, hogy „az Egyezmény egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport vagy személy számára jogot biztosítana olyan tevékenység folytatására vagy olyan cselekedet végrehajtására, amely az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértésére vagy pedig az Egyezményben meghatározott nagyobb mértékű korlátozására irányul”. A Garaudy-ügyben az érintett könyv tartalmának elemzése után a Bíróság megállapította, hogy az olyan bizonyított történelmi események, mint a holokauszt, megtörténtének vitatása nem tekinthető az igazság keresésére irányuló történelmi kutatásnak. Az ilyen mű valódi célja a nemzetiszocialista rezsim rehabilitálása s következésképpen a holokauszt áldozatainak a történelem meghamisításával történő megvádolása. Az emberiségellenes bűncselekmények megtörténtének vitatása ezért a faji becsületsértés és a zsidók elleni gyűlöletre uszítás egyik legsúlyosabb formája. Az ilyen történelmi tények tagadása vagy átírása aláássa azokat az értékeket, amelyekre a rasszizmus és az antiszemizmus elleni harc épül, és súlyosan veszélyezteti a közrendet. Összeegyeztethetetlen a demokráciával és az emberi jogokkal, és az ilyen eszmék hirdetőinek célja (mások jogainak megsértése) vitathatatlanul a 17. cikk hatálya alá tartozik. A Bíróság megállapította, hogy a könyv egészében ellentétes az Egyezmény alapvető értékeivel, ezért a kérelmező nem hivatkozhatott a 10. cikkre, tehát a Bíróság a kérelemnek ezt a részt az Egyezmény rendelkezéseivel összeegyeztethetetlenként elfogadhatatlannak nyilvánította.

A fajgyűlöletre uszítás és a faji közösség megsértése miatti elítélés tekintetében a Bíróság megállapította, hogy az legitim célok szolgált. Bár az államok politikájának bírálata vitathatatlanul a 10. cikk védelmét élvezи, a kérelmező nem korlátozta állításait ilyen bírálatokra, írásának egyértelműen rasszista célzata volt, ezért a Bíróság kétségesnek találta, hogy az ilyen kijelentésekkel kapcsolatban egyáltalán hivatkozhat-e a kérelmező a 10. cikk által nyújtott védelemre (hasonlóan, mint az emberiség elleni bűncselekmények tagadásával kapcsolatban). Végül a Bíróság ebben a kérdésben nem foglalt állást, mert úgy ítélte meg, hogy a hazai bíróságok által az elítélés indokaként felhozott okok megfelelőek és elegendők voltak, így a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába történt beavatkozás „szükséges intézkedés volt egy demokratikus társadalomban”, ezért a kérelmet nyilvánvalóan alaptalannak minősítette.

A Bíróság a határozatban hivatkozott a panaszok elfogadhatósága tekintetében korábban egyfajta szűrőként működő Emberi Jogok Európai Bizottságának gyakorlatára, mely szerint az minden olyan esetben alkalmazta az Egyezmény 17. cikkét (közvetve vagy közvetlenül), amikor a kérelmezők a véleménynyilvá-

nítás szabadságához való jogra hivatkozva olyan szövegek közzétételét akarták igazolni, amelyek sértették magának az Egyezménynek a szellemét és a demokrácia alapvető értékeit. Ezt a megközelítést a Bíróság is követte, és a Lehideux és Isorni kontra Franciaország ügyben 1998. szeptember 23-án hozott ítéletében is megállapította, hogy „az Egyezmény alapjául szolgáló értékek ellen irányuló bármely más megjegyzéshez hasonlóan a nácibarát (pro-Nazi) politika igazolása sem elvezethető a 10. cikk által nyújtott védelmet”. Ebben az ügyben azonban a kérelmezők a közzétett írásban – amely egy napilapban fizetett hirdetés formájában jelent meg – a náci mészárlásoktól és kegyetlenkedések től világosan elhatárolódtak, csak egyetlen történelmi személyiséggel, Pétain marsall felelősséget tagadták, és tevékenységének értékelésével kapcsolatban egyoldalúan, csak a tárgy megítélése szempontjából kedvező tényeket mutatták be, míg a negatív tényeket elhallgatták. Ennek a magatartásnak a büntetőjogi szankcionálását nem találta megengedhetőnek a Bíróság.

A Bíróság ezt követően több határozatában is hivatkozott az Egyezmény 17. cikkére. A Witzsch kontra Németország ügyben a Bíróság kimondta, hogy a véleménynyilvánítás szabadságával visszaélés összeegyeztethetetlen a demokráciával és az emberi jogokkal, és sérti mások jogait. A kérelmező kijelentéseivel kapcsolatban megállapította, hogy azok a holokauszt áldozataival szembeni megvetését fejezik ki, ezért az Egyezmény szövegével és szellemével ellentétesek, ezért a 17. cikk értelmében azokkal kapcsolatban nem hivatkozhat a 10. cikk rendelkezéseire.

Bár az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján – a faji megkülönböztetés valamennyi formájának felszámolásáról szóló ENSZ-egyezménnyel (a továbbiakban: CERD) ellentétben – az államok nem kötelesek fellépni a gyűlölésbeszéddel szemben, ha megteszik, az nem ütközik az Egyezmény rendelkezéseibe, nem sérti a véleménynyilvánítás szabadságát. Az Egyezmény alapján megengedett a vallási alapú gyűlölésbeszéddel szembeni fellépés is ugyanúgy, mint a faji és etnikai megkülönböztetést jelentő kijelentésekkel szemben. A Norwood kontra Egyesült Királyság ügyben a kérelmező a saját első emeleti lakásának ablakában helyezett el egy olyan plakátot, amely a World Trade Center lángokban álló ikertornainak fényképe, valamint a félfhold és csillag tiltó jelbe foglalt szimbóluma mellett azt a feliratot tartalmazta, hogy „az iszlám távozzon – védd meg a briteket”. A kérelmezőt a brit hatóságok felelősségre vonták, mert a brit jog értelmében bűncselekményt valósít meg, ha valaki – egy faji vagy vallási csoporttal szembeni ellenséges érzülettel – fenyegető, gyalázkodó vagy sértő feliratot, jelet vagy egyéb ábrát helyez ki, mutat fel (display) olyan személy által látható módon, akinek ez zaklatást, riadalmat vagy szorongást okozhat. (Megjegyzendő, hogy a cselekmény csak akkor valósít meg bűncselekményt, ha az elkövető szándéka az, hogy a felirat stb. fenyegető, sértő legyen, illetve tudja, hogy az fenyegető, sértő lehet.) A Bíróság egyetértett azzal, hogy a plakát támadást fejezett ki

az Egyesült Királyságban élő muszlimok közösségenek egésze iránt. Ez a heves támadás ellentétes az Egyezmény által biztosított elvekkel: a tolerancia, a társadalmi béke és a diszkriminációmentesség értékeivel. Ezért a 17. cikk értelmében ez a véleménynyilvánítás nem élvezeti a 10. cikk védelmét.

A gyűlölésbeszéd kevésbé sértő megnyilvánulásai esetén is lehetőség van a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására a 10. cikk 2. bekezdésében foglalt feltételek szerint. A korlátozást törvények kell előírnia, amely megfelel a kiszámíthatóság követelményének, azaz elég pontosan és egyértelműen fogalmaz ahhoz, hogy a jogalanyok magatartásukat ehhez tudják igazítani. A korlátozás továbbá akkor megengedett, ha egy demokratikus társadalomban szükséges: legitim célja van és arányos. A gyűlölésbeszéd a demokrácia értékeivel ellentétes és sérti mások jogait, ezért a Bíróság joggyakorlata értelmében korlátozása mások jogainak védelme érdekében legitim célt szolgál. Az arányosság kérdésében azonban általanosságban nehéz állást foglalni, az csak a konkrét eset összes körülményének figyelembevételével ítéltető meg. Figyelembe kell venni nemcsak a kijelentések tartalmát, hanem azt is, hogy milyen körülmények között tettek, mennyire sértik a közvélemény érzékenységét és mások jogait, és milyen mértékben fejeznek ki azonosulást az Egyezmény értékeivel ellentétes eszmékkel, valamint hogy a korlátozás indokolására a hatóságok által felhozott érvek elég-ségesek és relevánsak-e.

Ebben az összefüggésben érdemes megemlíteni a Bíróságnak a Jersild kontra Dánia ügyben hozott ítéletét. Ebben az ügyben a kérelmező egy televíziós újságíró volt, aki egy vasárnapi hírmagazin keretében (előre rögzített) riportot készített bőrfejű fiatalokkal, akik a riport során durva rasszista és sértő kijelentéseket tettek. A hatóságok nemcsak a kijelentéseket tevő fiatalokkal, hanem az újságíróval szemben is eljárást indítottak, és elítélték őket a rasszista megnyilvánulásokért: a kérelmezőt felbujtóként és bűnsegédként, mivel egyrészt ő kezdeményezte a beszélgetést a fiatalokkal (akiknek a gátlásait sörözgetéssel is oldotta), másrészt a közreműködése nélkül a kijelentések nem kerültek volna nagy nyilvánosság elé.

A Bíróság előtt a dán kormány hivatkozott a CERD-egyezmény 4. cikke alapján fennálló kötelezettségre, amelynek értelmében fel kell lépnie a rasszista megnyilvánulásokkal szemben. A Bíróság maga is hangsúlyozta a faji megkülönböztetés elleni küzdelem fontosságát, és kijelentette, hogy az erre vonatkozó nemzetközi kötelezettséget figyelembe veszi a szükségesség vizsgálatakor. Megállapította, hogy Dánia 10. cikk alapján fennálló kötelezettségeit – a lehetséges mértékig – úgy kell értelmezni, hogy összeegyeztethetők legyenek az ENSZ-egyezmény alapján vállalt kötelezettségekkel. A Bíróság minden esetre úgy ítélte meg, hogy a jelen ügyben a 10. cikk értelmezése megfelel az említett kötelezettségeknek.

Az adott ügy sajátossága, hogy a kérelmező nem maga tette a kifogásolható kijelentéseket, hanem újságírói minőségében segítette azok közzétételét egy televíziós hírműsorban, ezért a szükségesség megítélésénél a sajtó szerepére vo-

natkozó esetjogot is figyelembe kell venni. A véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalom alapköve, és különösen fontosak a sajtónak nyújtott biztosítékok. A sajtó sem lépheti túl azokat a határokat, amelyeket például mások jogainak védelmében megállapítottak, ugyanakkor tájékoztatást kell nyújtania a közérdekké kérdésekről. A nyilvánosságnak is joga van tájékoztatást kapni ezekről a kérdésekről, különben a sajtó nem tudná betölteni „őrkutya” szerepét. Az audiovizuális média felelőssége valamelyest nagyobb, mint az írott sajtó (a közvetlen és nagyobb hatás miatt), ugyanakkor a tárgyszerű és kiegyensúlyozott tájékoztatás kívánatos módszeréit illetően a bíróságok nem helyezhetik saját álláspontjukat az újságíróké előtt, mert a véleménynyilvánítás szabadsága nemcsak a tartalomra, hanem a formára is kiterjed.

Az eset összes körtülménye között a Bíróság főként azt vizsgálta, hogy a bőrfejükkel készített riport hogyan készült, mi volt a tartalma, milyen összefüggésben sugározták, és mi volt a program célja. A faji megkülönböztetés elleni küzdelemre vonatkozó nemzetközi kötelezettségeket szem előtt tartva a Bíróság fontos tényezőként vette figyelembe, hogy a műsor egészének tárgyilagossá megítélés szerint a rasszista nézetek és eszmék terjesztése (népszerűsítése) volt-e a célja. A nemzeti bíróságok nagy hangsúlyt helyeztek arra a tényre, hogy a kérelmező maga kezdeményezte a riportot a bőrfejükkel, és nemcsak előre tudta, hogy ilyen kijelentéseket fognak tenni, hanem bátorította is őket. A szerkesztés során is benne hagyta a műsorban ezeket a sértő állításokat. Közreműködése nélkül a kijelentések nem juthattak volna a nagy nyilvánosság előtt, így nem is lettek volna büntethetők. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy ezek az indokok relevánsak voltak a 10. cikk 2. bekezdése szempontjából, ugyanakkor egyéb körülmények fontosságára is rámutatott.

A riport felvezetőjében utaltak a rasszizmust illetően Dániában akkoriban kibontakozó nyilvános vitákra, így a programot ebben az összefüggésben láttatták a nézőkkel. Bejelentették azt is, hogy céljuk egyes rasszista egyének mentalitásának és társadalmi hátterének bemutatása volt. Egészében és tárgyilagusan szemléltve nem tünt úgy, hogy a bejátszás népszerűsíteni kívánta volna a rasszista nézeteket és eszméket. Sőt, megkísérelte feltárni, elemzni és megmagyarázni a fiatalok ezen – saját szociális helyzetük miatt frusztrált, büntetett előletű, erőszakos beállítottságú – csoportjának jellemzőit és így bemutatni a közvéleményben aggodalmat keltő jelenség meghatározott aspektusait. A Bíróság arra is tekintettel volt, hogy a programot jól tájékozott közönségnek szánták. Továbbá úgy látta, hogy a dán bíróságok értékelésével ellentétben a programban tettek kísérletet arra vonatkozóan, hogy ellensúlyozzák a szélsőséges kijelentéseket. A riportban a kérelmező világosan elhatárolódott a riportalanyuktól, egyes kijelentéseiket igyekezett megcáfolni. Összességében a bejátszás azt az üzenetet közvetítette, hogy a rasszista kijelentések részét képezik a bőrfejük általánosan antiszociális magatartásának.

A Bíróság megjegyezte továbbá, hogy súlyosan akadályozná a sajtót a közérőkű ügyek megvitatásában játszott szerepe betöltésében, ha az újságírókat feleségére vonnák más személyek kijelentéseinek terjesztése miatt, és ebből szempontból irrelevánsnak találta a kiszabott pénzbüntetés csekély mértékét is.

A Bíróság megállapította, hogy azok a kijelentések, amelyekért a bőrfejükkel tiltétek, kétségtelenül több mint sértőek voltak a célzott csoportok tagjaira nézve, és nem elveztek a 10. cikk védelmét, azonban az újságíró elítélezése (az ellenályozó tényezöknek – és a terjedelmi korlátoknak és a formaválasztás szabadágának – a figyelembevételével) nem volt indokolt. A kérelmező szándékai nem voltak rasszisták, ezt azonban a hazai bíróságok (az ítéletek indokolása szerint) nem vették figyelembe.

Mindezekre tekintettel a Bíróság úgy ítélte meg, hogy nem voltak elégségesek a dán bíróságok érvei, hogy meggyőzzék a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának szükségességéről az adott esetben, illetve, hogy a beavatkozás aránytalan volt az elérni kívánt célohoz, mások jogainak védelméhez képest, tehát megsértették az Egyezmény 10. cikkét.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága is foglalkozott a gyűlöletbeszéd jelenségeivel. 1997. október 30-án elfogadott R (97) 20. számú ajánlása nagymértékben támaszkodott az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára, emellett figyelembe vette a CERD-egyezmény alapján vállalt kötelezettségeket, sőt azon tagállamok számára, amelyek még nem tették meg, a Miniszteri Bizottság ajánlásának megfogalmazta, hogy mielőbb írják alá, erősítsek meg és hajtsák végre a belső jogukban az említett egyezményt.

Az ajánlás a „gyűlöletbeszéd” fogalma alatt a következőket érti: minden olyan véleménynyilvánítási forma, amely fajgyűlöletet, idegengyűlöletet, antiszemizmust vagy az intolerancián alapuló egyéb gyűlöletet (beleértve az agresszív nacionalizmus és etnocentrizmus által kifejezett intoleranciát, diszkriminációt és a kisebbségekkel, bevándorlókkal és migránsokkal szembeni ellenállásnak) terjeszt, előmozdíthat, igazol vagy arra ösztönöz (izgat).

Az ajánlás megfogalmazza, hogy a közhatalmi szerveknek, közintézményeknek (országos és helyi szinten egyaránt), valamint tisztsiselőiknek különösen kötelessége tartózkodni az olyan kijelentések től (különösen a médiában), amelyek ésszerűen gyűlöletbeszédként értelmezhetők, vagy amelyeknek valószínű hatása lehet a fajgyűlölet, idegengyűlölet, antiszemizmus vagy az intolerancián alapuló megkülönböztetés vagy gyűlölet egyéb formái legitimálása, terjesztése vagy előmozdítása. Az ilyen kijelentéseket meg kell tiltani, és nyilvánosan viszsa kell utasítani minden alkalommal, amikor előfordulnak.

Megfelelő (polgári jogi, büntetőjogi és közigazgatási jogi eszközökbeli álló) jogi kereteket kell kialakítani a gyűlöletbeszéddel szembeni fellépés érdekében, amelyek lehetővé tesszik, hogy a hatóságok minden esetben megfelelően összefüggjék egyeztetni a véleménynyilvánítás szabadságát az emberi méltóság tiszte-

letben tartásával és mások jogainak védelmével. Ennek érdekében át kell tekinteni a hatályos jogszabályok érvényesülését, a lehetséges büntetőjogi szankciók között szabályozni kell a közösségi munkát (community service), bővíteni kell a polgári jogi fellépés lehetőségeit, például a civilszervezetek keresetindítási jogának elismerésével, az áldozatoknak kárterítés megítélésével, az áldozatok válaszadási jogának bevezetésével.

Biztosítani kell a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó rendelkezések pontos megfogalmazását, a korlátozás szűk körülírását és nem önkényes, objektív kritériumok alapján történő alkalmazását. A hatóságoknak körültekintően, az arányosság követelményének figyelembevételével kell eljárniuk.

Az ajánlásban megfogalmazott 4. alapelv előírja – az Emberi Jogok Európai Bíróságának fentebb ismertetett gyakorlatával összhangban –, hogy a nemzeti jogrendszernek és gyakorlatnak lehetővé kell tennie azt, hogy a bíróságok figyelembe vegyék, hogy a gyűlöletbeszéd egyes esetekben olyan sértő lehet az egyénekre vagy csoportokra nézve, hogy ezért nem élvez az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 10. cikke által egyéb véleménynyilvánítási formáknak biztosított védelmet. Ez a helyzet, amikor a gyűlöletbeszéd az Egyezményben és kiegészítő jegyzőkönyveiben biztosított jogok és szabadságok megsemmisítését vagy az Egyezményben megengedettnél nagyobb mértékű korlátozását célozza. A 6. és a 7. alapelv a média szerepére hívja fel a figyelmet és a médiában megjelenő gyűlöletbeszéddel kapcsolatos ajánlásokat fogalmaz meg – a fenti Jersild kontra Dánia ügyben hozott ítélettel összhangban. Tekintettel a média tájékoztató szerepére és a nyilvánosság jogára, hogy tájékoztatást kapjon a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos jelenségekről is, egyértelműen különbséget kell tenni a médiában megjelenített gyűlöletbeszéddel kapcsolatban a kijelentéseket tevő személy, illetve az ezek közzétételeben hivatalunknál fogva részt vevő újságírók és médiumok felelőssége között. Ezért a nemzeti jogszabályoknak figyelembe kell venniük, hogy a rasszizmusról, idegengyűlöletről, antiszemizmusról és az intolerancia egyéb formáiról tájékoztatás teljes mértékben az EJEE 10. cikkének védelme alatt áll, csak a 10. cikk 2. bekezdésében meghatározott korlátozásoknak vethető alá az Egyezmény esetjogával összhangban, figyelembe véve a tájékoztatás módját, tartalmát, kontextusát és célját. Az újságírói szabadság azt is magában foglalja, hogy a hatóságok ne kényszerítsék a médiára saját elképzéléket arról, hogy milyen tájékoztatási technikákat kellene alkalmazniuk.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága annak megállapításakor, hogy melyek a gyűlöletbeszédre vonatkozó nemzetközi jogi rendelkezések, a nemzetközi egyezmények és a fenti ajánlás mellett figyelembe veszi az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia elleni Bizottságának (ECRI) általános ajánlását is. Az ECRI 2002. december 13-án fogadta el 7. sz. általános ajánlását a rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem hatékonyabbá tétele érdekében szükséges nemzeti jogalkotási intézkedésekéről.

Az ajánlás értelmében a „rasszizmus” azt a hiedelmet jelenti, hogy a faj, bőrszín, nyelv, vallás, állampolgárság vagy nemzeti vagy etnikai származás iga- zolja a valamely személy vagy személyek egy csoportja iránti megvetést vagy egy személynek vagy személyek egy csoportjának a felsőbbrendűségét.

A büntetőjogi intézkedésekre vonatkozó ajánlások között megfogalmazza, hogy a következő – valamely személy vagy személyek egy csoportja ellen fajuk, bőrszínük, nyelvük, vallásuk, állampolgárságuk vagy nemzeti vagy etnikai származásuk miatt szándékosan elkövetett – cselekményeket kell büntetni:

- nyilvánosság előtt erőszakra, gyűlöletre vagy diszkriminációra izgatás,
- nyilvánosság előtti sértegetés vagy becsmérlés vagy
- fenyegetés.

Az ajánlás értelmében a törvénynek hatékony, arányos és visszatartó hatású büntetést kell előírnia, és lehetővé kell tenni alternatív szankciók alkalmazását is.

Az Európa Tanács számítástechnikai bűnözésről szóló egyezményéhez 2003. január 28-án kiegészítő jegyzőkönyvet fogadtak el a számítástechnikai rendszerek útján megvalósított rasszista és idegengyűlőlő cselekmények büntetendővé nyilvánításáról. 2006. március 1-jén lépett hatályba, jelenleg 20 részes állama van, közülük 11 az Európai Unió tagállama. További 8 EU-tagállam már aláírta, de még nem erősítette meg. Magyarország még nem írta alá a jegyzőkönyvet, ugyanakkor – azon államok közül, amelyek nem tagjai az Európa Tanácsnak – Kanada és Dél-Afrika is aláírta.

A kiegészítő jegyzőkönyv kimondja, hogy büntetni kell a rasszista és idegenyűlőlő anyagok terjesztését a számítástechnikai rendszerek keresztül, a rasszista és idegengyűlőlő céllal elkövetett fenyegető és sértő megnyilvánulásokat, továbbá a népirtás és az emberiség elleni bűncselekmények tagadását, igazolását, illetőleg azok jelentéktelen színben való feltüntetését. A jegyzőkönyv preambleumban elismeri a véleménynyilvánítás szabadságának fontosságát, a demokratikus társadalomban betöltött alapvető szerepét, de rámutat arra is, hogy a rasszista és idegengyűlőlő jellegű cselekmények sértik az emberi jogokat és veszélyeztetik a jogállamiságot és a demokratikus stabilitást.

Az Európai Unió sui generis jogrendjében is számos intézkedés született a rasszizmus és idegengyűlőlet elleni fellépés érdekében, ezek közül a gyűlöletbeszéddel kapcsolatban kiemelendő a rasszizmus és az idegengyűlőlet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről röviden, 2008. november 28-án elfogadott 2008/913/IB tanácsi kerethatározat. Az Európai Unió Bizottsága ezt először 2001-ben készítette elő, de a tagállamok nem tudtak megegyezésre jutni. 2007 áprilisában sikerült a Tanácsban egy olyan kompromisszumos szöveget elfogadni, amely végül a megegyezés alapja lett. Ebben segített a kerethatározat 7. cikkének 2. bekezdése, amelynek értelmében a tagállamok nem kötelesek a véleménynyilvánítás szabadságát illetően az alkotmányos hagyományokból eredő elvekkel ellentétes intézkedéseket tenni. Meg-

jegyzendő, hogy a szöveg nem egyértelmű, mert nem az államok saját alkotmányos hagyományaira utal, hanem általában az alkotmányos hagyományokra és rendelkezésekre, ami akár a „közös” alkotmányos hagyományokra utalást is jeletheti, de ez a szokásos jelző sem szerepel a szövegben.

A kerethatározat azt kívánja elérni, hogy az összes tagállam megfelelő – hatékony, arányos és visszatartó – büntetőjogi eszközökkel biztosítson a rasszista és idegengyűlöл megnyilvánulások különösen súlyos formái ellen – amelyek közvetlenül támadják az Európai Unió olyan alapelveit, mint a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok, a jogállamiság tisztelete –, hogy a büntető anyagi jog közelítése következtében teljesüljön a kettős inkrimináció követelménye, és elháruljanak az akadályok az igazságügyi együttműködés elől. A kerethatározat értelmében a tagállamokban az alábbi szándékos cselekményeket kell büntetendővé nyilvánítani, és e bűncselekmények maximális büntetési tétele legalább 1 évtől 3 évig terjedő szabadságvesztés kell legyen:

- nyilvánosság előtt erőszakra vagy gyűlöletre uszítás faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek csoportjával vagy e csoport valamely tagjával szemben – akár röpiratok, képek vagy egyéb anyagok nyilvános terjesztése vagy forgalmazása útján is; de a tagállamok dönthetnek úgy, hogy kizárolag azt a cselekményt büntetik, amely a közrend megzavarására alkalmas vagy fenyegető, gyalázkodó vagy sértő jellegű;
- az alábbi – faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy a csoport valamely tagja ellen irányuló – bűncselekmények nyilvános védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése (amennyiben olyan módon teszik, amely alkalmas arra, hogy az ilyen csoporttal vagy a csoport valamely tagjával szemben erőszakra vagy gyűlöletre izgasson):
 - a Nemzetközi Büntetőbíróság Alapokmányának 6., 7. és 8. cikkeiben meghatározott népirtás, emberiesség elleni és háborús bűntettek;
 - a Nemzetközi Katonai Törvényszéknek az 1945. április 8-i Londoni Egyezményéhez csatolt chartája 6. cikkében meghatározott bűncselekmények. (Ezeket a megnyilvánulásokat szokták „holokausttagadásként” emlegetni.)

A kerethatározat arról is rendelkezik, hogy más bűncselekmények esetében a rasszista vagy idegengyűlölet általi motivációt minősítő körülményként kell szabályozni, illetve a büntetés kiszabásánál súlyosító körülményként kell figyelembe venni. Büntetni kell a felbujtást és a bűnrészességet, és rendelkezni kell a jogi személyek felelősségre vonásáról is. A tagállamok két évet kaptak arra, hogy átültessék a kerethatározat előírásait saját nemzeti jogrendjükbe.

A vallásszabadság

A modern nemzetközi jogrend alapjait az Európa legutolsó jelentős vallásháborúját, a harmincéves háborút lezáró 1624-es vesztfáliai békeszerződésig szokás visszavezetni. Ez a békeszerződés elismerte a teljes állami függetlenség alapelvét, amely azt jelentette, hogy az egyezményt megkötő valamennyi fél tiszteletben tartja az összes többi fél területi jogait, és nem avatkozik bele a többi állam belügyeibe. Ekkor lett a katolikus, az evangélikus és a református egyformán elismert vallás. Bár az egyéni szabad vallásagyakorlást még nem biztosították, egy lépéssel közelebb kerültünk hozzá, és Európában fokozatosan kiteljesedhetett a vallásbéké és a vallási tolerancia. A vesztfáliai béké megtagadta a cuius regio, eius religio (akié az ország, annak a vallása követendő) elvét: a fejedelmek nem alkalmazhattak kényszert, csak szabályozhatták a más vallásúak vallási tevékenységét. Persze a mai értelemben vett vallási tolerancia ekkor még nem valósulhatott meg. Különbséget tettek a magánéleti és a nyilvános vallásagyakorlat között: az előbbit tolerálták, az utóbbit korlátozták. A vallási intolerancia leglátványosabb és legborzalmasabb megnyilvánulását ezután a zsidók üldözése jelentette, és az emberi jogi megközelítésű vallásszabadság és tolerancia csak a második világháborút követően teljesedhetett ki az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és a különböző egyetemes és regionális emberi jogi egyezmények elfogadása után. Ma már a vesztfáliai világrend meghaladásáról és egy új világrend kialakulásáról beszélnek az elemzők. A kérdés az, hogy az új világrend feladja-e a vesztfáliai vallásszabadság lassan beérett vívmányait a globalizáció új kihívásaira adott válaszul, vagy sikerül-e ezeket a kihívásokat úgy kezelní, hogy a vallási fundamentalizmusok feléledése és terjedése ne hozza el ismét politikai szintre emelt, intézményesített vallási intolerancia korszakát.

Napjainkban a világban egyre erősödő jelenség a mássággal szembeni intolerancia, ezen belül vallási intolerancia. Ennek gyökerei a társadalom identitási és értékválságában, másrészt az ismeretlentől való félelemben, valamint a kizárlagosságra törekvő vallási fundamentalizmusok feléledésében és hatásaiban keresendők. A globalizált világrend bonyolult biztonsági kockázati mátrixában leginkább a szegénységgel és az iszlám fundamentalizmussal összefüggésbe hozható terrorizmushoz köthető. A fejlődő világban a szegénység – és a fejlett világhoz képest az egyenlőtlenség igazságtalanságának érzete – termeli az iszlám fundamentalizmus és a nemzetközi terrorizmus társadalmi bázisát, a nemzetközi terrorizmustól (és az azzal azonosított iszlámtól) való félelem pedig a fejlett világban az iszlámtól való féleelmet és az iszlámellenes megnyilvánulásokat váltja ki. Emellett a fejlett világban a gazdasági világválság által gerjesztett munkanélküliség, szegénység is a szűkös erőforrásokhoz való hozzáférésből

kirekeszteni szándékozó idegengyűlölet erősödéséhez vezet, amelynek célpontjai gyakran az eltérő, ismeretlen (idegen) vallású bevándorlók.

Az európai vallási intolerancia napjainkban elsősorban iszlámellenességgént jelentkezik. Az iszlámellenesség megnyilvánulásait az alábbiakban három kérdéskörben vizsgáljuk az Emberi Jogok Európai Bírósága, illetve a nemzetközi emberi jogi szervek gyakorlata tükrében: a vallási gyűlöletbeszéd jelenségét, a vallási öltöztek viselésének korlátozását, valamint a minaretépítés korlátozását. Ezután megvizsgáljuk a kisebb, nem történelmi egyházakkal, szektákkal vagy szektáknak tekintett egyházakkal (Jehova Tanúi, Szcientológia stb.) szemben megnyilvánuló vallási intolerancia jelenségeit, végül pedig a vallásoktatásnak, a vallás iskolai jelenlétének szerepét a vallási tolerancia előmozdításában vagy éppen az intolerancia erősítésében.

Vallási gyűlöletbeszéd

A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény (angol címének rövidítéséből: CERD) 4. cikke alapján a részes államok – egyebek között – a következő kötelezettségeket vállalták: (a) „törvény által büntetendő cselekményre nyilvánítják a faji felsőbbrendűségre vagy gyűlöletre alapozott eszmék terjesztését, a faji megkülönböztetésre való izgatást, valamint bármely faj, illetve más színű vagy más etnikai származású személyek csoportja ellen irányuló minden erőszakos cselekedetet vagy arra való izgatást, továbbá fajgyűlőlő tevékenység mindenféle támogatását, annak pénzelését is beleértve”; (b) „törvényellenessé nyilvánítanak és betiltanak minden olyan szervezetet, valamint szervezett és minden egyéb propagandatevékenységet, amely a faji megkülönböztetést előmozdíta vagy arra izgat, az ilyen szervezetekben vagy tevékenységen való részvételt pedig törvény által büntetendő cselekménynek tekintik”.

Az egyezmény 1. cikke értelmében a „faji megkülönböztetés” kifejezés „ minden olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést jelent, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzeti vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren vagy a közélet bármely más terén az emberi jogok és alapvető szabadságok elismerésének, egyenrangú elvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása”.

Amennyiben a részes államok az egyezmény 14. cikke alapján külön nyilatkozatot tesznek, a jogai megsértését állító személyek (vagy személyek csoportja) panaszt nyújthatnak be ellenük az egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére létrehozott bizottsághoz (CERD Bizottság). Az egyéni panaszjog elismertsége és ismertsége meglehetősen szűk körű: az egyezmény 173 részes állama közül csak 49 tett ilyen nyilatkozatot, ebből 34 európai állam, köztük az Európai Unió tag-

államai a balti államok, Görögország és az Egyesült Királyság kivételével. Az egyéni panaszok által érintett államok köre még szűkebb (ez a mechanizmus ismertségének hiányára is utal): Dánia, Ausztrália, Franciaország, Svédország, Norvégia, Hollandia, Szlovákia és Szerbia. Magyarország 1990. szeptember 13-i hatállyal ismerte el az egyéni panaszjogot, azonban eddig egyetlen Magyarországgal szembeni panasz sem került a Bizottság elé.

A leggyakrabban a dán jogvédők veszik igénybe ezt a mechanizmust. Az utóbbi időben különösen megszaporodott a muszlim panaszosok száma, akik az iszlám vallással kapcsolatos, gyakran indulatos és előítéletes megnyilvánulások által érzik sértve magukat. Azonban az ilyen panaszokat a Bizottságnak elfogadhatatlannak kell nyilvánítania, mert az egyezmény hatálya nem terjed ki a vallási intoleranciára, csak a faji megkülönböztetésre, az iszlámmal kapcsolatos megjegyzések pedig a Bizottság álláspontja szerint (egyezően a dán kormány álláspontjával) nem egy meghatározott eredetű népcsoportot érintenek (pl. nem általánosságban az arabokat említi), hiszen a Dániában élő muszlimok legalább 15 különböző országból származnak, különböző nemzeti és etnikai eredetűek, és vannak közöttük az iszlám vallásra áttért dán állampolgárok is. A Bizottság kiírta, hogy „kettős” diszkrimináció esetén, amennyiben a vallási intolerancia nemzeti, etnikai alapú diszkriminációval párosulna, hatásköre kiterjedne a panasz vizsgálatára, de a tisztán vallási alapú megkülönböztetésre az egyezmény hatálya nem terjed ki, azt eredetileg az ENSZ normaalkotási folyamatában külön egyezményben kívánták szabályozni. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy a tárgyban végül nem született nemzetközi egyezmény, csak egy ENSZ-közgyűlesi nyilatkozat.

Az előbbiekből már megállapítottuk, hogy a gyűlöletbeszéd – a szóból – elleni fellépés nem csak a jog eszközrendszerét igényli. Különösen igaz ez a vallási intolerancia elleni megnyilvánulásokra.

Vallási öltöztek viselésének korlátozása

A vallási öltöztek viselésének korlátozása, csakúgy mint a minaretépítések korlátozása, azonban már az erre irányuló társadalmi kezdeményezések politikai szintre emelését, kormányzati támogatását tükrözi. A burka viseletének tiltásáról készült nemzetközi közvélemény-kutatás szerint Franciaországban és más nyugat-európai országokban is támogatják a tiltó szabályt. Az Egyesült Államokban azonban nem. A Pew Research Center felmérésének eredményei szerint a francia 82 százaléka támogatja a burka, vagyis a teljes arcot eltakaró hagyományos muszlim női fátyol viseletének betiltását, a németek 71, a britek 62, a spanyolok 59 százaléka értene egyet azzal, ha nemzeti kormányuk a fátyolviselet betiltásáról határozna. Nyugat-Európával szemben az Egyesült Államok

lakóinak többsége nem értene egyet egy ilyen intézkedéssel: az amerikaiak 28 százaléka támogatná, 65 százaléka viszont ellenezné egy hasonló tiltó törvény elfogadását. A kutatás szerint a tiltás támogatása mind az öt országban mérhetően magasabb az idősebbek körében.

A nikáb a teljes arcot eltakaró kendő, amelyen csak a szem előtt van rés. A muzulmán nők a földig érő köpenyük fölé veszik fel. A testet tetőtől talpig befedő burkán a szem előtti rést is fonalrács takarja el, így kívülről a viselőjének szeme sem látszik. Az afganisztáni pastu nők viseletét a tálibok uralma alatt minden nőnek előírták Afganisztánban. Ez az alapja annak, hogy a tiltás mellett érvelők a női egyenjogúságra hivatkoznak. Szerintük a burkát viselő nők nem tudnak kapcsolatba lépni a társadalom többi tagjával, sokszor a nyelvet sem tanulják meg pontosan, a ruhát rájuk erőltető férfiak teljesen ellehetetlenítik beilleszkedésüket. Ezzel szemben az Amnesty International nemzetközi jogvédő szervezet is rámutatott, hogy az átfogó tiltás nem veszi figyelembe azokat a nőket, akik esetleg nem férfi rokonuk nyomására, hanem saját önkifejezésük és identitásuk részeként hordják a burkát vagy a nikábot. Ráadásul a nők felszabadítása terén a kívánt hatással éppen ellentétes eredmény állhat elő, ha az iszlám előírásai szerinti ruházat utcai viselésének tilalma a nők otthon maradásra kényszerítéséhez, bezárásához vezet.

A különböző vallási öltözletek, elsősorban az egész arcot eltakaró iszlám fejkendők és leplek viselésének megtiltására vonatkozó kezdeményezések sorában az a belga törvényjavaslat volt az első, amely alapján a közterületen az egész testet és az arcot is eltakaró ruhadarabot (nikáb vagy burka) viselő nőket 15-20 eurós pénzbüntetéssel vagy akár 7 napig terjedő elzárással is sújthatják. Ezt követően 2010 szeptemberében Franciaországban is elfogadtak egy olyan törvényt, amely nyilvános helyeken tiltja az arc eltakarását. Ez a törvény az iszlám női öltözöt mellett tiltja a tüntetések során bármilyen maszk viselését is. Az elfogadott szöveg kiköti, hogy „senki sem hordhat olyan ruhát nyilvános helyeken, amely eltakarja az arcot is”. Aki ezt nem tartja be, az 150 eurós pénzbírságra, illetve az állampolgári tudatot és a köztársasági értékrendet erősítő tanfolyamra számíthat. Ez a rendelkezés azt mutatja, hogy a törvény biztonságpolitikai megfontolásokból született. Ugyanakkor a törvény egy másik rendelkezése új szabálysértésként fogalmazza meg az „arc eltakarására való felbujtást a nem hovatartozás miatt”. Ez azokat érinti, akik a nőknek előírják vagy rájuk kényszerítik a burkát, illetve a nikábot. A burka viseletének erőszakkal, fenyégetéssel, hatalmi visszaéléssel vagy tekintéssel történő kényszerítése egy év szabadságvesztéssel és 30 ezer eurós pénzbüntetéssel sújtható. A kiszabható büntetés kétszer ekkora lehet abban az esetben, ha kiskorú lányt kényszerít valaki a burka viselésére. Ez a rendelkezés a burkaviselés kérdését már nem biztonsági, hanem nőjogi kérdésként kezeli. A törvényt a francia alkotmánytanács is jóváhagyta, a parlament által elfogadott törvények alkotmányosságát ellenőrző testület ugyanakkor

azt is kimondta, hogy az arc eltakarásának tiltása nyilvános helyen nem korlátozhatja a vallásszabadság gyakorlását a nyilvános vallási helyeken.

A francia törvény támogatói a szekularizmus alkotmányos értékeire hivatkoznak, a közterületi öltözködés szabályozása azonban nehezen indokolható az államhatalmi szervezet egyház- és vallástalanításával, hiszen az egyén utcai öltözködése és vallása kinyilvánítása nincs összefüggésben a közhatalom gyakorlásával. A belga törvénytelivel kapcsolatban nyíltan megfogalmazták, hogy annak üzenete az, hogy Belgium nem tűri az iszlám fundamentalizmus eszméit. Ez a vallási intolerancia azonban nagyon veszélyes, öngerjesztő társadalmi jelenség, amely részben az iszlám fundamentalizmustól való félelemben gyökerezik, ugyanakkor maga is hozzájárul a fundamentalizmus megerősödéséhez. A burkát vagy a nikábot hatósági becslések szerint mindenkor minden nő viseli a közel 6 millió muzulmánt számláló Franciaországban, ugyanakkor az elemzők rámutatnak, hogy a tiltás következtében többen az iszlámellenesnek tekintett nyugati kormányok elleni tiltakozás eszközét látják ezekben a ruhákban.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy még az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata is szentesíteni látszik az iszlamofobia egyes megnyilvánulásait. Míg azzal teljes mértékben egyetérthetünk, hogy olyan helyzetekben, amikor a személyazonosság tisztázása érdekében, személyes vagy közbiztonsági okokból indokolt, a vallási előírások miatt viselt fejfedők, az arcot eltakaró leplek levételenek, eltávolításának előírása nem jelenti a vallásszabadság indokolatlan aránytalan korlátozását, a Bíróság ma már a szekularizmus alkotmányos értékének védelmére hivatkozással sokkal szélesebb korlátozásokat is megengedhetőnek talál. Abból kiindulva, hogy a vallási jelképek viselése mint a vallásos meggyőződés kinyilvánítása csak a feltétlenül szükséges mértékben korlátozható, egyetérthetünk azzal, hogy a Bíróság elfogadhatatlannak minősítette azokat a kérelmeket, amelyek azt sérelmezték, hogy biztonsági kapun áthaladáskor – akár reptéren, akár konzulátuson – vagy vezetői engedélyhez fénykép készítésekor a kérelmezőket kötelezték, hogy vegyék le a vallásuk előírásai szerint hor-dott csadort vagy turbánt. Még az is érthető, hogy a Bíróság nem találta aránytalannak azt a korlátozást sem, hogy egy diákok fegyelmi úton eltávolítottak az iskolából azért, mert a testnevelés- és sportfoglalkozásokon megtagadta a csadó levételét, noha ezt egészségügyi és biztonsági okokra tekintettel az iskola házirendje megkövetelte. Az azonban már kevésbé elfogadható, a vallási tolerancia igényével és a vallás szabadságával kevésbé összeegyeztethető, hogy a Bíróság nem találta ésszerűen és aránytalan intézkedésnek azt, hogy a szekularizmus elvonult alkotmányos értékének védelme érdekében utóbb Franciaországban egy törvénymódosítás kiterjesztette az iszlám fejkendő, illetve egyéb vallási jelképek viselésének tilalmát a testnevelésről túl a teljes iskolai életre. A tolerancia szellemében ez még akkor is indokolatlannak tűnő korlátozás, ha a csadó viselet nem tekintjük a vallási szertartás részének (miként ezt a strasbourg-i esetjog

megfogalmazta), de még csak szigorú vallási előírásnak sem (amint ezt számos iszlám vallási szervezet megfogalmazta), egyszerűen csak a vallási meggyőződés kifejezésének. Lehetséges persze, hogy a Bíróság azért engedett ekkora teret a szekularizmus védelmének ebben a francia ügyben, mert korábban egy török ügyben is ez befolyásolta annak megállapításakor, hogy nem sérti a vallás szabad gyakorlásához való jogot, ha egy egyetemi hallgatót nem engednek órákat látogatni, illetve vizsgálni arra tekintettel, hogy csadort visel.

A strasbourg joggyakorlat ilyen alakulását az európai közvélemény egyetértéssel, illetve közönnnyel fogadta. A szekularizmus védelmények felértékelődése azonban logikusan vezetett 2009 novemberében annak megállapításához egy olasz ügyben, hogy a szülők világnézetét tiszteletben tartó oktatáshoz való jog sérelme nélkül az állam sem helyezhet el vallási jelképeket – az adott esetben feszületet – a közoktatási intézmények tantermeiben. Minthogy ez az ügy a többség vallási jelképét érintette, nem meglepő, hogy az olasz társadalom felháborodással fogadta az ítéletet. Az olasz kormány kérésére az ügy – végső döntést hozó fórumként – a Bíróság nagykamarája elé került.

Minden esetre a Bíróság gyakorlatában már látszik, hogy a vallási öltözletek viselése korlátozásának is határt kíván szabni. Egy török ügyben, amelyben a kérelmezőket a büntető bíróság elítélte vallási viseletük nyilvános viselése miatt, a Bíróság megjegyezte, hogy a kérelmezők átlagos állampolgárok voltak, nem az államhatalom képviselői, továbbá nyilvános közterületen (az utcán) hordták ezt a viseletet, nem egy közintézményben, ahol a vallási semlegességezhet erősebb érdek fűződhet, mint a vallás kinyilvánításának joga, továbbá az öltözet a közrendet sem veszélyeztette, a kérelmezők nem gyakoroltak nyomást másokra. Mindezekre tekintettel a Bíróság megállapította a 9. cikk megsértését, a török kormány pedig természetesen kérte az ügynek a Nagykamara elé terjesztését. Ezen ítélet alapján kérdéses, hogy a nikáb és a burka közterületi viselését büntető törvények összhangban vannak-e az Egyezménnyel.

Szekták, illetve szektáknak tekintett egyházak vallásszabadságának korlátozásai

Az európai vallási intolerancia megnyilvánulásai az iszlámmal szembeni intolerancia megjelenése előtt elsősorban a Jehova Tanúi felekezetet, annak hívőit és hittérítőit, illetve egyéb, szektáknak tekintett kisebb egyházakat érintették. Görögországban különösen rossz szemmel nézték a Jehova Tanúi hittérítői tevékenységét, amit buntetőjogi szankciókkal igyekeztek korlátozni. Ezt azonban az Emberi Jogok Európai Bírónája nem találta nyomós közérdekkal indokolt, szükséges és arányos intézkedéseknek egy demokratikus társadalomban. Kivétel ez alól, ha katonatisztek az illetékteljeiket téritik, mert azok a helyzetből adó-

dóan kényszerítve érezhetik magukat, hogy részt vegyenek az istentiszteleteken, ítt nem a szabad belátáson alapuló meggyőzésről van szó.

Oroszországot azért marasztalta el a Bíróság, mert hatóságai – a cseljabinszki régió emberi jogi bizottsága elnökének kezdeményezésére – jogalap nélkül feloszlatták a Jehova Tanúi gyülekezet egyik gyűlését, amelyet egy bérelt iskolai tanteremben tartottak halláskárosult személyek részvételével. Egy grúz esetben viszont a Jehova Tanúival szembeni vallási intolerancia durva erőszakos cselekményekig fajult. Egy ortodox vallási csoport tagjai megtámadták, megalázták, bántalmazták a Jehova Tanúi 120 fős gyülekezetének tagjait. A kérelmezők feljelentése alapján azonban a hatóságok semmilyen intézkedést nem tettek a töréntek kivizsgálására, mert maguk is az ortodox keresztenyésget veszélyeztető csoportosulásnak tekintették az áldozatokat. Különösen súlyosnak találta a Bíróság ezt a mulasztást annak fényében, hogy ez volt az első ilyen támadás, amelyet ezután több hasonló követett, így a hatóságok mulasztása megnyitotta az utat a vallási erőszak elterjedése előtt, és a kérelmezők alappal tarthattak attól, hogy vallásuk gyakorlása esetén minden alkalommal az erőszakos támadás veszélyének teszik ki magukat.

Más kisebb, újabb keletű vallásokkal, szektákkal szemben is megfigyelhetjük a társadalmi és kormányzati intolerancia különböző megnyilvánulásait. Bulgáriában például az „Élet szava” elnevezésű evangélikus kereszteny vallással szemben indult olyan médiakampány, amely a hatóságok együttműködésével a kérelmező elbocsátásához vezetett – egy iskolában, az uszoda üzemeltetéséért felelős vezetőként betölött állásából – vallási meggyőződése miatt, ami az Egyezmény 9. cikkének megsértése volt.

Hasonlóképpen Ausztria is megsértette a 9. cikket azzal, hogy közigazgatási hatóságai húsz éven át nem döntötték a Jehova Tanúi felekezethez tartozók kérelméről, hogy ismerjék el őket vallási társaságként, ami szükséges volt ahhoz, hogy a vallási közösségi jogi személyiséget szerezzen. A bejegyzés megtagadása más esetekben is a vallásszabadság megsértéséhez vezetett. Oroszországban például az Üvhadsereg hétfőnig jogosról, bejegyzett vallási szervezetként működött, majd egy új törvény előírta, hogy minden vallási szervezetnek újra kérnie kell bejegyzését. A moszkvai hatóságok azonban különböző – jogi és ténybeli alapokat nélkülö – okokra hivatkozva (mint például, hogy a szervezet külföldi irányítás alatt áll, egyenruhát viselő, félkatonai szervezet, alkotmányellenesek a céljai) megtagadták az Üvhadsereg moszkvai szervezetének bejegyzését, míg az Üvhadsereg helyi szervezetei Oroszország más régióiban zavartalanul működhetek. A Bíróság megállapította, hogy a moszkvai hatóságok nem jóhiszeműen jártak el, és nem tettek eleget a kérelmező vallási közösséggel szembeni semlegességi és pártatlansági kötelezettségüknek. Egy másik esetben az orosz hatóságok az ország különböző régióiban azért tagadták meg a Szcientológiai Egyház független helyi szervezeteinek bejegyzését, mert a régióban még nem

voltak jelen 15 éve. Ez a követelmény csak az újonnan létrejövő, szervezetileg semmilyen hierarchikus egyházi struktúra alá nem tartozó vallási csoportokat sújtotta, amely különbségtételre az orosz hatóságok a Bíróság szerint nem adtak megfelelő indokot, ezért megsértették a 9. cikket a 11. cikk fényében értelmezve. Mindamellett a Bíróság nyitva hagyta azt a kérdést, hogy a szcientológia vallás-e egyáltalán, kijelentve, hogy általános európai konszenzus hiányában abból indult ki, hogy a hazai hatóságok egyértelműen vallási csoportként kezelték a bejegyzést kérő szervezetet.

Vallásoktatás és vallási jelképek elhelyezése az iskolában

Az iskolai vallásoktatással kapcsolatos kérdéseket a Bíróság általában a vallás szabadságát biztosító általános 9. cikk helyett az oktatásra vonatkozó speciális rendelkezés, az Első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke alapján vizsgálja. Az utóbbi években több ilyen ügy került a Bíróság elé. Az egyik ügyben a kérelmezők a Norvég Humanista Egyesület (Human-Etisk Forbund) tagjai, általános iskolás gyermekek szülei voltak. 1997-ben az általános iskolák tantervében a korábbi két külön tantárgyat – a „kereszténységet” és az „életfilozófiákat” (ahol a keresztenységörök alól a gyerekek felmentést kaphattak) – felváltotta egy egységes tantárgy (KRL), amely felöllelte a keresztenység, vallás és filozófia kérdéseit. Ennek csak egyes részei alól kérhettek felmentést a szülők. A KRL a következő témaköröket foglalta magában: Biblia és keresztenység, kulturális örökség, evangélikus lutheránus hittan, egyéb kereszteny vallások, egyéb világvallások és filozófiák, etika és filozófia. A tantárgy oktatásának célja a kereszteny és humanista értékek ismeretének előmozdítása, a különböző vallású és meggyőződésű emberek közötti párbeszéd elősegítése volt. A kérelmezők azt sérelmezték, hogy az új tantárgy bevezetésével az állam megsértette a vallás szabadságához való jogukat (az Egyezmény 9. cikke alapján), valamint nem tartotta tiszteletben azt a jogukat, hogy gyermekeket saját vallási és világnézeti meggyőződésük alapján neveljék (az Egyezmény Első kiegészítő jegyzőkönyvének 2. cikke alapján). A Bíróság megállapította, hogy önmagában az, hogy a keresztenység nagyobb terjedelemben szerepel a tananyagban, mint a többi vallás – a történelmi hagyományokra tekintettel –, nem veti fel ezen rendelkezés sérelmét. Azonban a törvény tartalmazott egy olyan klauzulát, amelynek értelmében a célja a kereszteny nevelés elősegítése volt. Így a keresztenység oktatása nemcsak mennyiségileg (a tananyagnak mintegy a fele), hanem minőségeleg is különbözőt a többi vallásról és világnézettől. A Bíróság ezután azt vizsgálta meg, hogy ezt az egyensúly-eltolódást képes volt-e ellensúlyozni a felmentési rendszer. Ez a rendszer csak részleges, eseti felmentésre adott lehetőséget, így a szülőknek követniük kellett a tananyagot (előre tájékozódni, hogy mi következik), és idejében jelezni,

hogy melyik rész oktatásából, melyik tevékenységből kívánják, hogy gyermeük kimaradjon. Az istentiszteletben való aktív részvétel például megfigyelőkénti részvétellel volt kiváltható. Ez a rendszer a szülőkre túl nagy terhet rótt, és a magánélethez való joguk sem volt megfelelően biztosított (a felmentési kérelem indokolásakor a magánéletük körébe tartozó adatokat kellett feltárniuk), ráadásul visszatartó hatása volt, hogy az ilyen kérelem konfliktusforrást jelenthetett a tanárokkal való kapcsolatban. A Bíróság végül megjegyezte, hogy az államot nem mentesíti az oktatás pluralizmusa biztosításának kötelezettsége alól, hogy az ilyen szülők magániskolákba is járathatnák a gyermekeiket. Ezért a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az új tanterv bevezetésekor az állam nem gondoskodott arról, hogy a tananyagot objektív, kritikai és pluralista módon adják át az iskolákban, ezért – tekintettel a megfelelő felmentési rendszer hiányára – megsértették az Első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkében biztosított oktatáshoz való jogot.

Egy másik ügyben, amelyben az alevi hitű kérelmező sérelmezte, hogy lányának kötelezően részt kellett vennie Törökországban az iskolai „vallási kultúra és etika” oktatásban, a Bíróság összehasonlító jogi elemzés után megállapította, hogy Európa szinte minden országában biztosítják annak lehetőségét, hogy a diákoknak ne kelljen részt venniük a vallásoktatásban (felmentéssel, alternatív tantárgyak tanításával vagy a vallásoktatásban való részvétel önkéntességevel). A konkrét ügyben a Bíróság annak vizsgálatával kezdte, hogy az adott tantárgyat tárgyilagosan, kritikai szellemben és pluralista módon oktatják-e, és úgy ítélte meg, hogy ezeknek a követelményeknek nem tesz eleget az a tananyag, amely a világvallásokról tájékoztatást ad ugyan, bár érthetően az iszlám vallási ismeretek dominanciája mellett, de teljesen nélkülözi az országban elterjedt kisebbségi vallásokra és adott esetben a nagy történelmi múltú alevi hitre vonatkozó ismereteket. Ezért a tananyag nem felelt meg általában a pluralizmus követelményeinek, és különösen nem volt alkalmas arra, hogy a kérelmező világnézet meggyőződését tiszteletben tartsa. A felmentés rendszerével kapcsolatban, amely a konkrét esetben a kereszteny és a zsidó vallású szülők gyermekeire korlátozódott, tehát a kérelmezők számára nem volt elérhető, a Bíróság megállapította, hogy problémát jelent, hogy a felmentés érdekében a szülőknek fel kell fedniük vallási hovatartozásukat, és a felmentési eljárás nem nyújt megfelelő védelmet azoknak a szülőknek, akik attól tartanak, hogy a tananyag hatására gyermeükben konfliktus alakulhat ki az iskola iránti engedelmesség és a saját értékeik között.

Az is egyezménysértőnek minősült – a 9. cikkel összefüggésben –, hogy a vallásoktatás alól a szülők kívánságának megfelelően felmentett diáknak – a csekkély érdeklődésre tekintettel – nem biztosítottak alternatív etikaoktatást, így a bizonyítványában a „vallás/etika” rovat üresen maradt, ami egyértelműen mutatta a vallási kötődés hiányát, és egy olyan társadalomban, mint a lengyel,

amelyben a társadalom nagy része egy valláshoz kötődik, ez egyfajta stigmatizációt jelenthetett. Ráadásul ennek a tantárgynak az eredménye a bizonyítvány átlagába is beleszámított, így ebből a tantárgyból az érdemjegy hiánya további hátrányokkal járt a kérelmező gyermekek számára, ami egyfajta nyomásgyakorlás lehet a vallásoktatásban való részvétel érdekében. A vallás szabadságát biztosító 9. cikkel ellentétben az Első kiegészítő jegyzőkönyv oktatáshoz való jogot biztosító 2. cikke alapján minden nem vet fel problémát, mert ez utóbbi rendelkezés alapján az alternatív etika tantárgy oktatása az igénylők létszámahoz köthető.

Az állam az oktatás keretében nemcsak a tananyagban köteles biztosítani a szekularizmust, a világnezeti semlegességet, hanem a szimbólumok szintjén is. A Bíróság ezért megállapította a szülők világnezetének megfelelő oktatáshoz való jog sérelmét abban az esetben, amikor a kérelmezők azt a gyakorlatot sérelmeztek, hogy az olasz iskolák tantermeiben kötelező kihelyezni a feszületet. Az ügyben a Bíróság kamarája nem fogadta el az olasz kormány érvényesét, hogy a feszület nem elsősorban vallási, hanem történelmi jelképként van jelen az iskolákban, és hogy az a kereszténységnek a szekuláris alkotmányi értékekben is megjelenő erkölcsi értékeit fejezi ki. A Bíróság szerint a feszület dominánsan vallási jelkép, ezért alkalmas arra, hogy (össze)zavarja azokat a gyerekeket, akiket szüleik más hitben nevelnek, valamint arra, hogy az államnak valamely vallás iránti preferenciáját fejezze ki. Az ítéletet követően nemcsak Olaszország haborodott fel, a Nagykamara előtt beavatkozóként írásban fogalmazta meg a véleményét tíz ország, 33 EP-képviselő és számos nem kormányzati szervezet. Később további országok jelentették ki hivatalosan, hogy támogatják Olaszország álláspontját és a Bíróság ítéletével szembeni ellenállást (ugyanis Olaszország kijelentette, hogy semmiképpen nem fogja végrehajtani az ítéletet). Az ítéletet jogi szempontból bírálók elsősorban azt vetik a Bíróság szemére, hogy nem vette figyelembe az állam és az egyház kapcsolatát illető különböző felfogásokat, amelyek a különböző tagállamokban megfigyelhetők, csak a szigorú elválasztást hirdető francia szekularizmus elvéről indult ki, ezt a francia történelmi sajátosságokat tükröző felfogást erőlteti rá az ítélet az eltérő történelmi-kulturális hagyományokkal rendelkező Olaszországra. Ezzel összefüggésben rámutatnak a bírálók, hogy a Bíróság nem vette figyelembe, hogy az államok széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek az oktatás szabályozása terén, továbbá nem komplexen vizsgálta az olasz iskolák oktatási programját, az azáltal közvetített értékeket (mint általában a vallásoktatással kapcsolatos ügyekben tenni szokta), csak kiragadta annak egy elemét, a feszület kihelyezését. A bírálók szerint a feszület jelenléte semmiré nem kötelezi a tanulókat, de ha elfogadjuk is, hogy valamilyen mértékű befolyásolást gyakorol a feszület a diákok világnezetére, ennek a befolyásnak a mértéke nem akkora, hogy a vallásszabadság megsértésének legyen tekinthető.

A demokrácia

Ahhoz, hogy az állampolgár alakítója legyen az állam ügyeinek és a demokratikus rendszer működhessen, az állampolgárnak jogokat kell biztosítani. Az első és a legfontosabb jog a szólás szabadsága, ezzel összefüggően a gondolat szabadsága. Biztosítani kell a gyülekezés szabadságát, a lelkismereti és a vallásszabadságot. A demokrácia alapja azonban a választójog. Az aktív választójog lényege, hogy az állampolgár részt vehet a választásokon mint választó, és meggyőzése szerint szavazhat valamelyik jelöltre. A passzív választójog pedig az, ha valaki jelöltetheti magát a választásokon mint jelölt. Ez lehetővé teszi, hogy valós alternatívat kínáljanak, és a politikai jogokkal kiegészülve valósul meg a demokrácia. A demokrácia jellemzője tehát a választójog, amely négy feltételnek kell hogy megfeleljön: általános, egyenlő, titkos és közvetlen.

- Az általános választójog szerint a választás joga minden felnőtt állampolgárt megillet. Ha bármiféle korlátozást, választási küszöböt – cenzust – alkalmaznak, az a részvétel korlátozását jelenti. Ilyen lehetett a vagyoni cenzus, a nemi cenzus, illetve aktivitási cenzusnak tekinthető az előzetes regisztráció rendszere is.
- Az egyenlő választójognak az a lényege, hogy minden választó ugyanannyi szavazattal rendelkezik.
- A titkos választójog fontos eleme a demokratikus rendszernek, hiszen a nyílt szavazás a jelöltek közti valódi választás lehetőségét kizára.
- A közvetlen választás minden demokratikus rendszer jellemzője.

Emberi jogok – a kultúra alapkövei

A XX. század utolsó évtizede igazi sikertörténet is lehetne az emberi jogok teoretikusai és aktív védelmezői számára. A közép-kelet-európai országok rendszerváltásai, majd a délszláv háborúk brutális eseményei után új demokráciák – néhány helyen még csak a demokráciák igeirei – születtek. Afrika és Ázsia számos országában is teret kapott az emberi jogok fontossága, védelme a politikai és a közigögi folyamatokban.

Új kihívások veszélyeztetik azonban az emberi jogok érvényesülését még a régi, jól működő demokráciákban is. A határon belüli bűnözés új formái – a pénzmosás, a prostitúció, az embercsempészet, a drogkereskedelem, a terroriumus – nemzetközi adatvédelmi rendszerek, új és integrált bűnuldöző és védelmi szervezetek létrehozására indítanak. A katasztrófavédelem fontossága, a környezeti biztonság, a nukleáris biztonság megteremtése, a tömegeket fenyegető új,

ismeretlen betegségektől való félelem erős államot igényel. A tudomány szabadságára hivatkozással bioetikai kutatások folynak, amelyek az emberi reprodukció természetességét kérdőjelezik meg. A nemzetek feletti jogrend, hadseregek, rendőri erők s a terroristaellenes küzdelemben olyan fontos titkosszolgálatok – bár a biztonságról szólnak – átírják a hagyományos szuverenitáselméleteket.

A globális méretű gazdasági-társadalmi folyamatok új, eddig nem ismert kihívásokat jelentenek a jogalkotók, a teoretikusok, az emberi jogvédelmi rendszerek számára is. Megjelent a humanitárius intervenció sokat vitatott fogalma, és egyre több szó esik arról is, hogy ki biztosítja azoknak az emberi jogait, akik nem demokratikus államok polgárai.

Az emberi jogok érvényesülése, védelme, az ezzel foglalkozó nemzeti, európai uniós és nemzetközi jogi kodifikáció, valamint a nemzetközi bíráskodás értékelésére, elemzésére új diszciplína formálódott. Az emberi jogi kutatások a nemzetközi jog, az alkotmányjog, a jogpolitológia, a jogfilozófia vizsgálati módszereit igénylik. Kormányzati és civil kutatóközpontok, egyetemi intézetek, tudományos és közéleti folyóiratok vállalták fel az emberi jogok tudományos kutatását. A kutatott téma között a jogalkotás és a jogalkalmazás számára rendkívül fontos és aktuális kérdés az emberi jogok hierarchiájának kérdése is.

Emberi jogok – értékek kavalkádja

Az emberi jogok gondolata a felvilágosodás eszmekörében gyökeredzik, és az egyénnek az államhatalommal szembeni védelmét szolgálta. Másrészt a gazdaságilag erősödő polgárság eszköze volt arra, hogy a politikai hatalom részesévé váljon. Azóta sokan, sokféleképpen próbálták meghatározni az emberi jogok lényegét jogi, politológiai, etikai, teológiai megközelítéssel.

A jogász számára az „emberi jogok fogalma (erkölcsi, politikai, társadalmi értelemben) a jogi és politikai kultúra alapértékeinek gyűjtőneve, a kultúra jogi értékeinek összefoglalása”, vagyis „olyan értékek, amelyeket a jogrendnek tartalmaznia kell”. Az emberi jogok tehát nem önálló jogi értékek, hanem a jogban kifejezett erkölcsi, társadalmi értékek. Ezt a megállapítást erősíti a kérdéskör kiváló kutatója, Ádám Antal is, aki így vélekedik: „Az alapjogok az emberek, a polgárok, a közösségek alapvető szellemi, erkölcsi, politikai élet- és egészségvédelmi, szociális ellátási, valamint anyagi lehetőségeit és védelmét garantálják, tehát számukra előnyös, kedvező hatásokat biztosítanak, ezért kétségtelenül alapértékeknek minősülnek.”

Az emberi jogok ennek megfelelően igen szerteágazóak, ezért az áttekinthetőség érdekében a jogirodalomban igen erőteljes az igény a csoportosításukra. A csoportosítás alapján pedig sokan igyeksznek hierarchiát felállítani az emberi jogok között.

Emberi jogok – értékek hierarchiája

Az emberi jogokat leggyakrabban „generációk” szerint csoportosítják, ami időbeli és tartalmi különbségeket is kifejez. A „generációk” szerinti csoportosítást Karel Vasak vezette be a francia forradalom hármas jelszavával párhuzamba állítva: az első generációba sorolhatók a polgári és politikai jogok (a szabadság biztosítására), a második generációba tartoznak a gazdasági, szociális és kulturális jogok (az egyenlőség szellemében), a harmadik generációba pedig a kollektív jogok (a testvérисég szellemében). Ezzel lényegében azonos eredményre vezetnek az állam kötelezettségének jellege (beavatkozástól tartózkodás – tevéleges kötelezettség; tiszteletben tartási – védelmi – szolgáltatási kötelezettség), valamint a jogi kiképyszerítés lehetőségei (bírói úton érvényesíthető norma – program-norma) stb. szerinti csoportosítások.

A nemzeti és nemzetközi okmányok eltérő megfogalmazásban és tartalommal nyújtanak védelmet azoknak a jogoknak, amelyeket alapvetőnek minősítnek az egyén és közösségi számára. Ádám Antal professzor ezt az adottságot és a vele kapcsolatos problémákat az alapjogok többrétegű szabályozottságára zindrómájának nevezi.

Az első két generációba tartozó jogok a nemzetközi jogban már széles körben elismertek tekinthetők, a harmadik generációhoz tartozó jogok – másképpen szolidaritási jogok – ma még csak a kialakulás stádiumában vannak a globális problémák megoldásával összefüggésben. Idetartozik például a békéhez, fejlődés-hez és az egészséges környezethez való jog. Ezek a jogok nem realizálhatók teljes mértékben egy állam keretein belül, s nem – vagy csak nehezen – lehet ezeket a jogokat – vagy azok egyes elemeit – az egyén állammal szemben fennálló szubjektív jogaként megfogalmazni. Az „egészséges környezethez való jog” értelmezésénél azonban figyelembe vehető az élethez vagy az egészséghoz való jog.

Napjainkban egyre több szó esik az ún. negyedik emberi jogi generációról: itt emlílik az ún. bioetikai jogokat. Több tudományág határterületéről van szó: a biológia, a genetika, az orvostudomány, a jogtudomány és az etika normái számos területen érintik az emberi élethez, méltósághoz való jogot, az ember önazonosságát, az orvosbiológiai eljárások kereteit és korlátait.

Az emberi jogok csoportosíthatók alanyaik szerint egyéni vagy kollektív jogokra. Az egyes jogok besorolását illetően azonban igen jelentősek a nézeteltérések, mivel a kollektív jogok fogalma még nem kellően tisztázott. Egyes szerzők kollektív jogoknak tekintik azokat a természetükön fogva „másokkal együtt gyakorolt” jogokat, amelyeket egyébként – a nemzetközi egyezmények is – egyéni jogokként fogalmaznak meg, mint például a gyülekezési, egységüi szabadság, valamint a vallásgyakorlás szabadsága is. Mások az egyének csoportját mint jogalanyt együttesen, közösségeként megillető jogokat tekintik kollektív jogoknak, mégpedig elsősorban a népek jogait, de idesorolhatók a kisebbségi

csoportokat megillető, ma még sokszor vitatott jogok is, például a kisebbségek (területi, igazgatási, kulturális) autonómiához való joga, és a kollektív jogok körében említhetők az őslakos népeket megillető jogok is.

A hierarchia felállítása irányába vezet az a csoportosítás, amely azon alapul, hogy a nemzetközi egyezmények rendelkezései értelmében az állam korlátozhatja-e, illetve milyen feltételekkel korlátozhatja az egyes jogokat.

Eszerint léteznek ún. abszolút jogok, amelyek még a nemzet létét fenyegető rendkívüli állapot idején is tiszteletben tartandók: az éléthez való jog (pontossabban – a halálbüntetés eltörléséig – az „élettől való önkényes megfosztás tilalma”), a kínzás és embertelen bánásmód tilalma, a rabszolgáság tilalma és a visszaható hatállyú büntető jogalkalmazás tilalma. Ez a – tilalomként megfogalmazott – mag az, amely az egyetemes (ENSZ) és a regionális (európai és amerikai) emberi jogi egyezményekben egyaránt szerepel. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya ebbe a csoportba sorolja a szerződéses kötelezettség teljesítésének elmulasztása miatti bebörtönzés tilalmát, a jogképeséghez való jogot, valamint a gondolat, lelkismeret és a vallás szabadságát. Az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye az utóbbi kettő mellett idesorolja a család jogait, a névviselés jogát, a gyermek jogait, az állampolgársághoz való jogot, valamint a kormányzásban való részvétel jogát is. Az ezekben az egyezményekben biztosított többi jogtól az államok háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot idején „eltérhetnek”, a jogok alkalmazását „elfüggeszthetik”.

A nemzetközi egyezmények alapján azonban az államok a jogok jelentős részét rendkívüli állapot hiányában, „normális” körülmények között is korlátozhatják bizonyos feltételekkel: a korlátozásnak törvényi rendelkezésen kell alapulnia, a közösség érdekét (közérkölc, közegészség, közrend, közbiztonság, nemzetbiztonság, esetenként „az általános jólét” védelmét) vagy mások jogainak védelmét kell szolgálnia, és általában ki kell állnia a szükségesség, illetve a „demokratikus társadalomban” szükségesség próbáját.

Az utolsó csoportba tartoznak azok a jogok, ahol a gazdasági körülmények még szélesebb korlátozást tesznek lehetővé: a gazdasági, szociális és kulturális jogok megvalósítására az államok csak fokozatosan, gazdasági erőforrásaiak függvényében kötelesek – a jogok egy minimális szintjét azonban mindenképpen biztosítani kell.

Hasonlóképpen a nemzetközi jogforrások jellegén alapul az a csoportosítás, amely egyértelműen hierarchikus rendet próbál felállítani az emberi jogok között. Eszerint vannak a nemzetközi jogban a jus cogens körébe tartozó emberi jogi normák, mint az éléthez való jog, a kínzás, a rabszolgáság és a visszaható hatállyú büntető jogalkalmazás tilalma. Ezek a normák feltétlenül kötelezők, az ezekkel ütköző más nemzetközi jogi normák érvénytelenek (semmisek), ezért ezek az emberi jogok állnak a hierarchia legmagasabb szintjén. Ennél szélesebb

kört alkotnak azok a jogok, amelyek erga omnes, azaz mindenivel szemben fennálló kötelezettséget keletkeztetnek a nemzetközi jogban. Abban azonban nincs egyetértés, hogy mely jogok tartoznak ebbe a körbe. Ezek olyan jogok, amelyek tiszteletben tartásához minden államnak érdeke fűződik, mert a nemzetközi közösség számára alapvető fontosságúak. A Nemzetközi Bíróságnak a Barcelona Traction ügyben hozott ítélete szóhasználatával ezek az „ember alapvető jogai” (basic rights of the human person) szemben az emberi jogokkal általában, amelyekkel kapcsolatban – külön szerződési felhatalmazás hiányában – nem bármely állam, csak az állampolgárság szerinti állam nyújthat – illetve követelhet – védelmet más állammal szemben a magánszemélyek számára.

Ez a hierarchia valójában nem más, mint az emberi jogokat biztosító nemzetközi jogi normák közötti jogforrási hierarchia. De van-e, lehet-e hierarchia az emberi jogok mint értékek között?

Az egyszerűen belátható, hogy a jogok csoportjai között nem létezik alá-fölé rendeltségi viszony. Ehhez vizsgáljuk meg a polgári és politikai jogok, illetve a gazdasági, szociális és kulturális jogok közötti kapcsolatot. Ezt a két csoportot általában az emberi jogok első és második nemzedékeként különböztetik meg. A sorszámozás a kialakulás sorrendjére utal, bár egyes szerzők ezt az elnevezést kifogásolják azon analógia alapján, hogy a technikai fejlődésben a második nemzedék általában fejlettebb, mint a prototípus, és így ezen jogok esetében félrevezető lehet a „második nemzedék” elnevezés, mert valaki még arra a következtetésre juthat, hogy ezek a jogok fontosabbak, mint az „első nemzedékbe” tartozó jogok.

Emberi jogok – veled, de nélküled

A nemzetközi okmányokban és nemzetközi szervezetekben napjainkban általánosan elfogadott az emberi jogok két nemzedékének egyenrangúsága, elválaszthatatlansága és kölcsönös összefüggése. Ugyanakkor széles körű azoknak a tábora is, akik csak a polgári és politikai jogokat ismerik el, és tagadják a gazdasági, szociális és kulturális jogok jogi jellegét, mások pedig a kulturális relativizmus hirdetésével, a hagyományos közösségi értékekre hivatkozással a gazdasági és szociális jogokat a polgári és politikai jogok elé helyezik.

A jogok e két csoportjának különbözőségét tükrözi az ENSZ keretében 1966-ban született két nemzetközi egyezségokmány. Egyes szerzők szerint a két dokumentum a bennük foglalt jogok eltérő jellege alapján különült el, mások szerint csak a végrehajtási-ellenőrzési mechanizmus különbözik. Hagyományosan a fő különbösgének azt tekintették, hogy a polgári és politikai jogok az állam részéről tartózkodó magatartást kívának meg, míg a gazdasági, szociális és kulturális jogok biztosítása tevékenysége magatartást igényel. Mára a nemzetközi emberi jogi szervek gyakorlata nyomán egyértelművé vált, hogy egyrésről az államok

a polgári és politikai jogok biztosítása terén is rendelkeznek pozitív kötelezettségekkel, másrészről számos gazdasági, szociális és kulturális jog biztosítható az állam be nem avatkozása révén. Ennek megfelelően bizonyos esetekben a polgári és politikai jogok biztosítása is meglehetősen költséges (l. hatékony bírósági szervezet működtetése, választások lebonyolítása). A be nem avatkozást igénylő gazdasági, szociális és kulturális jogok (pl. szakszervezeti szabadság) biztosítása pedig értelemszerűen olcsóbb az állam számára. Bár a szabadságjogi elemeket számtalan szor nem az állami beavatkozással, hanem magánszemélyek és szervezetek beavatkozásával szemben kell megvédeni, ami – a polgári és politikai jogok horizontális, magánszemélyek egymás közötti kapcsolataiban történő biztosításához hasonlóan – szintén tevéleges magatartással, megfelelő intézményrendszer fenntartásával, jelentősebb anyagi erőforrás felhasználásával valósítható meg.

Az állam kötelezettségeinek tevéleges vagy tartózkodó jellege mellett különbösséget tesznek továbbá a polgári és politikai, illetve a gazdasági, szociális és kulturális jogok között az szerint, hogy az előbbiek azonnali biztosításának kötelezettségével szemben ez utóbbiakat az állam az egyezségokmány alapján (csak) fokozatosan köteles megvalósítani. A fokozatos megvalósítás azonban nem jelentheti a megvalósítás indokolatlan halasztgatását, az államok jóhiszeműen kötelesek megtenni a szükséges intézkedéseket a lehető leggyorsabb megvalósítás érdekében az erőforrások leghatékonyabb felhasználásával. A fokozatosság vélelmet jelent arra nézve, hogy az államoknak a megvalósításban előre kell menniük, azonban ez nem feltétlen akadálya a visszalépésnek – indokolt esetben. A jogok színvonalát illetően a visszalépést jelentő intézkedéseket a jogok egészének fényében kell vizsgálni, megfelelően értékelve a következményeket. Vannak azonban a forrásoktól függetlenül megvalósítandó jogok, például a szakszervezeti tevékenység szabadsága, a foglalkozás szabad gyakorlása és a gazdasági, szociális és kulturális jogok egyéb szabadságjog jellegű elemei, valamint mindenképpen kötelesek az államok biztosítani minden jognak egy minimális szintjét: ez jelenti a gazdasági, szociális és kulturális jogok kötelező magját. E kötelező mag kimunkálásán dolgozik a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya végrehajtásáról benyújtott jelentések ellenőrzésére 1986-ban létrehozott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága. A Bizottság állásfoglalásai szerint az államok kötelesek biztosítani minden jognak egy minimális szintjét, efelett pedig fokozatosan javítani e jogok biztosítottságát, és azonnali kötelezettséggé kötelesek biztosítani a jogok diszkriminációmentes élvezetét mindenki számára; ehhez és meghatározott jogok biztosításához fel kell használni a bírói jogvédelmet is. Ez pedig már átvezet a végrehajtási mechanizmusok különbözőségének kérdéséhez.

Az emberi jogok nemzetközi védelme terén a végrehajtási mechanizmusok különbözése abban áll, hogy a gazdasági, szociális és kulturális jogok megilletének ellenőrzésére csak a jelentéstéli mechanizmus áll rendelkezésre – ki-

véve a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) egyes eljárásait és az Európai Szociális Karta kiegészítő jegyzőkönyvében meghatározott kollektív panaszok rendszerét –, míg a polgári és politikai jogok esetében ezen túlmenően számos esetben lehetőség van egyéni jogérvényesítésre, bírói vagy bírói jellegű szervek felülvizsgálatának igénybevételére. Számos szerző által hangsúlyozott nézet – és az emberi jogi szervezetek gyakorlata is abba az irányba mutat –, hogy a bírói érvényesítés lehetősége a gazdasági, szociális és kulturális jogok körében nem tekinthető eleve kizártnak, még ha léteznek is olyan elemei a gazdasági, szociális és kulturális jogoknak, amelyeknél egyáltalán nem vagy csak nehezebben valósítható meg a bírói úton való jogérvényesítés. Ebből a felismerésből indultak ki azok a kezdeményezések, amelyek eredményeképpen a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya Fakultatív Jegyzőkönyvében létrehozott egyéni panaszrendszerhez hasonló mechanizmust hoztak létre a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához kapcsolódóan is. Ezt a Fakultatív Jegyzőkönyvet 2009-ben nyitották meg aláírásra, de csak elenyésző számú állam ratifikálta, még nem lépett hatályba, mert ahhoz legalább tíz állam általi megerősítés szükséges.

A nemzetközi emberi jogi szervek gyakorlatában ugyanakkor egyre inkább fellelhetők a gazdasági, szociális és kulturális jogok bírói érvényesítésének nyomai. Közvetett bírói alkalmazást jelent az, amikor a bíróságok a polgári és politikai jogokat a gazdasági, szociális és kulturális jogok fényében értelmezik. Ez figyelhető meg az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában, amely az Airey-ügyben rámutatott, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye célja, hogy az egyén jogait valós és gyakorlati módon biztosítsa, és minthogy nincs olyan vízválasztó, amely a szociális szférát elválasztaná az Egyezmény által felületek szférától, a jogok minden napirendjüknek megfelelő értelmezésének elve alapján figyelembe kell venni a polgári és politikai jogok szociális-gazdasági természetű következményeit, vagyis ezen jogok szociális dimenzióját. Ilyen értelmezés gyakori az egyes államok bírósági gyakorlatában is, különösen az élethez való jog esetében. A „közvetett” bírói érvényesítés másik esete egy holland példával szemléltethető: miután az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága (Human Rights Committee) megállapította, hogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának a diszkrimináció tilalmáról rendelkező 26. cikke a gazdasági, szociális és kulturális jogok körére is alkalmazandó, a holland jogban közvetlenül alkalmazható ezen 26. cikk alapján a holland Legfelsőbb Bíróság 1993 májusában elfogadta a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 7. cikkére (igazságos munkafeltételekhez való jog) történő hivatkozást.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított jogok közül különösen a gazdasági, szociális jogok irányába mutatnak az olyan jogok, mint a kényszer-munka tilalma, az egyesítési szabadság körében a szakszervezeti szabadság,

továbbá az ingyenes tolmácschoz és jogi képviselethez való jog a tisztességes („fair”) eljárás keretében. A tulajdonhoz való jog, valamint az oktatáshoz való jog pedig olyan jogok, amelyeket kifejezetten a gazdasági, szociális és kulturális jogok körébe szoktak sorolni (bár a tulajdonhoz való jog esetében ez nem egyértelmű). Ezek jellegzetessége, hogy a körülöttük kibontakozott vita következtében nem is kerültek be az 1950-ben elfogadott egyezménybe a demokratikus társadalom léte szempontjából alapvető fontosságúnak tekintett jogok sorába, azonban – jelentőségükre tekintettel – másfél évvel később bekerültek az első kiegészítő jegyzőkönyvbe: szabadságjog jellegű, az állam tartózkodási kötelezettségére utaló megfogalmazásban; azonban ezen jogokra is vonatkozik az a Bíróság által megfogalmazott elv, hogy a jogok biztosítása esetenként pozitív kötelezettségekkel is jár.

Az Európai Unió jogrendszere maga is példát mutat arra, hogy a gazdasági és szociális jogok miként érvényesíthetők bírói úton. A közösségi jogban az irányelvek – így például a férfiak és nők tekintetében a munkavállalási feltételek körében egyenlő bánásmódot, illetve egyenlő munkáért egyenlő díjjazást előíró irányelvek – megfelelő rendelkezései csakúgy, mint az alapító szerződések vonatkozó rendelkezései, közvetlenül érvényesíthetők a nemzeti bíróságok előtt (közvetlen hatály). A bírói érvényesíthetőség kérdése fontos szerepet játszott az EU Alapjogi Chartájának kidolgozásakor, illetve annak az Európai Alkotmányba, majd az ennek kudarca után elfogadott Lisszaboni Szerződésbe foglalásáról folytatott vitákban is.

Látható tehát, hogy az emberi jogok egy viszonylag egységes csoportot alkotnak, ahol a közös kiindulópont az emberi méltóság; e jogcsoport minden eleme erre vezethető vissza, továbbá közös alapelve a jogok diszkriminációmentes biztosítása. Egyik csoportba tartozó jogok érvényesülése sem biztosítható a másik csoportba tartozó jogok figyelmen kívül hagyásával, hiszen egyik csoport sem tekinthető magasabb rendűnek vagy fontosabbnak a másiknál (ez az emberi jogok kölcsönös összefüggésének elve). A jogok kölcsönös összefüggése megnyilvánul abban is, hogy a polgári és politikai jogokat a különböző emberi jogi szervek, bíróságok egyre inkább a gazdasági, szociális és kulturális jogok fényében értelmezik; másrészt a különböző jogok biztosítása egymást feltételezi, egyik jogcsoport nélkül sem teljesedhet ki az emberi méltóság, és nem valósulhat meg az egyéni szabadság. Az emberi jogok kölcsönös összefüggésének elvét megerősítette az 1993. évi bécsi nyilatkozat, és ezt az elvet tükrözi az EU Alapjogi Chartája is.

Emberi jogok – korlátok között dől el...

Az emberi jogok hierarchiájának kérdése megközelíthető egy másik szempontból is: nem csoportok, hanem egyes jogok egymáshoz való viszonyát vizsgálva. A jogok közötti hierarchia szigorú értelemben azt jelentené, hogy ütközés esetén az alacsonyabb rendű jogoknak mindig meg kell hajolniuk a hierarchia magasabb fokán álló jogok előtt. Van-e tehát olyan emberi jog, amely előtt minden más jognak meg kell hajolnia, amely más jogok védelmével szemben feltétlen elsőbbséget követel?

Az élethez való jog olyan emberi értéket véd – az életet –, amelynek hiányában nyilvánvalóan nem gyakorolhatók más emberi jogok sem, tehát feltételezhető, hogy ez a jog áll a hierarchia csúcsán. De elsőbbséget élvez-e az egyik ember élethez való joga például egy másik ember tulajdonhoz való jogával szemben? Ha így lenne, a tulajdonosnak önzetlenül biztosítania kellene minden nincstelen létfenntartási szükségleiteit, az ehező pedig nem lenne büntethető az életben maradásához szükséges javak eltulajdonítása miatt. Ez természetesen nem így van, és nem is lenne szerencsés, ha így lenne, mert társadalmi méretekben káoszhoz vezetne, az egyén szempontjából pedig az emberi jogok összessége által biztosított emberi méltóság egy fontos szeletét semmisítené meg. Ezért tartalmazza az Emberi Jogok Európai Egyezményének 17. cikke a joggal való visszaélés tilalmaként azt a rendelkezést, miszerint az Egyezményben biztosított jogokat nem lehet úgy értelmezni, hogy azok bárki számára jogot biztosítanak olyan cselekedet végrehajtására, amely másoknak az Egyezményben biztosított jogainak megsemmisítésére irányul. Az európai felfogás szerint a tulajdonhoz való jog védelme nem indokolhatja az élet kioltását (a jogos védelem arányosságába nem fér bele, és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 2. cikke sem nevesíti a tulajdon elleni támadást az élet kioltását kivételesen indokoló körülmények között), az amerikai tulajdonfelfogás azonban ezt is elfogadja, és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségkormánya is csak az élet kioltásának önkényességet tiltja, nem szab az európaihoz hasonló szűk kereteket. Ugyanakkor az élethez való jog az európai felfogás szerint sem tekinthető a hierarchia csúcsán állónak, mert a testi épség, a személyi integritáshoz való jog védelme kivételesen indokolhatja az élet kioltását.

Ugyanígy levezethető, hogy nem állhat az emberi jogi hierarchia csúcsán az emberi méltósághoz való jog sem, amely szintén igen erős nemzetközi jogi és alkotmányjogi védelmet élvez. Igaz, ez a korlátozhatóság úgy értendő, hogy az emberi méltóság csorbításának (az embertelen, megalázó bánásmódnak) el kell őrnie egy bizonyos szintet ahhoz, hogy az emberi méltóság sérelmének minősüljön, ezen a szinten túl azonban az emberi méltósághoz való jog abszolút, korlátozhatatlan jognak tekintendő. Az emberi jogok között tehát nem állítható fel olyan hierarchia, amely alapján minden esetben könnyen eldönthető, hogy

a különböző jogok ütközése esetén melyiket kell erősebb védelemben részesíteni. Az emberi jogok között szövevényes kapcsolatrendszer áll fenn, amint a jogok kölcsönös összefüggésének elvével kapcsolatban kifejtettük, amelyben egyes jogok kisebb-nagyobb mértékben korlátozhatók más jogok érvényesülése érdekében. A korlátozhatóság mértéke alapvetően függ attól is, hogy az egyes jogok által védett értékek mennyire tágak és mennyire körülhatároltak.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában jól tükrözödik ez a szemlélet. Az Egyezményben számos rendelkezés maga is kifejezetten utal arra, hogy mások jogainak védelme (illetve a közérdekk) egyes jogok korlátozásának alapja lehet. A korlátozás megengedhető mértékének meghatározásánál fontos szerepe van a „mérlegelési jogkör doktrinájának”. A Bíróság a korlátozó állami intézkedések különböző tesztek alapján vizsgálja, amelyek a mérlegelési jogkörök különböző teret engednek. Szűk mérlegelési jogkört engedett a Bíróság az államnak a Sunday Times-ügyben. Eszerint a Bíróság akkor is felülvizsgálhatja, hogy az állam eleget tesz-e az Egyezmény alapján vállalt kötelezettségeknek, ha az állam ésszerűen, gondosan, jóhiszeműen alkalmazza mérlegelési jogkörét, vagyis az államnak bizonyítania kell, hogy a korlátozó intézkedés ésszerű („ésszerűségi teszt”), és teljesül az arányosság követelménye is. Igen széles mérlegelési jogkört biztosít ezzel szemben a „nem ésszerűtlen” teszt, amely alapján az állami intézkedés akkor nem felel meg az Egyezménynek, ha a nemzeti hatóság nyilvánvalóan alapos ok nélkül ítélte úgy, hogy a közérdekk korlátozó intézkedést tesz szükségessé; vagyis ha az állammal szemben álló fél bizonyítja az állami intézkedés ésszerütlenségét. Ilyen széles mérlegelési jogkört enged a bíróság szociális és gazdaságpolitikai kérdésekben, továbbá a titkosszolgálati eszközök alkalmazása terén a nemzetbiztonság védelmében.

A mérlegelési jogkör szélessége, vagyis az alkalmazott teszt típusa általában attól függ, hogy milyen természetű az állam állítólagos jogisértése, vagyis melyik jogot érinti, és milyen jellegű a korlátozás, másrészt attól, hogy milyen mértékben állapítható meg egy közös európai mérce a tagállamok jogrendszereiből. A korlátozásokat tekintve például a közérkölcsök védelme, illetve a bíróság tekintélyének védelme érdekében történő korlátozás nem egyforma objektivitással ítéltető meg, az előbbinél a Bíróság szélesebb mérlegelési kört enged az állannak. Az érintett jogok körét illetően nincs egyértelmű gyakorlat, de a 8. cikk és a 10. cikk, amelyeket úgy tekintenek, hogy rendkívül fontos értékeket védenek, csak különösen komoly ok alapján korlátozható, viszont széles a mérlegelési jogkör ott, ahol az állam gazdasági rendje érintett, különösen a tulajdonhoz való jog kapcsán (amelynek maga az Egyezmény szövege is szélesebb korlátozását engedi, mint általában). A gazdasági megfontolások terén fennálló széles mérlegelési jogkör azonban fennáll a különösen fontosnak tekintett 8. cikk esetében is. A megítélés nagymértékben függ tehát attól, hogy az érintett jog melyik elemét érinti: a szorosabb értelemben vett magánélet védelme erősebb, mint a magán-

lakás (családi otthon) háborítatlanságának védelme. Hasonlóképpen, a véleménynyilvánítás szabadsága körében is attól függ a mérlegelési jogkör terjedelme, a korlátozás megengedhető mértéke, hogy milyen jellegű közlésről van szó.

Különleges védelmet élvez a demokrácia működése szempontjából kiemelkedően fontosnak tartott politikai véleménynyilvánítás (minden közérdekű ügyről folytatott vita), így ilyen esetekben csak nagyon fontos társadalmi érdek („pressing social need”) indokolhatja a korlátozást. Ezzel szemben szélesebb mérlegelési jogkört engedett a Bíróság a művészeti kifejezés szabadságának, illetve a kereskedelmi célú kifejezés szabadságának korlátozására.

A pozitív kötelezettségekkel kapcsolatban is különböző fokozatok figyelhetők meg a mérlegelési jogkört illetően. A magán- és a családi élet védelme terén az állam kötelezettsége nem terjed odáig, hogy az államnak a transzssexuális személy részére új nemi identitása elismeréseképpen új születési bizonyítványt kellene kiállítania, vagy a területén jogoszerűen letelepült (de nem állampolgár) személyek választott házastársainak letelepedését területén engedélyeznie kellene, viszont a szellemi fogyatékos lány nemi erőszakkal szembeni védelme érdekében köteles felhasználni a büntetőjogi eszközöket, nem nyilváníthatja elégséges védelemnek a polgári út (kártérítési felelössége) igénybevételének lehetőségét. A pozitív kötelezettségek teljesítésének vizsgálatánál is fontos szempont a közérdekk és az egyén érdeke közötti méltányos egyensúly megteremtése, amely egyes jogok tevékenysége érdekében más jogokat korlátozó intézkedések esetében végső soron az arányosság követelményével „mérhető”.

Látható tehát, hogy az egyes jogok között hierarchia nem létezik, és ha egymással ütközésbe kerülnek, ez az egyensúly megteremtése érdekében valamelyik – vagy mindenkitő – bizonyos mértékű korlátozásával oldható fel. Úgy tűnik, hogy bizonyos fontossági sorrend felállítható a jogok között, mert vannak olyan jogok, amelyek érvényesülése a demokrácia működése szempontjából különösen fontos, de ez a sorrend nem azonos az egyén szempontjából felállított fontossági sorrenddel. Vannak olyan jogok is, amelyek különösen fontosságát az adja, hogy más jogok anyajogának tekinthetők, de ez a szempont sem alkalmas arra, hogy alá-fölé rendeltségi viszonyt állapítsunk meg az egyes jogok között. A korlátozhatóság mértéke alapján is megkísérelhetünk rangsort felállítani az egyes jogok között, de itt is nehézségekbe fogunk ütközni, hiszen láttuk, hogy a korlátozhatóság terjedelme nemcsak az érintett jogtól függ, hanem attól is, hogy a korlátozás annak melyik elemét érinti (hiszen a jogok összetettek), valamint a korlátozás okaitól is.

Magyarország alaptörvénye, sarkalatos törvények

Magyarországon 1949-ig nem volt írott alkotmány. Ehelyett ún. történeti alkotmánnyal rendelkezett az ország, amelynek rokonát az angol alkotmányosságban találták meg a jogtudósok. A történeti alkotmány részének tekintették az 1222-es Aranybullát, az eredetileg a Habsburg-ház nőági örökösdését szabályozó, ám különféle közjogi biztosítékokat tartalmazó Pragmatica Sanctiót, az 1848-as Áprilisi törvényeket és az 1867-es kiegyezésről szóló törvényt. Azonban – bár ezek a törvények kétségtelenül közjogilag értelmezhető szabályokat tartalmaztak – nem volt modern magyar történeti alkotmány. Az első alkotmányszerű kezdeményezés az 1946. évi I. törvény volt, amely az emberi jogok tiszteletben tartásáról és büntetőjogi védelméről, a köztársasági államformáról és az ideiglenes alkotmányról szól.

Ezt követte az 1949. évi XX. törvény, az első írott alkotmány, amely 2012. január elsejéig volt hatályban. Azonban az 1949. évi XX. törvény, noha deklarálta az alkotmányok által előírt alapkötetelményeket, mégsem tekinthető igazi alkotmánynak, mert nem volt más, mint az 1936. évi szovjet alkotmány másolata.

1989. október 23-án kikiáltották a köztársaságot és ekkor az alkotmány gyökeres módosítása történt meg.

Az Országgyűlés 2012-ben elfogadott egy új alkotmányt, amelyet alaptörvénynek nevezett. Az alaptörvény a Magyar Köztársaság nevét Magyarországra változtatta, új és a korábbinál ünnepélyesebb preambulumot kapott, valamint a korábban az alkotmányban szabályozott kérdések egy részét az ún. sarkalatos törvényekbe helyezte át, amelyek a korábbi 2/3-os törvényeket is felváltották. Több jelentős érdemi változás történt a korábbi alkotmányhoz képest, különösen az egyes intézmények ellenőrzése, valamint jogkörei, fontos határai és eszközei tekintetében. Ugyanakkor azonban az ország alapvető intézményeinek rendszerét és ezek feladatait az alaptörvény nagy vonalaiban érintetlenül hagyta.

Az alkotmány két nagy részből áll: az egyik az állam intézményeinek működését és hatásköreit írja le, a másik pedig az állampolgárok jogait és kötelezettségeit. A magyar alaptörvény is hatalmi ágak szerint csoportosítja az állami intézményrendszeret. Legfontosabb szereplői kezdve a törvényhozó hatalmon, folytatva a végrehajtón jut el az igazságszolgáltatásig.

Választási rendszer

Az Országgyűlést a jelenlegi szabályok értelmében a nép 2014-től egyfordulós, közvetlen választással választja ún. vegyes választási rendszerben, amelynek

lényege, hogy a választókerületekben ún. egyéni képviselőket, míg pártlistákról ún. listás képviselőket egyaránt küld a parlamentbe. A vegyes rendszer bonyolultabb, mint egy tisztán választókerületes rendszer. Ilyen rendszer van Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban, ahol a legrégebbi demokratikus választási rendszer és a legjobban meggyökeresedett pártrendszer működik. Egy kevésbé stabil pártrendszerű országban ez a rendszer komoly gondokat okozhat. Emiatt vezetik be a tisztán pártlistás választási rendszert, ahol a választók egy pártra szavaznak, és a pártok a választási listájukról küldenek képviselőket a parlamentbe.

A vegyes választási rendszer ezt a két rendszert egyesíti. Magyarországon 2010-ig hatályban volt választási rendszer egyszerre próbálta elérni ezt a két célt. 176 képviselő egyéni választókerületből, 210 pedig pártlistákról jutott be az egykamarás Országgyűlésbe. A nem befutó képviselőjelöltekre leadott szavazatokat kompenzációs listán számították be.

Az új választási szabályok szerint egyfordulós vegyes választási rendszer került bevezetésre Magyarországon. 106 egyéni választókerület és 93 listás hely maradt. Ám megszünne a területi listák és egyetlen országos lista marad. Az új 199 tagú Országgyűlés tagjaira külföldön élő magyar állampolgárok is szavazhatnak, de csak pártlistára adhatnak le szavazatot.

Az államberendezkedés

A választási procedúra alapján a hatalom átháramlik a választóktól az Országgyűléshez. A népszuverenitás alapján a négyévenként tartott választásokon az egyénnek a legnagyobb hatalma van, és ezt a hatalmat a választás útján adja át az általa legmegfelelőbbnek ítélt képviselőnek, hogy helyette és nevében gyakorolja azt. A magyar alkotmányos rendszerben a szabad választások alapján megalakult Országgyűlés adhatja tovább ezt a hatalmat úgy, hogy az összes további közjogi hatalmat gyakorló személyt az Országgyűlés választja meg: a miniszterelnököt, a köztársasági elnököt, az Alkotmánybíróság tagjait, a Kúria elnökét és a legfőbb ügyészét.

Az Országgyűlés – mint már említettük – legfontosabb feladata a törvények megalkotása. Törvényt csak az országgyűlés alkothat mint a jogalkotási hatalmi ág képviselője. Az Országgyűlés ellenőrzési funkciókkal is rendelkezik. Jogilag mindenki felelősséggel tartozik az Országgyűlésnek, az országgyűlési képviselő közhivatalokba beléphet, az iratokba betekinthet, az országgyűlési vizsgálóbizottágok előtt mindenki köteles megjelenni és a kérdésekre válaszolni. A miniszterek az országgyűlési képviselők kérdéseire és interpellációira válaszolni kötelesek.

A végrehajtó hatalmat Magyarországon a kormány képviseli. Tagjai az Országgyűlés által megválasztott miniszterelnök, a helyettesei és a miniszterek. A kormány élén a miniszterelnök áll. A magyar kormányfő ún. kancellári típusú

miniszterelnök, azaz a kormány felelőssége kollektív és a miniszterelnök személyén keresztül érvényesül. Az egyes kormánytagok ellen nem lehet bizalmatlansági indítványt benyújtani, csak az egész kormány ellen. Magyarországon német példa alapján a konstruktív bizalmatlansági indítvány szerint nemcsak a kormánnyal szembeni bizalmatlanság tényéről szavaznak, hanem egyben az új miniszterelnök személyéről is. Ez az ország kormányozhatósága szempontjából elengedhetetlenül fontos.

A köztársasági elnök a legfőbb közjogi méltóság, de funkciója inkább reprezentatív, mint valódi végrehajtó hatalom. Aláírja a törvényeket, kegyelmet ad, kitüntetéseket adományoz, tábornoki, egyetemi tanári és bírói kinevezéseket ír alá, és külföldön képviseli a magyar államot. Ezt azonban a miniszteri ellenjegyzés intézményével együtt gyakorolja, azaz az illetékes miniszterrel együtt dönthet ezekben a kérdésekben. Legegyszerűbb a megbízatása akkor, amikor az Országgyűlés megbízásának négy éve lejárt, és feloszlata azt, egyúttal új választásokat ír ki. A magyar köztársasági elnök „gyenge” köztársasági elnökök sorába tartozik.

Magyarországon 2002. január 1-jétől kétfokozatú bírósági rendszer jött létre. A helyi bíróság a megyei és fővárosi bíróság, és a Legfelsőbb Bíróság ítéltőtáblákkal egészült ki. 2012-től a bíróságok új elnevezése járási bíróság, megyei és fővárosi törvényszék, míg a Legfelsőbb Bíróság neve Kúria lett.

Első fokon a járási bíróságok járnak el egyszerű ügyekben, ilyenkor másodfokon a törvényszékeknek van hatásköre. Nagyobb pertárgy értékű ügyekben a törvényszék az első fok és az ítéltőtábla a fellebbezési fórum. A Kúriát a közvetlen ítélezésből kivonták, elvi döntések meghozatalában és a felülvizsgálati kérelmek elődöntésével az ítélezés törvényességen és egységén örködik.

2011-ben megszüntették az Országos Igazságszolgáltatási Tanácsot. Helyébe – főként a döntéshozatal felgyorsítására – az Országos Bírósági Hivatal elnöke lépett, akit az Országgyűlés választ meg kétharmados többséggel. Felügyeli a bírósági igazgatási tevékenységeket, előterjeszti a kinevezéseket, a bírói pályázatok kiírását.

A Kúria elnökét szintén 9 évre kétharmados többséggel választja meg az Országgyűlés.

A ügyészségi szervezet független, de a felépítése centralizált. A jelenleg hatályos szabályozás szerint minden ügyész a legfőbb ügyész nevez ki, és az ügyészek alá vannak rendelve a felettes ügyészeknek. Az ügyészség látja el a vádhatóság hatáskörét, vagyis az állam nevében képviseli a bűncselekmények elkövetőivel szemben a vádat.

Az Alkotmánybíróság az alkotmányvédelem legfőbb szerve. Feladata, hogy az alkotmány védelmén keresztül a társadalom rendjét, békéjét, stabilitását megőrizze. Az Alkotmánybíróságnak 15 tagja van, akiket az Országgyűlés kétharmados többséggel választ meg.

Az ombudsman az állampolgári jogok biztosa. A tisztség létrehozása fontos

lépés volt a jogállamiság kiépítésében. Feladata, hogy a tudomására jutott viszszállásokat kivizsgálja vagy kivizsgáltassa.

Az Állami Számvevőszék jogosult a végrehajtó hatalom gázdálkodását felülvizsgálni és a közpénzek felhasználását is ellenőrizni.

Az állampolgári jogok azoknak a jogoknak az összessége, amelyek Magyarország állampolgárait megilletik. Az alkotmány által garantált legfontosabb szabadságjogok:

- egyesülési jog: az állampolgárnak minden szabad, amit a jogot szabályozó törvény nem tilt. Ez tette lehetővé a pártok megalakulását.
- gyűlékezési jog: biztosítja az állampolgárok szabad gyűlékezését. A gyűlékezni kívánókat csak bejelentési kötelezettség terheli.
- szólásszabadság: a vélemény szabad nyilvánítását garantálja,
- lelkismereti és vallásszabadság,
- a személyi szabadságjogok, mint a mozgás szabadsága,
- személyi sérthetetlenség,
- védelem joga,
- az ártatlanság vélelme,
- sajtószabadság.

A gazdasági és szociális jogok csoportjából kiemelendő a munkához való jog, amely valamennyi polgári demokratikus társadalom alkotmányában szerepel.

Alkotmányos alapjognak tekinthető az egészséghez, szociális biztonsághoz való jog.

Gazdasági alkotmányosság

A gazdasági alkotmányosság új fogalom. Új fogalom a jogtudósok is. Az 1990-es évek elején – német példákon – a jogtudósok már tanulmányozták a gazdasági alkotmányosság tartalmát, jelentését.

A gazdasági alkotmányosság egyik legkiválóbb hazai szakértője, Drinóczi Tímea szerint a gazdasági alkotmány az állami gazdaságpolitikát érintő alkotmányi szabályok összessége. A gazdasági alkotmány munkaalkotmányt, tulajdonalkotmányt, szociális alkotmányt, illetve pénzügyi alkotmányt is jelent.

A munkaalkotmány a munkaszerződésre, a munka helyének szabad megválasztására, a munkavállaló-védelemre vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza.

A tulajdonalkotmány az alaptörvény által védett vagyoni viszonyok védelmére irányul. A szociális alkotmány rendelkezései az állam szociális szerepvállalására, a szociális jogok tartalmára, garanciarendszerére vonatkoznak. A pénzügyi alkotmány a monetáris és a költségvetési politikát fogja át. A szabályozás abból indul ki, hogy a közpénzügyek feltételei és eszközei az állami hatalomnak. Drinóczi Tímea így ír erről: „A pénzügyi hatalom alapja a pénz, amely kettős

sajátossággal rendelkezik: egyrészt garantálja a szabadságot, másrészt hatalmat kölcsönöz. ... A pénz mint hatalom – mint minden hatalom – feltételezi határai megvonását és ellenőrzését.”

A gazdasági alkotmányosságra vonatkozó irodalom a piacgazdaság működésének négy jogi alapeltvét vagy négy alapvető szabadságot említi: a tulajdon, a szerződés, a vállalkozás és a verseny szabadságát.

A tulajdon alaptörvényi védelmet élvez: tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet. A szerződéses szabadság az üzleti formák szabad választására, a felek akaratának érvényesíthetőségére utal. A szerződés-kötés szabadságát több helyen érinti a hazai jog, amikor a közzszolgáltatásokhoz való hozzáférés érdekében szerződéskötési kötelezettséget ír elő, vagy a szerződés lényeges tartalmát jogszabályban állapítja meg.

A szerződési, vállalkozási szabadság közérdeku korlátozását számos tényező szükségessé teszi. A fejlett jogrendszerekben ilyen korlátozási területek különösen a versenykorlátozások joga, a kartelljog, a gazdasági erőfélénnel való visz-szaélés, a szervezeti egyesülések ellenőrzése, az árszabályozás, a szabványszerződés tartalmának a felek részéről történő meghatározása, sőt a szerződések tartalmának változatlanul maradása is.

Az Alaptörvény védi a vállalkozási szabadságot is, amely a foglalkozás szabad megválasztásával párhuzamosan értelmezhető.

A gazdasági-pénzügyi alkotmányosság szabályozását illetően a magyar közjog nem tekinthető túlságosan bőbeszédűnek. Számos szakmai, politikai vitát váltott ki az Alaptörvény új, hatályos rendelkezése, miszerint addig, amíg az államadósság meghaladja a teljes hazai össztermék felét, az Országgyűlés csak olyan költségvetést fogadhat el, amely ennek a mértékét csökkenti. Nem vehető fel olyan kölcsön, nem vállalható olyan pénzügyi kötelezettség, amelynek hatására az államadósság az előző évihez viszonyítottan növekedne.

Az Alkotmánybíróság rendelkezései szerint a közteherviselés és a nyugdíjrendszer előírásai garanciális jelentőségűek, ezért az e tárgykörökre vonatkozó szabályozás kizárolag sarkalatos törvényben állapítható meg.

Az Alaptörvény a közpénzügyek legfontosabb intézményeiről is rendelkezik. Az Állami Számvevőszék az Országgyűlés legfontosabb pénzügyi és gazdasági ellenőrző szerve. Törvényességi, célszerűségi, eredményességi ellenőrzéseket végezhet. A Költségvetési Tanács új jogintézmény, jelentőségét azonban egyértelművé teszi az Alaptörvény szabályozása, amely a központi költségvetés elfogadásának folyamatában a Tanácsot vétójoggal ruházta fel.

A Magyar Nemzeti Bank egyszerre működik úgy, mint az állam jegybankja és mint a nemzetgazdaság központi bankja. A Magyar Nemzeti Bank független alkotmányos intézmény, alkotmányos kötelezettsége a forint stabilitásának biztosítása.

Gazdaság a büntetőjogban

A gazdasági bűncselekményekről általában

Amennyiben a jogrendszert közjogra és magánjogra osztjuk fel, úgy a büntetőjog a közjog része. Legitimációja azon alapul, hogy az egyes állampolgárok lemondanak arról, hogy sérelmeiket maguk torolják meg, és elfogadják, hogy a büntetőhatalmat az állam gyakorolja helyettük. Állampolgárként kötelezettségünk elfogadni azokat a magatartásszabályokat, melyeket a közérkölcök mentén büntetőtörvények formájában az Országgyűlés kodifikál. Ma hazánkban a 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyv (Btk.).

„Bűncselekmény az a szándékosa vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli. Társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti.”

A Btk. 4. §-a határozza meg a bűncselekmény fogalmát. Bűncselekmény elkövetéséről csak akkor beszélhetünk, ha a törvényalkotó által megkívánt és ebben a definícióban rögzített valamennyi elem együttesen megvalósul: azaz a cselekmény tényállászerű, jogellenes és bűnös.

A bűnösségnak két alakzata van: a szándékosság és a gondatlanság. A bűnöség tehát nem azt jelenti, hogy a bíróság a vádlottat bűnösnek mondja ki az adott bűncselekmény elkövetésében. A bűnösnek kimondás pusztán következménye a három feltétel meglétének, és csak abban az esetben kerül rá sor, ha nincs olyan ok, amely a büntethetőséget kizárra (pl. a társadalomra veszélyesség csekkely oka).

A társadalomra veszélyesség azt jelenti, hogy a konkrét cselekmény elbírála során a büntetőügyekben eljáró hatóságoknak és bíróságnak minden esetben vizsgálnia kell, hogy az adott magatartás egyáltalán veszélyes-e, illetve, hogy milyen fokban veszélyes a társadalomra. A társadalomra veszélyességet kizárhatják a törvényben meghatározott okok (pl. a jogos védelem, a súrtett beleegyezése).

Csak olyan magatartás tekinthető bűncselekménynek, olyan magatartást rendel a büntetőtörvény büntetni, amelyet büntetendő cselekményként megfogalmaz, és amire büntetés kiszabását rendeli.

Cselekményen nem csupán aktív magatartás értendő, vannak olyan bűncselekmények is, amelyek nemtevéssel, mulasztással követhetők el.

A bűncselekmény alanya általában természetes személy lehet, aki elmúlt 12, illetve 14 éves, és legalább korlátozottan képes felmérni cselekménye következményeit. Ezért nem büntethetők a gyermekek és azok, akik nekik fel nem róha-

tó okból vannak kóros elmeállapotban. Vannak olyan bűncselekmények, amelyeknek alanya csak meghatározott tulajdonságokkal rendelkező személy lehet.

A bűncselekmény tárgya az, hogy a törvényalkotó milyen társadalmi tényezőt, viszonyt akar védeni, melyet az adott magatartás sért, illetve veszélyeztet.

Az elkövetési tárgy az a passzív alany, illetve dolog, amelyre az elkövetési magatartás irányul. Az elkövetési magatartás lehet aktív tevékenység és passzív magatartás egyaránt.

A Btk. második, különös részében fejezetenként tárgyalja a kriminalizált magatartásformákat. A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények külön fejezetben, a XLI.-ben találhatók meg.

A gazdasági bűnözést olyan bűnözési formaként definiálhatjuk,

- amely a gazdálkodás menetében megvalósul vagy ahhoz szorosan kapcsolódik,
- amely – akár az elkövetés módjára, akár eredményére tekintettel – alkalmas arra, hogy esetleges egyéni érdeksérelmekben túlmenően elsősorban a gazdálkodás rendjét, a gazdálkodási kötelezettségeket, a tiszteességes és törvényes gazdálkodás kereteit sértse vagy veszélyeztesse.

Milyen bűncselekményfajták tartoznak ebbe a körbe?

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának gazdasági bűncselekményekről szóló ajánlása felsorolja azokat a legjellemzőbb elkövetési magatartásokat, amelyek a gazdasági bűncselekmények elkövetése során megvalósulnak:

1. kartellbűncselekmények,
2. multinacionális vállalatok tiszteességtelen, visszaélészszerű gazdasági tevékenységei,
3. állami támogatásokkal, alapítványokkal való visszaélések,
4. a számítógépes bűnözés különböző formái,
5. álvállalkozások létrehozása,
6. vállalkozások számvitellet, könyveléssel kapcsolatos bűncselekményei,
7. vállalkozások gazdasági helyzetének, alaptökéjének hamis közlése,
8. a munkavállalók biztonságát és egészségét védő szabványok megsértése,
9. a hitelezőket károsító csalások,
10. a szellemi termékek tulajdonjogának vagy az ipari tulajdonnak a megsérteése,
11. tévedésbe ejtő hirdetések (különösen termék bizonylatainak hamisítása vagy visszaélés velük, közegészség elleni bűncselekmények, visszaélés fogyasztók egészségével vagy tapasztalata hiányával),
12. tiszteességtelen verseny és a fogyasztók megtévesztése (ideértve a versenytárs munkatársainak megvesztegetését),

13. adóval kapcsolatos bűncselekmények és a szociális költségek kötelező viselésének elmulasztása,
14. vámbűncselekmények (vámkötelezettségek, mennyiségi vagy minőségi korlátozások megsértése),
15. pénz- és devizaforgalmi szabályok megsértése,
16. pénzintézeti tevékenységgel és részvényforgalommal kapcsolatos bűncselekmények,
17. környezetkárosító cselekmények.

A 3., 4., 9., 13–17. pontba tartozók csak akkor, ha

- jelentős kárt okoznak, vagy jelentős veszéllyel járnak,
- elvárható, hogy az elkövető megfelelő szakismerettel rendelkezzék,
- a cselekmény az elkövető szakmai tevékenységével áll kapcsolatban.

Gazdasági bűncselekmények és az Európai Unió

Az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződés 209/a. cikke a tagállamok feladatavá teszi a nemzetközi gazdasági bűncselekmények elleni fellépést.

A gyakorlati problémák hamarosan speciális uniós szervezeteket hívtak életre

• hatékonyság növelésének érdekében. Ezek közül e legjelentősebb az UCLAF.

Feladatai:

- a közösség tagállamai közötti együttműködés támogatása,
- korlátozottan jogosult a bűncselekménnyel okozott kár összegének megállapítása érdekében nemzetközi felderítést végezni,
- intézkedéseket tehet az okozott kár megtérülésének előmozdítása érdekében,
- tanácsadó, koordinációs szerv,
- naprakész adatbázissal rendelkezik, amely tartalmazza az egyes tagállamokban már elbírált, tanulsággal szolgáló ügyeket is,
- nyitott szervezet, amely állampolgári bejelentések alapján is dolgozik,
- konferenciákat, szakmai továbbképzéseket szervez a gyakorlati szakemberek minden szélesebb körű ismeretszerzése érdekében.

Ez a jogterület is része lehetne egy majdani, egységes európai büntetőtörvénynek. 1996-ban készült el egy ilyen kódex, a Corpus Juris Europae tervezete, amely

- ismeri a jogi személyek büntetőjogi felelősséget,
- a tévedést ismeri el egyedüli büntethetőséget kizáró okként,
- föbüntetésként maximum 5 évig terjedő szabadságvesztés vagy 1 millió euró pénzbüntetés szabható ki,

- mellékbüntetésként a közösségi és a nemzeti közhivataloktól tiltható el az elkövető legfeljebb 5 évre.

A Corpus Juris Europae a következő gazdasági típusú bűncselekményeket rendeli büntetni:

- közösségi költségvetést károsító csalás,
- piac manipulálása,
- vesztegetés,
- hivatali visszaélés,
- hűtlen kezelés,
- hivatali titok megsértése,
- pénzmosás, orgazdaság,
- bűnös konspiráció.

Az elmúlt évek során a tervezetet folyamatosan korszerűsítették, aktualizálták.

Az Európai Közösség pénzügyi érdekei védelméről szóló konvenció második jegyzőkönyvének harmadik és negyedik cikkelye

1997 júniusában a konvencióval párhuzamosan született meg a hozzá kapcsolt jegyzőkönyv, amely a Közösség pénzügyi érdekei biztonságának érdekében kimondottan a jogi személyek büntetőjogi felelősségevel, az elköbázással, a pénzmosással, a tagállamok és a Bizottság együttműködésével foglalkozik.

A harmadik cikkely így fogalmaz:

„1. minden tagállannak meg kell tennie a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a jogi személyek felelősségre vonhatóak legyenek csalásért, aktív vesztegetésért és pénzmosásért, amennyiben azt a jogi személy érdekében követte el bármely olyan természetes személy vagy a jogi személy valamely szereve, aki/ami a jogi személynél vezető pozíciót tölt be, amely pozíció

- képviseleten
- döntési jogkörön
- ellenőrzési jogkörön

alapul, csakúgy mint meg kell teremteni a jogi személyek felelősségre vonásának lehetőségét a bűnsegédi, illetve felbujtói alakzatokért is mind befejezetti szak, mind kísérlet esetén is.

2. Az 1. paragrafusban foglaltakon túl minden tagállannak meg kell tennie a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a jogi személyek felelősségre vonhatóak legyenek azon alkalmazottaiak cselekményei által, akik ellenőrzésének hiányossága miatt nyílt lehetőség az 1. paragrafusban jelölt bűncselekmények elkövetésére, vagy amennyiben az aktív korrupciót vagy a pénzmosást olyan személy követte el a jogi személy javára, aki a jogi személy hatalma alatt dolgozott.

3. A jogi személy felelősségre vonása nem zárja ki az 1. és 2. paragrafusokban megjelölt ugyanazon cselekmény miatt a természetes személy elkövető felelősségre vonását akár tetteki, akár bűnsegédi vagy felbujtói minőségeben.”

A negyedik cikkely megnevezi a jogi személyekkel kapcsolatosan alkalmazható büntetéseket:

- pénzbüntetés,
- egyéb bírságok,
- közösségi előnyökből és támogatásokból történő kizáras,
- időszakos vagy állandó kizáras a gazdasági tevékenységekből,
- igazságügyi ellenőrzés alá helyezés,
- felszámolás.

Az Europol

A gazdasági bűnözés elleni közösségi harc egyik fontos fegyverténye volt az Europol 1998-as életre hívása. A schengeni határokon belül a Schengeni Végre-hajtási Szerződés pedig megvalósította a határokon túlmenő követést és üldözést, valamint a Schengeni Információs Rendszert, gyakorlati keretet adva ezzel a közös fellépésnek.

A magyar rendszer fejlődése 1945-től napjainkig

Hazánkban a polgári jogfejlődés jellegzetes terméke volt az első magyar kodifikált büntetőtörvényünk, az 1878. évi V. törvénycikk, amelyet szellemi atyjáról Csemegi Károlyról, a korabeli igazságügyi miniszteriumi államtitkárról Csemegi-kódexnek nevezünk. A precízen elkészített, korabeli viszonyoknak megfelelő törvény 70 éven keresztül biztosította többek között a gazdaság zavartalan menetét is.

Az 1950-es évek elejétől egészen a rendszerváltásig a gazdasági bűncselekmények üldözése hazánkban a tervgazdálkodás jogi védelmével volt egyenlő. 1946-ban született a gazdasági-pénzügyi rendszer védelmét, a közellátás rendjét segítő 8800/1946. (VII. 28.) ME számú rendelet „Az árdrágítók és közellátás elleni bűncselekményekről”. Jellemző a korra, hogy 1978-ig a gazdasági típusú bűncselekmények közül nem egy halálos minősítésű (azaz halálbüntetéssel is büntethető) volt.

Az 1948 után életre hívott jogszabályok teljesen kiiktatták a piac fogalmát a kommunista-szocialista irányú fejlődésnek megfelelően. A büntetőtörvények is ez irányba változtak, ebben a szellemben született első XX. századi büntetőkódunk, az 1961. évi V. törvény.

A gazdálkodással kapcsolatos bűncselekménykörben, az ún. népgazdaság elleni bűntettek körében központi helyre az üzérkedést állította az új Btk. Négy-féle elkövetési magatartást különböztetett meg:

- jogtalan kereskedelmi tevékenység folytatása,
- jogosulatlan vállalkozás fenntartása,
- gazdaságilag indokolatlan közbenső kereskedelelem,
- árdrágítás.

Jellegzetes bűncselekmény volt ebben az időben a közellátási büntett vagy a pazarló gazdálkodás:

„(1) Állami szerv, társadalmi szervezet vagy szövetkezet önálló intézkedésre jogosított dolgozója, aki az ésszerű gazdálkodás követelményeit súlyosan vagy rendszeresen megszegve jelentős pénz-, anyag-, energia- vagy munkaerő-pazarlással járó gazdasági tevékenységet fejt ki, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a büntett a népgazdaság érdekeit súlyosan sérte.

(3) Aki a büntetett gondatlanul követi el, egy évig terjedő szabadságvesztésssel vagy javító-nevelő munkával, a népgazdaság érdekeinek súlyos sérelme esetén három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

„(1) Aki a közellátás érdekeinek sérelmével

- a) terméknek vagy terménynek rendelkezése alatt álló készletét jogszabály tilalma ellenére vagy a rendes gazdálkodás szabályainak megsértésével megsemmisíti, használhatatlanná teszi, elrejti, eltírik vagy felhasználja,
 - b) terméket vagy terményt szükségletéhez képest túlzott mértékben szerez be, és ezzel annak beszerzését mások részére megnehezíti,
 - c) termék vagy termény beszerzésére, forgalomba hozatalára vagy szállítására vonatkozó jogosítványt megtévesztő magatartással szerez meg vagy azzal üzérkedik,
- három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- (2) A büntetés hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a büntetett
- a) visszaesőként,
 - b) jelentős mennyiségű vagy értékű termékre vagy terményre követték el.
- (3) A (2) bekezdés esetében mellékbüntetésként vagyonelkobzásnak is helye van.
- (4) Aki a büntetett gondatlanul követi el, pénzbüntetéssel büntetendő.”

Az 1978. évi IV. törvény, a 2013. június 30-ig hatályban volt büntető törvénykönyv elmozdulást mutatott a gazdasági élet liberalizálása felé, amikor védet jogi tárgyként a gazdaság zavartalan működését jelölte meg. Megszűntek a kirí-

ván súlyos büntetések, és kikerült jó néhány, az 1950-es évek légkörét idéző tényállás. A modernizáció azonban csak az akkori viszonyok szerint volt hatalmas mértékű. Íme két korabeli tényállás:

„300. § Aki üzletszerűen pénzt kölcsönöz, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

„303. § Közellátás veszélyeztetése

(1) Aki a közellátás érdekeinek sérelmével

- a) terméknek rendelkezése alatt álló készletét jogszabály tilalma vagy a rendes gazdálkodás szabályai ellenére megsemmisíti, használhatatlanná teszi, elrejti, eltírik vagy felhasználja,
- b) terméket szükségletéhez képest túlzott mértékben szerez be, és ezzel annak beszerzését mások részére jelentősen megnehezíti,
- c) termék beszerzésére, forgalomba hozatalára vagy szállítására vonatkozó jogosítványt megtévesztéssel szerez meg vagy ezzel üzérkedik, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt jelentős mennyiségű vagy értékű termékre követik el.”

Valódi változást csak a rendszerváltás hozott. 1989 óta az Alkotmány 9. §-a által „Magyarország piacgazdaság”.

A gazdasági élet elemi erejű változása profitisztitást igényelt az akkori Btk. XVII. fejezetében is. A régi bűncselekmények nagyrészt alkotmányellenesnek bizonyultak, lassanként kikerültek az olyan bűncselekmények, mint a gazdálkodási kötelesség megszegésének vétsége, amely a termékek előállítását, felhasználását, forgalmát, bejelentését, rendelkezésre bocsátását, készletben tartását és kezelését, vagyis valamennyi lehetséges gazdasági tevékenységet az állam központi gazdaságpolitikai céljainak alárendelte, és az ettől való eltérést a jog szigorával büntette.

A régi tényállások helyére újak léptek: 1992-ben a csődbüntett, 1993-ban jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, nemzetközileg ellenőrzött áruk büntetőjogi védelme, 1994-ben pedig 16 új tényállás került be, köztük a pénzmosás és a számítógépes csalás.

A 2012. évi C. tv., az új Btk. az eddig egységes csoportot, a gazdasági bűncselekményeket több részre bontja:

XXXVIII. fejezet: a pénz- és békelyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények,

XXXIX. fejezet: a költségvetést károsító bűncselekmények,

XL. fejezet: a pénzmosás,

XLI. fejezet: a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények,

XLII. fejezet: a fogyasztók érdekeit és a gazdasági élet tiszta-ságát sértő bűncselekmények.

Az adatok tükrében

A gazdasági bűncselekmények az élet elleni bűncselekmények mellett a közér-deklódésre talán leginkább számot tartó cselekmények, egy-egy konkrét eset hetekig foglalkoztatja a sajtót.

Száamarányuk a statisztikák tanúsága szerint korántsem indokolja ezt a meg-különböztetett figyelmet: 2011-ben az összes ismertté vált közzádas bűncselekmény száma 451 371. Százezer lakosra 4520 bűncselekmény jutott. A gazdasági bűncselekmények elkövetési értéke 33,4 milliárd forint, ez a cselekmények szá-mának növekedésével szemben évek óta csökkenő tendenciát mutat. (2008: 46,1, 2010: 34,4 milliárd Ft.)

Ha a gazdasági bűncselekmények számának változását tekintjük, megállapít-hatjuk, hogy számuk az utóbbi néhány évben markánsan növekvő tendenciát mutat. Az ismertté vált gazdasági bűncselekmények száma

1990-ben	9 858
2000-ben	10 986
2008-ban	15 870
2011-ben	32 490

2011-ben jogerősen 77 711 felnőttet ítéleztek el, ebből 4988 felnőttet gazdasági bűncselekmények elkövetéséért.

Hazánkban a bűncselekmények elkövetőivel szemben a bíróság büntetéseket, illetve mellékbüntetéseket, esetleg intézkedést szabhat ki.

A magyar jogrendszer kilencféle *büntetést* ismer:

- a) szabadságvesztés,
- b) elzárás,
- c) közérdekű munka,
- d) pénzbüntetés,
- e) a foglalkozástól eltiltás,
- f) járművezetéstől eltiltás,
- g) kitiltás,
- h) sportrendezvények látogatásától való eltiltás,
- i) kiutasítás.

A Btk. lehetőséget ad az ítélező bírónak, hogy a két évet meg nem haladó szabadságvesztés végrehajtását próbaidőre felfüggessze, ha úgy ítéli meg, hogy a büntetés célja így is elérhető.

Mellékbüntetés a közügyektől eltiltás. A mellékbüntetés szabadságvesztés büntetés mellett szabható ki.

Intézkedések:

- a) megrovás,
- b) próbára bocsátás,
- c) jóvátételi munka,
- d) pártfogó felügyelet,
- e) elkobzás,
- f) vagyonelkobzás,
- g) az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele,
- h) kényszergyógykezelés,
- i) a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekkel szóló törvény szerinti intézkedések.

A gazdasági bűncselekmények elkövetőivel szemben kiszabott büntetések általában nem járnak szabadságelvonással. Ez megfelel az összes bűncselekményt tekintetbe véve az általános ítélezési gyakorlatnak. A pénzbüntetések számaránya azt is mutatja, hogy a kisebb súlyú gazdasági bűncselekmények előfordulása jóval gyakoribb.

A jogi személyek büntetőjogi felelőssége

A magyar jog egészben 2004. május 1-jéig csupán a természetes személyek büntetőjogi felelősséget ismerte. A 2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésről, hosszú előkészítést követően lépett csak hatályba, az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkal egy időben.

Jogi személyt a törvény olyan szervezetként, illetve annak önálló képviseleti joggal rendelkező szervezeti egységeként definiálja, amelyet jogszabály jogi személyként ismer el, valamint az a szervezet, amely a polgári jogi viszonyok önálló jogalanya lehet, a tagoktól elkülönülő vagyonnal rendelkezik. Jogi személynek minősülnek az előtársaságok is.

A jogi személy akkor büntethető, ha

- szándékos bűncselekményt azért követnek el, hogy az a jogi személy javára vagyoni előny létrejöttét célozza vagy eredményezi, és
 - az elkövető – a jogi személy ügyvezetésre vagy képviseletre feljogosított tagja vagy tiszviselője, felügyelőbizottság tagja vagy ezeknek a megbízottja – a bűncselekményt a jogi személy tevékenységi körében követte el, vagy
 - az elkövető a jogi személy tagja vagy alkalmazottja a jogi személy tevékenységi körében követte el a bűncselekményt, és azt a vezető tisztségviselő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségét teljesítve megakadályozhatta volna, vagy

- a bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára **vagyoni előny** szerzését eredményezte, és a jogi személy ügyvezetésre **vagy képviseletre** feljogosított tagja vagy tisztségviselője a bűncselekmény **elkövetőéről** tudott.

A jogi személlyel szemben háromféle intézkedés szabható ki:

- a jogi személy megszüntetése (réfásan azt is mondhatjuk, ilyen formában jogrendszerünkben ismét helyt kapott a halálbüntetés),
- a jogi személy tevékenységének korlátozása,
- pénzbírság (amelynek legmagasabb összege mindenkor a konkrét bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni előny értékének a háromszorosa, de legalább ötszázezer forint).

Egyes gazdasági bűncselekmények

Könyvünk nem nyújt lehetőséget valamennyi gazdasági bűncselekmény megismerésére, ezért csupán a tantárgyhoz kapcsolódó elkövetési magatartások kerülnek bemutatásra.

Gazdasági csalás

374. § (1) Aki jogtalán haszonserzés végett színlelt gazdasági tevékenységet végez, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, gazdasági csalást követ el.

(2) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha a gazdasági csalás kisebb vagyoni hátrányt okoz.

(3) A büntetés buntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a gazdasági csalás nagyobb vagyoni hátrányt okoz, vagy
- b) a kisebb vagyoni hátrányt okozó gazdasági csalást
 - ba) bünszövetségen,
 - bb) üzletszerűen

követik el.

(4) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a gazdasági csalás jelentős vagyoni hátrányt okoz, vagy
- b) a nagyobb vagyoni hátrányt okozó gazdasági csalást a (3) bekezdés ba) vagy bb) pontjában meghatározott módon követik el.

(5) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a gazdasági csalás különösen nagy vagyoni hátrányt okoz, vagy
- b) a jelentős vagyoni hátrányt okozó gazdasági csalást a (3) bekezdés ba) vagy bb) pontjában meghatározott módon követik el.

(6) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a gazdasági csalás különösen jelentős vagyoni hátrányt okoz, vagy

- b) a különösen nagy vagyoni hátrányt okozó gazdasági csalást a (3) bekezdés ba) vagy bb) pontjában meghatározott módon követik el.

A csalás speciális változata a gazdasági csalás, amely 2013-tól új bűncselekmény. Az elkövetési magatartása ugyanaz, mint a csalásé, azaz olyan színlelt magatartás, amely vagyoni hátrányt okoz. A specialitását az adja, hogy amíg a csalás bármely cselekménnyel elkövethető, mellyel az elkövető mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, addig a gazdasági csalásnál ennek gazdasági tevékenységekkel kell lennie.

Célzatos bűncselekmény: az elkövető a magatartását jogtalan haszonserzés végett fejt ki.

Költségvetési csalás

396. § (1) Aki

a) költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vagy költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában mászt tévedésbe ejt, tévedésben tart, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy a valós tényt elhallgatja,

b) költségvetésbe történő befizetési kötelezettséggel kapcsolatos kedvezményt jogtalanul vesz igénybe, vagy

c) költségvetésből származó pénzeszközöket a jóváhagyott céltól eltérően használ fel, és ezzel egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés buntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a költségvetési csalás nagyobb vagyoni hátrányt okoz, illetve
- b) az (1) bekezdésben meghatározott költségvetési csalást bünszövetségen vagy üzletszerűen követik el.

(3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a költségvetési csalás jelentős vagyoni hátrányt okoz, vagy
- b) a nagyobb vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalást bünszövetségen vagy üzletszerűen követik el.

(4) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a költségvetési csalás különösen nagy vagyoni hátrányt okoz, vagy
- b) a jelentős vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalást bünszövetségen vagy üzletszerűen követik el.

(5) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a költségvetési csalás különösen jelentős vagyoni hátrányt okoz, vagy
- b) a különösen nagy vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalást bünszövetségen vagy üzletszerűen követik el.

(6) Az (1)–(5) bekezdés szerint büntetendő, aki a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló törvényben, valamint

a felhatalmazásán alapuló jogszabályban megállapított feltétel hiányában vagy hatósági engedély nélkül jövedéki terméket előállít, megszerez, tart, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, és ezzel a költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz.

(7) Aki költségvetésből származó pénzeszközökkel kapcsolatban előírt elszámolási, számadási, vagy az előírt tájékoztatási kötelezettségének nem vagy hiányosan tesz eleget, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okiratot használ fel, bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(8) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki az (1)–(6) bekezdésében meghatározott költségvetési csalással okozott vagyoni hátrányt a vádirat benyújtásáig megtéríti. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a bűncselekményt bűnszövetségen vagy üzletszerűen követik el.

(9) E § alkalmazásában

- a) költségvetésen az államháztartás alrendszerének költségvetését – ideértve a társadalombiztosítás pénzügyi alapjainak költségvetését és az elkülönített állami pénzalapokat –, a nemzetközi szervezet által vagy nevében kezelt költségvetést, valamint az Európai Unió által vagy nevében kezelt költségvetést, pénzalapokat kell érteni. Költségvetésből származó pénzeszköz vonatkozásában elkövetett bűncselekmény tekintetében a felsoroltakon kívül költségvetésen a külföldi állam által vagy nevében kezelt költségvetést, pénzalapokat is érteni kell;
- b) vagyoni hátrány alatt érteni kell a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesést, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált pénzeszközt is.

Ennek a bűncselekménynek az „őse”, 1945 előtti megfelelője a „népgazdaság szerveinek megtévesztése” volt.

Többféle elkövetési magatartással valósítható meg:

- Költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vagy költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában mást tévedésbe ejt, tévedésben tart, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy a valós tényt elhallgatja.
- Költségvetésbe történő befizetési kötelezettséggel kapcsolatos kedvezményt jogtalanul vesz igénybe.
- Költségvetésből származó pénzeszközöket a jóváhagyott céltól eltérően használ fel.

Milyen magatartással követhető el? Megtévesztéssel, amely lehet aktív vagy passzív magatartás, lehet valótlan adatok bemutatása, elhallgatása is. A megtévesztés okozta tévedésnek a döntési folyamat egészében fenn kell állnia.

Eredmény-bűncselekmény, tehát a tényállás csak akkor valósul meg, ha az elkövető a költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz.

A magatartásának erre a célra kell irányulnia, ezért az ún. célzatos bűncselekmények kategoriájába tartozik.

A számvitel rendjének megsértése

403. § (1) Aki a számvitelről szóló törvényben vagy a felhatalmazásán alapuló jogszabályokban előírt bizonylati rendet megszerti vagy könyvvezetési, beszámolókészítési kötelezettségét megszegi, és ezzel

- a) a megbízható és valós képet lényegesen befolyásoló hibát idéz elő, vagy
 - b) az adott üzleti évet érintően vagyoni helyzete áttekintését, illetve ellenőrzését meghiúsítja,
- bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő az egyéni vállalkozó, valamint a számvitelről szóló törvény hatálya alá nem tartozó más gazdálkodó is, aki jogszabályban meghatározott nyilvántartási, bizonylatolási kötelezettségét megszegi, és ezzel vagyoni helyzetének áttekintését, illetve ellenőrzését meghiúsítja.

(3) A büntetés az (1) bekezdés esetén két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végező szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság körében követik el.

Ezt a bűncselekménytípust először 1945-ben rendelték büntetni. A védett jogi tárgy elsősorban a számviteli előírások törvényes rendje, a korrekt piaci információhoz fűződő érdek, csak másodsorban cél a hitelezők és a gazdasági partnerek védelme.

Az első bekezdésben körülírt cselekménynek négyféle elkövetési magatartása van. Az (1) bekezdés szerint elkövethető 1. beszámolókészítési, 2. könyvvezetési, 3. bizonylati rend megsértésével. Ez esetben bárki lehet az elkövető, akinek ilyen kötelezettsége van. A (2) bekezdés szerint pedig elkövetheti az egyéni vállalkozó, ha a nyilvántartási, bizonylatolási kötelezettségét megszegi. Ebben az esetben speciális az alany, csak egyéni vállalkozó lehet az elkövető.

A beszámolási kötelezettség azt jelenti, hogy a gazdálkodó a működéséről, vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetéről a könyvviteli rendszer adatai alapján

időszakonként beszámolót köteles készíteni. A beszámoló tehát írásos dokumentum, a gazdasági időszak utólagos pénzügyi tükre.

A számviteli törvény háromfélé megoldást ismer:

- éves beszámoló,
- egyszerűsített éves beszámoló,
- egyszerűsített mérleg.

A könyvvezetési kötelezettség a gazdálkodás körébe tartozó vagyoni helyzet pontossá alakulását, a gazdasági forgalmat befolyásoló eseményeket híven és fontosan követő nyilvántartás vezetése. Az is elkövetője lehet eszerint a számviteli fejelem megsértésének, aki csak egyszeres könyvvitelt folytat, pedig kettős könyvelésre kötelezett.

Az egyéb kötelességszegés például:

- leltárkészítés,
- letétbe helyezési kötelezettség,
- kötelező közzététel,
- előírt könyvvizsgálat elmulasztása.

A bizonylati fejelem azt jelenti, hogy minden olyan gazdasági műveletről, eseményről, amely az eszközök forrásainak állományát vagy összetételét megváltoztatja, bizonylatot kell kiállítani, majd az összes bizonylatot a könyvviteli nyilvántartásokban rögzíteni kell.

A bűncselekmény eredmény-bűncselekmény, amelynek eredménye a vagyoni helyzet áttekintésének vagy ellenőrzésének a meghiúsítása. Megvalósítható mulasztással is. Csak szándékosan követhető el.

A harmadik bekezdés bizonyos elkövetői kört rendel szigorúbban büntetni.

Csődbüntett

404. § (1) Aki a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet fizetésképtelenséggel fenyegető helyzete esetén

- a) a vagyon vagy annak egy része elrejtésével, eltitkolásával, megrongálásával, megsemmisítésével, használhatatlanná tételevel,
- b) színlelt ügylet kötésével vagy kétes követelés elismerésével, vagy
- c) az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módon a gazdálkodó szervezet vagyonát ténylegesen vagy színleg csökkenti, és ezzel a hitelező vagy a hitelezők kielégítését részben vagy egészben meghiúsítja, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet

- a) fizetésképtelenné válását vagy annak látszatát az (1) bekezdésben meghatározott magatartások valamelyikével idézi elő, és ezzel vagy
- b) fizetésképtelensége esetén az (1) bekezdésben meghatározott magatartások valamelyikével a hitelező vagy a hitelezők kielégítését részben vagy egészben meghiúsítja.

- (3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha
- a) a csődbűncselekményt stratégiaileg kiemelt jelentőségű gazdálkodó szervezetre nézve követik el, vagy
 - b) a tényleges vagy színlelt vagyoncsökkenés mértéke különösen jelentős.

(4) Aki a felszámolás elrendelését követően valamely hitelezőjét a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvényben meghatározott kielégítési sorrend megsértésével előnyben részesíti, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(5) Az (1)–(3) bekezdésében meghatározott bűncselekmény akkor büntethető, ha

- a) a csődeljárást megindították,
- b) a felszámolást, kényszertörlési, illetve kényszer-végelszámolási eljárást elrendelték, vagy
- c) a felszámolási eljárás megindítása törvény kötelező rendelkezése ellenére nem történt meg.

(6) A csődbűncselekményt tettesként az követheti el, aki az adós gazdálkodó szervezet vagyonával vagy annak egy részével rendelkezni jogosult, vagy arra lehetősége van, akkor is, ha a vagyonnal történő rendelkezés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelen.

A csődbüntett az egyik legősibb bűncselekmény, már az ókorban is büntették. Magyarországon először 1807-ben kriminalizáltak. Az 1840. évi XXII. Törvénycikk a csődűletről különbséget tesz a „hamissággal párosult bukás” és a „vétkes gondatlanságból eredő bukás között”. A mai formájában 1992 óta szerepel a Btk.-ban. Amíg 1994-ben 140, addig 2002-ben 1296 esetben látta a bíróság bizonyítottak a csődbüntett elkövetését.

Az első bekezdésben körülírt cselekmény az ún. fedezetelvonó csődbüntett, a második bekezdés tényállása felel meg a csalárd bukásnak. Az első bekezdésben írt módon az eredmény akkor valósul meg, ha az elkövető a gazdálkodó szervezet vagyonát ténylegesen vagy színleg csökkenti, és ezzel hitelezőjének vagy hitelezőinek kielégítését részben vagy egészben meghiúsítja, és ennek eredménye a felszámolási eljárás eredményességének részben vagy egészben történő meghiúsítása kell hogy legyen.

A jogalkotó által védett jogtárgy tehát, a hitelező érdeke, az, hogy a csőd-, illetve felszámolási eljárás eredményes legyen. A bűncselekmény valamennyi elkövetési magatartása csak szándékosan követhető el.

A cselekmény elkövetése idején nem szükséges, hogy már elrendelje a bíróság a felszámolási eljárást, elegendő, ha a cégek fizetésképtelenséggel fenyegető helyzetben van, és az elkövetőnek a helyzetről tudomása van.

A bűncselekmény hátterét a Csödtörvény adja. Így a tényállási fogalmakat eszerint definiálhatjuk.

A tartozás fedezetül szolgáló vagyon: a számviteli törvény szerint befektetett eszköz vagy forgóeszköz.

Fizetésképtelenség:

- Adós nem vitatott vagy elismert tartozását a lejáratot követő hatvan napon belül nem egyenlítette ki.
- Adóossal szemben lefolytatott végrehajtás eredménytelen volt.
- Csődeljárás során kötött egyezségben vállalt kötelezettségét az adós nem teljesítette.

Hangsúlyozni kell, hogy maga a fizetésképtelenség nem bűncselekmény, csupán a tényállás része.

Az **elrejtés, eltitkolás** azt jelenti, hogy a végrehajtás alá vont vagyon a hitelező számára hozzáérhetetlenné válik.

Színlelt ügylet esetén az ügylet mögött nincs valós szerződési akarat, vagy a felek tényleges akarata a szerződésben rögzítettől eltér.

Kétes követelés elismerése lehet például, ha a vagyonkezelő behajthatatlannak látszó követelést érvényesítő hitelezőt a kielégítendők sorába feltüntet, vagy ilyen követelésre csődegyezséget köt.

Veszteséges üzletbe kezd: a gazdálkodásnak, gazdasági tevékenységnek természetesen minden van valamifajta kockázata, de itt könnyelmű kockázatvállalásról van szó.

A vagyoncsökkentés nem más, mint mérhető aktívumcsökkentés, passzívum-növekedés. A színlelt vagyoncsökkentésnél a passzívum növekedése nem következik be ugyan, de az elkövető ennek a látását kelti.

A negyedik bekezdés a hitelezők törvény biztosított kielégítési sorrendjét védi. Ezt az utolsó időig külön tényállásban szabályozta a büntetőtörvény hitelező jogtalan előnyben részesítése néven.

Az elkövetési magatartás az előnyben részesítés. Ez az előny azonban jogos igény is lehet a hitelező részéről. A hangsúly tehát azon van, hogy ezt az adós a másik hitelező rovására teszi, úgy, hogy ezzel megséríti a meghatározott kielégítési sorrendet. A Csödtörvény 57. szakasza szerint a kielégítési sorrend a következő:

- a felszámolás költségei,
- zálogjoggal, óvadékkal már korábban biztosított követelések, a biztosítékok erejéig,
- a gazdálkodó szervezetet terhelő járadék jellegű tartozások,
- magánszemélyek nem gazdasági tevékenységből származó követelései,
- tb-járulékok, adók, köztartozások,
- egyéb követelések.

A bűncselekmény elkövethető úgy is, hogy az elkövető a sorrendet megtartja ugyan, de valamiképpen többet ad az egyik adósnak, mint ami megilletné.

Az elkövető szándékának át kell fognia:

- saját fizetésképtelenségét,
- a nyújtott előnyök jogtalanságát,
- azt, hogy cselekményéből a másik adósnak hátránya származik.

Feljelentés elmulasztása a felszámolási eljárásban

404/A. § Az a felszámoló, aki a felszámolási eljárás során hitelt érdemlő tudomást szerez a számvitel rendjének megsértése (403. §) vagy csődbűncselekmény (404. §) elkövetéséről, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, nem tesz jelentést, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az új Btk. külön tényállásban rendeli büntetni azt a magatartást, ha a felszámoló a feljelentési kötelezettségét nem teljesíti.

Rossz minőségű termék forgalomba hozatala

415. § (1) Aki rossz minőségű terméket jó minőségű termékként forgalomba hoz, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt

- a) jelentős mennyiségű vagy értékű rossz minőségű termékre,
- b) bűnszövetségen vagy
- c) üzletszerűen követik el.

(3) Aki rossz minőségű termék forgalomba hozatalára irányuló előkészületet követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Aki a bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(5) Nem büntethető a (4) bekezdésében meghatározott bűncselekmény elkövetője, ha mihelyt tudomást szerez a termék rossz minőségéről, minden megtesz azért, hogy a rossz minőségű termék a birtokába visszakerüljön.

(6) E § alkalmazásában rossz minőségű a termék, ha a jogszabályban vagy az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó jogi aktusában előírt biztonságossági

vagy minőségi követelményeknek nem felel meg, illyen előírás hiányában akkor, ha a termék rendeltetésszerűen nem használható, vagy használhatósága jelentős mértékben csökkent.

Ha a piacgazdaság hazánkban szabályosan működne, erre a bűncselekménytípusra nem lenne semmi szükség. A védett jogi tárgy a fogyasztók joga ahhoz, hogy jó minőségű áruhoz jussanak, az elkövetés tárgya pedig a rossz minőségű termék.

A termék itt több, mint a közgazdasági fogalma: ipari és mezőgazdasági termék, nyersanyag, félgyártmány vagy készáru. Lehet élő állat is, termelőszköz, akkor is, ha ingatlan.

A törvényhely szerint kétféleképpen lehet rossz minőségű a termék:

- ha a hazai vagy uniós jogszabályban írt előírásoknak nem felel meg,
- ha nincsen szabvány, úgy akkor rossz minőségű, ha a rendeltetésszerű használatra nem alkalmas,
- az elkövetési magatartása a forgalomba hozatal, aktív magatartás.

A cselekmény elkövethető szándékasan és gondatlanul is, és 50 000 forint elkövetési érték alatt van szabályosítási alakzata is. A törvényalkotó az előkészületet is büntetni rendeli.

Megfelelőség hamis tanúsítása

416. § (1) Aki a jogszabályban vagy az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó jogi aktusában előírt megfelelőség tanúsítási kötelezettség esetén kiállítandó megfelelőségi tanúsítványban, illetve megfelelőségi nyilatkozatban vagy megfelelőségi jelölés használatával jelentős mennyiségű vagy értékű termék megfelelőségéről valótlan adatot tanúsít, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt

- a) bünszövetségben vagy
 - b) üzletszerűen
- követik el.

(3) Aki a bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az első bekezdés szerinti cselekmény csak írásban és csak szándékasan követhető el, a valótlan adatot okiratban kell tanúsítani. A harmadik bekezdés szerinti elkövetés a gondatlan alakzat.

Ez a bűncselekmény csak jelentős mennyiség vagy mérték esetén állapítható meg. A jelentős mennyiség mibenlétét a gazdasági élet határozza meg. A jelen-

tős értéket maga a büntetőtörvény definiálja, eszerint meg kell haladnia az elkövetés értékének az ötmillió forintot. Ha az érték vagy a mennyiség kisebb, úgy a szabályosítási alakzat valósul meg.

Újdonságként, minősített esetként rendeli a törvény az üzletszerű és a bünszövetségen történő elkövetést büntetni.

Fogyasztók megtévesztése

417. § (1) Aki szervezett termékbemutatón különleges árkedvezmény vagy ár előny meglétével vagy nyerési esélyről megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az áru értékesítése érdekében nagy nyilvánosság előtt vagy jelentős mennyiségű, illetve értékű áru lényeges tulajdonsága tekintetében valótlan tényt vagy valós tényt megtévesztésre alkalmas módon állít, megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt az áru egészségre vagy környezetre gyakorolt hatásával, veszélyességevel, kockázataival vagy biztonságosságával kapcsolatos jellemzőivel összefüggésben követik el.

(4) E § alkalmazásában

- a) az áru lényeges tulajdonsága:
 - aa) az áru összetétele, műszaki jellemzői és az árunak az adott célra való alkalmassága,
 - ab) az áru eredete, származási helye,
 - ac) az áru tesztelése, ellenőrzöttsége vagy annak eredménye;
- b) szervezett termékbemutató: termék forgalmazása céljából szervezett utazás vagy rendezvény alkalmával folytatott kiskereskedelmi tevékenység.

Az 1923. évi V. törvénycikk, amely a tisztelességtelen verseny tilalmáról szólt, nevezítette először a „szédelgő feldicsérés vétségét”. A cselekmény jogi tárgy elsősorban a fogyasztók védelme, elkövetési tárgy pedig az áru.

Az elkövetési magatartás többféle lehet:

- valótlan tényállítás, amikor az állított tények objektíve nem igazak (pl. nem bőr a kabát, hanem műbőr),
- valós tények megtévesztésre alkalmas módon történő állítása (pl. „a gépkocsi 100 km-en öt literit fogyaszt” – elhallgatja, hogy ez csak kifogástalan minőségű úton, 98-as benzinnel, 90 km/h-s, egyenletes sebesség mellett igaz),
- megtévesztésre alkalmas tájékoztatás, információk, vélemények meghatározott csoportosításá,

- különleges árkedvezmény vagy árelőny meglétéről vagy nyerési esélyről megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad.

Az első három magatartás csak nagy nyilvánosság előtt követhető el:

- jelenlévő személyek nagyobb száma,
- sajtó, tévé, rádió, internet,
- körlevél, plakát, szórólap,
- fényreklám,
- transzparens.

A negyedik magatartás pedig speciális helyszínen, szervezett termékbemutatón követhető csak el.

A törvény csak a szándékos elkövetést rendeli büntetni.

Tartozás fedezetének elvonása

405. § (1) Aki írásbeli szerződés alapján fennálló követelés fedezetéül szolgáló vagyont részben vagy egészben elvonja, és ezzel a tartozás kiegyenlítését részben vagy egészben meghiúsítja, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztés sel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott cselekményt a gazdasági tevékenységből származó tartozás fedezetéül szolgáló vagyonra követi el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt különösen nagy vagy azt meghaladó értékre követik el.

(4) Tartozás fedezetének elvonása miatt az elkövető nem büntethető, ha a tartozást a vádirat benyújtásáig kiegyenlíti.

A bűncselekmény jogi tárgya a hitelező jogos érdeke. Az elkövetés tárgya a tartozás fedezetéül lekötött vagyon. Ez a vagyon lehet:

- ingó,
- ingatlan,
- vagyoni értékű jog,
- követelés.

A tartozás lekötésének polgári jogi szerződésen kell alapulnia, például zálog-jongan, óvadékon vagy engedményezésen. A tartozás bármiféle adósság lehet, nem csupán hitel, de gazdasági tevékenységből kell származnia.

A cégbemutatás előtt álló, ún. előtársaságnak is lehet tartozása.

Az elkövetési magatartás az elvonás, tehát egy olyan magatartás, hogy a vagyonhoz ne lehessen hozzáérni. Elképzelhető jogilag ennek több megoldása is, így:

- eladás,
- elzálogosítás,
- elrejtés,
- faktoring.

Sajátos jogi megoldás, hogy amennyiben az elkövető a büntetőeljárás bírósági szakaszát megelőzően, tehát a vádirat benyújtásáig a tartozásat kiegyenlíti, úgy büntethetőséget megszüntető ok jön létre, és az eljárás befejeződik.

Versenytárs utánzása

419. § (1) Aki a versenytárs hozzájárulása nélkül árut olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel vagy elnevezéssel állít elő, amelyről a versenytárs vagy annak jellegzetes tulajdonsággal rendelkező áruja ismerhető fel, vagy ilyen árat forgalomba hozatal céljából megszerez, tart vagy forgalomba hoz, ha más bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt jelentős mennyiségi vagy értékű utánzott áura követik el.

Ennek a szakasznak a hátterét az 1996. évi LVII. törvény a tisztelettel piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról adja. A cselekmény jogi tárgya a piaci verseny tisztasága és áttételese a fogyasztó védelme is.

Az elkövetés tárgya az áru, amely itt nem csupán a kereskedelemben, a piaci forgalomban értékkel bíró termék, hanem az ipari vagy egyéb gazdasági jellegű korlátozás is, valamint a gazdasági tartalmat hordozó szellemi munka.

Az elkövetés jellemzően valamelyen összetéveszthetetlen, jellegzetes nevű vagy külsejű, megjelölésű, csomagolású termék hamisításával követhető el. Fontos, hogy ehhez a versenytárs nem járult hozzá. A versenytárs fogalmát is meg kell határoznunk, itt a nemzeti kereteken belül a gazdasági versenyben érdekelt vállalkozóról van szó.

Az áru jellemzői lehetnek:

- jellegzetes külső megjelenés, forma, pl. Coca-Cola,
- csomagolás, pl. lila csokipapír,
- megjelölés, védjel vagy ismert jel, pl. Nike,
- elnevezés.

Elkövetési magatartások:

- előállítás,
- forgalomba hozatal céljából megszerez vagy megtart,
- forgalomba hoz (ideértve a kiskereskedelmi és a nagykereskedelmi forgalomba hozatalt is).

Csak szándékosan követhető el. Azt, hogy az elkövetési magatartás alkalma a megtévesztésre, a bíróság az átlagos vásárló átlagos vásárlási szokásaihoz viszonyítva dönti el.

A polgári jog

A polgári jog főbb rendelkezései

Jogképesség, cselekvőképesség

Magyarországon minden ember jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek. A jogképességet kizáró jognyilatkozat semmis.

A jogképesség az életkorra, nemre, fajra, nemzetiséghoz vagy felekezethez tartozásra tekintet nélkül egyenlő.

A jogképesség azt jelenti, hogy valaki polgári jogi jogviszony alanya lehet, polgári jogokat szerezhet, illetőleg kötelezettségeket vállalhat. A jogképesség az embereket, az államot és a különböző jogi személyiséggel rendelkező társaságokat illeti meg.

A jogképességgel szemben a *szerzőképesség* valamely személy konkrét képességét jelenti arra, hogy meghatározott alanyi jogokat szerezhessen, illetőleg kötelezettségeket vállalhasson.

Az ember jogképessége: minden ember jogképes, ami azt jelenti, hogy jogai és kötelezettségei lehetnek. Az ember jogképessége általános: kivétel nélkül mindenkit megillető, egyenlő: mindenkié nézve egyenlően kihat, és feltétlen: minden élve született embert megilleti.

Kizárolag személyek körében lehetséges az is, hogy egy még élve nem született embert is jogképesség illeszen meg. Ez az úgynevezett méhmagzat: a még meg nem született ember magzat korában is jogokat szerezhet, feltéve, ha élve megszületik. Ebben az esetben a fogamzásának időpontjától kezdve illetik meg. Összefoglalva tehát: a jogszerzsének az a feltétele, hogy élve megszülessék. Ebben az esetben a fogamzásra visszaható hatállyal vélezik a jogszerzséét.

Az élő ember jogképessége feltétlen, a méhmagzat jogképessége azonban feltételes. Attól függ, hogy élve születik-e meg vagy sem. Amíg meg nem születik, függő jogi helyzet áll fenn, és ez mindaddig tart, amíg a magzat már születik meg vagy az élve születése lehetetlenné válik. Az élve született magzat már ember, a fogamzás napjára visszaható hatállyal szerzi meg a jogot. Ez az időtartam a születésétől számított 300. napban állapítható meg. Az erre vonatkozó ún. vélelem, azaz, hogy az élve született gyermeket úgy tekintjük, mintha már a fogamzástól a születésig eltelt időben is életben lévő lenne, egyszerű vélelem, amely megdönthető bíróság előtt. A születendő gyermek, méhmagzat részére már megszületése előtt eseti gondnokot kell rendelni, ha ez jogainak megóvása érdekében szükséges.

Holtnak nyilvánítás és a halál tényének bírói megállapítása

A jogképesség a halállal szűnik meg. Az életben létez, a születésen és a halál tényét minden alkalommal annak kell bizonyítania, aki arra jogának megállapítása vagy az ellene érvényesített jog kizárása vagy megszüntetése céljából hivatkozik. Nem mindig tudjuk pontosan, hogy ki mikor hal meg. Ezért lehetséges a halál tényének bírósági megállapítása, amelyben egy meghalt személyről azt kell bebizonyítani, illetőleg azt kell hitelt érdemlően igazolni, hogy halála mely napon következett be. Ebben az esetben kétséget kizáróan tudjuk, hogy a kérdéses személy meghalt, csak a halálának napját nem tudjuk.

Ezzel szemben a holtnak nyilvánítás olyan személyek esetében lehetséges, akiknek az eltűnéstől számított öt év eltelt anélkül, hogy az életben léteről bárminemű adatunk lenne. Ilyen esetben ezt a személyt kifejezetten kérelemre holtnak nyilvánítják. Ezt az eltűnt személy közeli hozzáartozója, az ügyész, a gyármátság és az kérheti, akinek az eltűnt holtnak nyilvánítása jogi érdekét érinti. Ekkor jogképessége az azt követő hónap tizenötödik napjára vélemezett halálával szűnik meg, amikor még utoljára életben látták. Természetesen a bíróság a körülményeket mérlegeli.

A holtnak nyilvánított személyt az ellenkezője bizonyításáig halottnak kell tekinteni. Ha bebizonyosodik, hogy a holtnak nyilvánított a határozatban alapul vett időpontnál korábban vagy később hunyt el, de a holtnak nyilvánítás feltételei egyébként fennállnak, a bíróság a holtnak nyilvánító határozatot megfelelően módosítja. A jogkövetkezmények ilyen esetben a módosított határozat szerint alakulnak.

Ha bebizonyosodik, hogy a holtnak nyilvánított a határozatban alapul vett időpontnál később hunyt el, és a holtnak nyilvánítás feltételei nem állnak fenn, a bíróság a holtnak nyilvánító határozatot hatályon kívül helyezi. A határozat alapján beállott jogkövetkezmények – ha a jogszabály kivételt nem tesz – semmisek.

A fentiekből következik, hogy ha a holtnak nyilvánított előkerül, a határozat hatálytalan, és az annak alapján beállott jogkövetkezmények semmisek. Ez alól kivételt képez például, ha a holtnak nyilvánított személy házastársa újabb házas-ságot köt. Ez esetben az újabb házasság hatályban marad.

Az állam – mint a vagyon viszonyok alanya – jogi személy. Az államot a polgári jogi jogviszonyokban az államháztartásért felelős miniszter képviseli, de ezt a jogkörét más állami szerv útján is gyakorolhatja.

A kártérítési, megtérítési és kártalanítási kötelezettség, valamint jóhiszemű személyek irányában vállalt szerződéses kötelezettség az államot költségvetési fedezet hiányában vagy az e célra biztosított költségvetési fedezetet meghaladó mértékben is terheli.

A jogi személy jogalanytsága

A jogi személyek jogalanytsággal felruházott szervezetek annyiban, amennyiben feladataik szükségesére teszik, hogy vagyon jogai és kötelezettségei legyenek.

Ahhoz, hogy valakinek a jogi személyiséget meg lehessen állapítani, az alábbi feltételek szükségesek:

- állandó szervezet,
- jogszabály által vagy törvények megfelelően létrehozott alapszabály,
- ügyintéző és képviselő szervek,
- olyan célja legyen, amelyet a törvényességi felügyeletére rendelt szerv (bíróság) elfogad,
- elkülönített vagyonnal kell rendelkezni, és e fölött az elkülönített vagyon fölött rendelkezési joggal kell hogy rendelkezzen,
- önálló vagyon felelőssége legyen, saját nevében lépjen fel, és szerezze meg a jogokat és a kötelezettségeket.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a különböző jogi személyek jogképessége relatív, csak olyan jogviszonyokban szerepelhet jogalanyként, amelyek célja megvalósításának elősegítésére alkalmasak. Jogi személy létrejöttéhez elengedhetetlen a nyilvántartásba vétel, amelyet a különböző bíróságok végeznek, társadalmi szervezetek, egyesületek, alapítványok esetében az általános hatáskorrel rendelkező bíróságok, gazdasági társaságok esetében pedig a cégbíróság jár el, és valamennyi esetben ezek a bíróságok látják el a törvényességi felügyeletet.

A cselekvőképesség az embernek az a képessége hogy saját akaratelhatározásával, saját nevében jogokat szerezhet és kötelezettségeket vállalhat, érvényes jognyilatkozatokat tehet.

A jogképességen azt értjük, hogy valaki polgári jogviszonyok alanya lehet, tehát lehessen a polgári jogi jogviszonyból folyó jogai és kötelezettségei. A cselekvőképesség annyit jelent, hogy valaki a polgári jogviszonyból eredő jogokat, illetőleg kötelezettségeket saját akaratelhatározásával saját nevében szerezheti meg. A cselekvőképesség lényegesen szűkebb fogalom, mint a jogképesség. Jogképes minden ember életkorára tekintet nélkül, sőt feltételesen – elve születéstől függően – jogképes a még nem született ember is. Ezzel szemben a cselekvőképesség szabad és értelmes akaratelhatározásra való képességet jelent, a felnőtt és érett elhatározásra képes embert illeti meg. A cselekvőképesség érvényes nyilatkozatok tételere való képességet jelent. A cselekvőképesség nemcsak azt jelenti, hogy saját akaratelhatározásával szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket, hanem azt is, hogy mindezt a saját nevében teheti meg.

A cselekvőképességhoz tartozik még az a kérdés is, hogy mennyiben lehet valaki a mások részéről hozzá intézett nyilatkozatok címzettje, vagyis mennyiben lehet hozzá ilyen nyilatkozatot joghatályosan intézni. Ez voltaképpen a cse-

lekvőképesség passzív oldala. A cselekvőképesség aktív oldala azt jelenti, hogy mennyiben tehet valaki saját akaratából és saját nevében érvényes jognyilatkozatot, a passzív oldala pedig azt, hogy mennyiben fogadhat el valaki érvényesen más részéről hozzá intézett nyilatkozatokat.

Cselekvőképes az a személy, akinek cselekvőképességét a törvény nem korlátozza.

Kiskorú az, aki tizenyolcadik életévét nem töltötte be. Nagykorúvá válik, aki nagykorúságának betöltése előtt házasságot kötött.

Korlátozottan cselekvőképes az a kiskorú, aki tizenegyedik életévét betölte és nem cselekvőképtelen.

A korlátozottan cselekvőképes személy esetén a törvényes képviselő működik közre a jognyilatkozatai megtételében, illetőleg a szerződéskötésnél. Néhány esetben azonban a korlátozottan cselekvőképes személy cselekménye nem szorul a gondnak, illetve a törvényes képviselő jóváhagyására. Ezek az ún. személyes jellegű jognyilatkozatok:

- a korlátozottan cselekvőképes személyes jellegű nyilatkozatai: ilyen például a házasságkötés és a közvégrendelet,
- a minden nap élet szükségleteinek fedezésére kötött ügyletek,
- a korlátozottan cselekvőképes dolgozó kereményével szabadon rendelkezik,
- önállóan megkötheti mindeneket a szerződésekkel, amelyekből kizárolag előnyt szerez, ilyenkor egyes esetekben gyámhatósági jóváhagyás azonban szükséges,
- ajándékozhat a szokásos mértékben.

Aki cselekvőképességét illetően a másik felet megtéveszti, ezért felelősséggel tartozik, és felelőssége alapján a szerződés teljesítésére is kötelezettséget.

Cselekvőképtelennek minősül az a kiskorú, aki nem töltötte be tizenegyedik életévét. A cselekvőképtelen személy helyett nyilatkozatokat a törvényes képviselő tehet, tehát nem hozzá kell járulnia, hanem helyette és nevében teszi meg. Még ő sem tehet a cselekvőképtelen személyek nevében olyan nyilatkozatot, amely:

- részéről tartásról való, lemondást,
 - idegen kötelezettségről ellenérték nélkül felelősséget vállal,
 - jogokról ellenérték nélkül lemond,
 - örökség visszautasítását,
 - ingatlana megterhelését
- tartalmazza.

A cselekvőképtelen kiskorú jognyilatkozata **semmis**. Nem lehet ugyanakkor semmisnek tekinteni a cselekvőképtelen **kinkorú által kötött** és már teljesített csekély jelentőségű szerződéseket, amelyek megköthető a minden nap életben tömegesen fordul elő és különösebb megfontolást nem igényel.

A vétőképesség azt jelenti, hogy kit milyen feltételek mellett, milyen életkorban, milyen szellemi és testi fejlettség mellett lehet felelőssé tenni a jogszerte sékert. A vétőképesség néha a cselekvőképességtől eltér, mert egyes esetekben a polgári jogban már vétőképesnek minősítenek 10-12 éves gyereket is egyes cselekmények viszonylatában, és ezért kártérítés viselésére köteles. A jogirodalomban többen sürgetik az e vonatkozásban történő jogszabály módosítást. A polgári jogtól eltérő módon a büntető törvénykönyv elfogadás előtt álló módosításában már egyes bűncselekmények vonatkozásában a kiskorú elkövető 12 éves korától büntethető.

Nagykorú cselekvőképességének korlátozása

Cselekvőképességében részlegesen korlátozott az a nagykorú, akit a bíróság ilyen hatállyal gondnokság alá helyezett.

A bíróság cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá azt a nagykorút helyezi, aki ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – mentális zavara következtében – tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértekben csökken, és emiatt, egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel – meghatározott ügycsoportban – gondnokság alá helyezése indokolt.

A cselekvőképességet részlegesen korlátozó ítéletben a bíróságnak meg kell határoznia azokat a személyi, illetve vagyoni jellegű ügycsoportokat, amelyekben a cselekvőképességet korlátozza. A cselekvőképesség részlegesen sem korlátozható, ha az érintett személy jogainak védelme a cselekvőképességet érintő más módon biztosítható.

A cselekvőképességében részlegesen korlátozott személy minden olyan ügyben önállóan tehet érvényes nyilatkozatot, amely nem tartozik abba az ügycsoportba, amelyben cselekvőképességét a bíróság korlátozta. Az ítéletben szereplő ügycsoportokban a jognyilatkozatok érvényességehez a gondnak hozzájárulása szükséges. A gondnak hozzájárulása nélkül tehet

- személyes jellegű nyilatkozatokat,
- megkötheti a minden nap élet szokásos ügyleteit,
- jövedelme bizonyos százalékával rendelkezhet,
- köthet olyan szerződést, melyből csak előnyt szerezhet,
- ajándékozhat a szokásos mértékben.

A cselekvőképesség teljes korlátozása

Cselekvőképtelen az a nagykorú, akit a bíróság a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezett.

Ilyen gondnokság alá helyezhető az a nagykorú személy, akinek ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – mentális okból – tartósan, teljes körűen hiányzik, és emiatt egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel gondnokság alá helyezése indokolt.

A bíróság a cselekvőképességet akkor korlátozhatja teljesen, ha az érintett személy jogainak védelme a cselekvőképesség részleges korlátozásával nem biztosítható.

A cselekvőképtelen nagykorú jognyilatkozata semmis, nevében gondnoka jár el. Ez alól kivételt képeznek a minden nap élet tömegesen előforduló szerződései. A gondnoknak a véleménynyilvánításra képes nagykorú kívánságát lehetőség szerint figyelembe kell vennie.

A cselekvőképességében részlegesen korlátozott, illetve a cselekvőképtelen nagykorú gondnoka jognyilatkozatának érvényességehez a gyámhatóság jóváhagyása szükséges, ha a személy

- tartására,
- öröklési viszonyaira,
- nem tehermentes ingatlanszerzésére,
- gyámhatóságnak átadott vagyonára,
- nagyobb értékű vagyontárgyra vonatkozik.

Gondnokság alá helyezés

A gondnokság alá helyezést a bíróságtól kell kérni, és a bíróság is szüntetheti azt meg. A gondnokot a gyámhatóság rendeli ki. A gondnok vagyonkezelésének a gondnokolt érdekeit kell szolgálnia, tevékenységét a gyámhatóság felügyeli.

A polgári jogviszony tárgya

A polgári jogviszony tárgya az, amire a jogviszony vonatkozik, illetőleg amire a jogviszony alanyainak jogai és kötelezettségei irányulnak. A jogviszony közvetlen tárgya mindenkor az a magatartás, amelyre a jogosult alanyi joga irányul, illetőleg amelyre a kötelezettségi vonatkozik.

A tulajdonjog esetében a jogviszony tárgya a kötelezetteknek az a magatartása, hogy tartózkodnak a tulajdoni állapot megzavarásától, kötelmi jogviszony esetében a tárgya az a tevés vagy nem tevés, amire maga a jogviszony vonatkozik, a szolgáltatás. A közvetlen tárgya mellett azonban a vagyoni jogviszonyok nagy részében szerepel maga a dolog, amelyre a jog és a kötelezettség irányul. Amikor a polgári jogban a jogviszony tárgyáról beszélünk, általában ezekre a közvetett tárgyakra, dolgokra gondolunk.

A polgári jogviszony tartalma mindenknak az alanyi jogoknak és kötelezettségeknek az összessége, amelyek a jogviszony alanyait illetik, illetve terhelik. Az alanyi jogok valamely személy lehetséges magatartásának törvény által elismert mértéke. Az alanyi jogok lehetnek:

- vagyoni jogok, amelyek valamely vagyoni értékű magatartás lehetőségét valósítják meg,
- nem vagyoni jogok, eszmei erkölcsi magatartás (például szerzői jogok),
- abszolút (mindenkitől követelheti, hogy tiszteletben tartsa a jogait), ilyen a tulajdonjog és az öröklés,
- relatív, amikor a felek azonos szolgáltatás, illetőleg ellenszolgáltatás terheli, és ezeknek egyensúlyban kell lenniük. Ilyen a szerződések joga.

A polgári jog tárgya és tartalma között az a különbség, hogy a tárgya közvetlenül mindenkor emberi magatartás, tartalma pedig nem a magatartás, hanem a feleknek a magatartásra irányuló joga, illetőleg kötelezettsége.

Felelősség: helytállás valamely kötelezettségért, különösen a kötelezettség felerőható megszegéséért.

Ez a járulékos felelősség lehet közvetlen, ha azt, aki idegen kötelezettségről felelős, a felelősség a kötelezettséggel egy sorban terheli. Ezzel szemben közvetett vagy mögöttes felelősség valakit csak akkor terhel, ha a követelés az adós vagyónából nem elégíthető ki.

A vagyoni felelősség lehet korlátlan vagy korlátolt. Korlátlan a felelőssége annak, aki egész vagyonával köteles eljárni mindenkor valamely kötelezettségről. Korlátolt a felelőssége akkor, ha a helytállás csak a vagyon egy részére vonatkozik. A polgári jogban a korlátolt felelősség ritka.

Kötelezettségnek nevezük azt a magatartást, amelyet a felnök a jogviszony alapján ki kell fejteni.

Felelősség az, amikor a jogviszony alanya helytállni köteles mindenkor valamely kötelezettségért, különösen a kötelezettség felerőható megszegése esetén. A felelősség lehet közvetlen, amikor ugyanazt a személyt terheli, akit a kötelezettség terhel, például a vevőnek meg kell fizetni a vételárat.

A felelősség lehet közvetett vagy járulékos. Ekkor más is terhel ez a kötelezettség, például a kezest. A kötelezettség lehet személyes, amikor személyével köteles helyt állni, illetőleg vagyoni, amikor vagyonával. A vagyoni felelősség lehet korlátolt, amikor csak vagyona egy részével kell helytállnia, illetőleg korlátlan, mikor az egész vagyonával helytállni köteles.

A polgári jogok érvényesítése és védelme

- A jogokat társadalmi rendeltetésüknek megfelelően kell gyakorolni. A joggyakorlás során a felek együttműködésre kötelesek. Ez az egyik legfontosabb polgári jogi alapelv. Röviden összefoglalva azt jelenti, hogy egymást

kölcsönösen tájékoztatniuk kell, illetőleg együtt kell működniük a jogviszony teljesedése irányában.

- Jóhiszeműség. A jóhiszeműség – mint ugyancsak kiemelkedő fontosságú alapelve – azt tartalmazza, hogy saját férőható magatartására előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat, de a másik fél férőható magatartására az is hivatkozhat, aki maga is vétkez.
- A törvény tiltja a joggal való visszaélést. Ha a joggal való visszaélés nyilatkozat megtagadásában áll, és ez nyomós közérdeket vagy különös méltányozást érdemlő magánérdeket sért, a bíróság a jognyilatkozatot ítéletével pólálist érdemlő magánérdeket sért, a sérelmet szenvedett felnök női méltánylást érdemlő magánérdeket sért. A sérelmet szenvedett felnök keresetet kell indítania a jognyilatkozat kiadása iránt, és ha a bíróság a sérelmet okozó felet a jognyilatkozat kiadására kötelezi, ekkor maga az ítélet pótolja a megtagadott jognyilatkozatot.

A polgári jogi jogviszonnyal kapcsolatos fontos fogalmak

Idő, elévülés

Az időműlás

- a) vagy megszünteti az alanyi jogot (jogvesztő határidő). Ez azt jelenti, hogy csak meghatározott időn belül vehető igénybe az állami kényszer, és ha ezt elmulasztja, a jog megszűnik.
- b) vagy elévülés következik be. Ilyenkor kizárra a törvény azt, hogy jogot állami kényszer útján lehessen érvényesíteni. Ekkor a jog nem szűnik meg, de nincsen mögötte állami kényszer, amivel ki lehetne kényszeríteni. Az elévülés lényege az, hogy az idő múltával az az érdek is elmúlik, ami a jogérvényesítéshez szükséges, azonkívül a bizonyítékok köre is szűkül.

A polgári jogban előfordulnak olyan alanyi jogok, amelyek nem évülnek el. A tulajdonosnak az a joga, hogy a tulajdonába való jogellenes beavatkozás vagy behatás megszüntetését, illetőleg a birtokából kikerült dolog visszaadását követelhesse, nem évül el.

Az elévülés akkor kezdődik, amikor a követelés esedékessé válik, tehát amikor az alanyi jog az igény állapotába lépett, állami kényszer útján érvényesíthetővé vált.

Ha a követelést a jogosult – menthető okból – nem tudja érvényesíteni, az elévülés nyugszik, azaz szünetel. A követelés az akadály megszűnésétől számí-

tott egy éven belül akkor is érvényesíthető, ha az elévülési idő már eltelt, vagy abból egy évnél kevesebb van hátra.

Az elévülés nyugvásától különbözik az elévülés megszakadása. Megszakadásról akkor beszélünk, ha az elévülés meghatározott időpontban megszűnik, és az elévülés – a megszakadást előidéző körülmény, illetőleg az elévülést megszakító eljárás jogerős befejezése után – újból kezdődik. Megszakad az elévülés, ha a jogosult a követelés teljesítésére a kötelezetted írásban felszólítja, a kötelezet a követelést bírósági úton érvényesíti, a felek a követelést módosítják, vagy a tartozást a kötelezetted elismeri. Megszakadás esetében az elvülés újból kezdődik.

Az elévülés legfontosabb hatása az, hogy az elevült követelést bírósági vagy más állami úton nem lehet érvényesíteni.

Jogi tények azok a jelenségek amelyek a polgári jog szabályai szerint jogviszonyok keletkezését módosulását vagy megszűnését váltják ki. Ezek körébe tartoznak:

• Emberi magatartás

Az emberi magatartás lehet megengedett, illetőleg jogellenes. Vannak olyan megengedett magatartások, amelyek kifejezetten valamely jogi hatás előidézésére irányulnak, és amelyekhez a jog ezt a jogi hatást fűzi. Ezek a magatartások valójában emberi akaratnyilatkozatok, azaz jognyilatkozatok.

Az akaratból származó, a cselekvő akaratával megegyező magatartások célzatosan jogi hatást idéznek elő, ezek a reálaktusok.

Néhány emberi magatartás a cselekmény eredményeként idéz elő jogi hatákat, függetlenül attól, hogy az eredmény szándékos volt vagy sem.

A jogellenes magatartás lehet vétlen vagy vétkes. Feloszthatjuk aszerint, hogy a magatartás szándékos vagy gondatlan. Szándékos a jogellenesség, akkor ha az eredményt előre látta, és a cselekményt azért követte el. Egyenes a szándéka akkor, ha a cselekedete hátrányos jogkövetkezményeit egyenesen kívánta. Eshetőleges, ha látta ugyan, de ebbe belenyugodott. Gondatlan jogellenesség esetén felismerte ugyan a jogellenes eredmény bekövetkeztének lehetőségét, de könnyelműen bízott annak elmaradásában. A gondatlanság alacsonyabb foka az, hogyha jogellenesség bekövetkeztének a lehetőséget azért nem látta előre, mert a tőle elvárható körültekintést elmulasztotta.

A jogi tények másik csoportjába olyan emberi körülmények tartoznak, melyek nem nevezhetők emberi magatartásnak. A körülmények lehetnek objektívek vagy szubjektívek. Objektív körülmény a születés és halál, amelyek szintén jogviszonyok keletkezését, módosulását, illetőleg megszűnését hozzák létre.

Szubjektív körülmények közül kiemelhető a jóhiszeműség és a rosszhiszeműség.

Jóhiszeműnek mondjuk azt, aki a látszat szerint fennálló jogi helyzettel ellenkező valóságról nem tud és nem is kell tudnia.

Roszhiszeműnek bizonyul az, aki a látszattal ellenkező valóságos tényállást ismeri vagy a körülmények szerint ismernie kellene.

• Állami aktusok

Ilyen a bírósági ítélet, amely alapján jogviszonyok keletkeznek, módosulnak vagy szűnnek meg. Megkülönböztetünk: deklaratív – megállapító – és konstitutív – jogviszony létesítő – aktusokat. A konstitutív aktusok maguk hozzák létre a jogi hatást, a deklaratív aktusok megállapítják valamely jogviszony fennállását vagy fenn nem állását.

• Külső körülmények

A külső körülmények is jogviszonyt hozhatnak létre például: jégverés.

Azoknak a jogi tényeknek az összességét, amelyeknek meglétéhez a törvény jogviszonyok keletkezését, módosulását vagy megszünését fűzi, tényállásnak nevezük.

A ráultató magatartás szabálya

A ráultató magatartás olyan szándékos magatartás, amellyel más jóhiszemű személy alapos okkal olyan magatartásra indít valaki, amelyből azt önhibáján kívül károsodás éri.

A jogügylet

Jogi hatásra irányuló olyan akaratnyilvánítás, amely meghatározott joghatás ki-váltása céljából jön létre. Az akarat kifejezését nyilatkozatnak nevezzük. A magyar polgári jog általában a nyilatkozati elv alapján áll. A nyilatkozó fél kötve marad nyilatkozatának objektív tartalmához, még akkor is, ha akarata nem felel meg annak, amit kifejezett. Mégis ez azért történik, hogy a másik felet, illetve a nyilatkozat mögött álló gazdasági érdeket védjük.

Az akarati elvről akkor beszélünk, ha azt vizsgáljuk, hogy a jognyilatkozat megtételekor mi volt a nyilatkozó feltehető akarata. Ebbe a körbe soroljuk az ingyenes jogügyleteket és a végrendeletet.

Megkülönböztetünk egyoldalú és kétoldalú jogügyleteket. Egyoldalú az a jogügylet, amely egyetlen személy nyilatkozatából áll, mint a díjküszöb. A kétoldalú jogügylet két vagy több személy egybehangzó akaratkijelentése. A kétoldalú jogügyletet egyébként szerződésnek nevezzük.

Megkülönböztetünk címzett és nem címzett jogügyleteket. A címzett jogügylet meghatározott személyhez szól, a nem címzett jogügylet nincs meghatározott személyhez intézve, hanem általában közlésre van szánva.

A jogügyletek lehetnek visszterhesek és ingyenesek. Visszterhesek azok a jogügyletek, amelyek alapján a nyilatkozó fél szolgáltatásának a másik fél szolgáltatásában ellenértéke van. Adásvétel esetében például az eladónak az a nyilatkozata, hogy az eladó a dolgot eladja a vevőnek. Ebben a nyilatkozatban biztosított szolgáltatásnak az ellenértéke a vevő részéről a vételárifizetési kötelezettség vállalása. A jogügyletet akkor tekinthetjük ingyenesnek, ha a kötelezettségvállalásnak nincs ellenértéke. Ennek a tartalmából vagy az eset összes körülményiből kétségtelenül ki kell derülni.

Különbséget teszünk élők közötti és halál esetére szóló jogügyletek között. Halál esetére szól a jogügylet, amely a túlélés feltételéhez van kötve. Ez annyit jelent, hogy a halál esetére szóló jogügylet csak akkor hatályos, ha az a személy, akinek részére a halál esetére szóló juttatás történik, túléri azt, aki a nyilatkozatot tette.

Azok a jogügyletek, amelyekben az akarat szóban vagy írásban jut kifejezésre, kifejezett jogügyletek, amelyekben a jogügyleti akaratot más körülményekből kell megállapítani, hallgatólagos jogügyletek.

Képviselet

A képviselet tulajdonképpen helyettesítés jognyilatkozatok megtételében vagy elfogadásában. A képviselő cselekménye által a képviselt személy válik jogosulttá vagy kötelezettként.

Meghatalmazásról akkor beszélünk, ha valaki más személy részére biztosít képviseleti jogot, aki helyette és nevében tehet jognyilatkozatot, illetőleg elfogadhatja azt. Álképviseletről akkor beszélünk, hogyha valaki anélkül, hogy erre képviseleti jogköre volna, vagy képviseleti jogköre korlátait túllépve tesz nyilatkozatot vagy fogad el más személy nevében jognyilatkozatot. Ha az, akinek a nevében eljárt, ezt a nyilatkozatot utólag jóváhagyja, akkor a cselekedete helyénvaló volt. Ha nem, akkor kártérítés megfizetésére köteles. Ennek összege eltérő aszerint, hogy az álképviselő jóhiszemű vagy rosszhiszemű volt-e. Ha jóhiszemű volt, csak a biztatási kárt köteles megtéríteni, de ha rosszhiszemű volt, akkor olyan helyzetbe kell hozni a képviseltet, mintha a szerződés létre sem jött volna.

Abszolút jogviszonyok

Abszolút jogviszonynak két formáját különböztetjük meg a polgári jogban, az egyik a tulajdon-, a másik pedig az öröklési jog.

A család a jogban

Alapelvek

- A házasság és a család védelme
- Gyermek érdekének védelme
- Házastársak egyenjogúságának elve
- Méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve

Házasságkötés

Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelen lévő férfi és nő az anyakönyvezető előtt személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot köt. Az anyakönyvezető a házasság létrejöttét megállapítja és a házasságkötés tényét a házassági anyakönyvbe bejegyzi. A házasságkötést megelőzően a házasulóknak az anyakönyvezető előtt ki kell jelenteniük, hogy házasságuknak nincs jogi akadálya, és igazolniuk kell, hogy a házasságkötésük jogi feltételei fennállnak.

A házasság érvénytelensége. Érvénytelen a kiskorú házassága, ha azt a gyámhatóság előzetes engedélye nélkül kötötte. Ezt az engedélyt a 16. életévét betöltött korlátozott cselekvőképességű kiskorú kaphatja.

Érvénytelen annak a házassága, aki a házasság megkötésekor cselekvőképes séget teljesen korlátozó gondnokság alatt áll. Érvénytelen továbbá annaké is, aki a házasság megkötésekor cselekvőképtelen állapotban volt. A rokon kapcsolatra figyelemmel érvénytelen az egyenes ági rokonok házassága, a testvérek egymás-sal kötött házassága, a testvér vér szerinti leszármazójával kötött házassága és az örökbefogadónak az örökbefogadottal kötött házassága.

A házasság megszűnése. A házasság az egyik fél halálával, illetve bírósági felbontással szűnik meg. A bíróság a házasságot bármelyik házastárs kérelmére felbontja, ha az teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. A bíróság a házasságot a körülmények vizsgálata nélkül bontja fel, ha azt a házastársak végleges elhatározásán alapuló befolyásmentes megegyezésük alapján közösen kérik. A házastársaknak ilyenkor meg kell egyezni a közös gyermek szülői felügyeletének gyakorlásában, a különélő szülő és gyermek közötti kapcsolattartásban, a gyermek tartásában és a közös lakás használatában.

Házastársi vagyonközössége

Házastársi vagyonközössége esetén a házastársak közös vagyonába tartoznak azok a vagyontárgyak, amelyeket a házastársak a vagyonközösséggel fennállásuk alatt együtt vagy külön szereznek. A házastárs különvagyonához tartozik az ő vagyonát, amely a vagyonközösséggel létrejöttekor már megvolt, a vagyonközösséggel fennállása alatt örökölt vagy részére ajándékozott vagyontárgy, illetve a különvagyona helyébe lépő érték.

Az a különvagyonba tartozó vagyontárgy, amely a minden nap köztöltött szolgáló szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgy helyébe lép, öt évi házassági életközössége után közös vagyonná válik.

A vagyonközössége megszűnése esetén bármelyik házastárs igényelheti a közös vagyon megosztását.

A leszármazók (gyermek) jogállása

Az apaság véleme

A gyermek apjának azt a férfit kell tekinteni, aki a gyermek fogamzási idejének kezdetétől a gyermek születésig eltelt idő vagy annak egy része alatt házassági kötelékben állt.

Ha az apaság az anya házassági köteléken alapuló véleme alapján nem állapítható meg, a gyermek apjának kell tekinteni azt a férfit, aki az anyával reprodukciós eljárásban vett részt, és a származás a reprodukciós eljárás következménye.

A gyermek apjának kell tekinteni azt a férfit, aki a gyermeket teljes hatályú apai elismerő nyilatkozattal a magáénak ismerte el, az előbb felsorolt feltételek hiányában. Apai elismerő nyilatkozatot a gyermeknél legalább tizenhat éven idősebb férfi tehet. Ha az apai elismerő nyilatkozat megtételére a gyermek születése előtt kerül sor, az csak a gyermek megszületésekor válik teljes hatályúvá.

Az örökbefogadás

Az örökbefogadás az örökbefogadó és az örökbefogadott gyermek között rokon kapcsolatot létesít az örökbefogadott gyermek családban történő nevelkedése érdekében. Örökbefogadó az a 25. életévét betöltött cselekvőképes személy lehet, aki a gyermeknél legalább 16 ével, legfeljebb 45 ével idősebb, és személyisége, körülményei alapján alkalmas a gyermek örökbefogadására. Örökbefogadni olyan gyermeket lehet, aki a szülei nem élnek, vagy akit a szülei megfelelően

nevelni nem képesek. Az örökbefogadás lehet nyílt, amikor a vér szerinti szülő általa ismert örökbefogadó tekintetében járul hozzá az örökbefogadáshoz. Lehet titkos is, amikor a szülő az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri.

A tulajdonjogra vonatkozó legfontosabb rendelkezések

A tulajdonjog fogalma

A tulajdonjog abszolút jogviszony: a jogosultját ismerjük, ezzel szemben mindenki negatív magatartásra köteles, tartózkodnia kell minden olyan magatartástól, amely a tulajdonost tulajdonjogának gyakorlásában zavarná, korlátozná vagy tulajdonjogának gyakorlását akadályozná.

Az abszolút jogviszonynak csak a jogosultját ismerjük, a tulajdonost, és mindenki más személy vele szemben kötelezettséget tölthet. Ez nem jelenti azt azonban, hogy a tulajdonjog jogosultjának kifejezetten csak jogai vannak, természetesen terhelik őt kötelezettségek is, amelyekkel a későbbiek során foglalkozni fogunk.

A tulajdonjog alanya

A tulajdonjog alanya lehet minden személy, tekintet nélkül arra, hogy cselekvőképes-e, természetesen lehet a tulajdonjognak alanya cselekvőképtelen személy is. Más kérdés, hogy ez a személy a tulajdonjogában álló dolgot milyen módon idegenítheti el. Az a tény azonban, hogy a tulajdonjog alanya minden személy lehet, nem jelenti azt, hogy mindenféle tulajdoni formában tulajdonos lehet. Nem jelenti azt sem, hogy a tulajdon bármely tárgyára nézve tulajdonos. Ez kizárolag a lehetőséget szabja meg. A későbbiek során ismertetésre kerülnek olyan dolgok, amelyeken nem minden egyes természetes személynek lehet tulajdona, sőt vannak olyan tárgyak, amelyek egyáltalán nem kerülhetnek egyes személyek tulajdonába, esetleg meghatározott személyek lehetnek a tulajdonosai, de ezekre szigorúan előírt, konkrét jogszabályok vonatkoznak.

A tulajdonjog tárgya

A tulajdonjog tárgyat kétféleképpen lehet meghatározni. Egyrészt a tulajdonjog tárgya az a konkrét emberi magatartás, amelyet a tulajdonos kifejthet vagy köteles kifejteni. Ebben foglaltatik az a magatartás is, amelyet a kötelezettségek tanúsítania kell: a meg nem nevezett kötelezettek kötelesek tartózkodni a tulajdoni állapot megzavarásától.

Ugyanakkor a tulajdonjog tárgya más szempontból birtokba vehető dolog. Ha a törvény kivételt nem tesz, a tulajdonjog szabályait megfelelően alkalmazni kell

a pénzre és az értékpapírokra, valamint a dolog módjára hasznosítható természetű erőkre.

A tulajdonjog tárgyánál két fogalomról kell beszélni. Az egyik az ún. alkotórész. Alkotórészről akkor beszélünk, ha ez a dologgal olyanképpen van tartósan egyesítve, hogy az elválasztással a dolog vagy elválasztott része elpusztulna, illetve az elválasztással az értéke vagy használhatósága számottevően csökkenne. Például a ház a téglával. Ilyen esetekben az a fő szabály, hogy az alkotórész minden esetben megilleti a tulajdonost, kivéve, ha attól a törvény vagy más jogi szabályozás eltér. Ellenkező kikötés vagy törvényi rendelkezés hiányában, a dolog megszerzésével az alkotórész tulajdonjogát is megszerzi a jogosult. Ezt pedig a törvény erejénél fogva szerzi meg, ettől eltérés csak akkor lehetséges, hogyha ellenkező jogszabályi előírás ezt lehetővé teszi. Ha ilyen jogszabályi előírás nincsen, akkor az alkotórész automatikusan a dolog megszerzésével a jogosult tulajdonába kerül át.

Meg kell különböztetni az alkotórésztől az ún. tartozékot, amely nem alkotórész ugyan, de a dolog rendeltetésszerű használatához vagy épségben tartásához rendszerint szükséges vagy azt elősegíti. Az, hogy a tartozék a dolog tulajdonjogának megszerzésével egyidejűleg a jogosult birtokába kerül-e, a felek megállapodásától függ.

Megállapodhatnak a felek úgy, hogy a tartozék a tulajdonba kerülő dolog részét képezi, de megállapodhatnak ettől ellenkezően is. Például az evező és a csónak viszonylatában rendszerint a csónakkal együtt az evezőt is megvásárolja a jogosult, de az is lehetséges, hogy van már neki evezője, talán a meglévőnél sokkal jobb, és ezért az evezőre nem tart igényt.

Világosan látszik, hogy az alkotórész mindenkor a jogosult tulajdonába kerül, kivéve, ha az ettől eltérést a törvény megengedi, a tartozék viszont csak akkor, ha ebben a felek kifejezetten megállapodnak. Tehát ahhoz, hogy a tartozék a dolog részeként a jogosult tulajdonába kerüljön, a felek megállapodása szükséges.

Az épület tulajdonjoga a földtulajdonost illeti meg. Az építkezést illeti meg az épület tulajdonjoga, ha törvény vagy a földtulajdonossal kötött írásbeli megállapodás így rendelkezik. A földtulajdonost az épületre, az épület tulajdonosát pedig a földtulajdonra elővásárlási jog illeti meg.

Itt kell beszélni az ún. forgalomképtelen dolgokról is. Mint azt már a tulajdonjog tárgyánál említettük, vannak olyan dolgok, amelyek vonatkozásában nem szerezhető meg a tulajdonjog egyes személyek által. Az ún. forgalomképtelen dolgok rendes üzleti forgalom tárgyát nem képezhetik. Ilyenek például: folyóvízelek, csatorna, tavak, közutak, közterek, hidak stb. Ezekben tehát természetes személy jogszabályi előírás tilalma miatt tulajdonjogot nem szerezhet, ezért a tulajdonjog tárgyává nem lehetnek. E körbe sorolhatók a föld méhének kincsei és a természeti erőforrások, amelyekre a föld tulajdonjoga nem terjed ki.

A tulajdonjog tartalma

A tulajdonjog tartalmát képezik mindenek a jogok és kötelezettségek, amelyek a feleket megilletik, illetőleg a feleket terhelik.

A tulajdonjog mint jogosultság különböző részjogosultságokból tevődik össze. Ezek:

- a birtoklás joga (latin elnevezése: habere),
- a használat joga (latin elnevezése: uti),
- a gyümölcsötetés joga (latin elnevezése: frui),
- a rendelkezési jog (latin elnevezése: possidere).

A birtoklás joga

A tulajdonost megilleti a birtoklás joga, ezzel a jogával korlátozás nélkül élhet, de jogosult arra is, hogy a birtoklást más részére átengedje. A birtoklást átengedi azonban csak a tulajdonos jogosult.

A jog a birtokos védelmére siet, és részére különböző birtokvédelmi lehetőségeket biztosít arra az esetre, ha őt birtoklásában akadályoznák, zavarnák, vagy birtokából kiesne.

A birtokvédelem kétféle lehet:

Birtokvédelem birtoklás révén, amely szintén kétféleképpen valósulhat meg.

Egyrészt önhatalmúan, amely azt jelenti, hogy a birtokos a birtokvédelem szabályai között önhatalommal kizáráthat vagy elháríthat minden jogellenes beavatkozást vagy behatást, amely őt birtokától jogalap nélkül megfosztja vagy a dolog birtoklásában jogalap nélkül zavarja. A birtokost az önhatalmú birtokvédelem mindenivel szemben megilleti, kivéve akitől tilos önhatalommal szerezte a birtokot. Tehát megilleti a tulajdonost, illetőleg azt a birtokost, aki a birtoklás jogát magától a tulajdonostól szerezte. Az önhatalmú birtokzavarás elhárítása tulajdonképpen jogos védelem, amely a közvetlen és jogellenes támadás elhárítására hivatott, a szükséges mértékben. Követelheti a jogellenes beavatkozás vagy behatás megszüntetését, ha pedig a dolog a birtokából kikerült, követelheti a visszaadását.

Ez azt jelenti, hogy a birtokháborításnak közvetlennek és jogellenesnek kell lenni, és az ellene irányuló védelemnek is csak a szükséges mértékig szabad megtörténnie: a birtokos nem lépheti át a jogosítás elhárításához szükséges mértéket. Természetesen az eset összes körülményeit mérlegelve lehet megállapítani, hogy mi az a szükséges mérték.

Az önhatalmú birtokvédelmet kell választani akkor is, ha az egyéb út igénybevétele időveszteséggel járna.

Lehetséges birtokvédelem igazgatási úton is, ebben az esetben az önkormányzathoz kell fordulni, és igazolni kell azt, hogy a jogosult birtokos volt és birtokától jogellenesen megfosztották vagy őt birtoklásában megzavarták. Az önkormányzat az eredeti állapotot állítja helyre, és eltiltja a jogosítót más hasonló magatartás gyakorlásától. Az igazgatási út igénybevétele az önkormányzat részére 30 napos határidőt biztosít a döntésre.

Mód nyílik azonban az ún. bírói út igénybevételére is, tehát kereset útján perindítással bírósághoz lehet fordulni, részben akkor, ha az önkormányzat 30 napon belül nem hoz megfelelő határozatot, illetőleg hoz határozatot, de az a birtoklásban megzavart, akadályozott félnek nem felel meg, illetőleg közvetlenül is.

Nem kell megelőznie a birtokvédelmet államigazgatási útnak.

A bírói út a jogcímek összemérésére vonatkozik, tehát mindenkinnek igazolnia kell a jogosultnak, illetve a jogosítónak, hogy milyen jogcímen esett ki a birtokából, illetve milyen jogcímen került a birtokba. Ugyanakkor a birtoklásban megzavart fél jogosultságát a bíróságnak vélemeznie kell. Az ellenérdekű félnek természetesen joga van az ellenbizonyításra is.

Itt felvetendő fogalom a **jogalap nélküli birtoklás** fogalma. Aki jogalap nélkül van a doleg birtokában, köteles a dolgot a birtoklásra jogosultnak átadni. Az a fél, aki jogalap nélkül került a doleg birtokába, az nem tarthatja meg, hanem köteles a jogosult részére visszaadni. Két lehetőség van ilyenkor. Előfordulhat, hogy:

- a jogalap nélküli birtokos jóhiszemű volt, nem tudhatta azt, hogy a jogalap nélküli birtoklásra nincs joga, ilyenkor kérheti a szükséges és hasznos költségeinek a megtérítését, továbbá megilleti őt az elválasztható dolgok elvitelének a joga, és ezen túlmenően nem felel az okozott károkért sem. Természetesen azt, hogy ő jóhiszemű volt, ezért joggal lehetett abban a hiszemben, hogy ez az ő birtokát képezi, ezt mindig a jogalap nélküli birtoklónak kell bizonyítani.
- a jogalap nélküli birtokos rosszhiszemű volt, azaz tudta vagy a körülményekből tudnia kellett, hogy a birtokláshoz nincsen joga, felel minden kárért, ami a jogosultnál nem következett volna be. Ezekben az esetekben, mint látható, a felek között elszámolási vita keletkezik: a jogalap nélküli birtokosnak azon túlmenően, hogy a birtokot vissza kell adnia, bizonyos káráit a birtoklásban megzavart félnek meg is kell téritenie.

Aki a dolgot más érdekében anélkül tartja magánál, hogy arra külön jogviszonyt fogva jogosult vagy köteles volna, a doleg őrizetéről a jogosult költségére és veszélyére mindenkor köteles gondoskodni, amíg az a dolgot át nem veszi. Ez a **felelős őrzés**. A felelős őrző a dolgot a költségei megtérítéséig visszatarthatja.

A **felelős őrzés tartama** alatt a felelős őrző a dolgot nem használhatja, kivéve amennyiben a használat a doleg fenntartásához szükséges. Ha a dolgot e tilalom ellenére mégis használja, a jogosulttal szemben minden olyan kárért felel, amely e nélkül nem következett volna be.

Ha a jogosult a dolgot megfelelő határidő alatt felszólításra nem szállítja el, és annak máshol való elhelyezése aránytalan nehézséggel járna, a felelős őrző a dolgot értékesítheti vagy felhasználhatja.

Természetesen lehetőség nyílik arra – a jogszabály erejénél fogva –, hogy a tulajdonjog részjogosultságait képező jogokat korlátozzák. Ilyen korlátozást biztosíthatnak az ún. szomszédjogok.

A **szomszédjogok** mint fogalom azt jelenti, hogy a szomszédos telek tulajdonosa köteles bizonyos a jogszabályban kötelezően előírt magatartásokat eltúrni. Ezek a magatartások a tulajdonjog gyakorlásában akadályozzák, de a szomszédos együttélésnek olyan feltételeit biztosítják, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a két szomszéd egymással békességen éljen.

A szomszédjogok az ún. használati részjogosultságot korlátozzák. A törvényalkotó úgy rendelkezik, hogy a szomszédjogok gyakorlása során mindenki köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen a szomszédait szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogai gyakorlását veszélyeztetné.

Ugyanakkor azonban kötelező jelleggel előírja az alábbiakat:

Mindenkit megillet a **földtámasz** joga, ami azt jelenti, hogy akár a házát, akár a gyümölcsfáját vagy egyéb más fáját megtámaszthatja, és ez a támaszték szükség esetén és a szükséges mértékben a szomszéd földjére is átnyúlhat.

Az **áthajló ágak** és gyökerek vonatkozásában, amely azt jelenti, hogy a szomszédos telekről a másik telekre a fák bizonyos ágai áthajlanak, a szomszéd a levágásra csak akkor jogosult, ha azok a föld rendes használatát gátolnák. Egyéb esetekben köteles eltúrni, hogy földjére a szükséges mértékben ágak és gyökerek hajoljanak át.

A közterületre áthajló ágakról **lehulló** gyümölcsöket – ha azokat a fa tulajdonosa fel nem szedi – bárki felszedheti.

A **belépés** joga minden szomszédos telek tulajdonosát, esetleg birtokosát megilleti azért, hogy közérdekű munkákat végezzen, elköborolt állatait befogja, és saját termő fája gyümölcsait, amelyek a szomszéd telekről gyűjthetők csak be, begyűjthesse. Természetesen ezt is csak a szükséges mértékben és kíméletesen kell végrehajtani.

A kerítés vagy **mezsgye** használatára a szomszédos telek tulajdonosai, birtokosai közösen jogosultak. A fenntartással járó költségek a szomszédokat olyan arányban terhelik, amilyen arányban őket a jogszabály a kerítés létrehozására kötelezi.

A **határvonalon** álló fa vagy bokor gyümölcsait egyenlően jogosultak, illetőleg kötelesek elosztani. Ha a fa túlságosan nagy árnyékot vet az egyik telekre

és az a telek tulajdonosának érdekeit sérti, akkor közös költségen azt el lehet távolítani.

A tilosban talált állatot a szomszéd visszatarthatja mindaddig, amíg költségeit és káráit meg nem téritik.

Másnak az életét, testi épsegét vagy vagyonát közvetlenül fenyegető és más módon el nem hárítható veszély – **szükséghelyzet** – esetében a tulajdonos köteles tűrni, hogy a dolgát a szükséghelyzet megszüntetése végett a szükséges mérleg túrni, hogy a felhasználják, illetőleg abban kárt okozzanak. Más valóban igénybe vegyék, felhasználják, illetőleg abban kárt okozzanak. Más valóban igénybe vegyék, felhasználják, illetőleg abban kárt okozzanak. A tulajdonos jogosult a dolog tulajdonjogával felhagyni, ezt a jogát nem gyakorolhatja ingatlan tulajdonjoga esetén.

A használat és a birtoklás jogát sértheti az ún. túlépítés, ha a tulajdonos földjének határain túl építkezik. Az építmény nagy része az ő telkén van, de egyes részei a másik, idegen telken helyezkednek el. Ebben az esetben két eset lehetséges, az, hogy a túlépítő:

- jóhiszemű volt – ilyen esetben a szomszéd föld tulajdonosa követelheti, hogy adjon természetben vagy pénzben kártalanítást a beépített rész használatáért és a beépítéssel okozott értékcsökkenésért, vagy a beépített részt vásárolja meg, ha a föld megosztható, vagy ha a ráépítés a telek 1/4-ét meghaladja, és ezáltal a telek használhatatlanná vagy a foglalkozás gyakorlássára lehetetlenné válik, vagy az lényegesen költségesebbé válik e módon, kérheti, hogy a túlépítő az egész földet vásárolja meg.
- rosszhiszemű volt, vagy rosszhiszeműnek számít akkor, hogyha a ráépítés ellen a tulajdonos időben tiltakozott, akkor a tulajdonos kérheti, hogy adjon kártalanítást, vagy vásárolja meg az egész ingatlant, követelheti azt is, hogy a rosszhiszemű túlépítő saját pénzén és az épületet a gazdagodás megtérítése ellenében bocsássa tulajdonába, illetőleg azt, hogy az épületet bontsa le. Az épület lebontását akkor követelheti, ha az okszerű gazdálkodás követelményeivel nem ellenkezik. A lebontás és az eredeti állapot helyreállításának költségei a túlépítőt terhelik, megilleti azonban a beépített anyagtásának költségei a túlépítőt terhelik, megilleti azonban a beépített anyag elvitelének joga.
- A gyümölcsötötés jogának jogszabályi korlátja nincs, a tulajdonos a jogot saját akaratából másnak átengedheti.

Az ún. **rendelkezési jog** mint részjogosultság gyakorlásának is vannak korlátai.

A rendelkezési jog azt jelenti, hogy a tulajdonos a jogával a dolgon minden megtehet, bérbe adhatja, haszonbérbe adhatja, haszonkölcönbe adhatja, használatot, haszonélvezeti jogot, zálogjogot engedélyezhet, biztosítékul adjta, megterhelje vagy azt elidegenítheti. Azt, hogy a rendelkezési jogának az elidegenítésre

vonatkozó részével előjel, megakadályozhatja, hogy az ingatlanon elidegenítési és terhelési tilalom van bejegyezve.

A rendelkezés jogát korlátozhatja önmaga, illetőleg ki is zárhatja, de ennek minden vagy jogszabályon, vagy bírósági határozaton, vagy szerződésen kell alapulnia. A tulajdonos jogosult a dolog tulajdonjogával felhagyni, ezt a jogát nem gyakorolhatja ingatlan tulajdonjoga esetén.

Ha az épület tulajdonjoga a földtulajdonost illeti meg, az épület tulajdonjogát csak a föld tulajdonjogával együtt lehet átruházni vagy megterhelni.

A rendelkezési jog különböző részjogosultságainak a jóhiszemű és ellenérték fejében szerző harmadik féllel szemben csak akkor van hatálya, ha azt a telekkönyvbe bejegyezték vagy a megszerzője rosszhiszemű volt, vagy a jog biztosítása ellenérték kikötése nélkül történt. Egyéb esetekben az ilyen bejegyzés ellenére leitésített elidegenítés természetesen semmis.

A tulajdonjogi igények nem évülnek el. Ha az ingatlan tulajdonosa a tulajdonjogot ingatlan-nyilvántartáson kívül szerezte, igényt tarthat arra, hogy tulajdonjogát az ingatlan-nyilvántartás feltüntesse.

A tulajdonjobból eredő kötelezettségek

Természetesen mint minden jognak, a tulajdonjognak is vannak olyan előírásai, amelyek a jogosulttal szemben kötelezettséget írnak elő. Ilyenek a teherviselés, a kárveszély viselése és az ún. szükséghelyzetben történt károkozás, ha a tulajdonos részére előírt kötelezettségekért helytáll. Szükséghelyzetről akkor beszélünk, ha másnak életét, testi épsegét vagy vagyonát olyan közvetlen veszély fenyegeti, amely másként nem hárítható el, kizárolagosan a jogosult dolgának az igénybevételével. Ilyen például a tűzoltás vagy egyéb más közvetlen veszély. Ezekben az esetekben azonban a kötelezettségekért az elszenvedett károkért megtérítési igénnel bír.

A tulajdonjog védelme

A tulajdonjogi igények nem évülnek el. Akinek a tulajdonjogát megsérítik, igénye támad a sérelem megszüntetésére.

A tulajdonjog ellen irányuló támadást, ugyanúgy, mint azt a birtoklás megzavarásánál láttuk, a tulajdonos elháríthatja önhatalommal, indíthat tulajdoni pert, különösen akkor, ha bármilyen okból nincsen a dolog birtokában. Ebben az esetben követelheti a dolog kiadását attól, aki nél a dolog van, kivéve, ha ahol jogosan, esetleg a tulajdonos saját elhatározásából került.

Indíthat a tulajdonjog háborítatlanságát védő pert, ha valaki a tulajdonjogának gyakorlásában megzavarja, és kérheti, hogy a bíróság kötelezzze arra, hogy a megzavarást hagyja abba és ettől a magatartástól tiltsa el.

Támadhat ún. telekkönyvi igénye, amely állhat abból, hogy tulajdonszerzését a telekkönyvbe jegyezzék be, abból, hogy a bejegyzés törlését kéri, továbbá kérheti a hiányos vagy hibás bejegyzés javítását is. Az ingatlan tulajdonjogának megszerzéséhez minden esetben az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzés szükségletetik.

A tulajdonjog védelmét szolgáló eszköz az **igényper**, amely azt jelenti, hogy aki a végrehajtás során lefoglalt vagyontárgyra tulajdonjoga vagy más olyan joga alapján tart igényt, amely a végrehajtás során történő értékesítésnek akadálya, ezt a végrehajtást kérő ellen indított keresettel érvényesítheti. Ez akkor fordul elő, ha egy követelést hajtanak be, és a végrehajtási eljárás során olyan dolgot foglalnak le, amely nem képezi a kötelezettség tulajdonjogát, hanem egy teljesen jóhiszemű harmadik személy tulajdonában áll.

A tulajdonjog megszerzése

A tulajdonjog megszerzése kétféleképpen történhet, ún. eredeti tulajdonszerzéssel, amikor a dolog még nem volt senkié, illetve származékosan, amikor valaki egy már korábban fennálló tulajdonjog jogosultjától szerzi meg a tulajdonjogot.

Az eredeti tulajdonjog megszerzésének módjai:

Árverés

Hatósági határozat vagy árverés útján minden tulajdonszerző ún. eredeti tulajdonszerzőnek minősül, amely azt jelenti, hogy minden nem korlátozástól és terhertől mentesen szerzi meg például az árverési vevő a dolog tulajdonjogát. Ehhez az szükséges, hogy jóhiszemű legyen, és ebben az esetben lényegtelen, hogy ki volt korábban a tulajdonos.

Ha az állam bírósági vagy más hatósági határozattal kártalanítás nélkül szerez tulajdon, a tulajdon értékének erejéig felel a volt tulajdonosnak a tulajdonszerzéskor jogszabály vagy szerződés alapján jóhiszemű személyvel szemben fennálló kötelezettségéért.

Elbirtoklás

Az elbirtoklás azt jelenti, hogy valaki valamely idegen dolgot sajátjaként, ingatlan esetén 15, más dolog esetén 10 évig szakadatlanul használ, akkor ezen elbirtoklás jogcímén tulajdonjogot szerez. Aki bűncselekménnyel vagy egyébként erőszakos vagy alattomos úton jutott a dolog birtokához, nem szerez elbirtoklás

útján tulajdonjogot. Az elidegenítési és terhelési tilalom nem zárja ki az elbirtoklást. Az új szabályozás szerint a dolog tulajdoni hánnya is elbirtokolható.

Termékek, termények és szaporulat elsajátítása

Akinek más dolgán olyan joga van, amely őt a termékek, termények vagy a szaporulat tulajdonba vételére jogosítja – jóhiszemű birtokos –, az elvállással tulajdonjogot szerez.

A föld tulajdonosa megszerzi minden dolgoknak a tulajdonjogát, amelyek utóbb váltak a föld alkotórészévé. Ezeket a dolgokat **növedéknek** nevezünk.

Gazdátlan javak megszerzése

A gazdátlan ingó dolog tulajdonjogát megszerzi, aki a dolgot tulajdonszerzés szándékával birtokba veszi. Gazdátlan az az ingó dolog, amely még senkinek sem volt tulajdona, vagy amelynek birtoklásával a tulajdonos a tulajdonjogról való lemondás szándékával lemondott.

Ilyen lehet például a méhraj befogása, amelyet a tulajdonosa 48 óráig nem fogad be, akkor az, akinek a birtokán tartózkodnak a méhek, befoghatja, és rajtuk eredeti módon tulajdonjogot szerez.

Vadak, halak tulajdonjogának megszerzése

A vadak, a folyóvízeken és a természetes tavakban élő halak, valamint más hasznos víziállatok az állam tulajdonában vannak. A vadászterületen elejtett, elfogott, illetőleg elhullott vad a vadászatra jogosult tulajdonába kerül.

Eredeti tulajdonszerzésnek minősül az ún. **találás** is. Ha valaki valamely idegen dolgot megtalál, és annak tulajdonjogára igényt tart, akkor azon tulajdonjogot szerez, feltéve, hogy minden megtett azért, hogy azt a jogos tulajdonosának visszaszolgáltassa, de a jogos tulajdonos egy éven belül nem jelentkezett.

Ilyen esetekben sem szerezhet tulajdonjogot azokon a tárgyakon, amelyeket hivatali, vállalati helyiségben, közlekedési eszközön talált. Ilyen esetben a dolgot az üzemeltető vagy a jegyző három hónapi őrizet után értékesítheti.

A **kincs** egy olyan értékes dolog, amely ismeretlen személyek által olyan nagyon régen került a földbe vagy valamilyen ismeretlen helyre, hogy már senki sem tudja, hogy az ott található, de értékéből, származásából egyértelműen megállapítható a magas értéke. A találó ezt köteles az államnak felajánlani. Ha az állam erre nem tart igényt, a találó megszerzi eredeti módon a tulajdonjogot. Más esetekben – ha az állam igényt tart a kincsletre – a találó ún. találói díjra tarthat igényt, amely a megtalált tárgy értékének 5–10%-át képezi.

Feldolgozásról mint eredeti szerzésről akkor beszélünk, ha valaki idegen dolog feldolgozásával vagy átalakításával a maga számára jóhiszeműen új dolgot állít elő, a dolog tulajdonosának – annak választása szerint – köteles a dolog

A mi jogunk

értékét megtéríteni vagy munkája megtérítése ellenében az új doleg tulajdonjogát átengedni. Az új rendelkezés idesorolja az átalakított, egyesült vagy összeegyült dolgokat is.

Ha a munka értéke a feldolgozott vagy átalakított doleg értékét lényegesen meghaladja, a doleg tulajdonosát a választási jog nem illeti meg.

Beépítés esetén valaki idegen anyaggal saját földjére vagy a használatában álló földre épít, megszerzi ugyan az anyag tulajdonjogát, de az anyag értékét köteles megtéríteni. Ha valaki anélkül, hogy erre jogosult lenne, idegen földre épít, az épület tulajdonjogát a földtulajdonos szerzi meg, köteles azonban gazdáépít, az épület tulajdonjogát a földtulajdonos kérelmére a ráépítőt godását a **ráépítőnek** megfizetni. A bíróság a földtulajdonos kérelméré a ráépítőt kötelezheti a földnek vagy – megosztatóság esetén – a föld megfelelő részének a megvásárlására. Ha az épület értéke a földnek, illetve a föld megfelelő részének értékét lényegesen meghaladja, a ráépítő szerzi meg a föld tulajdonjogát. Ilyen esetben köteles a föld forgalmi értékét a földtulajdonosnak megtéríteni.

Hozzáépítés esetén valaki saját anyagával jóhiszeműen a más tulajdonában levő épülethez hozzáépít, és ezzel az ingatlan értékét jelentősen növeli, az építő az épület tulajdonosa eltérő megállapodásának hiányában közös tulajdon keletkezik.

A tulajdonjog származékos megszerzésének esetei a következők:

Átruházás. Ez a leggyakoribb származékos tulajdonszerzés, melynek azonban feltétele az, hogy kizárolag a tulajdonostól lehet a tulajdonjogot megszerezni, tehát senki több jogot nem ruházhát át, mint amennyi neki volt. Ezért a tolvajtól tulajdon szerezni nem lehet. A tulajdonjog átruházása történhet szerződéssel – ez ingatlanok esetében kötelező –, történhet átadással, minden esetben feltélezve azt, hogy ez a tulajdonváltozás szándékával történt. Kereskedelmi forgalomra az, hogy ez a tulajdonjogat szerez, hogyha az előző tulajdonos tolvaj volt.

Ennek azonban az a feltétele, hogy kereskedelmi forgalomban szerezze, illetőleg a vevő jóhiszemű legyen. Átruházással szerzi meg a doleg tulajdonjogát a vevő attól a személytől is, akire azt a tulajdonos bízta, feltéve, hogy jóhiszeműen és ellenszolgáltatás fejében szerezte meg a tulajdonjogot.

A természetes szaporulatok tulajdonjogát a tulajdonos minden alkalommal megszerzi.

Megszerezhető származékosan a tulajdonjog ún. **egyesülés** útján is, amikor két doleg oly módon egyesül, hogy azok az állag sérelme nélkül már nem választhatók szét, például kémiai folyamatok zajlódnak le. Ilyen esetben a választás joga a nagyobb értékű doleg tulajdonosát illeti meg.

Származékos tulajdonjogszerzésnek minősül az **örökös** is.

A tulajdonjog megszűnése

A tulajdonjog mint jogosultság megszűnhet:

- eladás, illetőleg elbirtoklás útján – ez egyidejűleg tulajdonszerzést jelent az új tulajdonos számára,
- elhagyás vagy megsemmisülés útján. Abban az esetben, ha az elhagyó cselekvőképes volt, és szándékasan hagyta el a dolgot, akkor a találat részéről a feltételek fennállása esetében eredeti tulajdonszerzésnek minősül.

Közös tulajdon

Közös tulajdonról akkor beszélünk, ha a tulajdonjog ugyanazon a dolgon meghatározott hányadok szerint több személyt illet meg. Tehát nem a doleg van megosztva közöttük, hanem a tulajdonjog az ún. eszmei hányadrészek szerint.

A tulajdonosok joga tehát egyenlő, minden tulajdonos joga kiterjed az egész közös dologra, annak minden vonatkozására, de csak a meghatározott hányad erejéig. Fontos itt tisztázni, hogy nem a doleg van közöttük megosztva, hanem a dologra vonatkozó tulajdonjog.

Kétség esetén a tulajdonostársak tulajdonhányada egyenlő. Természetesen ettől eltérően lehet a társasági alapító okiratban és egyéb más szerződésben rendelkezni. Közös tulajdon jöhét létre társaság esetén, öröklés esetén, illetőleg házastársak között.

Itt tisztázni kell a tulajdonosok jogviszonyát, amely két részből tevődik össze.

Az első az ún. **belső** jogviszony, amely azt jelenti, hogy minden tulajdonostárs jogosult a birtoklársa és a használatra, de egyik tulajdonostárs sem gyakorolhatja azt a többiek jogának és a dologhoz fűződő érdekei sérelmére.

Ezenkívül a hasznok a tulajdonostársakat tulajdoni hányadaik arányában illetik meg, ha a hasznok oszthatatlannak minősülnek, akkor az ismét közös tulajdonnak minősül. A hasznosítás módjában a tulajdonostársaknak meg kell egyezni, ennek hiányában a bíróság döntését kell kérni. A tulajdonostársak szótöbbséggel határoznak a kérdésekben, például a hasznosítás kérdésében is, ekkor minden tulajdonostársnak tulajdoni hányada arányában van szavazata.

A terhek viselésére – mint a doleg fenntartásával járó és a dologgal kapcsolatos egyéb kiadások – mindenki a tulajdoni hányada vonatkozásában köteles. Az állag megvásárlását, illetőleg fenntartását bármelyik tulajdonostárs elvégezheti, de előtte lehetőség szerint a többieket értesíteni kell.

Ennek költségét természetesen a tulajdoni hányada arányában, valamennyi tulajdonostársnak viselni kell, még akkor is, ha ehhez nem járul hozzá. A rendes gazdálkodás körébe tartozó kérdésekben a tulajdonostársak szótöbbséggel hatá-

roznak, az ezen a körön kívül eső kérdésekben azonban megkívántatik az egyhangúság.

Ha a törvény szótöbbséges határozatot kíván meg, és a határozat az okszerű gazdálkodást sérti vagy a kisebbség jogos érdekeinek lényeges sérelmével jár, a kisebbség a határozatot a bíróságnál megtámadhatja. Ezt a szabályt kell alkalmazni akkor is, ha a tulajdonostársak között vitás, hogy a tervezett munkálat feltétlenül szükséges-e az állag megovásához és fenntartásához.

Egyes kérdésekben a tulajdonostársak egyhangú határozata szükséges, mint például a rendes gazdálkodás körét meghaladó kiadások, illetve a dolog feletti tulajdonjog átruházása.

A **külső** jogviszony vonatkozásában bárki rendelkezhet a saját tulajdonrészével, ehhez a többiek hozzájárulása nem kell, de természetesen elővásárlási jog illeti meg a tulajdonostársat. Ugyanolyan feltételek fennállása mellett a tulajdonostársak jogosultak először megvásárolni az eladni kívánt tulajdonrészt. A teljes eladáshoz természetesen egyhangú határozat szükséges.

Mivel a tulajdonközösségg vagy közös tulajdon egy természetellenes és sokszor vitára ingerlő állapot, ezért annak megszüntetését bármikor bármelyik tulajdonostárs követelheti. A megszüntetés történhet természetben: közöttük. Amennyiben lehetséges, műszakilag történik meg a dolog megosztása. Ha ez nem vagy csak jelentős értékcsökkenéssel volna kivitelezhető, illetőleg a rendeltetés szerinti használatot gátolná, akkor közöttük a természetbeni megosztás szóba sem jöhét. Ilyenkor az értékesítés mellett kell határozni, és a befolyt ellenértéket a tulajdonostársak között tulajdoni hányaduk arányában kell megosztani.

A tulajdonostársakat az **elővásárlási** jog harmadik személlyel szemben az értékesítés során is megilleti. Az elővásárlási jog megilletetheti a jogosultat szerződés vagy törvény erejénél fogva.

Elővásárlási jogával annak jogosulta akkor élhet, ha az elővásárlási jog alapjául szolgáló ingatlant annak tulajdonosa el kívánja adni. Ebben az esetben az eladó köteles értesíteni a jogosultat, és meg kell kérdeznie, hogy kíván-e elővásárlási jogával élni. Ha a jogosult – a pontos szerződési paraméterek ismeretében – kijelenti, hogy a szerződésbe vevőként be kíván lépni, és ehhez teljesítőképességet is igazolja, a kívülálló helyébe lép.

Az elővásárlási jog megsértése a szerződés semmisségét jelenti. Ha a jogosult az elővásárlási jogával nem kíván vagy nem tud élni, az eladó az ingatlant értékesítheti. Ha azonban az adásvétel bármilyen oknál fogva meghiúsul, az ismételt adásvételre is a fenti szabályok az irányadóak. Ez alól kivételt képez az, ha a vételár az előző vételárnál magasabb.

Társasház jön létre, ha az ingatlanon az alapító okiratban meghatározott, műszakilag megosztott, legalább két önálló lakás vagy nem lakás céljára szolgáló helyiség vagy legalább egy önálló lakás és egy nem lakás céljára szolgáló helyiségek a tulajdonostársak közös tulajdonába, a külön tulajdonként meg nem határos.

zott épületrész, épületberendezés, helyiség, illetve lakás a tulajdonostársak közös tulajdonába kerülnek.

Használati jogok a tulajdonjog körében

Ha az épület tulajdonjogát az építkező szerzi meg, az épület tulajdonosát az épület fennállásáig a földre használati jog illeti meg.

A **haszonélvezeti** jogánál fogva a jogosult a más személy tulajdonában álló dolgot birtokában tarthatja, használhatja és hasznait szedheti. A haszonélvezeti jog fennállása alatt a tulajdonos a birtoklás, a használat és a hasznok szedésének jogát csak annyiban gyakorolhatja, amennyiben a haszonélvező e jogokkal nem él. A haszonélvező jogának gyakorlásában a rendes gazdálkodás szabályai szereint köteles eljárni, viseli a dolog fenntartásával járó terheket rendkívüli javítások és helyreállítások kivételével, viseli a kötelezettségeket és a közterheket.

Jogi személy javára a haszonélvezeti jog korlátozott ideig, legfeljebb ötven évre állhat fenn.

Rendhagyó haszonélvezetről akkor beszélünk, ha természetüknél fogva elhasználható dolgok, gazdasági felszerelések, állatállomány, árukészlet vagy pénz képezi a haszonélvezet tárgyát. Ezekkel a haszonélvező a rendes gazdálkodás szabályai szerint indokolt mértékben rendelkezhet.

A **használati** jogánál fogva jogosult a dolgot saját, valamint együtt élő csalátagjai szükségleteit meg nem haladó mértékben használhatja és hasznait szedheti. A használat jogának gyakorolása másnak nem engedhető át.

A tulajdon körében tisztázandó jogosultság az ún. **szolgálam**, amely olyan jogviszonyt takar, amelynél fogva a jogosult olyan dolognak, amely nem az övé, valamelyen arányban hasznát veheti. A szolgalomnak tehát két jogosulta van, egyrészt a jogosult, másrészt pedig a dolog tulajdonosa.

A szolgalom jogosulta nem tulajdonos, hanem a jogszabály erejénél fogva a tulajdonos dolgának valamelyen arányban a hasznát veheti, vagy követelheti, hogy a szolgalommal terhelt ingatlan birtokosa a jogosultságából egyébként folyó valamely magatartástól tartózkodjék.

A szolgalom egy abszolút szerkezetű jogviszony, hasonlóan a tulajdonjoghöz, a szolgalom jogosulta mindenkitől követelheti, hogy tartózkodjék a zavarástól, és maga a tulajdonos is köteles eltűrni, hogy a szolgalmat az ő dolgán gyakorolják.

A szolgalmakat az alábbiak szerint csoportosítjuk:

- **Személyes** szolgalmak, amelyek egy meghatározott személyhez fűződnek.

A haszonélvezet keletkezhet szerződés alapján, jogszabálynál fogva, hatósági rendelkezés alapján.

A haszonélvező jogosult használatra, hasznok szedésére és birtoklására. Megilleti a birtokvédelem. Jogait a rendes gazdálkodás szabályai szerint gyakorolhatja és köteles a terhek viselésére. Értesítési kötelezettség terheli a tulajdonossal szemben, ha a tárgy veszélybe kerül vagy kár éri.

A haszonélvezet megszűnik a jogosult halálával, illetve a tárgy elpusztulásával.

Használat: valaki a más tulajdonában álló ingatlant meghatározott terjedelemben használhatja vagy hasznait szedheti. Lényegében korlátozott haszonélvezetnek tekinthető.

• **Telki szolgalmak.** Keletkezhetnek szerződés, jogszabály vagy bírósági határozat alapján. A telki szolgalmat a jogosult a kötelezettség terhére meghatározott terjedelemben használhatja, vagy követelheti, hogy más a használattól tartózakodjék.

Az uralkodó telek tulajdonosa követelheti, hogy a szolgáló telek tulajdonosa számára rendeltetésszerű használatot engedjen. Ilyenek:

- mezőgazdasági szolgalom (marháitatás, legeltetés),
- épületszolgalmak (világosság, ablakjog, kilátás, kéményszolgalom, pinceszolgalom),
- útszolgalmak,
- vízhasználat.

Szerződések a magyar jogban

A szerződés létrejötte

A szerződés két vagy több személy joghatást kiváltó egybehangzó akaratnyilatkozata, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére. Egyoldalú jognyilatkozatból a jogszabályban meghatározott esetekben keletkezik kötelem. Ennek hatállyára, érvénytelensége-re a szerződés általános szabályait kell alkalmazni.

Kötelem, más szóval szerződés joghatározatból vagy hatósági szabályból, bírósági vagy hatósági határozatból is keletkezhet, ha a jogszabály, a bírósági vagy hatósági határozat így rendelkezik és a kötelezettség, a jogosultat és a szolgáltatást meghatározza.

A Ptk.-ban a szerződések körében a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha ezt jogszabály nem tiltja.

A szerződés jellemzői:

- Akarati viszonyok formáját tükrözi: a szerződés létrejöttét minden két fél akarja.
- A szerződési akaratuk egymásnak mellérendeltek.
- A tartalmukat az egyenértékűség, azaz a visszterhesség jellemzi: a szolgáltatás és a vele szemben álló ellenszolgáltatás egymással arányban van.
- Az állam a szerződések mellett áll, és ezért akár állami kényszer, szankció útján is kikényszeríti.
- A szerződéskötés során a felek egymással együttműködni kötelesek, tehát teljesedése során minden kötelezettnak, minden jogosultnak úgy kell eljárnia, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. A feleknek a szerződés megkötése és teljesítése során ezt az eljárást kell tanúsítani. Ezzel összefügg a tájékoztatási és értesítési kötelezettség is.

A szerződés tehát két egybehangzó akaratnyilatkozatból áll. Az akaratnyilakozat szerepe a szerződésnél nagyon fontos. A szerződés megkötésének sémaja a következő:

Az egyik fél ajánlatot tesz, a másik fél pedig azt elfogadja. Az ajánlat is és az elfogadás is joghatásra irányuló akaratnyilatkozat, a szerződés pedig a kettő egybehangzása esetén jön létre. A felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről.

Az akaratnyilatkozat lehet címzett, illetőleg nem címzett. A nem címzett akaratnyilatkozat nincs meghatározott személyhez kötve, a címzett jognyilatko-

zat viszont meghatározott személyhez szól. Ebből következik, hogy a címzett akaratnyilatkozat létrejöttéhez az szükséges, hogy az akaratkifejezés annak a személynek irányába történjék meg, akihez a kérdéses jognyilatkozatot intézni kell. A címzett akaratnyilatkozat létrejöttéhez nem elegendő önmagában az, hogy a jognyilatkozatot a félhez tegyék meg, akihez intézni kell.

Nagyon fontos kérdés, hogy mennyiben kell ennek az akaratkifejezésnek a címzett tudomására jutnia. Ebből a szempontból különbséget teszünk egyrészt a műlő eszközzel tett akaratnyilatkozat, másrészt maradandó eszközzel tett jognyilatkozat között. A kétféle jognyilatkozat között az a különbség, hogy a nyilatkozat tartalma mennyiben reprodukálható.

Műlő eszközzel történik minden olyan nyilatkozat, amely létrejöttét nézve, egyszeri és nem reprodukálható. Ilyen a szóban tett közlés, tekintet nélkül arra, hogy a szó közvetlenül hangzik el, vagy esetleg telefonon.

Ezzel szemben a **maradandó eszközzel** tett akaratnyilatkozat tartalmát utólag reprodukálni, megismételni lehet. Ide tartozik minden olyan jognyilatkozat, amely eredeti formáját írás rögzíti, ilyen a levél, fax, távirat stb.

A műlő eszközzel tett címzett akaratnyilatkozat létrejöttéhez szükséges az is, hogy a nyilatkozatot a címzett tudomásul vegye. Ezzel szemben a maradandó eszközzel tett akaratnyilatkozat létrejöttéhez nem szükséges a tudomásulvétel, elegendő, ha az ilyen módon tett nyilatkozat a címzetthez megérkezik. A műlő eszközzel tett nyilatkozatot abban az esetben tekintjük létrejöttnek, ha a címzett nyomban tudomásul veszi. A maradandó eszközzel tett nyilatkozatnál pedig meg kell vizsgálni, hogy a nyilatkozat a címzetthez megérkezett-e.

Ebből következik, hogy a jelenlévőnek szóban vagy telefonon tett ajánlathoz való kötöttség megszűnik, ha az ajánlatot nyomban el nem fogadják. A távollévőnek tett ajánlathoz való kötöttség pedig attól függ, hogy műlő eszközzel vagy maradandó eszközzel tettek. Ha műlő eszközzel tettek, akkor az ajánlati kötöttség addig tart, amíg a tudomására nem jut, ha maradandó eszközzel tettek, akkor addig tart, ameddig hozzá megérkezik.

Az **ajánlati kötöttség** véget ér, ha az elfogadás annyi idő alatt nem történik meg, amennyi szükséges ahhoz, hogy az ajánlat vétele után nyomban elküldött rendes körülmenyek között az ajánlattevőhöz érkezzék. Ez lehet postaformával elküldött válaszlevél, ha levélben küldték, ha táviratban küldték, akkor a távirati úton elküldött válasz megérkezése. Mindig ugyanannyi időt kell számítani, mint amennyi idő alatt az ajánlat hozzá megérkezett. Ha az elfogadás egy későbbi időpontban érkezik az ajánlattevőhöz, az már nem köteles az ajánlatát állni.

A szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. A lényegesnek minősített kérdésben való megállapodás akkor feltétele a szerződés létrejöttének, ha valamelyik fél egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az adott kérdésben való

megállapodás hiányában a szerződést nem kívánja megkötni. A feleknek olyan kérdésekben, amelyeket jogszabály rendez, nem kell a feleknek megegyezni.

Elfogadásnak tehát csak a **teljes egyetértést** lehet tekinteni. Ha az ajánlatra adott válasz nem teljesen elutasító, de eltér az ajánlattól, a szerződés nem jön létre. Ebben az esetben az ajánlat hatályát veszti, és a válasznyilatkozatot új ajánlatnak kell tekinteni. Ekkor újból beáll az ajánlati kötöttség, és az eredeti ajánlattevőn van a sor, hogy az új ajánlatra válaszoljon.

Ha az ajánlat és az elfogadás egybehangzik, akkor a **szerződés létrejön**. Ahhoz, hogy a szerződés ennek megfelelően létrejöjjön, az alábbi kérdésekben kell megegyezni a feleknek.

- A szerződés tárgyában, ami a szolgáltatást és ellenszolgáltatást foglalja magában.
- Mindabban, amit a szerződés főkötelezettségek minősít.
- Mindabban, amit a felek bármelyike a szerződéskötést megelőző megbeszélések során lényegesnek minősített. Ugyanakkor nem kell a feleknek olyan kérdésekben megegyezni, amelyeket jogszabály rendez. A szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. A szerződésekre vonatkozó rendelkezésekkel egyező akarattal eltérhetnek, ha a jogszabály az eltérést nem tiltja.
- A szerződés tartalmává válik minden szokás, amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolatukban megegyeztek, és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak. A szerződés tartalmává válik minden, az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és rendszeresen alkalmazott szokás, kivéve, ha annak alkalmazása a felek között – korábbi kapcsolatukra is figyelemmel – indokolatlan volna.

Általános szerződési feltételek

Általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az alkalmazója több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározott, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyalnak meg.

Az általános szerződési feltételt használó felet terheli annak bizonyítása, hogy a szerződési feltételt a felek egyedileg megtárgyalják. Ezt a szabályt kell megfelelően alkalmazni abban az esetben is, ha a felek között vitás, hogy a fogyasztói szerződésben a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott szerződési feltételt a felek egyedileg megtárgyalják-e.

Az általános szerződési feltétel akkor válik a szerződés részévé, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát a szerződéskötést megelőzően megismerje, és ha azt a másik fél elfogadta. Külön tájékoztatni kell a másik

felet arról az általános feltételeiről, amely lényegesen eltér a jogszabálytól vagy a szokásos szerződési gyakorlattól, kivéve, ha az megfelel a felek között kialakult gyakorlatnak. Külön kell tájékoztatni a másik felet arról az általános szerződési feltételeiről, amely eltér a felek között korábban alkalmazott feltételektől. Ha az általános szerződési feltétel és a szerződés más feltétele egymástól eltér, az utóbbi válik a szerződés részévé.

Az általános szerződési feltételek minősítés szempontjából közömbös a szerződési feltételek terjedelme, formája, rögzítésének módja és az a körülmény, hogy a feltételek a szerződési okiratba szerkesztve vagy attól elválasztva jelennek meg.

A feltételek csak akkor válnak a szerződés részévé, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát megismerje, és ha azt a másik fél kifejezetten vagy ráutaló magatartással elfogadta. Ha az általános szerződési feltétel a szokásos szerződési gyakorlattól, a szerződésre vonatkozó rendelkezésektől lényegesen eltér, erről a másik felet külön tájékoztatni kell. A másik félnek kifejezetten el kell fogadnia a külön, figyelemfelhívó tájékoztatást.

Gyakran előfordul, hogy nemzetgazdasági érdekből a feleket szerződéskötési kötelezettség terheli. Ezekben az esetekben a bíróság a szerződést létrehozhatja és tartalmát megállapíthatja. Ez azonban kizárálag komoly, nemzetgazdasági érdekből történhet. Ha azonban a szerződéskötésre kötelezett fél bizonyítja, hogy a szerződés teljesítésére nem képes, vagy a szerződés teljesítése sértené a nemzetgazdasági érdeket, a bíróság a szerződést nem hozza létre.

Tisztegtelen az általános szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztelesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul az ellenérdekű fél hátrányára állapítja meg. Ehhez vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, a szolgáltatások természetét, az érintett feltételek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát. A tisztegtelenséget az is megalapozza, ha a feltétel nem világos vagy nem érthető, kivéve, ha azt jogszabály állapítja meg.

Ha a bíróság megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztegtelenségét, azt alkalmazása esetére – valamennyi félre kiterjedő hatállyal – érvénytelenné nyilvánítja. Ilyen esetben az igény érvényesítőjének kérelmére a bíróság ítéletében elrendelheti, hogy a kikötés alkalmazója saját költségére a kikötés érvénytelenségének megállapítására vonatkozó közlemény közzétételéről gondoskodjon.

Ha a felek megállapodása valamely lényeges kérdésre nem terjed ki, és a kérdést jogszabály vagy más kötelező rendelkezés sem rendezi, a bíróság a szerződést – a szerződés céljának és tartalmának figyelembevételével – a forgalmi szokások alapján kiegészíti. A szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az

eset körülményeire tekintettel a nyilatkozat általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett (nyilatkozáti elv).

Szerződéskötési kötelezettség jogszabály alapján

Ha a jogszabály szerződéskötési kötelezettséget ír elő, és a felek a szerződést nem kötik meg, a bíróság a szerződést létrehozhatja és annak tartalmát megállapíthatja.

A jogosult a szükséges adatok közlésével és a szükséges okiratok megküldésével ajánlattételre felhívhatja azt, akit szerződéskötési kötelezettség terhel. A kötelezettnak a felhívás hatályossá válásától számított harminc napon belül kell az ajánlatát megennie.

Ha az ajánlattételi felhívás nem tartalmazza az ajánlattételhez szükséges adatokat vagy okiratokat, a kötelezettség a felhívás hatályossá válásától számított tizenöt napon belül köteles kérni annak pótlását. A szerződés akkor tagadható meg, ha a kötelezettség bizonyítja, hogy a szerződés teljesítésére nem lenne képes.

Az előszerződés

A felek megállapodhatnak abban, hogy későbbi időpontban egymással szerződést kötnek. Az előszerződést a szerződésre előírt alakban kell megkötni. Az előszerződés alapján a felek kötelesek a szerződést megkötni.

A szerződés megkötésének elmaradása esetén a bíróság bármelyik fél kérelmére a szerződést létrehozhatja és tartalmát megállapíthatja. A bíróság a szerződést akkor is létrehozhatja, ha az előszerződés a szerződés lényeges kérdéseiben való megállapodást nem tartalmazza, feltéve, hogy a felek előzetes tárgyalásaira és az eset összes körülményeire tekintettel a szerződés tartalma meghatározható.

A szerződés megkötését bármelyik fél megtagadhatja, ha bizonyítja, hogy az előszerződés létrejötte után beállott körülmény folytán a szerződés teljesítésére nem képes.

Képviselet

A szerződést az ember rendszerint saját maga köti meg. Szerződést kötni azonban nemcsak személyesen, hanem más személy útján is lehet. Azt a személyt, aki más helyett akaratnyilatkozatot tesz vagy elfogad, képviselőnek nevezzük, a képviselet pedig helyettesítés akaratnyilatkozat tételeben vagy elfogadásában. Az akaratnyilatkozatot a képviselt személy helyett és nevében a képviselő teszi meg. A joghatások azonban közvetlenül a képviselt javára vagy terhére állnak

be. A képviselő cselekménye által a képviselt személy válik jogosulttá, illetve kötelezettré.

Képviselni általában meghatalmazással lehet. A meghatalmazással a meghatalmazó feljogosítja a meghatalmazottat arra, hogy helyette és nevében akaratnyilatkozatot tegyen vagy elfogadjon. A meghatalmazás egyoldalú címzett ingyenes akaratnyilatkozat. A meghatalmazás nincs alakszerűséghez kötve, ahhoz azonban, hogy a meghatalmazásról hitelt érdemlően tudomást szerezzenek, írásbeli alakra van szükség.

Előfordulhat, hogy a képviselő és a képviselt között érdekellentét van, a képviselő által tett nyilatkozatot a képviselt megtámadhatja. Az ellentétet fel kell tételezni – vélelmezni –, ha a képviselő az ellenérdekű fél vagy annak képviselője. Ez alól kivételt képez az az eset, ha az érdekellentét már a megkötéskor ismert volt.

Az alképviselő lehet jó- vagy rosszhiszemű. A különbség az alképviselő által a képviseltnek fizetendő kárterítési összegben nyilvánul meg.

A meghatalmazás képviseleti jogot létesítő egyoldalú jognyilatkozat. Létrejöttéhez a törvényben meghatározott előírás szükséges. A bírói gyakorlat a vélelmezett és a látszaton alapuló képviseletet kiterjesztően értelmezi például üzeti forgalomban szereplő személy vagy az olyan személy, akitől eljárása vagy magatartása alapján a képviseleti jogosultság feltételezhető. A képviseleti jogkorlátozása harmadik személlyel szemben hatállyalan: ezek mind forgalombiztonsági előírások.

A szerződés értelmezése

Ha a szerződés tartalma vitás, akkor a szerződést értelmezni kell. Az egyes szerződési feltételeket és nyilatkozatokat a szerződés egészével összhangban kell értelmezni. Ha visszterhes a szerződés, a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egymással összhangban áll, a *nyilatkozati elv* érvényesül. Ez azt jelenti, hogy az akaratot ilyenkor úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik fél a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel, a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint érthette. Az a lényeg, hogy hogyan érthette a másik fél az elhangzott nyilatkozatot. Ez mindenkor érvényesül a visszterhes szerződések esetén.

Az ingyenes szerződéseknél az *akarati elv* érvényesül, azt kell vizsgálni, hogy mire irányult a fél akarata. Ez a különbség a két értelmezés között. Az új Ptk. egy általános értelmezési elvet határoz meg valamennyi jognyilatkozat értelmezéséhez.

Előfordulhat olyan eset, hogy a szerződés létrejön ugyan, de érvénytelen lesz. Ez azt jelenti, hogy megvan a két egybehangzó akaratnyilatkozat, azonban vala-

milyen oknál fogva nem alkalmas arra, hogy kiváltsa a törvényben meghatározott hatást. Ebben az esetben az érvénytelenség jogkövetkezményeit kell levonni.

Az érvénytelenségnek két formája van: a semmisség és a megtámadhatóság. A különbség köztük abban van, hogy az érvénytelenséget az érvénytelenségi ok önmagában kiváltja-e, ilyenkor **semmis**, vagy pedig meg kell támadni az érvénytelenségi okra alapítva, ez a **megtámadhatóság**.

A **semmis** szerződés tehát a törvény erejénél fogva megkötésének időpontjától kezdve érvénytelen. Ezért az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonásához semmilyen nyilatkozatra nincs szükség, és az érvénytelenségre határidő nélkül bárki hivatkozhat, azt a bíróság is hivatalból bármilyen eljárásban figyelembe veszi. A közérdekből okozott sérelem megszüntetése és az uzsorás szerződés esetén az ügyész is indíthat keresetet a semmisség megállapítására.

A **megtámadható** szerződés feltételesen érvénytelen. Attól függ, hogy az erre jogosított személy törvényes határidőn belül **eredményesen** megtámadja-e. Ha nem támadja meg, az érvénytelenség feltétele nem áll fenn. Ha megtámadja, akkor ugyanúgy érvénytelen lesz, mint a semmis szerződés, és a megkötésre visszaható hatállyal szűnik meg. A megtámadásra a sérelmet szenvedett fél, illetőleg az jogosult, akinek a megtámadáshoz törvényes érdeke fűződik. A megtámadási határidő általában egy év. A megtámadhatóság kezdete a szerződés megkötésének időpontjától veszi kezdetét. Ha a jogosult menthető okból nincs abban a helyzetben, hogy a szerződést megtámadhassa (kényszer, fenyegetés), akkor az élévülési időn belül érvényesítheti jogát, kivéve, ha arról lemondott.

Az érvénytelenségi ok többnyire az egész szerződésre vonatkozik. Előfordulhat azonban, hogy a szerződésnek csak valamelyik része, egyik vagy másik rendelkezése alkalmatlan a joghatás kifejtésére. A részleges érvénytelenség esetében az a kérdés merül fel, hogy a szerződés valamelyik részének érvénytelensége az egész szerződést érvénytelennek teszi-e, vagy pedig csak a kérdéses részt kell érvénytelennek tekinteni. Az általános szabály szerint ha csak részben érvénytelen, akkor az egész szerződés megdől, kivéve, ha megállapítható, hogy a felek a szerződést az érvénytelen rész nélkül is megkötötték volna.

Az érvénytelenségi okok:

Akarathibák

Akarathibáról akkor beszélünk, ha a szerződési akarat vagy ténylegesen hiányzik, vagy azt a jog nem ismeri el szerződési akaratnak. Az akarathiba semmiségre vezet. Semmis

- a cselekvőképtelen és a korlátozottan cselekvőképtelen akarata, ha a személy a szerződéskötésre a cselekvőképességnél tárgyalta okok miatt nem képes,
- a tréfából tett nyilatkozat,

- a színlelt szerződés vagy a fél titkolt fenntartása vagy rejtett indokával kötött szerződés, ha az más szerződést leplez, a leplezett szerződést kell vizsgálnunk,
- fizikai kényszer, hogyha hipnózis hatása alatt tett valaki nyilatkozatot,
- fenyegetés, amely azt jelenti, hogy az egyik szerződést kötő fél számára olyan hátrányt helyez kilátásba, mely a másikat elhatározásában lényegesen befolyásolja,
- megtévesztés: erről akkor beszélünk, ha a megtévesztés lényeges körül ményre vonatkozik, a másik félről származik és tudatos,
- tévedés: a tévedés vonatkozhat a szerződés alanyára, tárgyára, tartalmára, valamilyen jogi kérdésre és annak indoklására is. A tévedésnél lényeges az, hogy a tévedő bizonyítsa a tévedését és azt, hogy azt a másik fél okozta vagy felismerhette.
- Megtámadható a szerződés akkor, ha benne a szolgáltatás és ellenszolgáltatás értéke egymással nincs egyensúlyban. A jogszabály úgy rendelkezik, hogy ha a szolgáltatás és ellenszolgáltatás között anélkül, hogy az egyik felet az ajándékozás szándéka vezetné, a szerződés megkötésének időpontjában feltűnően nagy az aránytalanság, a sérelmet szenvedő fél a szerződést megtámadhatja. Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a feltűnő érték-aránytalanságot vállalva kötötte meg a szerződést.

Ezen túlmenően vannak úgynevezett **lehetetlen** szerződések, amelyeknek a fajtái:

- a fizikai lehetetlenség, amikor a teljesítés azért lehetetlen, mert leküzdhetlen természeti akadályok vannak, például csillagok lehozása az égről,
- jogi lehetetlenség által fenn akkor, ha jogszabály tiltja a szolgáltatást.

Az érvénytelenség különféle okait az alábbi táblázatban foglalhatjuk össze:

	Semmisség	Megtámadhatóság
Akarathiba	<ul style="list-style-type: none"> • cselekvőképtelen személy jognyilatkozata • korlátozottan cselekvőképes személy jognyilatkozata • színlelt szerződés • fizikai kényszer hatására létrejövő szerződés 	<ul style="list-style-type: none"> • tévedés • megtévesztés • fenyegetés
Nyilatkozási hiba	<ul style="list-style-type: none"> • alaki hiba • álképviselet 	
Célzott joghatás hibája	<ul style="list-style-type: none"> • lehetetlen szerződés • jogellenesség • nyilvánvalóan jó erkölcsbe ütközés 	<ul style="list-style-type: none"> • feltűnően nagy aránytalanság a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között • tisztelegetlen általános szerződési feltétel

Az előzőökön kívül **semmis** az a kikötés, amelyik pénzkövetelés biztosítására tulajdonjog vagy vétele jog alapítására irányul.

A fogyasztó és a vállalkozás közti szerződésben semmis az a kikötés, amely a fogyasztó jogait megállapító rendelkezésekkel a fogyasztó hátrányára eltér. Semmis a fogyasztónak a jogszabályban meghatározott jogairól való lemondása.

Az érvénytelenség jogkövetkezményei

Ha a szerződés bármi oknál fogva érvénytelen, arra jogosultságot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet. Az érvénytelenség jogkövetkezményének levonását bármelyik fél kérheti. A bíróság nincs kötve a fél kereset kérelméhez, de nem alkalmazhat olyan megoldást, amely ellen mindenki fél tiltakozik.

Az eredeti állapot helyreállításánál a jog elsősorban a természetben történő visszatérítését jelöli meg. Ennek során a bíróság gondoskodik a szolgáltatások eredeti értékegyensúlyának helyreállításáról.

Ha az eredeti állapot már nem állítható helyre, vagy egyik vagy másik fél teljesített, akkor a bíróság a szerződést a **határozathozatalig terjedő hatályossá** nyilvánítja, és rendelkezik az ennek következtében esetleg ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás visszatérítéséről. Ez azt jelenti, hogy például egy bérleti szerződés esetén, amely érvénytelen, mert a bérbevezető nem a bérbeadóval kötötte meg a szerződést, de a bérleti díjat már kifizette 6 hónapra, a szerződés alapján 6 hónapig jogosult a lakásban maradni, feltéve, hogy a másik személy a bérleti díjat nem tudja a részére visszaadni.

Lehetséges az is, hogy a bíróság az **érvénytelenségi okot kiküszöbölli**, és visszaállítja a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egyensúlyát.

Az érvénytelenségi okot a felek maguk is orvosolhatják. Lehetséges, hogy a felek utólag kiküszöbölhetik ezt az okot, vagy megerősítik szerződési akarataikat.

Ha a szerződés érvényessé nyilvánítására, illetőleg a szerződés megkötése előtti állapot visszaállítására nem kerülhet sor, akkor a bíróság elrendelheti az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeli megfizetését.

Az a szerződő fél, aki jóhiszemű harmadik személyvel szemben férőhatónan járt el, teljes kártérítéssel tartozik, függetlenül attól, hogy kinek a magatartása okozta az érvénytelenséget.

A már létrejött szerződés **módosítható**. Módosítható tartalmában és jogcímében, ezt azonban a felek csak egy újabb megállapodással változtathatják meg. A módosításnak ugyanolyan formában kell létrejönni, mint a szerződésnek, tehát ha az eredeti szerződés szóban jött létre, akkor szóban, ha az eredeti szerződés írásban jött létre, akkor írásban. A szerződés tartalmát akkor módosíthatja egy-oldalúan valamelyik fél, ha erre a szerződés vagy jogszabály feljogosítja.

A módosítás elvileg bármely tartalmi **elemre** vonatkozhat, megváltozhat az ellenérték összege, részletfizetési kedvezményt írhatnak elő, megváltoztathatják a szolgáltatás helyét, idejét, módját, megváltozhat a szerződés jogcíme, például a jövőben a kötelezettség nem vételár, hanem kölcsön jogcímen fog tartozni.

A bírósági módosítás csak akkor lehetséges, ha a felek tartós jogviszonyában a szerződés megkötését követően előállott körülmény következtében a szerződés változatlan feltételek mellett teljesítse lényeges jogi érdeket sérteni, ezenkívül nem a módosítást kérő fél idézte elő a körülmények megváltozását, és a változás nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe.

A szerződés tartalmi módosításának sajátos esete az **egyezség**. Az egyezség a szerződés feltételeinek újból megállapítását jelenti éspedig az eredeti megállapított feltételektől eltérően. Lényege az, hogy valamiben mindenki fél kölcsönösen enged a másiknak.

A szerződés megszűnhet a jogosult kielégítése nélkül is.

A szerződés megszűnése kétoldalú nyilatkozattal történik, és a jövőre nézve akkor **megszüntető szerződésről** beszélünk. A megszüntető szerződés hatállynak beálltáig esedékes szolgáltatásokat teljesíteni kell, az ellenérték nélkül maradt szolgáltatások visszajárnak.

Az a kétoldalú nyilatkozat, amellyel a felek a szerződést keletkezésére visszaható hatállyal számolják fel, a **felbontó szerződés**. Ilyenkor úgy kell tekinteni, mintha a szerződést meg sem kötötték volna. Mindkét fél visszaadja a másiknak azt, amit a szerződés alapján kapott. Az az egyoldalú nyilatkozat, amelyik a szerződést a jövőre nézve szünteti meg, a **felmondás**. A felmondás általában mindenki félre nézve megszünteti a szerződést.

Az az egyoldalú nyilatkozat, amely valamelyik szerződést keletkezésére viszszaható hatállyal szünteti meg, az **elállás**, ezt azonban súlyos szerződés esetén vagy a szerződés teljesítését súlyosan veszélyeztető magatartás esetén lehet alkalmazni.

Az a kétoldalú nyilatkozat, amellyel a felek a szerződésből folyó valamely kötelezettséget megszüntetik, az **elengedő szerződés**, az az egyoldalú nyilatkozat pedig, amellyel valaki a fennálló követelését megszünteti, a **lemondás**.

Engedményezés

A jogosult a kötelezettsel szembeni követelését másra ruházhatja át. Ehhez szerződés vagy más jogcím szükséges. A jogosult személyében történő változás: szerződés az engedményező és engedményes között, amellyel az engedményes az engedményező helyébe lép. Csak létező követelést lehet engedményezni. Az engedményező köteles a kötelezettsel az engedményezés tényéről írásban értesíteni. A kötelezettsel teljesítési utasításig kizárálag az engedményezőnek teljesítetni.

Jogátruházás

A jogosult jogát másra ruházhatja át, kivéve, ha ezt jogszabály megtiltja. Ehhez átruházásra irányuló szerződés szükséges, egyebekben az engedményezésre vonatkozó szabályokat kell rá alkalmazni.

Tartozásátvállalás

Ha a kötelezettség és a jogosult megállapodik az átvállalóval, hogy ő a jogosulttal szemben fennálló kötelezettségét átvállalja, a jogosult a szolgáltatást kizárálag az átvállalótól követelheti.

Szerződésátruházás

A szerződésből kilépő, a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél megállapodhatnak a szerződésből kilépő felet megillető jogok és az ő terhelő kötelezettségek összességének a szerződésbe belépő félre történő átruházásról.

A teljesítés

A szerződés a szerződésszerű teljesítéssel tölti be célját, a jogosult érdek kielégítését. A szerződést a megfelelő helyen, időben a szerződés tartalma szerint kell teljesíteni a megállapított mennyiség, minőség és választék szerint.

A teljesítés azt jelenti, hogy a teljesítéssel a kárveszély a jogosultra száll át.

Lehetséges a teljesítés harmadik személy részéről, illetőleg harmadik személy kezéhez. A teljesítést rendszerint a kötelezettség eszközli, előfordulhat azonban, hogy helyette egy másik személy teljesíti. Ha a teljesítést a kötelezettség helyett egy harmadik személy ajánlja fel, akkor azt a jogosult köteles elfogadni, feltéve, hogy ehhez a kötelezettség hozzájárult, és a szolgáltatás nincs személyhez kötve.

Ha a kötelezettség nem a jogosult kezéhez teljesít, hanem egy harmadik személy kezéhez, a kétszeri fizetés veszélyének teszi ki magát. Ez alól kivétel, ha a képviselete részére teljesít, és akkor, ha ezt utólag a jogosult jóváhagyja.

Más kezéhez való teljesítésnek minősül a bírói letétbe történő teljesítés, amely azt jelenti, hogy a szolgáltatás tárgyát a jogosult javára letétbe helyezik a bírói szágnál. Meg van határozva, hogy bírói letétbe csak pénzt, értékpapírt vagy más okiratot lehet helyezni. Bírói letéttel való teljesítésre jogosult a kötelezettség, ha a jogosult személye bizonytalan, a jogosult lakóhelye megváltozott és nem ismert, vagy a jogosult késedelembe esik, és nem hajlandó átvenni a teljesítést. A kötelezettség bírói letétbe köteles teljesíteni akkor, ha a követelést lefoglalták, vagy a követelés el van zálogosítva.

Fajta és mennyiség szerint meghatározott szolgáltatás teljesítése

Fajta és mennyiség szerint megjelölt szolgáltatás esetén a forgalomban szokásos jó minőségű dolgokkal kell teljesíteni. Ha valaki fajta szerint meghatározott maga termelte dolog szolgáltatására kötelezi magát, de azt egészben vagy részben

nem képes szolgáltatni, nem köteles a hiányzó dolgot a teljesítés céljára másról beszerezni.

Ha a kötelezettnak a jogosulttal szemben több tartozása áll fenn, és teljesítése nem fedzi valamennyi tartozását, azt a kötelezettszerelkezés szerint, ennek hiányában pedig arra a tartozásra kell elszámolni, amelyre a kötelezettség felismerhetően szánta.

Ha a kötelezettség nem rendelkezik, és szándéka sem ismerhető fel, akkor a teljesítést arra a követelésre kell teljesítettnek tekintetni, amely régebben lejárt, vagy amelyik a kötelezettszere terhesebb.

A pénztartozás teljesítése

A pénztartozás teljesítésének helye a jogosult lakóhelye. Pénztartozás esetén a jogosult a határidő előtt felajánlott teljesítést is köteles elfogadni, ilyenkor a teljesítés és lejárat közötti időre kamat nem jár.

Ha a kötelezettség kamattal és költséggel is tartozik, és a fizetett összeg az egész tartozás kiegyenlítésére nem elég, azt elsősorban a költségre, azután a kamatra és végül a főtartozásra kell elszámolni.

A beszámítás

Ha két személy kölcsönösen tartozik egymásnak bizonyos szolgáltatással, akkor további feltételek megléte esetén szükségtelen, hogy mindenkitő a teljes tartozást kiegyenlítse. Ebben az esetben a szemben álló kötelezettségek megszüntethetők azáltal, hogy az egyiket a másikkal elszámolják úgy, hogy csak a két szemben álló követelés közötti értékkülönbözet kiegyenlítése lesz szükséges. Az a nyilatkozat, amellyel ez végbemegy, a beszámítás. A beszámítás az az egyoldalú nyilatkozat, amellyel a kötelezettség tartozását saját követelésének megszüntetése ellenében megszünteti. Beszámításnak csak akkor van helye, ha a szemben álló követelések egyneműek és lejártak.

Ha a kötelezettség több szolgáltatás közül bármelyikkel teljesíthető, a választás joga a kötelezettszere illeti meg. Ha megállapodás alapján a jogosultat illeti meg a választás joga, és a választással késedelembe esik, a választás joga a kötelezettszere száll át.

A szerződést biztosító mellékkötelezettségek

A foglaló

Ha a megkötött szerződés nem meg azonnal teljesedésbe, a magánszemélyek között előfordul a foglaló adása. Különösen adásvételi szerződés megkötésekor szoktak foglalót adni. Foglaló a szerződés megkötésekor, a kötelezettségvállalás jeléül és a szerződés biztosítékául átadott, illetve banki úton átutalt pénzösszeg

vagy más dolog. A foglalót minden esetben a szerződés megkötésekor kell átadni. A szerződés megkötése után adott pénzösszeg nem minősülhet foglalonak. Minthogy a foglaló adásához súlyos jogkövetkezmények fűződhettek, a szerződéskötéskor átadott vagyontárgy csak akkor minősül foglalonak, ha ez a rendeltetése a szerződésből kétségtelenül kitűnik.

A foglaló első joghatása az, hogy a szerződés megkötésének jeléül szolgál. Ez azt jelenti, hogyha foglalót adtak, nem a szerződés létrejöttét kell bizonyítani, hanem azt, hogy a szerződés a foglaló átadása ellenére sem jött létre. A foglaló biztosítékul szolgál a szerződésnek valamelyik fél hibájából való meghiúsulása esetén.

Ha foglalót adtak, és a szerződés meghiúsul, akkor a következő szabályokat kell alkalmazni:

- Ha a szerződés meghiúsulása annak a félnek róható fel, amelyik a foglalót adta, a foglalót elveszíti, és az – kárterítési átalányként – a másik felet illeti meg.
- Ha a szerződés meghiúsulása annak a félnek róható fel, amelyik a foglalót kapta, vissza kell adni a foglalót, és ezen felül kárterítési átalányként a foglaló összegének megfelelő összeget kell adni, vagy a foglaló kétszeresét kell megfizetnie.
- Ha a szerződés meghiúsulása egyik félnek sem róható fel, vagy mindenkitő félnek férőható, vagy ha a felek a szerződést közös megegyezéssel megszüntetik, a foglaló visszajár.
- Ha a szerződést teljesít a felek, a foglaló visszajár, illetőleg az ellenérték a már felvett foglaló összegével csökken.

A foglaló tehát átalány-kárterítés szerepét is betölti. Egyik előnye a jogosult számára éppen abban áll, hogy feleslegessé teszi a meghiúsulásból eredő kárának összegszerű bizonyítását. A foglaló járulékos jellegű. Ezért a legfontosabb feltétel az, hogy mint a szerződést biztosító arra az esetre, ha olyan okból, amelyért felelős, kizárolag érvényes szerződéshez járulhat. Ha az a szerződés, amelynek megkötése jeléül adták, érvénytelen, a foglaló jogalap nélküli gazdagodás címén visszajár.

A kötbér

A kötbér a szerződés nem teljesítése vagy nem szerződésszerű teljesítése esetére kikötött pénzösszeg. A kötelezettség fizetésére kötelezi magát, ha olyan okból, amelyért felelős, megszegi a szerződést. Kötbért érvényesen csak írásban lehet kötni. A kötbér a foglalótól abban különbözik, hogy nem a szerződéskötéskor adják, hanem csak a szerződés megszegése után, ezért nem a szerződés megkötésének jeléül szolgál. Nemcsak a szerződés teljesítésének lehetetlenné válása esetén, de a szerződés megszegés más eseteiben is szankcióként szerepel és átalánykárterítést biztosít.

Kötbér járhat a szerződésszegés minden esetében, ha a kötelezet késlekedik a teljesítéssel, vagy egyáltalán nem teljesíti a kötelezettségét, akár mert a szerződés lehetetlenül, akár mert megtagadja, vagy nem a szerződésnek megfelelően teljesít. Mindezekben az esetekben akkor jár a kötbér, ha a kötelezettnak a szerződésszegés felerható. Késedelem és hibás teljesítés esetén a jogosult követelheti a kötbérrel függetlenül a teljesítést, illetőleg a hiba kiküszöbölését, de például lehetetlenül esetén kötbér mellett már teljesítést nem követelhet. Ha a teljesítést a kötelezet megtagadta, akkor választhat: teljesítést követel vagy kötbért. Ha teljesítést választ, akkor kötbért nem igényelhet.

A kötbér átalány-kártérítést biztosít a szerződésszegés áldozatának. Ha a jogosult a kötbérrel megelégszik, akkor nem kell kára összegét bizonyítania, de ha bizonyítja, hogy a kára a kötbért meghaladta, akkor a kötbér összegét meghaladó kár megtérítésére is igényt tarthat. Ugyanakkor az új szabályozás lehetővé teszi, hogy a szerződésszegő fél a kötbérfelelösség alól mentesülhet, ha szerződésszegését kimenti.

Jogvesztés kikötése

Jogvesztés kikötése esetén a szerződésszegésért felelős fél elveszít valamilyen jogot vagy kedvezményt, amely őt a szerződés alapján megilletné. A jogvesztés kikötésének leggyakoribb esete az, hogy részletre való vásárlás esetén a vevő, ha késedelmeskedik a vételárrészlet megfizetésével, elveszti a részletfizetési kedvezményt, és tartozása nyomban teljes összegben esedékessé válik. A jogvesztést csak írásban lehet érvényesen kikötni.

A felsorolt esetek a szerződés tárgyi megerősítését jelentik. A szerződést azonban más módon is lehet biztosítani: ilyen a zálogjoggal biztosított szerződés, az óvadék, a biztosítékkadási kötelezettség, de a szerződés teljesítésének legfontosabb személyi biztosítéka a kezesség. A kezességet az új Ptk. a biztosítéki szerződések körében szabályozza.

A kezesség

A kezesség oly módon növeli a jogosult kielégítési esélyeit, hogy a kötelezet vagyonán kívül egy harmadik személy, a kezes egész vagyonát is a követelés fedezetéül teszi. Főként bankkölcsönökknél fordul elő, továbbá olyan esetekben, amikor a törvény kifejezi valaki másodlagos felelősségeit egy másik személy kötelezettségeért. A kezességi szerződéssel a kezes arra vállal kötelezettséget, hogy amennyiben a kötelezet nem teljesít, maga fog helyette a jogosultnak teljesíteni. A kezességre irányuló megállapodás a kezes és a jogosult között jön létre. A kezesi szerződésnek az írásbeli alap érvényességi feltétele.

A kezesség járulékos kötelezettség, ami azt jelenti, hogy:

- főkötelezettséget tételez fel. Eszerint kell lenni egy kötelezettségnek, amely a kötelezet és a jogosult között létrejött, és ezt követi a kezességi szerződés a jogosult és a kezes között.

- A kezes kötelezettsége a főkötelezettség terjedelméhez igazodik. A kezes kötelezettsége tehát nem lehet súlyosabb, mint a kötelezettsége, de lehet annál enyhébb is. Nincs kizárvá ugyanis, hogy a kezes csak a kötelezettség egy részéért vállal kötelezettséget, és egyéb részére a tartozásnak a kötelezettség nem terjed ki.
- Ha a főkötelezettség a kezesség fennállta alatt csökken, a kezes felelőssége is csökken, ha pedig a főkötelezettség bármi okból megszűnik, megszűnik a kezességi kötelezettség is.
- A kezes mindenkorat a kifogásokat felhozhatja a jogosult ellen, amelyek a kötelezettséget a jogosulttal szemben megilleti. Ha a jogosult a kötelezettséget elengedi vagy arra halasztást ad, mindenkorre hivatkozhat a kezes is.
- Ha a jogosult a követelését másnak engedi át, más válik az ő cselekménye folytán jogosulttá, a kezes kötelezettséget nem érinti, mert a kezes a kötelezettséget vállalt felelősséget, és ez az ő helyzetét nem súlyosítja. Ha viszont a kötelezettséget valaki magára vállalja, a kezesség újabb megállapodás hiányában megszűnik. A kezesre nézve ugyanis egyáltalában nem mindegy, hogy kiért vállal felelősséget, és esetleg súlyosan méltánytalan lehet, ha a kezesség egy idegen, esetleg egy nagyon hanyag és vagyontalan kötelezettséget állna fenn.

A kezesség kétféle lehet:

- **Egyszerű kezességről** akkor beszélünk, ha a követelést a főkötelezettségen nem lehetett behajtani, akkor lehet a kezes ellen fordulni. A kezes úgynevezett sortartási kifogást támaszthat a jogosult igényével szemben, amíg a jogosult nem igazolja, hogy a követelése a kötelezettségtől nem volt behajtható. A sortartás nem gátolja a kötelezettséget és a kezes együttes perlését, de amennyiben az a kötelezettségtől behajtható, akkor elsősorban tőle kell követelni.
- **Készfizető kezesség** a kezes helytállási kötelezettségét jelenti a kötelezettségtől való behajthatatlanságtól függetlenül. Ebben az esetben a jogosult egyetemes marasztalást kérhet, tehát egyszerre perelheti mind a kettőt. Nem kell megkísérelnie először a jogosulttól behajtanı. Ez a kezességi forma vonatkozik mindenennemű bankkezességre és a kártérítési kötelezettségeket vállalt kezességre. Ez a kezességi forma határozott időre is vállalható. Ebben az esetben a határidő elteltét követően a kezes szabadul a kötelezettségtől.

Természetesen az a tény, hogy akár sortartó, akár készfizető kezesség esetén a kezesnek kell a kötelezet helyett fizetni, még nem jelenti azt, hogy a kezest ajándékozási szándék is vezeti, és nem tart igényt arra, hogy a kötelezet a helyette teljesített szolgáltatást neki megtérítse. A kezesség rendszerint arra irányul, hogy a jogosult számára megkönnyítse a követelés behajtását, de nem arra, hogy a kezes kvázi ajándékozza a teljesítést a kötelezettnak. Ebből következik,

hogy a kezes a kötelezettől követelheti annak a megtérítését, amit helyette fizetett.

Zálogjog

Zálogjog alapján a jogosult a pénzben meghatározott vagy meghatározható követelésének biztosítására szolgáló zálogtárgyból más követeléseket megelőző sorrendben kielégítést kereshet, ha a kötelezet nem teljesít. Zálogjog jövőbeli vagy feltételes követelés biztosítására is alapítható.

A zálogtárggyal való felelősség terjedelme ahhoz a követeléshez igazodik, amelynek biztosítására a zálogtárgy szolgál.

Zálogjog tárgya lehet minden birtokba vehető dolog, átruházható jog vagy követelés.

Jelzálogjog esetén a zálogtárgy a zálogkötelezet birtokában marad, aki jogosult a dolog rendeltetésszerű használatára, hasznosítására, köteles azonban annak épségét megőrizni. Ingatlant csak jelzálogjog alapítása útján lehet elzálogosítani. Ingatlant esetén a jelzálogjog bejegyzése az ingatlan-nyilvántartásba kötelező. A jelzálogjog biztosítására elidegenítési és terhelési tilalmat jegyeznek be, ami azt jelenti, hogy a jelzálogjog-jogosult engedélye nélkül értékesíteni nem lehet.

Kézizálogjog létrejöttéhez az erre irányuló zálogszervződésen felül a zálogtárgy átadása is szükséges. Az átadás harmadik személy kezéhez is történhet. Kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen akkor is lehet zálogjogot szerezni, ha az, aki a jelzálogot adta, nem volt tulajdonos. A kézizálogjog jogosultja a zálogtárgyat köteles épségben megőrizni, a zálogjog megszűnésekor azt a zálogkötelezettnek visszaadni.

Vagyont terhelő zálogjog

A jogi személy vagy jogi személyiségek nélküli gazdasági társaság vagyonának egészén vagy annak önálló gazdasági egységeként működtethető részén az ezt alkotó dologok, jogok és követelések meghatározása nélkül – közjegyzői okiratba foglalt – vagyont terhelő zálogjog alapítható.

Zálogjog jogon és követelésen

Jogon vagy követeléseken az erre irányuló szerződéssel alapítható zálogjog. Ha a jog vagy követelés fennállása közhiteles, nyilvántartás tanúsítja, a zálogjog az e nyilvántartásba történő bejegyzéssel jön létre. A jogot vagy követelést terhelő zálogjog kötelezettséje csak a jogosult hozzájárulásával tehet olyan nyilatkozatot, amely a jogosult kielégítési alapját megszünteti vagy hátrányosan változtatja meg.

Önálló zálogjog

Zálogjog úgy is alapítható, hogy az a zálogtárgyat személyes követelés nélkül terhelje. Ilyen esetben a zálogjogosult kizárolag a zálogjoggal terhelt zálogtárgyból kereshet kielégítést. A zálogjogosult kielégítéséhez az önálló zálognak a zálogkötelezet vagy zálogjogosult általi felmondása szükséges, a felmondás ideje hat hónap.

Óvadék

Valamely követelés biztosítására pénzen, bankszámla-követelésen, értékpapíron és egyéb pénzügyi eszközön az erre irányuló szerződéssel és az óvadék tárgyának átadásával óvadék alapítható. Óvadék átadásának kell tekinteni minden olyan eljárást, amely alapján az óvadék tárgya egyértelműen azonosítható módon a kötelezet hatalmából a jogosult hatalmába kerül, vagy a kötelezet korlátlan rendelkezése alól egyébként kikerül.

A kielégítési joga megnyíltakor a jogosult az óvadékkal biztosított követelését az óvadék tárgyából közvetlenül kielégítheti, ha az óvadék tárgya pénz, bankszámla-követelés, értékpapír vagy egyéb pénzügyi eszköz.

A szerződésszegés

A jogalkotó szándéka az volt, hogy kikényszerítse a szerződésszerű teljesítést, gondoskodjék a szerződésszegéssel előállott érdeksérelem kiküszöböléséről és a jogosítő magatartás megfelelő szankcionálásáról. Szerződésszegés esetére a polgári jog megfelelő szankciókat helyez kilátásba. Míg az érvénytelenség intézménye azt a célt szolgálja, hogy állami kényszerrel meggátolja a szerződéssel célzott joghatások beálltát, addig a szerződésszegés szabályozása az állami kényszert a szerződéssel célzott joghatás megvalósulása érdekében biztosítja. Szerződésszegés minden olyan magatartás, körülmény vagy állapot, amely a szerződésbe ütközik vagy egyébként sérti valamelyik félnek a szerződéssel kapcsolatos jogait.

A szerződés megszegését jelenti bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása. Szerződésszegés esetén a sérelmet szenvedett fél jogosult a szolgáltatás teljesítésének követelésére.

Objektív szerződésszegés az a körülmény vagy állapot, amely a szerződésbe ütközik tekintet nélkül arra, hogy a felek mennyiben működtek közre ennek előidézésében. **Szubjektív** a szerződésszegés, ha az valamelyik fél felerőható magatartására vezethető vissza. Az objektív szerződésszegéshez járuló szankciók azt jelentik, hogy kikényszerítik a teljesítést, a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás egyensúlyát helyreállítják, illetve felszámolják a jogviszonyt. A szubjektív

szerződéskötéshez járuló szankcióknak pedig van egy visszatartó, nevelő célzatú, represszív tendenciájú jellege is.

Szerződésszegés esetén a jogosult a saját esedékes szolgáltatása arányos részének teljesítését a kötelezettség teljesítéséig vagy megfelelő biztosíték nyújtásáig visszatarthatja. A teljesítés visszatartására jogosult fél elállhat a szerződéstől, vagy ha az eredeti állapotot nem lehet helyreállítani, jogosult azt felmondani, ha megfelelő határidőt szabott, és ezalatt a másik fél a szerződésszegést nem szüntette meg, vagy a teljesítésre megfelelő biztosítékot nem nyújtott.

Ha a jogosultnak a szerződésszegés következtében a teljesítéshez fűződő érdeke megszűnt, elállhat a szerződéstől. A kötelezettség nem követelheti az ellenőrkövetelést, amelyről a jogosult a szolgáltatás ellenértékének pénzbeli megtérítését, ha szolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeli megtérítését, ha a jogosult bizonyítja, hogy a számára teljesített szolgáltatást visszaadni olyan okból nem tudja, amelyért a kötelezettség felelős. Ha a jogosult a szolgáltatás ellenértékét megfizette, kérheti annak visszatérítését akkor is, ha az ő számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni nem tudja, és bizonyítja, hogy ennek oka olyan körülmenyekre vezethető vissza, amelyekért a kötelezettség felelős.

Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősségtől, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmeny okozta, és nem volt elvárható, hogy ezt a körülmenyt elkerülje vagy a kárt elhárítja.

Kártérítés címén meg kell térieni a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárt. A jogosult vagyonában keletkezett egyéb károkat és vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kártörökön kívül nem létezik a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt. Ezt az előreláthatósági klauzula a Bécsi Vételi Egyezményből került átvételre a károknak a szerződő felek közti igazságos megosztására és abból a célból, hogy a felek tájékoztassák egymást a szerződésszegés várható következményeiről.

Ha a teljesítési határidő lejárta előtt nyilvánvalóvá válik, hogy a kötelezettség teljesítését az esedékkor nem tudja teljesíteni, és a teljesítés emiatt a jogosultnak már nem áll érdekében, a jogosult gyakorolhatja a jogokat. Ugyanez a helyzet hibás teljesítés esetén is.

A szerződésszegések fajtái

A szerződésszegéseknek különböző fajtai vannak:

- Ha a kötelezettség teljesítési időben a szolgáltatást nem teljesíti, a kötelezettség teljesítését követően áll be.
- Ha a jogosult a szerződésszerűen felajánlott teljesítést nem fogadja el, vagy elmulasztja azokat az intézkedéseket, amelyek a kötelezettség szerződésszerű teljesítéséhez szükségesek, a jogosult késedelem következik be.

- Ha a szolgáltatás egyébként nem szerződésszerű, vagy a teljesítés során a jogosultnak másfajta kárt okoznak, akkor hibás teljesítés következik be.
- Ha a teljesítés valamelyen okból lehetetlenné válik, például a tárgy megsemmisül, a szerződés lehetetlenül.
- Ha a kötelezettség teljesítését véglegesen megtagadja, ez is a szerződésszegések körébe sorolható.

A kötelezettség teljesítésének megtagadása

A késedelem a szolgáltatás időleges nem teljesítése: ha a kötelezettség teljesítését nem teljesít, de nem tagadja meg véglegesen a teljesítést, és az nem is vált lehetetlenné, akkor késedelembe kerül. A késedelem beáll:

- a szerződésből vagy a szolgáltatás rendeltetéséből kétségkívül megállapítható teljesítési határon belül, illetőleg határidő eredménytelen elteltével,
- ha a teljesítési határidő nincs meghatározva azzal, hogy a jogosult a kötelezettség teljesítését követően áll be.

Nem következik be a késedelem, ha a felek a lejárat előtt határidő-meghosszabbításban egyeztek meg, vagy ha a jogosult késedelemben van. A jogosult és a kötelezettség teljesítését követően áll be.

Megszűnik a késedelem, ha a kötelezettség teljesítését felajánlja, vagy lejárat után a teljesítésre haladékot kap a jogosulttól, vagy a kötelezettség teljesítését utólag végleg megtagadta.

A jogosult követelheti a teljesítést vagy – ha ez többé nem áll érdekében – elállhat a szerződéstől.

Az objektív késedelem

A késedelem objektív esete az, amelyik a felróhatóságtól független. A jogkövetkezmények a következők: a jogosult továbbra is követelheti a teljesítést vagy elállhat a szerződéstől. A jogosult késedelem címén csak a törvényben meghatározott esetekben állhat el a szerződéstől, ha igazolja, hogy a továbbiakban már nem áll érdekében a szerződés teljesítése. Minthogy a szerződés a jogosult érdekeinek kielégítésére hivatott, a jogosult tehát érdekműlás esetében állhat el. Elállhat akkor is, ha a szerződésben az elállás jogát késedelem esetére kikötött. Ha fix határidőt nem kötöttek ki, és póthatáridőt tűznek ki a teljesítésre, akkor ennek eredménytelen elteltére esetén is elállhat a szerződéstől.

Az objektív késedelem jogkövetkezménye az is, hogy a pénztartozás után kamat jár. A kamat általában mindenfajta pénztartozás után jár, jár akkor is, ha a követelés eredetileg kamatmentes volt. Ha pedig valaki kártérítést kell fizetni, akkor a kártérítés összeg után is kamatot kell fizetni, hiszen a teljesítés például a kártérítés esetén is nyomban esedékes. A késedelemi kamat nem egy kifejezetten szankciós jellegű intézkedés, hanem a jogalap nélküli használt pénz

használati díjának a megtérítése. Ha a jogosultnak a késedelembe esés időpontjáig kamat jogszabály vagy szerződés alapján jár – ügyleti kamat –, a kötelezettség a késedelembe esés időpontjától e kamaton felül még késedelmi kamatot is köteles fizetni.

Gazdálkodó szerveknél a késedelmi kamat mértéke a késedelemmel érintett naptári félévet megelőző utolsó napon érvényes jegybanki alapkamat hét százalékkal növelt összege. A kamatfizetési kötelezettség a jogosult fizetési felszólításának vagy számlája készhevételének számított harminc nap eredménytelen elteltétől számítandó.

Felróható késedelem

Ha a kötelezettség a késedelmi kamatot nem tudja, akkor kártérítéssel is tartozik a késedelemmel okozott kárért. Ha a felróható késedelem ideje alatt a szolgáltatás tárgyában keletkezik kár, akkor közömbös, hogy ez a károsodás felróható-e a kötelezettségnek. Magában elegendő a felelősség megalapozásához az, hogy a késedelem felróható, és ezzel okozójává vált a késedelem ideje alatt nála bekövetkezett károsodásnak is. Kizárálag azzal védekezhet, hogy a kár a késedelem nélküli is bekövetkezett volna, és a késedelem nem releváns oka a kárnak.

Bizonyos esetekben a késedelem már a teljesítési határidő előtt is beállhat. Vannak olyan előkészítő, illetve részcsalékmények, amelyek elmulasztása súlyosan veszélyezteti a határidőben való teljesítést. Ezekben az esetekben a jogosult nem köteles tétlenül várni míg a teljesítésben a késedelem valóban bekövetkezik, hanem az egyes szerződések külön szabályai szerint megteheti az intézkedéseket, el is állhat a szerződéstől.

A teljesítés megtagadása

Ha a kötelezettség a teljesítést jogos ok nélküli megtagadja, késedelembe esik. A jogosult a teljesítést mindaddig követelheti, ameddig ki nem jelenti a kötelezettség, hogy egyáltalán nem hajlandó teljesíteni. Természetesen végrehajtással ilyen esetben is rá lehet kényszeríteni a kötelezettség a teljesítésre. Természetesen lehetősége nyílik arra is, hogy a teljesítés kikövetelése helyett, amiben nagyon gyakran nincs is köszönet, a szerződést felbontsa, és kártérítést követeljen a szerződésszegésből eredő kárért.

A jogosult késedelme

A szerződésszerűen felajánlott teljesítés visszautasítása a jogosult késedelmére vezet. A késedelem azonban csak akkor áll be, ha a felajánlott teljesítés szerződésszerű lett volna, a teljesítési helyen és a szerződésben megállapított módon ment volna végbe.

Késedelembe esik a jogosult akkor is, ha elmulasztja azokat az intézkedéseket vagy nyilatkozatokat, amelyek megtételére köteles annak érdekében, hogy a kötelezettség a szerződésszerűen tudjon teljesíteni.

Késedelembe esik a jogosult akkor is, ha megtagadja a nyugta kiállítását, illetve a tartozásról kiállított okirat visszaadását.

A jogosult objektív késedelmehez az alábbi jogkövetkezmények fűződnek:

- A jogosult továbbra is köteles lesz a szerződésszerű magatartásra, a kötelezettség pedig megilleti az a jog, hogy ha a szolgáltatás tárgya erre alkalmas, bírói letéttel teljesítsen.
- A kötelezettség a késedelme nem állhat be, illetőleg ha már beállott, a jogosult késedelme ideje alatt szünetel.
- Ha a vevő vagy megrendelő a dolog átvételével késedelembe esik, és a késedelem ideje alatt a dolgot az eladónál olyan kár éri, amelyért senki felelősséggel nem tartozik, ez a kár a késedelmes jogosultat terheli. Ez azt jelenti, hogy a jogosult késedelembe esésével reá száll át a kárveszély, és így teljes ellenszolgáltatással tartozik, és semminemű kártérítést nem követelhet. Átvételi késedelem esetén a kötelezettség a dolog őrzésére a megbízás nélküli ügyvitel szabályai szerint köteles.
- A jogosultnak meg kell téri azokat a költségeit, amelyek a kötelezettség terhére annak következtében merültek fel, hogy a kötelezettség a szolgáltatás tárgyat a teljesítés felkínálása után is őrizni volt kénytelen.
- A pénztartozás után a jogosult késedelme ideje alatt kamat akkor sem jár, ha a szerződés kamatkikötést tartalmazott.

Felróható késedelem: A jogosult felróható késedelme esetén a fentiekben kívül köteles megtéríteni minden kárt, amely a kötelezettség a jogosult késedelme folytán érte.

Hibás teljesítés és szavatosság

Olyan szerződés alapján, amelyben a felek kölcsönös szolgáltatásokkal tartoznak egymásnak, a kötelezettség hibásan teljesít, ha a szolgáltatott dolog a teljesítés időpontjában nem felel meg a jogszabályokban, illetve a szerződésben meghatározott tulajdonságoknak.

A kötelezettség a hibás teljesítésért felelősséggel tartozik (kellékszavatosság). A hibás teljesítés fő esetei:

- **minőségileg** hibás teljesítés,
- hiányos teljesítés, **mennyiségi** hiba,
- egészen más dolog szolgáltatása, mint amire szerződtek: **aliud** szolgáltatás,

- bizonyos esetekben veszélyekre való felhívás, használati utasítás átadásának elmulasztása.

A hibás teljesítés körébe tartozik továbbá az is, ha a szolgáltatás nem fizikailag, de jogilag hibás, a jogosult nem szerzi meg mindeneket a jogosultságokat, amelyek őt a szerződés jogcímén megilletné.

Hibás teljesítés esetén a szerződési érdeket meg lehet sérteni úgy, ha a teljesítés nem felel meg a törvényben megkívánt vagy a szerződésben előírt kellékeknek. A törvényben előírt legfontosabb általános kellék az, hogy a szolgáltatás a jogosult szerződéssel biztosított érdekének kielégítésére alkalmas legyen, a szolgáltatás tárgya alkalmas legyen a rendeltetésszerű használatra. A szerződési érdek objektív megsértése esetén visszterhes szerződésekben a kötelezettszavatosság terheli, felfróható hibás teljesítés esetén pedig kártérítéssel is tartozik. A szavatosság kellékszavatosság vagy jogért való szavatosság aszerint, hogy a szolgáltatás természetileg vagy jogilag hibás-e.

Megsérhető hibás teljesítéssel a szerződésen kívüli érdek is. Ilyenkor a kötelezettszavatosság a teljesítés során a jogosultnak nem a szerződési érdekét sérti meg, hanem őt egyéb módon károsítja meg, vagy egy másik személyt károsít meg. Ilyen, ha áruszállítás közben kidöntik a kaput, vagy egy hibás háztartási gép a tulajdonos egyik vendégét megrázza stb.

A szerződésen kívüli károkozás esetén ugyanúgy kártérítés jár, mint bármilyen más szerződésszegés esetén is, azonban ilyenkor a cselekedetek a szerződéstől függetlenül jogellenesek.

Kellékszavatosság

A kellékszavatosság a kötelezettszavatosság helytállását jelenti a visszterhes szerződések esetén, a szerződési érdek objektív megsértése esetén; a szerződési érdek objektív megsértése esetére: a kötelezettszavatosság azért, hogy a szolgáltatás a teljesítéskor rendelkezik a törvényes és szerződésben kikötött feltételekkel. Miután neki ezeket a kellékeket biztosítani kell, ezért az eredményért, és nem a gondos magatartásért áll helyt. Szavatossága eljárásának felfróhatóságától független.

Ha a szolgáltatás a törvényes és szerződésszerű követelménynek valamelyen vonatkozásban nem felelt meg és a teljesítés hiányos, azt vagy hiánytalanná kell tenni, vagy helyre kell állítani a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egyensúlyát, vagy fel kell számolni a szerződéses viszonyt. A szavatosság feltétlen helytállást jelent. A kötelezettszavatosság csak akkor mentesül a szavatosság alól, ha bizonyítja, hogy a kellékhiba olyan okból keletkezett, amely a szolgáltatás időpontjában vagy az azt megelőző időben még nem állt fent, vagy a kellékhibáról a szerződéskötéskor már tudott, illetve a szolgáltatás idejében tudott a hibáról és azt nem kifogásolta.

Nem kifogásolhatja a hibás teljesítést, aki leértékelt árucikket vagy olyan cikket vásárolt, amelynek az ellenértékéből nyilvánvaló, hogy a szolgáltatás nem

mentes minden hibától. A kötelezettszavatosság csak visszterhes szerződés esetén terheli a szavatosság.

Szavatossági jogok

Szavatossági hiba esetén a jogosultat megillető szavatossági jogok aszerint alkulnak, hogy a szolgáltatás tárgya egyedileg vagy fajlagosan határozta meg, illetőleg hogy a hiba milyen jelentős.

- **Szavatossági jogok egyedileg meghatározott szolgáltatás esetén:**
 - kijavítás,
 - ellenérték megfelelő csökkentése,
 - ha a szolgáltatás tárgya a rendeltetésszerű használatra alkalmatlan és megfelelően ki nem javítható, illetőleg ha a kijavítás aránytalan költségekkel járna, vagy azt a kötelezettszavatosság nem vállalja, elállás.
- **Szavatossági jogok fajlagosan meghatározott szolgáltatás esetén:**
 - kicsérélés,
 - kijavítás,
 - az ellenérték megfelelő csökkentése,
 - ha a szolgáltatás tárgya a rendeltetésszerű használatra alkalmatlan vagy megfelelően ki sem javítható, illetőleg a kijavítás aránytalan költségekkel járna, vagy azt a kötelezettszavatosság nem vállalja, elállás, feltéve, hogy a jogosult bizonyítja, hogy a kicsérélés nem állt érdekében. A választási jog minden esetben a jogosultat illeti meg. A bíróság a jogosult kérelméhez nincs kötve, de nem kötelezhet olyan kellékszavatossági jog teljesítésére, amely ellen mindegyik fél tiltakozik.

Szavatossági határidő

A szavatossági jogok gyakorlását a törvény meghatározott határidőhöz köti. Ez a határidő viszonylag rövid, mert a jogosultnak is minden meg kell tennie, hogy a hiba mielőbb kiderüljön. A jogosult a hiba felfedezését követően késedelem nélkül köteles a hibát a kötelezettszavatosság helytállását közelíti. Különbség van nyílt és rejtett hiba között. Ha a hiba látszik, ezt az átvétel befejezésétől számított nyolc napon belül kell kifogásolni. A rejtett hiba tulajdonképpen nem látható, és ezért a megvizsgálástól számított hat hónapon belül kell a szavatossági jogot a kötelezettszavatosság jogvesztők, ez azt jelenti, hogy ha ezek eredménytelenül eltelnek, akkor a szavatosságból eredő jogokat többé nem lehet érvényesíteni. A jogosult kellékszavatossági jogigénye a teljesítés időpontjától számított egy év alatt évül el. A fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetén a fogyasztó kellékszavatossági jogigénye a teljesítés időpontjától számított két év alatt évül el. Használt dolog esetén a teljesítés időpontjától számított két év alatt évül el.

tén sem köthető ki egy évnél rövidebb elévülési idő. Ingatlan esetén a kellékszavatossági igény öt év.

Ha a jogosult igényét menthető okból nem tudja érvényesíteni, mert a hiba jellegénél vagy a dolog természeténél fogva az előírt határidőn belül nem volt felismerhető, az igényérvényesítés határideje meghosszabbodhat.

Felróható hibás teljesítés

A szavatosság a szerződési érdeket sértő objektív hibás teljesítés szankciója. A szerződési érdeket sértő felróható hibás teljesítés szankciója a kártérítés. A kártérítési igényt azonban a szavatossági határidőn belül lehet érvényesíteni.

Jótállás

A hibás teljesítésnek lehetnek szerződésen alapuló különleges szankciói is, amelyek a hibamentes teljesítést igen hatékonyan biztosítják. Ilyen különleges szankciót biztosít a jótállás, azaz a hibás teljesítésért való feltétlen helytállás elvállalása meghatározott időre.

A jótállás elvállalása megállapodással vagy a kötelezetted egyoldalú nyilatkozattal megvalósulhat, többnyire a termékkal együtt átadott írásbeli jótállási nyilatkozattal. A jótállás elvállalása jogi kötelezettsége a kötelezettnak, hiszen leggyakrabban kereskedelmi vállalatok vagy gyártó cégek vállalják ezt el, és erre jogszabály is kötelezettséget ró rájuk. A jótállási kötelezettség alól csak akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a hiba oka a teljesítés után keletkezett.

A hibátlan teljesítésért elvállalt jótállás esetén ellenkező rendelkezések hiányában a jogosult a szavatossági jogokkal és kártérítési igénnel élhet mégpedig bizonyos enyhítésekkel.

- A jogosult nem köteles nyílt hiba esetén a megvizsgálás befejezésétől, rejtett hiba esetén pedig a hiba felfedezésétől számított nyolc napon belül szavatossági jogait érvényesíteni.
- A jótállás időtartama alatt további hat hónapon belül akkor is perelhet, ha közben a jótállási idő eltelt.

Kártérítési igényét a jogosult a jótállás időtartama alatt minden további nélküli kérheti.

Hibás teljesítés jogkövetkezményei alól a jótálló a jótállási idő alatt sem erőhatalom, tehát vis maior bizonyításával, sem annak bizonyításával, hogy a jogosult a dolog hibáját ismerte, nem mentesülhet. Mentesülésre csak az vezethet, ha bizonyítja, hogy a hiba oka az átadás után keletkezett: a háztartási gépet nem megfelelően kezeltek, azt elejtették, megkísérítették átszerelni stb.

A tartós használatra szánt cikkek esetén a jótállást a fogyasztók irányában általában a kereskedelmi vállalat vállalja és nem a termelővállalat. Ez azért van, hogy a jogosult minél könnyebben hozzájusson ahhoz, akiivel szemben a követelé-

sét érvényesítő fogja, és ne kelljen az után járnia, hogy ki is volt a termék gyártója.

Lehetetlenülés

Ha a szolgáltatás valamely, a szerződés megkötése után bekövetkezett okból nem teljesíthető, a szerződés lehetetlenül. A teljesítés lehetetlenné válása esetén a szerződés megszűnik. Ha a lehetetlenség oka már a szerződés megkötésekor is fennállott, akkor nem lehetetlenülésről, hanem lehetetlen szolgáltatás elvállalásáról van szó.

A szerződések lehetetlenülése különféle okokra vezethető vissza.

Fizikai lehetetlenülés áll fenn, ha a szolgáltatás tárgya megsemmisül, elpusztul vagy hozzáférhetetlenné válik. Ha a dolog ilyenkor egyedileg meghatározott, tehát külön erre az alkalomra lett volna előállítva, akkor még egyszer ezt nem kell előállítani. Fajlagosan meghatározott szolgáltatás esetében nem lehet fizikai lehetetlenülésről szó, mert itt egy darab semmisült meg, ehelyett egy másik ugyanolyant kell adni.

Jogi lehetetlenülés akkor áll fenn ha a teljesítést jogszabály tiltja. Ez akkor következik be, ha a szerződés megkötése és teljesítése közötti időben a jogszabály változás folytán ennek a szolgáltatásnak a tárgyát forgalmon kívül helyezik, megszerzését engedélyezik stb.

Érdekbeli lehetetlenülés következik be akkor, ha a szerződéskötés után beállt körülmenyek olyan helyzetet hoznak létre, hogy a szerződést csak előre nem látott nehézségek, aránytalan áldozatok árán lehetne teljesíteni, és ezt a kötelezettől elvárni nem lehet.

A lehetetlenülés jogkövetkezményei

Objektív lehetetlenülés esetében a szerződés megszűnik, a jogosult nem követelheti a teljesítést, és a kötelezettség nem követelhet a jogosulttól semmit azon a címen, hogy a szolgáltatás tárgya elpusztult. Az esetleg már teljesített szolgáltatás visszajár. A dolog elpusztulása, megrongálódása a szerződésre tekintet nélkül a tulajdonos kára lesz, vagyis a kárveszélyt a tulajdonos viseli.

A kötelezettnak felróható lehetetlenülés esetén a jogosult teljes szerződési érdekének megtérítését követelheti. A kötelezettség az elmaradt vagyoni előnyre is kiterjedő, tehát teljes kártérítést fizet. Visszterhes szerződés esetében a jogosult köteles ellenszolgáltatást teljesíteni, fennáll azonban az a jog is, hogy a szerződéstől elálljon, és teljes kártérítés helyett csak a szerződés megkötésével kapcsolatos kiadásait kérje. Ebben az esetben természetesen ellenszolgáltatással sem tartozik.

A jogosultnak felróható lehetetlenülés esetén a kötelezettség szabadul a köteleség alól, és követelheti az ellenszolgáltatást, valamint az ezt meghaladó kárának a megtérítését. Ez állhat a szerződéskötéssel kapcsolatos utazási, levelezési és egyéb költségeiben, lehet elmaradt vagyoni előny vagy az elmaradt ellenszolgál-

tatáshoz fűződő érdek pénzértéke. Előfordul, hogy a lehetetlenülés következtében maradvány áll elő, például megmaradnak a leégett ház romjai. Az is lehetséges, hogy a szolgáltatás tárgyának elpusztulásáért a kötelezettség kárpótlást, biztosítási összeget kap. Ilyenkor a jogosult a maradvány, illetőleg kárpótlás átengedését követelheti az ellenszolgáltatás arányos része ellenében.

Ha a szolgáltatás tárgyat vagylagosan határozták meg, és valamelyik vagylagos szolgáltatás teljesül, akkor objektív lehetetlenülés esetén a szerződés a még lehetséges szolgáltatásokra koncentrálódik. Ha a másik félnek róható fel a lehetetlenülés, akkor a választásra jogosult fél választhatja akár a lehetséges szolgáltatások valamelyikét, akár a lehetetlenülés jogkövetkezményeit.

A szerződésszegésre irányadó közös szabályok

Nem lehet érvényesen kizární a szavatosságot vagy a felelősséget a szándékasan, súlyos gondatlansággal vagy bűncselekménnyel okozott kárért.

A szerződésszegő általában ugyanolyan feltételek mellett tartozik kártérítési felelősséggel a szerződésszegésért, mint szerződésen kívüli károkozás esetében. Eszerint magatartása akkor felerőható, ha nem járt el úgy, ahogyan az adott helyzetben általában elvárható.

Felelősség a közreműködőért

Ha valaki a teljesítés vagy szerződésből folyó jogai gyakorlására másik személyt vesz igénybe, és ez a személy kárt okoz, vagy nem a szerződésnek megfelelően jár el, akkor a problémát egy olyan személy hibája okozta, akivel a jogosult nincs jogviszonyban. Ilyenkor a károsult a következők közül választhat:

- Ha a károsodás a szerződéstől függetlenül is jogellenes, akkor fordulhat közvetlenül a közreműködő ellen, a szerződésen kívüli felelősség szabályai szerint.
- mindenfajta károsodás esetén fordulhat a kötelezettségi szerint a jogszabály értelmében még saját vétlensége esetén is felelős közreműködője magatartásáért. A közreműködökért való felelősség lényege tehát az, hogy a kötelezettsége teljesítéséhez vagy joga gyakorlásához mást vesz igénybe, ennek magatartásáért felel. Nem azt kell vizsgálni, hogy gondosan választotta-e ki a közreműködőt, hanem azt, hogyan járt el a közreműködő. Ha ennek személyében a felelősség feltételei megvalósultak, akkor az a személy, aki a közreműködést igénybe vette, felelős.
- A jog érvényesítés során a jogosult nem indulhat ki abból, hogy aki szerződésszegést követett el, most már teljes egészében ki van szolgáltatva neki. Ezért a jog akként rendelkezik, hogy aki a szerződésszegésről tudva elfogadja a teljesítést és nem tesz jogfenntartó nyilatkozatot, akkor minden igényét elveszíti, ideértve a kártérítési igényt is. Ha valaki a szerződésszegésből eredő igényét nem érvényesíti azonnal vagy a jogszabályban előírt módon, akkor úgy kell tekinteni, mint aki a jogait nem kívánja érvényesíteni.

Kártérítés a magyar jogban

A polgári jogi kártérítési felelősség rendszere az alábbiak alapján csoportosítható:

- **Általános alakzat**, amelyet általános felerőhatóságnak vagy vétkezési formulának nevezünk.
- **Speciális felelősségi alakzatok**, ahol az eltérések vagy a felelősség alanya, vagy a felerőhatóság vonatkozásában mutatkoznak. A speciális esetekben az a személy felelős, aki az általános szabályok értelmében is felelős volna, vagy az, hogy a felerőhatóság másként alakul, mások a kimentő okok, vagy zatok a következők:

 - fokozott veszéllyel járó tevékenység,
 - felelősség az alkalmazott vagy jogi személy magatartásáért,
 - közhatalom gyakorlásának körében okozott kár,
 - megbízott károkozása,
 - felelősség a vétőképtelen személy károkozásáért,
 - épületekkel kapcsolatos károk.

A jogellenesen okozott károkért való felelősség

Jogi felelősségről általános értelemben akkor beszélünk, ha olyan magatartás-fajtát tanúsítanak, amely a társadalomra veszélyes, és amely ellen állami kénytelenítésre és károsnak, ily módon jogellenesnek, és ehhez államilag kínálható szankciókat bocsát védekezés céljából rendelkezésre. Ennek felmelyek jogi eszközökkel befolyásolhatóak és ezért felerőhatóak (bűnösség, vétkezés). A jogi felelősség tehát represszív szankciókat helyez kilátásba vagy alkalmaz jogellenes és felerőható magatartások esetére nevelő, visszatartó és védekező célzattal.

A kártérítési felelősségnek az a specifikuma, jellegzetessége, hogy a károkozás esetére a polgári jogra jellemző szankciókat alkalmaz: vagyoni szankciót, amely a károsultat illeti meg, és amely szabály szerint az elszennyezett kárral egyenlő mértékű. Kártérítési felelősség esetében tehát a releváns jogellenes magatartás a károkozás, és az alkalmazott szankció az okozott kár helyrehozatala és reparálása. Tehát mint minden felelősség, védekezik a társadalomra veszélyes jogellenesek ellen, mégpedig a tudatra ható nevelőeszközökkel, másrészt pedig jóváteszi, reparálja az okozott kárt. A kártérítés során a megelőző, nevelő és

a reparatív, helyrehozó funkció egymás mellett érvényesül. Ugyanakkor például a reparatív funkcióból az következnék, hogy a károsult kárának minden meg kell térülnie, a nevelő funkció viszont csak akkor enged kártérítést, ha a kár felerőhatóan okozták. Márpedig különösen a modern technika viszonylatai között igen nagy kár lehet okozni vétkesség nélkül is vagy csak egészen csekély fokú vétkességgel.

Ennek az ellentmondásnak az alapmegoldása az, hogy a kártérítési felelősség kiváltásához felerőhatóságra van szükség, de ha ez megvan, akkor a felelősség mértékét nem a felerőhatóság, hanem a kár mértéke szabja meg.

A polgári jogi felelősség jellegzetessége az, hogy a károkozásra reagál felelősségi eszközökkel, és részben felelősségi, részben kártérítési célokat szolgál.

A kártelepítés azt jelenti, hogy a károkat vagy a károk egy részét a társadalom valamelyen módon tagjai között szétosztja az azonos veszélynek kitettek között vagy pedig az azonos veszélyes tevékenységet folytatónk között. A kártelepítés legáltalánosabb formáját valósítja meg a biztosítás, amely vagy az azonos veszélynek kitettek (például van tűz elleni biztosítás), vagy az azonos veszélyes foglalkozást űzők (például gépjármű-szavatossági biztosítás) között osztja fel a károkat.

Korlátozott kárelosztásra kerül sor a társadalombiztosítás és a biztosítás körében akkor, ha a felelősség feltételei hiányoznak, vagy a biztosítónak nincs joga a felelős személy ellen fordulni (például nincs biztosítása).

Ha a kár jogellenesen és felerőhatóan okozták, akkor kártérítési felelősségre kerül sor. Előfordul, hogy hiányzik a felerőhatóság. Kisajtítás esetén például a kisajátító kártalanításra köteles.

Szükséghelyzetben okozott kár esetében az, aki szükséghelyzetben volt, szintén kártalanításra köteles. Ezekben az esetekben kártalanításról beszélünk, megkülönböztetve azt a kártérítéstől. Erre a megkülönböztetésre azért van szükség, mert ezekben az esetekben a reparációt nem a felelősség a jogalapja. Itt ugyanis nem egy jogszártalan szankciójaként kerül sor a kár megtérítésére, és a megelőzés, védekezés, nevelés gondolata szóba sem jöhet.

Ha a károsult nem tarthat igényt kárának társadalmi elosztására, senkit nem tehet felelőssé, és nincsen olyan jogszabály sem, amelynek alapján kártalanítást követelhetne, nincs más mód, mint hogy a kár ő maga viselje. Ez a **kárveszélyviselés**. Ennek leggyakoribb esete az, amikor a kár ő maga egyedül okozta saját magának, vagy azt valamely természeti erő okozta, és kára a társadalombiztosítás vagy a biztosítás révén nem térül meg. Ugyancsak ez a helyzet, ha a kár más okozta, de a más személy felelősségeinek vagy kártalanítási kötelezettségének a feltételei hiányoznak, illetve ez a személy ismeretlen vagy fizetőképtelen. A vétkes magatartásokat az alábbiak szerint csoportosítjuk:

Az új Ptk. is felelősséget állapít meg minden jogellenes és vétkes károkozásért. Ezt nevezzük a polgári jogi felelősség általános szabályának. A felelősséget

ebben a jogi tényállásban az állapotja meg, hogy a károkozó szándékos vagy gondatlan magatartást tanúsított. Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felerőható. minden károkozás jogellenes, kivéve, ha a károkozó a kárt:

- a károsult beleegyezével okozta,
- jogtalan támadás vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetés elhárítása érdekében a támadónak okozta, ha az elhárításhoz szükséges mértéket nem lépte túl,
- szükséghelyzetben okozta, azzal arányos mértéken,
- jogszabály által megengedett magatartással okozta, és a magatartás más személyek jogilag védett érdekét nem sérti.

Vannak bizonyos olyan jellegzetes károkozási módok, amelyek részben gyakran fordulnak elő, részben szabályozásuk történelmileg kialakult. Egyes esetekben a vétkesség itt is lényeges eleme a felelősségnek, például a gondozó felelőssége a vétőképtelen személy károkozásáért, más esetekben a felelősség kérdése a vétkességtől független, ez a helyzet különösen akkor, ha valaki fokozott vezzélyteljesen járó tevékenységet folytat.

Létezik felelősség **méltányosság** alapján is, ez a helyzet a vétőképtelen személy kivételes felelőssége abban az esetben, ha gondozója nincsen, vagy ha a gondozó felelősségeit nem lehet megállapítani. Ebben az esetben a felelősség alapja a reparációs igény kielégítését indokló méltányosság.

A polgári jogi felelősség feltételei

A polgári jogi felelősségnek vannak olyan közös feltételei, amelyeknek valamennyi esetben fenn kell állniuk ahhoz, hogy a felelősség megvalósuljon, és a kártérítés szankciójának kiszabására sor kerüljön. Az előfeltételek az alábbiak:

- A jogellenes magatartás
- A kár
- Okozati összefüggés a magatartás és a kár között
- Vétkesség

A jogellenes magatartás

A jogellenesen okozott károkért való felelősség alapjául szolgáló magatartás, a jogellenes károkozás. minden vagyoni károkozás, amely nem minősül jogszabálynek, jogellenes, és a többi feltétel esetén kiválja a kártérítés szankcióját. Egy másik személy alanyi jogát sérti, és az alanyi jognak ez a sérelme vagyoni károsodásban vagy legalábbis a károsodást közvetlenül fenyegető veszélyben nyilvánul meg.

A jogellenes magatartás lehet tevőleges, és megvalósulhat nem tevésben is. Tevőleges károkozás esetén minden olyan károkozó magatartás jogellenes, amely a kár kiváltására alkalmas, feltéve, hogy nem áll fenn olyan körülmény, amely a jogellenességet kizára.

A magatartást természetesen el lehet követni úgy is, hogy valaki valamit nem tesz meg, és ez a nem tevés váltja ki a kár bekövetkezését. Ilyen például a szerződésszegés esete, amikor nem szerződésszerű magatartást tanúsít valaki, ilyen a munkaköri kötelezettség megszegése, ilyen például a kárelhárítási, kárenyhítési kötelezettség elmulasztása is.

A magatartásnak, amellyel a kárt okozzák, azonban jogellenesnek kell lennie. minden károkozás jogellenesnek minősül, ha a törvény ettől eltérően nem rendelkezik. A jogellenességet azonban egyes körülmények kizáráják. Ilyenek:

- A jogos védelem, amikor valaki jogtalan és közvetlen támadásra utaló fehélyezést hárít el, bárki ellen irányult is.
- A szükséghelyzet, amikor valaki szükséghelyzetben van, és abból csak károkozás árán szabadulhat. A károkozás nem jogellenes, feltéve, hogy arányban van a szükséghelyzetben fenyegető kárral, és az nem haladja meg a szükséghelyzet elhárításához szükséges károkozást. Nem jogellenes tehát, ha tűzoltás közben letapossák a szomszéd palántáit, vagy összetörnek tűzoltás közben egy bútorzabot.
- A károsult beleegyezése is kizára a károkozás jogellenességét, például birkózó, bokszoló, aki úgy megy ki már a szorítóba, hogy beleegyezik abba, hogy a szabályszerűen lefolytatott mérkőzés során esetlegesen sérülést szenved. Érvénytelen azonban a beleegyezés, ha valaki életéről, becsületéről mond le.
- Bizonyos esetekben valamely jog gyakorlása is vezethet károsodáshoz, ilyen például a kisajátítás, szolgalmak gyakorlása, szomszédjogok elvezete. Ezek a magatartások nem minősülnek jogellenes magatartásnak, ha a jog rendeltetésének keretei között megmaradnak, és ezért a polgári jogi felelősségek fel sem merül.

A jog gyakorlásával járó megengedett károkozásoktól nemegyszer nagyon nehéz elhatárolni a jogellenes magatartásoknak egy sajátos csoportját: a joggal való visszaélést. Joggal való visszaélésnek minősül a jog gyakorlása, ha az a jogok gazdasági és társadalmi rendeltetésével össze nem függő célra irányul, különösen ha a polgárok zaklatására, jogai és törvényes érdekeik csorbitására vagy illetéktelen előnyök szerzésére vezet. A jogosultságok nem öncélúan illetik meg a polgári jogok alanyait, hanem azokat rendeltetésükkel összhangban kell gyakorolni, és a jogok öncélú gyakorlása sem megengedett mások érdekeinek a rovására.

A kár

A károsodás vagy legalább ennek közvetlen veszélye nélkül nincs polgári jog felelősség. A kár lehet vagyoni, illetőleg nem vagyoni. Nem vagyoni károkról általában akkor beszélünk, hogyha a károkozás olyan jellegű, hogy a károsult bizonyos, pénzben nem kifejezhető hátrányok, kellemetlenség, fájdalom elviselésére köteles. Ilyenkor a keletkezett hátrányokat meg kell fizetni. Ebből következően a károsultnak meg kell tériteni:

- a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést,
- az elmaradt vagyoni előnyt,
- a károsultat ért vagyoni hátrányok kikészöbléshez szükséges költséget.

A vagyoni kár fő csoportjai a következők:

- A felmerült kár, az az érték, amellyel a károsult meglevő vagyona a károkozás következtében csökkent.
- Indokolt kiadás, költekezés a károsodással, következményei csökkenésével vagy megszüntetésével kapcsolatos kiadás, költekezés, amely szintén csökkenti a károsult vagyonát. Idetartozik a gyógyítási költség, élelmezési, fűtési többletköltség, a munkaképtelenség miatt alkalmazott háztartási kisegitő költsége, a kórházi látogatások útiköltsége stb. Ezeket nem a károkozó magatartás váltja ki, hanem a károsult magatartás hatására a károsult vagy esetleg valaki más elhatározása.

Ezekben az esetekben vizsgálni kell, hogy e kiadások indokoltak-e, és ha igen, akkor ezeket meg kell tériteni.

- Az elmaradt jövedelem az az érték, amellyel a károsult vagyona gyarapodott volna akkor, ha a károsító magatartás nem következett volna be. Ilyen az elmaradt jövedelem, az, amit a károsult az idő alatt, amíg nem tudott dolgozni, kereshetett volna stb.

A kárért felelő személy köteles az eredeti állapotot helyreállítani, ha pedig ez nem lehetséges, vagy a károsult azt alapos okból nem kívánja, köteles a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni. A kár pénzben kell megtéríteni, kivéve, ha a körülmények a kár természetben való megtérítését indokolják. Különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meg lehet határozni.

Kártérítésként járadékot is meg lehet állapítani, ha a kártérítés a károsultnak vagy a vele szemben tartásra jogosult hozzátartozójának tartását hivatott szolgálni. Meg kell tériteni a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt. Jövedelemkiesés esetén meg kell határozni azt a jövőbeli változást is, amelynek bekövetkeztével számolni kell.

A baleset következtében meghalt személy által eltartottak olyan összegű tartást pótoló járadékot igényelhetnek, amely szükségleteiknek a baleset előtti élet-

színvonalon való kielégítését biztosítja. Ez még akkor is jár, ha a kötelezet nem biztosította a tartást.

Ha a kár mértéke pontosan nem számítható ki, a bíróság a károkozót olyan összegű általános kártérítés megfizetésére kötelezheti, amely a károsult teljes anyagi kárpótlására alkalmas.

Okozati összefüggés a magatartás és a kár között

Akhozati összefüggésnek a jogellenes magatartás és a kár között kell fennállnia.

Ennek az előfeltételnek a jelentőségét a polgári jogi felelősség szempontjából az adja meg, hogy a kártérítésnek csak akkor lehet megelőző hatása, ha olyan személyt terhel, akinek a kár felerőható, ennek pedig az a jelentősége, hogy bizonyos, önmagukban jogoszerű magatartások pontosan azért válnak jogellenessé, mert károsodásra vezetnek. A polgári jogi felelősség szempontjából az a releváns ok, ami a kártérítés szankciójával befolyásolható, amivel szemben a kártérítés megelőző hatást fejthet ki. Ezek alapján pedig a vétkesen, illetve a különleges védekezés ki nem fejtésével véghezvitt jogellenes magatartások azok, amelyekről valaki felelősséggel tartozik.

Vétkesség

A felerőhatóság azt jelenti, hogy a magatartás helytelen volt ugyan, de a jövőben az kedvezően befolyásolható. A jogosítő akkor vétkes, ha a jogosítés elkerülése érdekében nem úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. A polgári jog keretében a jogosítésért való felelősség a vétkesség két fokozatát különbözteti meg:

Szándékos a magatartás, ha az kifejezetten a károsodással járó célra irányul. Egyenes a szándéka az elkövetőnek akkor, ha a magatartása káros következményeit előre látja és azt kívánja is. Eshetőleges a szándéka akkor, ha a magatartása a társadalomra való veszélyességet látja ugyan, de abba belenyugszik.

Gondatlanság a magatartás, ha a jogosítő nem törökik a károsodás lehetőségeit, tehát előre látja ugyan magatartásának a káros következményeit, de könnyelműen bízik annak elmaradásában. Enyhe gondatlanságról beszélünk, ha nem látja a káros következményeket, és mindezt teszi azért, mert a tőle elvárható körültekintést elmulasztotta.

A vétkesség foka vagy mértéke általában a polgári jogban nem játszik jelentős szerepet, mégis vannak olyan esetek, amikor a vétkesség fokát figyelembe kell venni.

- Szándékos vagy súlyosan gondatlanság a magatartásért a felelősséget szerződés sel kizárti nem lehet.
- Több személy együttes károkozása esetén a felelősség a károkozók között vétkességük arányában oszlik meg.

- A károsult saját hibája esetén a kármegosztás ennek az önhibának a mértékéhez igazodik.

Kárelhárítás, kármegelözés, kárenyhítés

A kármegelözés körében minden olyan intézkedést meg kell tenni, amelyek intenzíven kizártják vagy legalábbis csökkentik a károsodás lehetőségét. A kármegelözés rendkívüli jelentőségét az mutatja, hogy a károsodás veszélye a veszélyeztetett személy kérheti a bíróságtól, hogy azt, akinek a részéről a kármegelözéséhez szükséges intézkedések megtételére, sőt, szükség esetén biztosítás adására is arra az esetre, ha a kár bekövetkezik.

A kárenyhítés a károkozás károsító következményeinek enyhítésére irányul. A vétkesség feltétele a károkozó vétőképessége. Az eset összes körülmenyeinek vizsgálatánál vizsgálni kell azt is, hogy a károkozónak megvolt-e a vétőképessége, vagy sem. Ha a károkozó tisztában lehetett szándékos magatartásának károsító következményeivel, akkor a vétőképesség megállapítható.

A károsult saját hibája

Viszonylag gyakran előfordul, hogy a kár bekövetkeztében a károsult maga is hibásan közrehat. Ez természetesen csak akkor lehetséges, ha a károsult vétőképes. A károsult a kár elhárítása, illetve csökkentése érdekében úgy köteles eljárni, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. Nem kell-e megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult e kötelezettségeinek nem tett eleget. A károsult saját hibáját tehát a felelősség megállapításánál a hiba mértékének megfelelően kell figyelembe venni.

Ha a károkozó is vétkes volt, és a károsult is helytelen magatartást tanúsított, akkor a bíróság a károsult magatartását is figyelembe veszi, azaz kármegosztást alkalmaz. A kármegosztás azt jelenti, hogy a bíróság a kárnak csak egy részét ítéli meg. A kármegosztás aránya mindenkor a két magatartás egymáshoz viszonyított aránya. Minél nagyobb hibát követett el az egyik a másikhoz képest, annál nagyobb arányban viseli a kárt, vétekáryos a kár megosztása.

Ha csak a károsult tanúsított hibás magatartást, a károkozó viszont nem volt vétkes, akkor a számára kártérítés nem jár.

Ha csak a károkozó volt vétkes, a károsult pedig közrehatott ugyan, de magatartása nem hibázható, mert nem volt vétőképes, vagy nem volt más magatartás elvárható, akkor teljes kártérítés jár. Természetesen a károsult terhére esik mindeneknak a mulasztása, akiknek a magatartásáért jogszabály vagy egyéb más jogviszony alapján a károsult felelősséggel tartozik.

A kártérítés általános szabálya

Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Ennek a törvényi szabályozásnak az első mondata magában foglalja a kártérítés általános szabályát. A második mondat az úgynevezett bizonyítási teher szabályozását foglalja magába. A bizonyítási teher azt jelenti, hogy a bizonyítás esetleges sikertelensége esetében annak hátrányait az kénytelen viselni, akin a bizonyítás terhe nyugszik. A kártérítés esetében a jogalkotó a bizonyítási terhet megosztja a károkozó és a károsult között.

Ez a megosztás úgy történik, hogy a károsultnak kell bizonyítania a kárt és az okozati összefüggést, és a károkozónak kell bizonyítania azt, hogy a jogellenességet kizáró ok forog fenn, és a jogellenes károkozás részére nem róható fel. A polgári jogban a vétkességen alapuló felelősség körében a vétkesség vélelme érvényesül, ami azt jelenti, hogy ha a károsult bebizonyította, hogy az ő terhére a károkozó részéről bárminemű károsodás következett be, akkor a károkozónak kell magát felelősségi alól kimentenie.

A polgári jogi kártérítési felelősség rendszere

A polgári jogi kártérítési felelősség rendszere az alábbiak alapján csoportosítat:

Általános alakzat: amelyet általános felrőhatóságnak vagy vétkességi formulának nevezünk.

Speciális felelősségi alakzatok: ahol az eltérések vagy a felelősség alanya, vagy a felrőhatóság vonatkozásában mutatkoznak. A speciális esetekben az a személy felelős, aki az általános szabályok értelmében is felelős volna, vagy az, hogy a felrőhatóság másként alakul, mások a kimentő okok, vagy más a bizonyítási teher szabálya. A legfontosabb speciális felelősségi alakzatok a következők:

- Fokozottan veszélyes tevékenység
- Felelősség az alkalmazott magatartásért
- Károkozás hatósági jogkörben
- Megbízott károkozása
- Vétképtelenek károkozása
- Épülettel kapcsolatos károkozások

Fokozottan veszélyes tevékenység

A fokozott veszéllyel járó tevékenység körébe az alábbi esetek tartoznak: járművek, ipari üzemek, villamos energiát termelő és átalakító üzemek, robbanóanyagok gyártása és készítése, mérgező anyagok készítése, fokozottan veszélyes

sugárzó anyagok és készítmények használata, illetőleg az igen kezdetleges körümények között végzett munkák (kútásás, gödörásás, homokkitermelés, felszíni fejtés, bányák), illetőleg fokozottan veszélyes tevékenység a vadállatok tartása is. A felsorolásból az derül ki, hogy részben ott érvényesülnek, ahol a legfejlettebb a technika, illetőleg ahol kezdetleges körümények között dolgoznak.

A fokozott veszéllyel járó és ezért különleges védekezést igénylő tevékenységgel okozott kárért a felelősségnek ezen különleges szabályait csak akkor lehet alkalmazni, ha a kár a tevékenységnek azzal a mozzanával van okozati összefüggésben, amelynek révén a tevékenység veszélyesnek minősül.

Kimentő okok

A fokozott veszéllyel járó tevékenységek körében a felelősség vétkességre való tekintet nélkül áll fenn. Azon alapul, hogy ebben a körben a jogszabályokban elő nem írt aktivitások elmulasztása is a tevékenység folytatójának a terhére esik, ha ez károsodáshoz vezet. A felelősség alól vannak kimentési lehetőségek.

A kimentő ok az úgynevezett elháríthatatlan külső ok, amelyet nem lehetett elhárítani a fejlődés adott fokán, feltéve, hogy az a fokozott veszéllyel járó tevékenysége körén kívül állt elő. Ha ugyanis azon belül keletkezett, mert például a fék felmondta a szolgálatot, vagy a darukezelő vagy a gépkocsivezető szívszélhűdést kapott, akkor a felelősség megáll. Elháríthatatlan külső ok az úgynevezett erőhatalom, a károsult elháríthatatlan közrehatása, a harmadik személy elháríthatatlan cselekménye vagy valamely más külső erő. Az elháríthatatlanság megállapítása azt jelenti, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytató emberi erővel egyáltalán nem gátolhatta volna meg a károkozást. Ezért az elháríthatatlanság megállapítása kizára a kárnak azon az alapon való megosztását, hogy részben mégis a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vezethető vissza a kár. Tehát az a lényeg ezekben az esetekben, hogy a károkozás, a kár bekövetkezte elháríthatatlan legyen.

Kimentő oknak nem minősül, de felelősségek kökentő ok, ha a károsult nem elháríthatatlanul hat közre a kár bekövetkeztében. Ha a károsult is hibáztható az eredmény bekövetkeztében, akkor a kár megosztását kell alkalmazni, a károsult annyiban, amennyiben a kár az ő magatartásából származott, nem kap kártérítést. Amíg tehát a károkozó oldalán a vétkesség közömbös, tehát azért felel, mert ilyen fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, és teljesen minden, hogy ez neki felrőható volt-e vagy sem, a károsult elhárítható közrehatása csak szándékosság vagy gondatlanság esetén hat ki a felelősségre.

A fokozott veszéllyel járó tevékenységről járó felelősség azt tereli, aki ezt a tevékenységet állandó jelleggel folytatja, azaz az üzemben tartót. Ez a személy az, akinek az érdekében a különleges védekezést igénylő veszélyes tevékenység folyik.

Ha autóbaleset következik be, a fokozott veszéllyel járó tevékenységről való

felelősség nem a gépkocsi vezetőjét terheli, hanem az autó tulajdonosát, kivéve akkor, ha a gépjárművet jogellenesen vitték el.

Ha két veszélyes üzem ütközik össze, tehát egymásnak okoznak kárt (például két autó összeütközik), akkor a polgári jogi felelősség általános szabályai kerülnek alkalmazásra. Vagyis ha az egyik fél vétkes volt és a másik nem, akkor a vétkes fél viseli az egész kárt. Ha minden két fél vétkes volt, akkor a vétkességük-höz mért kármegosztásra kerül sor.

Ha egyik fél sem volt vétkes, akkor a polgári jogi felelősség általános szabályai szerint nem lehet dönteni, ilyenkor azt vizsgálják, hogy felmerült-e valamelyen rendellenesség valamelyik fél üzemeiben. Ha egyik fél üzemeiben rendellenesség merült fel, akkor ő viseli az egész kárt, ha minden a két felnél üzemi rendellenesség volt, vagy egyiknél sem volt rendellenesség, akkor minden két fél viseli a saját kárát.

Felelősség az alkalmazott vagy jogi személy magatartásáért

A munkáltató felel mindenkorért a szerződésszegésért, amely alkalmazottjának magatartása következteben állott be.

A károsulttal szemben általában kizárolag a munkáltató felel, éspedig abban az esetben, ha a polgári jog szabályai szerint a munkavállaló felelős volna.

Ha az alkalmazott a kárt szándékosan okozta, akkor a munkáltatóval egyetemlegesen felelős.

Ha a kártérítést a munkáltató – magánmunkáltatóról van szó – nem lehet behajtani, másodlagosan maga az alkalmazott is felelős, de csak akkor, ha előzöleg a munkáltatón megkíséreltek a kárösszeg behajtását.

A munkáltató a dolgozók anyagi felelősségeire vonatkozó munkajogi szabályai szerint követelheti az általa kifizetett kártérítés egészben vagy részben való megfizetését a károkozó alkalmazottól.

A közhatalom gyakorlásának körében okozott kár

Ebben a jogkörben okozott kárért a szerv akkor felel, ha a kárt a közhatalom gyakorlásával vagy annak elmulasztásával okozták, és a kár rendes jogorvoslattal nem volt elhárítható. Ezeket a szabályokat kell alkalmazni a bírósági és ügyészségi jogkörben okozott károkért.

Megbízott károkozása

A megbízott károkozása esetén a felelősség aszerint oszlik meg, hogy a kötelezettnek joga volt-e a kötelezettség teljesítését másra bízni vagy mást a szerződés teljesítésébe bevonni. Ha erre joga volt, akkor a megbízott magatartásáért általában úgy felel, mintha ő maga járt volna el.

Ha a kötelezettnek nem volt joga a szerződés teljesítését másra bízni vagy mást bevonni a szerződés teljesítésébe, de ezt mégis megtette, akkor felel

minden olyan kárért, amely a teljesítés másra bízása nélkül nem következett volna be.

Felelősség a vétőképtelen személy károkozásáért

A vétőképtelen személy károkozásáért gondozója felel, kivéve, ha bizonyítja, hogy a vétőképtelen felügyeletének ellátása érdekében úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. A felelősség minden esetben a gondozót terheli. Gondozónak többnyire a törvényes képviselő, tehát szülő, gyám, gondnok, intézet tekintető, ugyanakkor nem gondozó a felelősség szempontjából a gondozó alkalmazottja, nevelőnő, óvónő, ápoló stb.

Velük szemben a munkáltatójuk léphet fel a munkajog szabályai szerint, ha az ő hibájukból történt a károkozás. Ilyen esetben maga az intézmény tartozik felelősséggel. A gondozó a felelősség alól annak bizonyításával mentesülhet, hogy a felügyeletet úgy láttá el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ilyenkor azt kell vizsgálni, hogy a gondozó valóban minden megtett-e, és módja volt-e, hogy a konkrét, adott veszélyhelyzetet elhárítsa.

A vétőképtelen személy általában kártérítéssel nem tartozik, de különösen méltánylást érdemlő esetekben, amennyiben a vétőképtelen személynek vagyona van, őt a részleges kár megtérítésére lehet kötelezni.

Épülettel kapcsolatos károk

Egyes épületek összeomlása, épületrészek leválása: Az épület hiányosságaiból és épületrészek leválásából eredő károkért való különleges felelősség körébe tartozik az épület összeomlásán kívül a lépcsőház, parkány, tetőcserép, valamely díszítőelem vagy más alkatrész leeséséből eredő kár. Ezt a felelősségcsoportot az jellemzi, hogy a károsulttal szemben minden az épülettulajdonos, illetőleg az épület állandó használója felel, és nem az, aki a kárt okozta. Az épület tulajdonosa azzal védekezhet, hogy az építkezés és a karbantartás során a károk megelőzése érdekében az épülettulajdonos úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ennek a felelősségi formának két sajátos jellegzetessége van.

- A károsulttal szemben akkor is a tulajdonos felel, nem pedig az építési vállalkozó vagy a karbantartó vállalat, ha építési vagy karbantartási hibát követnek el. Ez utóbbiakkal szemben azonban a tulajdonosnak vagy az állandó használónak megtérítési igénye van.
- A kimentési lehetőségek korlátozottak. A házépítés és karbantartás által a központban mint különleges védekezést igénylő tevékenység. A felelősség a vétkességen alapul ugyan, de csupán az építés és karbantartás körül tanúsított vétkességen.

Épületre kifüggesztett tárgyak leesése

Ilyen tárgy lehet például cégtábla, fénycső, más reklámeszköz, borbélytánya vagy az épületre erősített villamos berendezés, tartóhuzal. Az ezek leesésével okozott károkért az felel, akinek érdekében a tárgyat kifüggesztették. A felelősség tehát nem azt terheli, aki a kárt közvetlenül okozta, de nem is az épület tulajdonosát. Az lesz a felelős, akinek üzleti céljait a cégtábla, reklámeszköz szolgálja, illetőleg aki a közzelágítást üzemelteti.

Ennek a közvetlen károkozóval szemben megtérítési igénye van. A törvény kimentő okról nem rendelkezik, a gyakorlatban a mentestülshez azt kell bizonyítani, hogy kifogástan magatartást tanúsítottak a tárgy felszerelése során, továbbá az állandó ellenőrzés terén, és állandóan vizsgálták, hogy a tárgy leeséstől nem kell-e tartani.

Épületből kidobott, kiejtett vagy kiöntött tárgyak leesése

Ebben az esetben az épület vagy lakás állandó használója a felelős, hiszen az ő feladata az, hogy ilyen károkat megelőzzön, illetőleg arra is vigyázzon, hogy kitenged be az épületbe, illetve lakásába, és gondoskodnia kell arról, hogy az ő épületében, lakásában senki olyan módon nem viselkedik, hogy az másnak kárt okoz. Az személy, akinek az épületről leeső tárgy valamelyen kárt okoz, így nem kell, hogy keresse azt a személyt, aki a tárgy leesését okozta, hanem közvetlenül az érdekeltek ellen tud fordulni. A felelősség tehát a károsulttal szemben nem mindenkor a közvetlen károkozót terheli.

A tulajdonos vagy használó azzal védekezhet, hogy a tényleges, közvetlen károkozó nem tartozik az ő közvetlen háza népéhez, és jogosulatlanul tartózkodott az épületben, illetve a lakásban (például betörő, erőszakkal behatoló). Ebben az esetben, ha bizonyítja, hogy a károkozó illetéktelenül tartózkodott a lakásban, vagy a tulajdonos őt megnevezi, akkor elsősorban a károkozó lesz a felelős, espedig a saját vétkessége alapján, a tulajdonos, bérző, illetőleg használó pedig kezesként, másodlagosan felel. Ez azért van, mert védekezést biztosít a kárt elszenvetettnek, hogy ne kelljen kutatnia, hogy ki is volt az, aki számára a kárt okozta.

A termékfelelősség

A termékkárért a hibás termék gyártója felelősséggel tartozik. Terméknek minősül minden ingó dolog, akkor is, ha utóbb más dolog alkotórészévé vált. Termékkárnak minősül:

- valakinek a hibás termék által okozott halála, testi sérülése vagy egészségkárosodása,
- a hibás termék által más dologban okozott kár,
- a termék akkor is hibás, ha nem nyújtja azt a biztonságot, amely általában elvárható.

A bekövetkezett kárért a gyártó felel.

Állatok károkozása

Aki állatot tart, az állat által másnak okozott kárért felel, kivéve, ha bizonyítja, hogy az állat tartásával kapcsolatosan felerőhatóság nem terheli. A vadászható állat által okozott kár megtérítéséért a vadászati jog jogosultja tartozik felelősséggel.

Az egyes szerződéstípusokra vonatkozó rendelkezések

Mint láttuk, a Ptk. alapszabályként kimondja, hogy a felek a közöttük létrejövő szerződések szabályait szabadon határozhatják meg, ezt nevezzük szerződéses szabadságnak. Ugyanakkor a Ptk. úgynevezett különös része mégis részletesen tartalmazza jó néhány szerződéstípus részletes szabályait.

Ennek az ellentmondásnak oka, hogy a leggyakoribb típusszerződések esetén a jogbiztonság megköveteli, hogy egymáshoz hasonló helyzetekben hasonló jellegű szerződések jöjjönek létre. Ugyanakkor természetesen továbbra is alkalmazni kell az általános részben írt, valamennyi szerződésre vonatkozó közös szabályokat azokban a kérdésekben, amelyeket az egyes szerződéstípusokra vonatkozó szabályok nem rendeznek.

A szerződéses szabadság másik oldala, hogy a magyar jogrendszer nem ismeri a típuskényszer fogalmát. Tehát a jogszabály nem írja elő, hogy a felek között létrejövő konkrét szerződések milyenek legyenek. Ez az oka annak, hogy gyakran születnek vegyes szerződések, azaz egy szerződés akár több szerződéstípus elemeit is tartalmazza. Természetesen ezért az sem kizárt, hogy egy olyan szerződés jöjjön létre, amely egyetlen szerződéstípusra sem hasonlít. Az ilyen szerződést nevezzük atipikus szerződésnek vagy másképpen atipikus kötelemnek.

Természetesen az egyes szerződéstípusok is csoportosíthatók.

Az egyes szerződéstípusok a gazdasági kapcsolatok tipikus megnyilvánulásaira épülnek rá. Jelenleg a magyar polgári jogban a következőkben felsorolt nagyobb szerződéstípusokat különböztetjük meg:

Ün. adási kötelmek: ilyen esetben a kötelezettség magatartása arra irányul, hogy a szolgáltatás tárgyat és a tárgyon fennálló jogosultságot valamely ellen-szolgáltatásért a jogosultnak átadja. Az adási kötelmek csoportjába tartozik az adásvételi szerződés, a csere, a szállítási és közsolgáltatási szerződés, valamint a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés.

Az eredménykötelmek lényege: hogy a kötelezettnek munkát kell végeznie, melynek során valamelyen eredményt kell produkálnia. Az eredménykötelmek leggyakoribb formái a vállalkozási szerződések.

Az ügyviteli kötelmek körében a kötelezettség tevékenységet végez más személy javára, más személy érdekében úgy, hogy tevékenységének eredményességet nem garantálja. Az ügyviteli kötelmek körébe tartozik a megbízási, képviseleti szerződés, a bizományi és a szállítmányozási, illetve letéti szerződés.

A használati kötelmek valamely dolog feletti tulajdonosi részjogosítvány: használat és birtoklás időleges gyakorlására jogosítják fel a jogosultat. Ilyen szerződés például a bérleti és a haszonbérleti szerződés, valamint a licencia-szerződés.

Végül a **helytállásra** irányuló kötelmek esetén a kötelezettség tehető nem a teljesítés, hiszen ez nem is biztos, hogy bekövetkezik, hanem a helytállás maga. Ilyenek a biztosítási szerződések.

Minthogy a jogi szabályozás a joghatást az egyes szerződések megkötésének tényéhez és nem a szerződéstípusokhoz kapcsolja, az alábbiakban konkrétan foglalkozunk néhány fontosabb szerződésre vonatkozó speciális jogi szabályozás-sal.

Az adásvételi szerződés

Az adásvétel olyan szerződés, amelynél fogva az eladó köteles az eladott dolog tulajdonjogát a vevőre átruházni és a dolgot a vevő birtokába bocsátani, a vevő pedig köteles a vételárat megfizetni és a dolgot átvenni. A szerződés akkor tekinthető adásvételnek, ha kifejezetten abban állapodnak meg, hogy az eladó eladja és a vevő megvásárolja a szerződés tárgyát képező dolgot.

Az adásvételi szerződés alanya bármely, jogképességgel és cselekvőképességgel rendelkező személy lehet. Meghatározott körben korlátozottan cselekvőképes személy is köthet adásvételi szerződést. Így például a minden nap életben tömegesen előforduló kis értékű szerződések (ez a gyakorlatban tulajdonképpen a bolti bevásárlást jelenti) akár gyermek, akár cselekvőképtelen felnőtt is megkötheti.

Adásvétel tárgya lehet minden olyan dolog, amely nem forgalomképtelen. Forgalomképtelen az a dolog, amely elidegenítési és terhelési tilalom alatt áll vagy kizárolagos állami tulajdonban van. Ilyen forgalomképtelen dolgok például a folyók, de ilyenek minősül a világűr és annak objektumai is (pl. a Hold, bolygók stb.), illetve a föld méhének kincsei, amelyek állami tulajdonban vannak, ezért kitermelésükhez az állammal ún. concessziós szerződést kell kötni.

Az adásvételi szerződés tárgyai lehetnek ezenfelül viszonylag forgalomképtelen dolgok is, amelyek esetében az átruházás érvényességehez valamelyen állami, hatósági hozzájárulás szükséges. Erre lehet példa a fegyvervásárlás.

Az adásvételi szerződés tárgya rendszerint már meglévő dolog, azonban lehet jövőbeli dolog is, amikor attól függ a szerződés teljesedése, hogy a dolog létrejön-e.

Az adásvételi szerződés **alanyai az eladó és a vevő**. Az eladó főkötelezettsége a dolog tulajdonjogának átruházása és a dolog birtokának átengedése, míg a vevő főkötelezettsége a dolog átvétele és a vételár megfizetése.

Az adásvétel ún. származékos jogszervezések minősül (tulajdonképpen az adásvétel a származékos szerzésmódok alaptípusa), ami azt jelenti, hogy a vevő nem szerezhet több jogot, mint ami jogelődjét, az eladót megillette. Ezért az adásvételi szerződésök fontos eleme a **jogsavatosság**. Ez nem más, mint az el-

adó felelőssége azért, hogy harmadik személynek nincs olyan joga (pl. haszon-élvezeti jog vagy elővásárlási jog) az adásvétel tárgyát képező dolgon, amely a vevő tulajdonszerzését akadályozná vagy korlátozná. Ha az eladó az akadályt nem hárítja el határidőn belül, akkor a vevő elállhat a szerződéstől, és kártérítési követelést érvényesíthet az eladóval szemben.

Ha a vevő által megszerzett tulajdonot valamelyen idegen jog terheli (például zálogjogot szereztek az ingatlanra), akkor határidő kitűzésével tehermentesítést követelhet, illetve ha a határidő eredménytelenül eltelt, akkor a visszatartott vételárral maga is tehermentesíthet. Ha ez nem lehetséges – amint erre már utaltunk –, elállhat és kártérítést követelhet.

Az adásvételi szerződés **megkötése** általában bármilyen alakban történhet: szóban, írásban vagy akár ráutaló magatartással is létre lehet hozni. (Például ha egy boltban a vevő a pénztárhoz lép, és ha kifizeti az árut, akkor a tulajdonát megszerzi akkor is, ha a felek között egyetlen szó sem hangzik el.)

Vannak ugyanakkor olyan dolgok, amelyek esetében a szerződés megkötéséhez annak írásba foglalása kifejezetten kötelező. Ilyen az ingatlan adásvételi szerződés. Ez a szerződéstípus példa arra, hogy több esetben további formai követelményeknek is meg kell a szerződésnek felelnie, ugyanis az ingatlan adásvételéről szóló szerződés csak ügyvédi ellenjegyzéssel érvényes, illetve az ilyen típusú szerződésnél a tulajdonjog csak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzéssel száll át a vevőre.

A tulajdonjog átszállása a birtokba adással történik meg, azonban ettől eltérően is lehet rendelkezni, például a tulajdonjog fenntartása. Az eladó a tulajdonjogot általában akkor tartja fenn, ha a vételárat jóval a dolog átadása után kapja csak meg. A tulajdonjog fenntartása legfeljebb a vételár teljes kiegyenlítéséig lehetséges. A tulajdonjog-fenntartás ideje alatt a vevő a dologt nem adhatja el és nem is terhelheti meg.

Az adásvétel különös nemei

Minta szerinti véTEL

Minta szerinti véTEL esetében az eladó az előzetesen megtekintett és elfogadott mintának megfelelő dolgot köteles szolgáltatni. Ilyen szerződést szinte kizárolag fajlagos vagy zártfajú szolgáltatás esetén kötnek a felek. Az eladó kötelezettséget vállal arra, hogy a vevő számára a mintának megfelelő dolgot szolgáltassa.

Ha a mintában olyan hiba volt, amit a vevő kellő gondossággal elvégzett vizsgálat esetén felismerhetett volna, akkor az eladó nem felel a hibáért. Ha viszont a hibát alapos vizsgálat mellett sem lehetett felismerni, akkor az eladót a dolog ún. rejtejtett hibájáért akkor is szavatosság terheli, ha a hiba már a mintában is megvolt.

Megtekintésre és próbára véTEL

Ebben az esetben a felek megállapodnak az adásvételi szerződés tartalmi elemeiben, és a vevő átveszi az adásvétel tárgyát azért, hogy azt alaposan kipróbálja vagy részletesen tanulmányozza. A szerződés azonban ebben az esetben csak akkor válik hatályossá, ha a vevő nyilatkozik a szolgáltatás elfogadásáról. Az eladó természetesen megfelelő határidőt tűzhet a jognyilatkozat megtételére, és ha a vevő határidőn belül nem nyilatkozik (azaz hallgat), a szerződés hatályossá válik.

Amennyiben a vevő a dolgot nem vásárolja meg, köteles azt eredeti állapotában az eladónak visszaszolgáltatni.

A vevő elfogadó nyilatkozatáig a kárveszély az eladót terheli, azonban a dolog megsemmisülése esetén a szerződés lehetetlenül.

Elővásárlási jog

Az elővásárlási jog azt jelenti, hogy ha a tulajdonos a dolgát harmadik személynek el akarja adni, az elővásárlási joggal rendelkező fél egyoldalú jognyilatkozattal vevőként beléphet a szerződésbe, és az eredeti vevő helyett megvásárolhatja a dologt az eredeti vevő és az eladó által kialkudott feltételek szerint. Az elővásárlási jog személyhez kötődik, átruházása semmis. Ha az elővásárlási jog gázdálkodó szervezetet illet meg, a gázdálkodó szervezet kijelölheti azt a személyt, aki a jog gyakorlására jogosult.

Amennyiben az elővásárlásra jogosult a nyitva álló határidőn belül nem nyilatkozik, abban az esetben a tulajdonos a dologt az eredeti ajánlattevőnek eladhatja. Az elővásárlási jogot törvény és szerződés egyaránt előírhatja, például ilyen elővásárlási jog illeti meg a kft. tulajdonostársait. Ha több elővásárlási jog is él egyszerre ugyanarra a dologra vonatkozóan, akkor a törvényi elővásárlási jog minden elsőbbséget élvez a szerződéses elővásárlási joggal szemben.

Ha a tulajdonos harmadik személyektől olyan vételi ajánlatot kap, amelyet elkíván fogadni, az ajánlat elfogadása előtt köteles az ajánlatot teljes terjedelmében közölni az elővásárlásra jogosulttal. Ettől csak a jogosult tartózkodási helye vagy más körülmény miatt fellépő rendkívüli nehézség esetén lehet eltekinteni. Ha többen jogosultak a dolog tulajdonjogának a megszerzésére, köztük közös tulajdon jön létre.

Ha ezt nem kívánják, elfogadó nyilatkozatukat visszavonhatják.

A visszavásárlási jog

A visszavásárlási jog azt jelenti, hogy a korábbi tulajdonos az adásvételi szerződésben kikötheti magának azt a jogot, hogy meghatározott időn belül egyoldalú jognyilatkozattal a dologt visszavásárolhassa. A visszavásárlási jogot csak az adásvételi szerződés megkötésekor írásban a visszavásárlási ár meghatározásával lehet kikötni. Időbeli hatállyában a felek szabadon megállapodhatnak.

A visszavásárlási jog szintén személyes jellegű jogosultság, így nem átruházható.

Vételi jog (opcio)

A vételi jog a jogosultnak olyan jogot biztosít, hogy valamely dolgot bizonyos határidőn belül egyoldalú jognyilatkozattal megvásároljon. A vételi jog jogszabály vagy szerződés alapján jöhet létre.

Részletvétel

A felek megállapodhatnak abban, hogy a vevő a vételárat előre meghatározott időpontban, előre meghatározott vételárrészletekben teljesíti, de a dolgot az eladó már az első részlet megfizetésekor birtokba adja. A részletfizetés a kereskedelemben elterjedt módszer a drágább dolgok megvásárlásának megkönnyítésére. Az eladó kikötheti az elállási jogot a vevő nemteljesítése vagy késedelmesetén, vagy azt, hogy ebben az esetben az eladó egy összegben követelhesse a vételárat.

A kárveszély a birtokba adással átszáll, így a vevőt terheli akkor is, ha a tulajdonjog az utolsó részlet megfizetéséig az eladónál marad.

A csere

A csere intézményének megjelenése a korai társadalmakban megelőzte az adás-vételt, azonban a gazdasági élet fejlődésével ahhoz képest háttérbe szorult. Tulajdonképpen az adásvétel egy különleges formájának is tekinthető. Így az adás-vétel szabályai vonatkoznak rá, olyan módon, hogy mind a két fél eladó is és vevő is egy személyben.

A csereszervődésnek a pénznemek értékváltozása és az értéktartalmának ingadozása miatt időszakonként jelentős szerep jut (pl. inflációs időszakban, a fejletlen államokkal folytatott kereskedelemben, illetve újabban az internetes apróhirdetési felületek egy részén is virágzik a cserekereskedelem).

Az adásvételi szerződés altípusai:

- Fajta és mennyiség szerint meghatározott dolog adásvétele: ha az eladó fajta és mennyiség szerint meghatározott dolog jövőbeli szolgáltatására vállal kötelezettséget, és a felek rögzítik annak a mennyiségi eltérésnek a mértékét, amennyivel az eladó a szerződésben kikötött mennyiségnél többet vagy kevesebbet szolgáltathat, a vevő a ténylegesen szolgáltatott mennyiségnek megfelelő vételárat köteles megfizetni.
- Saját termelésű mezőgazdasági áru szolgáltatására kötött adásvételi szerződés.
- A vevő közreműködésével előállított mezőgazdasági áru szolgáltatására kötött adásvételi szerződés.

A bérlet

A bérleti szerződés a használati szerződések körébe tartozik. Bérleti szerződés alapján a bérbeadó köteles a bérbe adott dolgot időlegesen a bérő használatába adni, a bérő pedig ezért köteles bért fizetni. A bérleti díj előre esedékes, az egy hónapnál rövidebb ideig kötött szerződés esetén a bérleti díj a szerződés megkötezésekkel esedékes. A dolog tulajdonosa ilyenkor átengedi a használat és a birtoklás jogát a bérő számára, ám megtartja a dolog feletti rendelkezésének jogát. A bérő így a dolgot csak a bérbeadó hozzájárulásával adhatja más használatába, illetve kizárálag a bérbeadó hozzájárulásával végezhet a dolgon átalakítást.

Ha a bérő a bérbeadó engedélyével a dolgot más használatába adta, ez utóbainak a magatartásáért mint a sajátjáért felel.

A bérletek különféle formái közül nemzetgazdasági szempontból és a felmerült jogviták természetéből következően a legfontosabb a lakásbérlet és az egyéb (akká kereskedelmi vagy ipari) ingatlanok bérlete.

A bérbeadó kötelezettsége a bérlemény zavartalan használatának biztosítása, a bérő kötelezettsége pedig a bérleti díj fizetése. Arra az időre, amely alatt a bérő rajta kívül álló okból nem használhatja a dolgot, bérleti díj nem jár.

A bérbeadót terheli a dolog felújításával, karbantartásával járó kiadás, a károk elhárítása és a közterhek viselése, a dolog fenntartásával járó költségek viszont a bérőt terhelik.

A bérő a dolgot csak rendeltetésszerűen használhatja és e használat ellenörzésére a bérbeadónak joga van.

A rendeltetésszerű használat követelménye azt is jelenti, hogy a bérő engedély nélkül nem végezhet átalakítási munkákat, és ha mégis ilyet végezne, a bérbeadó az eredeti állapot helyreállítását követelheti.

Az ingatlan vagy lakás bérbeadóját (albérletbe adóját) a hátralékos bér és járulékkal erejéig zálogjog illeti meg azokon a tárgyakon, amelyeket a bérő a bérleményben tart. A bérbeadó a zálogjog fennállása alatt megakadályozhatja ezeknek a tárgyaknak a bérleményből való elvitelét. Kifogás esetén a bérbeadó bírósági úton érvényesítheti a zálogjogát.

A bérleti szerződés megszűník:

- közös megegyezéssel,
- a szerződésben kikötött határidő elteltével,
- a határozatlan időre kötött szerződés rendes felmondásával,
- a határozatlan időre kötött szerződés azonnali hatályú (rendkívüli) felmondásával.

Azonnali hatályú felmondásra a bér fizetés elmaradása esetében van lehetősége a bérbeadónak. Ilyen esetben előzetesen megfelelő határidő kitűzésével kell szólítania a bérőt a bér megfizetésére. Az azonnali hatályú felmondás másik

esete az, amikor a bérő a dolgot rendeltetésellenes használattal súlyosan veszélyezteti, és előzetes felszólításra e tevékenységet nem hagyja abba.

A rendes felmondás határideje attól függ, hogy mennyi ideig áll fenn a bérleti jogviszony.

Határozatlan idejűvé alakul át a bérleti szerződés akkor, ha a határozott idejű bérlet lejárta után a bérő a dolgot tovább használja, és ez ellen a bérbeadó 15 napon belül nem tiltakozik.

Lázingszerződés

A lázingszerződés jelenleg a magyar polgári jogban atipikus szerződés, a hatályos Ptk.-ban nem szerepel. Az új Ptk. azonban a lázingszerződést már tartalmazza. Ugyanakkor a lázing szerepe a gazdasági életben igen jelentős. Lényegében azt mondhatjuk, hogy a lázing egy olyan szerződés, amely az adásvétel (részletevél) és a bérlet elemeit ötvözi a kölcsönszerződéssel.

Az ún. **pénzügyi lázing** lényege, hogy a lázingbe adó ingatlan vagy ingó dolgot vásárol meg a közte és a lázingbe vevő között létrejött szerződésnek megfelelően egy harmadik félről, és azt bérbe adja a lázingbe vevőnek úgy, hogy a bérleti idő lejártával lehetőséget ad a bérbe vett dolog maradványértéken történő megvásárlására, illetve esetleg további ingyenes vagy kedvezményes használatára. (A maradványértéket úgy számolják ki, hogy a futamidő során minden évben elszámolják az értékcsökkenést, az ún. **amortizációt**, ezzel csökkentve a dolog értékét.) Éppen az amortizáció fogalma az, ami lehetővé teszi a lázing használatát.

Ez tehát háromoldalú szerződés, melynek egyik alanya a lázing előállítója, forgalmazója, másik oldalon a lázingbe adó, ez általában egy lázinggel vagy lázinggel is foglalkozó pénzügyi szolgáltató, a harmadik oldalon a lázingbe vevő áll. A lázingszerződés alapján a dolog tulajdonjogát a lázingbe adó szerzi meg, a használatot azonban átengedi a lázingbe vevőnek. Az előállítónak vagy szállítónak a vételárat a lázingbe adó fizeti meg.

A lázingszerződés tárgya bármilyen forgalomképes dolog lehet. A lázing lényege, hogy gyorsan amortizálódó, tőkeigényes beruházási javak beszerzésével járó kockázat elvesztéséért cserébe a vállalkozó lemond a tulajdonjogról, megelégszik a zavartalan használattal.

Amennyiben a gyártó a saját maga által termelt dolgot (gépet, berendezést) adj a lázingbe, abban az esetben a gyártói és a lázingbe adói pozíció egy személyben egyesül, ezt nevezzük közvetlen lázingnek.

A lázingszerződés időtartama általában a dolog amortizálódásának idejéhez igazodik, így a lázing rendszerint határozott idejű szerződés, amelyet időszakosan meghosszabbíthatnak. A lázingszerződést a felek semmilyen jogcímen nem mondhatják fel.

A kárveszélyt a dolog átadásától kezdve a lázingbe vevő viseli, ugyanígy a dologgal kapcsolatos közvetlen terhekkel is, ezért a lázing mellé a lázingbe adó legtöbbször előírja a biztosítás megkötését. Ez már csak azért is fontos, mert ha a dolog elpusztul, a lázingbe adót változatlanul megilleti a hátralékos lázingdíj teljes összege, ennek erejéig a biztosítási összegre igényt tarthat. A lázingbe vevő viseli a dolog megrongálódásának minden következményét, ugyanis a lázingszerződés alapján a kárveszély viselése átszáll a lázingbe vevőre.

A lázingszerződés alapján a lázingbe vevő jogot szerez arra, hogy a szerződés lejártakor a dolgot maradványértéken megvásárolja, tehát a lázingszerződés további jogi megoldásként újabb elemet is tartalmaz: opciót biztosít a lázingbe vevő számára. Ez az utolsó összeg természetesen – tekintettel a lázing futamidején fizetett díjakra – már a legtöbb esetben jelképes.

A lázingbe adó jogosult a futamidő alatt a tulajdonában lévő gép üzemeltetését ellenőrizni. Ugyanakkor a lázingbe adó köteles szavatolni a lázingelt dolog zavartalan használatát (jogsavatosság), de általában nem követelhetők rajta a dolog minőségi hiányosságaiból eredő szavatossági igények.

Bizonyos esetekben a lázingbe vevő közvetlenül veszi át a gyártótól vagy a kereskedőtől a dolgot. Ebben az esetben a lázingbe vevő felel a szakszerű átvételről és azért, hogy a dolog hibáját már ekkor felfedezze.

Az adásvételtől (ezen belül is a részletvételtől) alapvetően abban különbözik a lázing, hogy a lázingbe vevő a futamidő alatt nem szerezheti meg a tulajdonjogot.

A bérlettől abban különbözik, hogy a kárveszély minden esetben a lázingbe vevő viseli, illetve minden költség a lázingbe vevőt terheli.

Szemben a bérlettel, a lázingszerződés esetén rendes felmondásnak helye nincs, a szerződés csak rendkívüli felmondással mondható fel.

Súlyos szerződésszegésnek minősül, ha a lázingbe vevő a lázingdíjat nem fizeti meg. Ilyenkor a lázingbe adó jogosult azonnal visszakövetelni a lázingtárgyat, és ilyenkor a lázingbe vevő elveszti az addig kifizetett díjat.

A vállalkozási szerződések

Napjainkban a vállalkozási szerződés az adásvételi szerződésekhez hasonlóan az egyik legáltalánosabban használt szerződéstípus.

Vállalkozási szerződés alapján a vállalkozó valamely munkával elérhető eredmény létrehozására, a megrendelő pedig a szolgáltatás átvételére és díjfizetésére köteles. A vállalkozó a tevékenység biztonságos, szakszerű és gazdaságos, valamint határidőre történő befejezésére köteles.

A vállalkozási szerződésekre vonatkozó alapvető szabályokat az új polgári törvénykönyv tartalmazza. Minthogy a vállalkozás igen sokféle tevékenység lehet, ezért a vállalkozási szerződésen belül is több olyan típus létezik, amelynek

a közös, valamennyi vállalkozásra vonatkozó szabályain túl, speciális szabályai is vannak (pl. építési, tervezési, szerelési, utazási szerződés).

A vállalkozási szerződés megkötése

A vállalkozási szerződések esetén általában az ajánlat elkészítéskor a vállalkozó részletes ajánlatot készít, a megrendelő pedig ezért díjat fizet. A vállalkozó a megrendelő utasításai szerint jár el. Célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítás esetén a vállalkozó ennek következményeire a megrendelőt köteles figyelmeztetni. Ha a megrendelő ennek ellenére fenntartja az utasítást, a vállalkozó a szerződéstől elállhat, illetve az utasítás teljesítését köteles megtagadni, ha az jogszabályba ütközik. A megrendelő az ajánlatot – eltérő megállapodás hiányában – szabadon felhasználhatja még akkor is, ha annak alapján az ajánlatot adó vállalkozóval nem köt szerződést. Az ajánlati kötöttség tartalmát a szerződés megkötésekor a feleknek meg kell határozni. Az ajánlati kötöttség időtartama bonyolultabb szerződés esetén akár hónapot is igénybe vehet.

A szerződésnek lényeges eleme a szolgáltatás (az eredmény) és a vállalkozói díj meghatározásán kívül a teljesítés idejének és az egyes vállalkozási szerződéseknél a teljesítés helyének a meghatározása is.

A felek alapvető jogai és kötelezettségei

Ha a munkát megrendelő által kijelölt helyen kell elvégezni, a megrendelő köteles a munkahelyet alkalmas állapotban a vállalkozó rendelkezésére bocsájtani.

Ha ugyanazon a létesítményen több vállalkozó tevékenykedik, a megrendelő a munkák gazdaságos és gyors elvégzésének feltételeit köteles megteremteni, és ilyenkor a párhuzamosan ott dolgozó különböző vállalkozók is kötelesek munkavégzéstüköt összehangolni egymással, olyan esetben is, ha nem állnak egymással szerződéses kapcsolatban. E kötelezettség megszegése kártérítési igényt alapozhat meg.

Mind a megrendelőt, mind a vállalkozót kölcsönös tájékoztatási kötelezettség terheli. Kötelesek közölni egymással a szerződés teljesítéséhez szükséges információkat vagy azokat a körülmenyeket, amelyek a megfelelő teljesítést akadályozzák. Ha tájékoztatási kötelezettségüknek nem tesznek eleget, az ebből eredő kárért felelősséggel tartoznak.

A szerződéses kapcsolatban a vállalkozót tekintjük általában szakértő félnek, ezért kötelessége a megrendelő figyelmeztetni, ha a megrendelés vagy a megrendelő utasítása szakszerűtlen vagy ha alkalmatlan anyagot ad. Ha a megrendelő a figyelmeztetés ellenére ragaszkodik álláspontjához, a vállalkozó elállhat a szerződéstől. Elvégezheti a munkát, de csak a megrendelő kockázatára. Végül e téma körhöz tartozik, hogy a felek kölcsönösen titoktartási kötelezettség terheli. A vállalkozó a megrendelő engedélye nélkül nem adhat információkat másoknak a megrendelő olyan körülmenyeiről, amelyek a vállalkozás kapcsán

jutottak tudomására. Viszont ha a megrendelő a vállalkozó teljesítése révén új elgondolásról, műszaki megoldásról szerez tudomást, ezt a vállalkozó hozzájárulása nélkül másokkal nem közölheti.

A vállalkozó köteles elvégezni a vállalkozási szerződés tartalmát képező, de a vállalkozási díj meghatározásánál figyelembe nem vett munkát és az olyan munkát is, amely nélkül a mű rendeltetésszerű használatra alkalmas megvalósítása nem történhet meg. Ez a többletmunka. A pótmunka ezzel szemben az utólag megrendelt és szükségessé vált munka. Átalánydíjas megállapodás esetén a pótmunka ellenértéke követelhető.

A megrendelő ellenőrzési és utasítási joga

A megrendelőt megilleti az a jog, hogy a vállalkozó tevékenységét ellenőrizze. Ellenőrizheti a munkavégzést és a felhasználásra kerülő anyagokat egyaránt.

A vállalkozó nemcsak a szerződés előírásait köteles figyelembe venni, hanem a megrendelő utasításait is. Ezek azonban nem befolyásolhatják a vállalkozó önállóságát: nem terjedhetnek ki a munka megszervezésére, és nem lehetik lényegesen terhesebbé a teljesítést a vállalkozó részére. A megrendelő tehát csak olyan utasítást adhat, amely az eredményt érinti.

A megrendelő elállási joga

A megrendelő a szerződéstől a teljesítés előtt elállhat, de köteles a vállalkozó kárát megtéríteni. A megrendelőnek elállását nem kell indokolnia. Ha a megrendelő elállása folytán a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet nem lehet visszaállítani, vagy az eredeti állapot helyreállítása gazdaságilag ésszerűtlen, a bíróság bármelyik fél kérelmére a szerződést a jövőre nézve szünteti meg.

A vállalkozó díja

A vállalkozó díja általában a teljesítéskor esedékes, hiszen a vállalkozási szerződés eredménykötem. Természetesen lehetőség van arra – főleg hosszabb időtartamú nagy volumenű vállalkozásoknál –, hogy a felek a szerződéskötéskor részszámlázásban állapodjanak meg. Arra is van mód, hogy a felek a díjat pontosan ne határozzák meg egy összegben, hanem csak a díj kiszámításának módját, az elvégzendő munkát és a költség-előírányzatot.

Fontos szabály, hogy a vállalkozót díjának biztosítására zálogjog illeti meg a megrendelőnek azon vagyontárgyain, amelyek a vállalkozási szerződés következtében birtokába kerülnek.

A szerződésszegés következményei és a kárveszély viselése

A vállalkozási szerződés megszegése esetén a szerződésszegésre vonatkozó általános szabályok érvényesülnek azzal a fontosabb eltéréssel, hogy hibás teljesítés esetén csere helyett a munka újbóli elvégzése követelhető.

A kárveszély viselése sajátosan alakul vállalkozási szerződések esetében. Mint már utaltunk rá, a szerződések általános szabályai szerint a kárveszélyt a teljesítésig a kötelezettség viseli. Minthogy azonban a megrendelőt a szerződés teljesítése során bizonyos beleszólási, beavatkozási jog is megilleti, ezért a kárveszély már a teljesítés előtt is megeszlik a felek között.

A kárveszély viselését az dönti el, hogy az ok, amelynek következménye a meghiúsulás, melyik fél érdekkörében, üzemkörében következett be.

A vállalkozó alvállalkozót vagy alvállalkozókat vehet igénybe. Amennyiben a vállalkozó alvállalkozót vett igénybe, magatartásáért úgy felel, mintha saját maga járt volna el, és felel minden olyan kárért, amely az alvállalkozó igénybevétele nélkül nem következett volna be.

A vállalkozási szerződés nevezített alfajai

A vállalkozási szerződésre vonatkozó már ismertetett általános szabályuktól eltérően speciális előírások alkalmazandók a tervezési szerződés, az építési és a szerelési szerződés, valamint az utazási szerződés esetében. Itt jegyezzük meg, hogy az új Ptk. tervezetének szabályai a nevezített vállalkozási szerződések körében némi változást jelentenek a hatályos szabályozáshoz képest.

A tervezési szerződés

Tervezési szerződés alapján a vállalkozó műszaki-tervezési munka elvégzésére, a megrendelő pedig annak átvételére és a díj megfizetésére köteles. Ennek a szerződésnek a szabályozása megelőzi a kivitelezési szerződés megkötését. Az eredmény tehát szellemi teljesítmény. A tervező szavatol azért, hogy harmadik személynek nincs olyan joga, amely az általa elkészített terv kivitelezését akadályozza vagy korlátozza.

A szabadalmi oltalom alatt álló műszaki megoldást csak a szabadalmas engedéllyel lehet felhasználni, és az ilyen felhasználás igen komoly díjkihatással jár. Ezért a tervező a szerződéskötésekor köteles közölni a megrendelővel, ha jogi oltalom alatt álló szellemi alkotást kíván a tervező felhasználni, és ha ilyen alkotás felhasználásának célszerűsége a tervezés során merülne fel, ehhez a megrendelő hozzájárulását kell kérnie.

A megrendelő a tervezési szerződés alapján nem szerez korlátlan rendelkezési jogot a terv mint szellemi alkotás felett: csak a tervezési szerződésben úgy állapodjon meg, hogy a tervező szabadon rendelkezik, ennek azonban jelentős díjkihatásai vannak. Amennyiben hazai viszonylatban nem ismert vagy nem alkalmazott megoldást szolgáltat a tervező, a felek megállapodhatnak abban, hogy a tervező kártérítési felelőssége csak meghatározott felső határig terjed ki.

Természetesen lehetőség van arra is, hogy a megrendelő a szerződésben úgy állapodjon meg, hogy a tervező szabadon rendelkezik, ennek azonban jelentős díjkihatásai vannak. Amennyiben hazai viszonylatban nem ismert vagy nem alkalmazott megoldást szolgáltat a tervező, a felek megállapodhatnak abban, hogy a tervező kártérítési felelőssége csak meghatározott felső határig terjed ki.

A kivitelezési szerződés

Ebben az esetben a tervdokumentáció elkészítése és a hatósági engedély beszerzése a megrendelő kötelezettsége. Ezt a vállalkozónak a munka megkezdését megelőzően meg kell vizsgálnia, és az esetleges hibákra a megrendelő figyelmetettnie kell.

A tervezési szerződés alapján a szavatossági igény érvényesítésének határidejét nem a tervezési szerződés alapján, hanem a tervezési szerződés megkötésétől kell számítani. Ha a kivitelezés a terv szolgáltatásától számított 3 éven belül megkezdődik, a terv hibája miatt érvényesíthető szavatossági jogok elővülésének kezdete a terv alapján kivitelezett szolgáltatás teljesítésének kezdő időpontja. Mivel a terv hibája csak a kivitelezés során derülhet ki, ezért a megrendelőnek nem kell azt bizonyítania, hogy igénye érvényesítésében akadályoztatva volt.

Ha a kivitelezés a terv szolgáltatásától számított 3 év után kezdődik el, a tervező a terv hibájáért csak akkor felel, ha a tervező díjazás ellenében a korszerű felülvizsgálatot elvégzi. Ha ilyen vizsgálatot nem végez el, akkor a megrendelő szavatossági igénye jogvesztés folytán megszűnt.

Az építési szerződés

Az építési szerződés alapján magas- vagy mélyépítési munka és az ezzel kapcsolatos szerelési munkák elvégzését vállalja a vállalkozó. A megrendelő a vállalkozó rendelkezésére bocsátja a kivitelezési tervdokumentációt, amely az építési műszaki terveit és költségvetését is tartalmazza. A kivitelező szolgáltatását általában oszthatatlannak kell tekinteni, ha azonban a felek megállapodtak abban, hogy az átadás-átvételt a mű egyes részeire külön ejtik meg, ez kétség esetén az oszthatóság kikötését jelenti.

Az építési szerződésnél a megrendelőnek kell a munkahelyet a rendelkezésre bocsátani, a vállalkozónak átadni. A megrendelőnek jogához kötődő kötelessége is, hogy a kivitelezést folyamatosan figyelemmel kísérje, ellenőrizze. Észrevételeit az építési naplóba kell bejegyeznie. A megrendelő kijelölhet egy műszaki ellenőrt vagy más személyt is képviselőjeként, míg a kivitelező helyszíni képviselője az építésvezető.

Ha a felek költségvetés szerint szerződtek, akkor a vállalkozó a műszaki tervezék megfelelő épület kivitelezését a költségvetés egységárain fogja elszámolni. Ez az elszámolás azonban a ténylegesen szükséges mennyiségek és a tényleges ár alapján történhet, tehát ha a valóságban a vállalkozó többletmunkát végzett, annak az ellenértékét felszámíthatja.

A pótumunka olyan munka, amely nem szükséges a kivitelezési tervdokumentációban szereplő létesítmény megvalósításához, hanem túlterjed az eredeti szerződésen, ezért annak elvégzésére a vállalkozó csak új, kiegészítő szerződés vagy szerződésmódosítás esetén köteles.

A szerződés teljesítése az átadás-átvételi eljárás útján történik meg. Erről jegyzőkönyvet kell készíteni, melyben nyilatkozni kell a megrendelőnek, hogy a szolgáltatást átveszi-e. A kivitelező a teljesítéssel egyidejűleg köteles a megrendelőnek átadni az ún. átadási tervdokumentációt, amely a műszaki tervek egy olyan példánya, amelyen a kivitelezés során történt esetleges változtatásokat keresztülvezették.

Az átadás-átvételi eljárástól számított egy éven belül ún. utó-felülvizsgálati eljárást kell tartani, melynek során a megrendelő jelzi, hogy az átadás-átvétel óta milyen hibák derültek ki, a vállalkozók pedig nyilatkoznak arról, hogy milyen hibákat ismernek el, és azok kijavítását mely határidőre vállalják.

A szerelési szerződés

A szerelési szerződés alapján a vállalkozó technológiai szerelési munka elvégzésére, a megrendelő pedig díj fizetésére köteles. A szerelési szerződés annyiban hasonlít az építési szerződéshez, hogy rendszerint a megrendelő kezdeményezi a szerződést a szerelési tervdokumentáció megküldésével. A vállalkozó maga is vállalhatja a tervek elkészítését. Lényegében a szabályok túlnyomó része azonos az építési szerződés már ismertetett szabályaival.

Lényeges különbség a teljesítésben, valamint a megrendelő által adott berendezésekkel kapcsolatos szabályoknál jelentkezik. A vállalkozó a megrendelő által adott berendezéseket is köteles beszerelés előtt megvizsgálni. Ha azonban a hiba csak üzemelés közben volt megállapítható, a vállalkozó ezekért természetesen nem felel.

A szerződés teljesítésének fő aktusa a próbaüzem. A próbaüzemet nagyobb szereléknél megelőzi egy olyan vizsgálat, amelynek során kipróbálják, hogy az egyes berendezések a kapcsolódó berendezésekkel összefüggően tartós üzemre alkalmasak-e (részvizsgálatok).

A próbaüzem megkezdéséről és befejezéséről a felek jegyzőkönyvet vesznek fel, amelyben a megrendelő nyilatkozik a munka átvételéről. Lehetséges, hogy bizonyos méréseket, csak a próbaüzemet követően, hosszabb üzemelés után lehet elvégezni annak ellenőrzése érdekében, hogy a berendezések a kikötött teljesítmények megtartásával képesek-e működni.

Kutatási szerződés

A kutató kutatómunkával elérhető eredmény megvalósítására, a megrendelő annak átvételére és díj fizetésére köteles. A kutató közreműködőt a megrendelő hozzájárulásával vehet igénybe, kivéve, ha ez a munka jellegével együtt jár. Kutatási szerződés esetén a jogszavatosság kizárasa vagy korlátozása semmis.

Utazási szerződés

Az utazási szerződés alapján a vállalkozó utazási iroda köteles a szerződésben meghatározott utazásból, az út egyes állomásain való tartózkodásból és az ezzel összefüggő részszolgáltatásból (étkezés, szállás) álló szolgáltatást teljesíteni, a megrendelő pedig díjat fizetni.

Az utazási szerződést írásban kell megkötni, írásba foglalás nélkül akkor érvényes, ha az utas a díjelőleget megfizette, és az iroda átadta részére az utazási okmányt vagy nyilvántartásba vette a jelentkezést. Ha az utazási iroda szokás szerint tájékoztatót bocsát ki, amely az utazásra és a díjra vonatkozó adatokat tartalmazza, a szerződésben elegendő erre a tájékoztatóra utalni.

Az utazási szerződésekre jellemző, hogy a jogszabály sokkal szélesebb körben ismeri el a feleknek a szerződés egyoldalú módosításával, illetve a szerződéstől való elállással kapcsolatos jogait, mint más vállalkozási szerződéseknel.

A szerződésszegésre az általános szabályok az irányadók. Ha az iroda nem a szerződésnek megfelelően teljesíti kötelezettségeit, az utas a díj arányos leszállítását követelheti.

Az utazási iroda közreműködőinek (pl. szállodáknak) magatartásáért az általános szabályok szerint felel. Az utazást szervező szerződésre vonatkozó jogszabályok egyoldalúan kikénszeríthetők: azoktól csak az utas javára lehet eltérni.

A forgalmazási és jogbérleti (franchise) szerződés

A franchise az Egyesült Államokból indult el, és világszerte gyorsan beépült az egyes nemzeti magánjogokba.

A franchise voltaképpen együttműködési megállapodás, amelynek során a franchise-átadó rendelkezik egy piaci értékkel bíró névvel, illetve védjeggyel, és ezt, valamint a hozzá tartozó, értékkel bíró know-how-t, vagyis az üzletviteli tapasztalat és eljárásrend használati jogát adja át, a franchise-átvevő pedig ennek fejében előre meghatározott vagy forgalomárnyos díj fizetésére köteles. A franchise-átvevő köteles a meghatározott név, védjegyek és eljárások használatára, illetve betartására, és ezt a franchise-átadó jogosult ellenőrizni, valamint ennek hiányában a franchise-szerződést felbontani.

A franchise különböző típusait különböztethetjük meg:

A **forgalmazási szerződés** alapján a szállító meghatározott terméknek a forgalmazó részére történő eladására, a forgalmazó a terméknek a szállítótól történő megvételére és annak saját nevében és saját javára történő eladására köteles.

A **jobbérleti szerződés** alapján a jobbérletbe adó szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismertekhez kapcsolódó fel-

használási, hasznosítási és használati jogok engedélyezésére, jogbérletbe vevő termékeknek, illetve szolgáltatásoknak a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyaknak a felhasználásával, hasznosításával történő előállítására, értékesítésére és díj fizetésére köteles.

A szolgáltatási franchise keretében a franchise-vevő a franchise-adó üzleti, kereskedelmi neve vagy áru védjegye alatt a franchise-adó útmutatásai szerint valamilyen szolgáltatást nyújt.

A termelési franchise esetében a franchise-vevő a franchise-adó útmutatásai alapján önállóan egy meghatározott árut állít elő, és azt a franchise-adó áruvéjjegye alatt értékesíti.

Működtetési franchise, amikor a franchise-vevő szerepe meghatározott áruknek a franchise-adó neve alatt történő értékesítésre korlátozódik.

A szerződés haszna az, hogy franchise-adó számára lehetőség nyílik kevés tőkebefektetéssel egy egységes és hatékony üzemhálózat kiépítésére, sok franchise-vevő pedig csak a franchise-hálózathoz való csatlakozással válik képessé arra, hogy mint önálló vállalat létrejöjjön, és a franchise-adó támogatását élvezze, üzletét sikeressé tegye, kihasználva a franchise-márka elfogadottságát, illetve a központi, egységes marketing és arculat előnyeit.

Jól jár így a fogyasztó is, mert az áruk és a szolgáltatások egységesen kialakított üzleteiben egységesebb és megbízhatóbb minőségen állnak rendelkezésre. Biztosíték erre a franchise-vevő érdekeltsége és a franchise-adó által történő rendszeres ellenőrzés.

Mezőgazdasági vállalkozási szerződés

A vállalkozó a megrendelő tulajdonában álló állat nevelésére vagy terménynek a megrendelő tulajdonában álló területen való megtermelésére, a megrendelő pedig díj fizetésére köteles. A megrendelő által elszámolásra vagy előlegként adott szolgáltatások visszafizetését a termelő nem tagadhatja meg, ha az a termelés eredményéből nem fedezhető.

Közszolgáltatási szerződés

A szolgáltató általános gazdasági érdekű szolgáltatás nyújtására, a felhasználó díj fizetésére köteles. A szolgáltatót szerződéskötési kötelezettség terheli.

Letéti szerződés

A letéti szerződés alapján a letéteményes arra vállal kötelezettséget, hogy a letévő által rábízott ingó dolgot időlegesen megőrzi. Letét esetében a birtoklás joga a letevőtől a letéteményesre kerül át, azonban a letéti őrizetbe átvett dolgot nem használhatja és nem is bízhatja rá másra, tehát a letéti szerződés kifejezetten személyhez kötött szolgáltatás. Harmadik személyt csak akkor vehet igénybe a szerződés teljesítéséhez, ha ehhez a letevő hozzájárult, vagy ha ez a letevőnek a károsodástól való megóvása végett szükséges.

A letéteményes kötelezettsége a dolog kezelésére csak akkor terjed ki, ha ezt a szerződésben kikötötték, vagy ha ez a dolog természetével szükségképpen együtt jár (pl. folyamatos karbantartást igényel). A letéteményest tájékoztatási kötelezettség terheli a letétre vonatkozó lényeges körülmények tekintetében.

Az értesítés elmulasztásából eredő károkért a letéteményes akkor is felelőséggel tartozik, ha a károsodás bekövetkezésében egyébként vétlen.

A letevő alapvető kötelezettsége a díj megfizetése, mely utólag jár, és magában foglalja az őrzéssel rendszerint együtt járó költségek megtérítésének kötelezettségét is.

A letéteményest díj, illetve költsékkövetelése erejéig zálogjog illeti meg azonon a tárgyakon, amelyek a letéti szerződés alapján birtokába kerülnek.

A letevő a dolgot bármikor visszakövetelheti, míg a letéteményes a jogviszonyt felmondással szüntetheti meg. A felmondási idő 15 nap, melytől a felek egyező akarattal a szerződésben eltérhetnek. A határozott időre létrejött letét esetén a határidő lejártakor köteles a letéteményes a dolgot visszaszolgáltatni, a letevő pedig visszavenni. Ez alól csak az képez kivételt, ha a letéteményes körülményeiben olyan változások következnek be, amelynek alapján azonnali felmondásra lenne jogosult.

A letét különös nemei közé tartoznak a szállodát terhelő letéti kötelezettségek, valamint a fürdők, kávéházak, éttermek, színházak őrzési kötelezettségei.

A szállodák a vendég dolgaiban bekövetkezett károkért fokozott (objektív) felelősség szabályai alapján tartoznak felelősséggel, azaz kizárálag akkor mentesülhetnek, ha bizonyítják, hogy a kárt a szálloda alkalmazottainak és vendégeinek körén kívül eső elhárítatlan külső ok vagy maga a vendég idézte elő. A törvény nem engedi meg, hogy a szállodák a felelősségeket kizárlják vagy korlátozzák, ugyanakkor jogszabály meghatározhatja a szállodák által fizetendő kártérítés összegének felső határát (kártérítési limit).

A szállodák felelőssége nem terjed ki azonban az értéktárgyakra (pl. ékszerek) és az értékpapírokra, valamint a készpénzre. Az ezekben bekövetkezett károkért a szálloda kizárálag akkor visel felelősséget (de akkor ez a felelősség objektív), ha a dolgot megőrzésre átvette vagy a megőrzésre való átvételt megtagadta, illetve ha a kár olyan okból következett be, amelyért a vétkességi szabá-

lyok alkalmazása esetén is felelősséggel tartozna. Ebben az esetben a szálloda vétkességének bizonyítása a károsult vendégre hárul.

A szállodát (a bérbeadóhoz hasonlóan) zálogjog illeti meg a szállásdíj biztosítékával a vendég olyan dolgai felett (elsősorban poggyász), amelyeket a vendég a szállodába magával vitt.

A szállodára vonatkozó szabályokat kell alkalmazni az éttermekre, színházkra, fürdőkre is. Ezek kártérítési felelőssége azokra a dolgokra terjed ki, amelyeket a látogatók e helyre rendszerint magukkal szoktak hozni. Az természetelesen adott esetben a bíróság mérlegelésén múlik, hogy a konkrét elveszett vagy megsérült tárgy ilyennek tekinthető-e.

Ha ezen intézményekben volt megfelelő hely a látogatók dolgainak megőrzésére (ruhatár), abban az esetben az egység csak az itt elhelyezett tárgyakért tarozik felelősséggel.

További különös letéti nem a **bankletét**. Ekkor a pénzintézet a letett tárgy megőrzéséről és kezeléséről gondoskodik. A bankletét két formáját különböztetjük meg: a szabad letét esetében a tulajdonos a letetről szabadon rendelkezhet (erre lehet példa pl. a takarékbetétkönyv), a különleges rendeltetésű letét esetében azonban jogszabályban vagy a felek megállapodásában foglalt esetekben rendelkezhet a letét tulajdonosa a letétje felett.

A bankletétek közé tartozik az ún. széfletét, amikor a bank egy zárható és általában jól védett fiókot (széfet) bocsát az ügyfele rendelkezésére, amelyhez általában csak ő, illetve a szerződésben meghatározott személyek férhetnek hozzá.

Ugyancsak a letéti szerződésekhez tartozik a **raktározási szerződés**, amely a bérlettel vegyes letét. A raktározó díjazás ellenében köteles a letett dolgot megőrizni és az őrzéshez szükséges létesítményt biztosítani.

Ha a raktározási tevékenységet közraktár végzi, akkor a közraktár a beraktározott áruról értékpapírt, ún. közraktári jegyet állít ki. A közraktári jegy két részből áll: az árujegyből és a zálogjegyből. Az áru kiváltására e két irat együttes megléte esetén kerülhet sor. Mivel a közraktári jegy értékpapír, így forgatással harmadik személyre átruházható, illetve bankhitelszerződés vagy más jogügylet biztosítékoként is szolgálhat.

A közraktárban tárolt áruért, az árurban bekövetkezett károsodásért a raktározó az objektív felelősség szabályai szerint felel, tehát csak akkor mentheti ki magát, ha bizonyítja, hogy a kárt elháríthatatlan külső ok vagy a másik fél hibája vagy a csomagolás kívülről fel nem ismerhető hiányossága okozta, továbbá ha a kár az őrzésre átvett dolog természetéből adódik.

Végül szót kell ejtenünk az **ügyvédi letétről**. Az ügyvédi letétnak minősül az ügyvéd részére az ügyvédi megbízáshoz kapcsolódóan, meghatározott rendelte-téssel (céllal) írásbeli megállapodás alapján átadott pénz vagy más letétbe helyezhető érték. Teljesítési letét esetében a letéteményes azzal a rendeltetéssel lyeszhető érték. Teljesítési letét esetében a letéteményes azzal a rendeltetéssel lyeszhető érték. Teljesítési letét esetében a letéteményes azzal a rendeltetéssel lyeszhető érték. Teljesítési letét esetében a letéteményes azzal a rendeltetéssel lyeszhető érték.

madik személy részére az ügyfél rendelkezése szerint fizesse ki vagy adjá át. Őrzési letét az ügyvéd által azzal a rendeltetéssel átvett pénz vagy más érték, hogy az az írásban előzetesen megállapított feltételek bekövetkezésekor a letevőnek fizetendő vissza.

Az ügyvédi letétet tehát arra a célra használják, hogy harmadik személyek felé a letét meglétét, illetve fizetőképességüket anélkül bizonyítsák, hogy a pénzt vagy más értéktárgyat a harmadik személynek átadnák. Ennek oka lehet például a felek közötti jogvita, ahol a letevő a jóhiszeműségét bizonyítja a letéttel; ha a másik fél igazát fogadja el a bíróság, akkor a letétet az ő kezéhez lehet kiadni.

Megbízási szerződés

Megbízási szerződés alapján a megbízott köteles a rábízott ügyet a megbízott utasításai szerint, a megbízó érdekeinek megfelelően díj fizetése ellenében ellátni.

Az egyre nagyobb számú szolgáltató, oktató és tanácsadó, szakértő cégek megjelenésével a megbízási szerződések jelentősége is növekszik.

A megbízás a vállalkozási szerződéssel ellentétben nem eredménykötelem, hanem ún. gondossági kötelem. A megbízottra rábízott ügy bármiféle lehet, bár milyen tevékenység elvégzését jelentheti, mellyel kapcsolatban a megbízott kötelezettsége, hogy legjobb tudása szerint törekessik valamely tevékenység elvégzésére, feladat megvalósítására. Például az ügyvéd arra vállal kötelezettséget, hogy a megbízójától kapott utasítások alapján a legjobb tudása szerint képviselje a megbízó érdekeit bíróság vagy más hatóság előtt. A képviseleti jog nem jár eleve együtt a megbízással, mert ahhoz egy önálló, címzett jognyilatkozat: meghatalmazás szükséges, melynek alapján a képviselő a képviselt helyett és nevében jognyilatkozatot tehet. A megbízás tehát párosulhat meghatalmazással, képviseleti joggal, ha az ellátandó ügy jellege ezt megkívánja, de a képviselőt nem fogalmi eleme a megbízásnak.

A megbízott a cél elérése érdekében tevékenykedik, azonban eljárásának eredménye nemcsak a megbízott szakszerű és gondos eljárásától, hanem jelentős részben külső tényezőktől is függ.

A megbízott akkor válik szerződésszegővé, ha eljárása szakszerület volt, és a szakszerületlenség kizárálagos következménye, hogy az eredmény egészben vagy részben elmaradt. A megbízó ezt a kockázatot azzal enyhítheti, hogy a szerződésben a díjat úgy kötik ki, hogy a teljes díj csak az eredmény elérése esetén jár. Mivel a Ptk. rendelkezései diszpozitívak, az eredményben való érdekeltség megeremtéseknek nincs törvényi akadálya. Ilyen szerződéses kikötés nyilván hatékonyabban ösztönzi a megbízottat az eredményes tevékenységre.

Minthogy a megbízási szerződés bizalmi viszonyt feltételez, a megbízott szolgáltatása személyhez kötődik. Ha a megbízott harmadik személy közremű-

ködését kívánja igénybe venni, ehhez szükséges a megbízó hozzájárulása. Ugyanakkor előfordulhat, hogy harmadik személy igénybevétele a megbízás jellegével értelemszerűen együtt jár, ám ezt a szerződésben meg kell jelölni. Ha a megbízott harmadik személyt vesz igénybe, ennek a magatartásáért úgy felel, mintha saját maga járt volna el.

Ha azonban a megbízót fenyegető kár elhárítása miatt kell igénybe vennie más személyt, a megbízott csak akkor felel a harmadik személy magatartásáért, ha e személy kiválasztásában, utasításokkal való ellátásában és ellenőrzésében vétkesség terheli. Ha pedig a harmadik személyt a megbízó jelölte ki, a harmadik személy károkozásáért a megbízott csak akkor felel, ha a kiválasztott harmadik személy ellenőrzésében és utasításokkal való ellátásában terheli vétkesség.

Ha a megbízott indokolatlanul vesz igénybe harmadik személyt, felel minden azokért a károkért, amelyek nélkül nem következtek volna be. Ez igen szigorú felelősség, mert a megbízott felel a sem neki, sem a harmadik személynak fel nem róható károkért is, ha a kár a közreműködés igénybevétele nélkül nem következett volna be.

A megbízott köteles a megbízó utasításait betartani, ha azonban a megbízó célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, erre figyelmeztetnie kell a megbízót. Ha a megbízó a figyelmeztetés ellenére is ragaszkodik elképzeléséhez, a megbízottnak mérlegelési lehetősége van: végrehajthatja a szakszerűtlen utasítást, de akkor az ebből eredő kárért nem ő, hanem a megbízó tartozik felelősséggel, ha azonban az utasítás olyan jellegű, ami a megbízott szakértelmével összeegyeztethetetlen, akkor végső soron élhet a felmondás jogával is a megbízott.

A megbízó utasításaitól a megbízott csak akkor térhet el, ha ezt a megbízó érdeke feltétlenül megköveteli, és a megbízó előzetes értesítésére már nincs mód.

A megbízottat tájékoztatási kötelezettség terheli az ügy állásáról, különösen ha az utasításoktól eltérni kényszerült, vagy harmadik személyt szükséges igénybe venni. A szerződés bizalmi jellegéből következik, hogy a megbízottat másokkal szemben titoktartási kötelezettség is terheli.

A megbízás körébe tartozó egyes speciális szerződések külön is nevesítik a titoktartásra vonatkozó kötelezettséget (pl. banktitok, egészségügyi törvényben az orvosi titoktartás, valamint az ügyvédi titoktartásról szóló jogszabályban).

A szerződés teljesítésekor (illetve megszűnésekor) a megbízott köteles elszámolni a megbízával és kiadni minden, amihez a megbízás teljesítése során jutott. Ha a megbízás nem ingyenes volt, a megbízó a szerződés megszűnését megelőzően díj fizetésére köteles. A gazdasági forgalomban igen gyakori, hogy az eredményben érdekeltté kívánják tenni a megbízottat, és ennek érdekében külön jutalékot vagy ún. sikerdíjat kötnek ki. A díjon felül a megbízó köteles megtéríteni az ügy ellátásával felmerülő költségeket. A megbízott nem köteles a költségek előlegezésére.

A megbízó a díjat vagy annak arányos részét csak akkor tarthatja vissza, ha bizonyítja, hogy vállalt kötelezettségét olyan okból nem tudta teljesíteni, amelyért a megbízott felelős.

A megbízottat költségei és díjkövetelés biztosítására zálogjog illeti meg a megbízó minden vagyontárgyaira, amelyek a megbízás keretében kerültek birtokába.

A megbízási szerződés megszűnik, ha

- valamelyik fél azt felmondja,
- bármelyik fél meghal, illetőleg a jogi személy jogutód nélkül megszűnik,
- a megbízó cselekvőképtelené vagy korlátozottan cselekvőképessé vált, vagy a megbízott elvesztette cselekvőképességét,
- a megbízás tárgyalanná vált.

A megbízó a megbízást bármikor azonnali hatállyal, indokolás nélkül felmondhatja, a felmondásnak nincs sem kártalanítási, sem egyéb következménye. Ugyanakkor a megbízott azonnali hatállyú felmondást csak abban az esetben gyakorolhat, ha a megbízó súlyos szerződésszegést követett el.

A megbízást a megbízott felmondási idő közbeiktatásával felmondhatja, ha erre alapos oka van. A felmondási időnek elegéndőnek kell lenni ahhoz, hogy a megbízó az ügy további ellátásáról gondoskodni tudjon. A megbízott által gyakorolt felmondási jognak tehát a joggal való visszaélés fogalma szab határt. A felmondási idő alatt is köteles a megbízott megbízotti tevékenységét ellátni, eljárása nem korlátozódhat a halaszthatatlan cselekményekre.

A megbízás személyes jellegére tekintettel a felmondás jogának korlátozása vagy kizárása semmis, amennyiben a szerződés eseti megbízás teljesítésére szólt.

Folyamatos megbízás esetében, amely tartós jogviszonyt létesít a felek között, a Ptk. lehetővé teszi a felmondási jog korlátozását, de kizárást ebben az esetben sem.

A megbízás körében önállósult néhány szerződésfajta. Ilyen például a képviseleti megbízás, ennek körében az ügyvédi megbízás is. A gazdasági életben különösen jelentősek az árukapcsolatokat létesítő ún. piaci megbízások, amelyek körébe tartozik a közvetítő kereskedők, bizományosok, szállítmányozók, tőzsdei alkuszok, ügynökök és kereskedelmi képviselők tevékenysége.

A megbízási szerződés nevesített fajtái többek között a kutatási megbízási szerződés, valamint a tervezői művezetési szerződés, illetve a bizományi szerződés is, amelyet a szállítmányozás szabályainál ismertetünk röviden.

Fuvarozási szerződés

A fuvarozási szerződés alapján a fuvarozó díjazás ellenében köteles a küldeményt rendeltetési helyére továbbítani és a címzettnek kiszolgáltatni. A fuvarozási szerződés eredménykötelem tehát, mert a fuvarozó köteles az árut eljuttatni a rendeltetési állomásra és a címzettnek átadni.

A fuvarozási szerződés mindig áruk fuvarozására jön létre, személyek fuvarozása esetén a vállalkozás szabályai az irányadók. A fuvarozásnak különböző fajai vannak, így például hajó-, légi, vasúti és közúti gépjármű-fuvarozás.

A fuvarozás jogi szabályozása részben a polgári törvénykönyvben található, amely valamennyi fuvarozási szerződésre vonatkozó joganyagot tartalmazza, míg az egyes fuvarozási fajtáakra külön alacsonyabb szintű jogszabályok is vonatkoznak.

A fuvarozási szerződés hárompólusú jogviszony, ebben a szerződésben a felek: a feladó (fuvaroztató), aki a küldeményt továbbítja, a fuvarozó, aki a küldeményt továbbítja, és a címzett (átvevő), akinek részére a küldemény megérkezik. A fuvarozási szerződés azonban a fuvarozó és a feladó között jön létre. A fuvarozóra nem tartozik annak ismerete, hogy a feladó a címzettnek milyen alapon küldi az árut. A közúti, légi és a tengeri fuvarozási szerződés létrejöttéhez elegendő a felek megállapodása, ezek ún. konszenzualis szerződések. Vasúti fuvarozásnál önmagában a felek megállapodása nem elegendő, a szerződés létrejöttéhez a fuvarlevél kiállításán túlmenően az áru átadására is szükség van. Az ilyen szerződéseket reálszerződésnek nevezzük. A fuvarlevél szerepe tehát a vasúti fuvarozásnál igen jelentős, mert szerződést létrehozó funkciója van.

Természetesen gyakran előfordul, hogy a szerződés ténylegesen nem hárompólusú, mert a feladó és a címzett személye egybeesik. Ha ténylegesen három alany van a szerződésben, akkor a fuvarozási szerződés harmadik személy javára kötött szerződésnek tekinthető.

A fuvarozó fő kötelezettségei: a küldemény továbbítása és a küldeménynek a címzett részére való kiszolgáltatása. Emellett kötelezettsége a fuvaresköz fuvarozásra alkalmas állapotban történő, megfelelő helyen és időben való kiállítása, a küldemény továbbításának haladéktalan megkezdése, a küldemény továbbítása során a gazdaságosság és biztonság szempontjainak figyelembevétele, valamint a feladó értesítése minden, a fuvarozással kapcsolatos lényeges körülmenyről, esetleges akadályokról s végül a címzett értesítése a küldemény megérkezéséről. Ha a fuvarozó csomagolási hiányt állapít meg, a küldemény továbbítását csak a feladó kárára és írásbeli utasítására kezdheti meg. Ha a csomagolási hiányosság más vagyonát veszélyeztetи, a fuvarozó jogoszerűen megtagadhatja a küldemény továbbítását.

A feladó fő kötelezettsége a fuvardíj megfizetése. Ezenfelül a feladó (fuvaroztató) kötelezettsége, hogy a fuvarozás teljesítéséhez szükséges okmányokat

a fuvarozónak átadja, megállapodásuk szerint a küldeményt megfelelően csomagolja, bizonos esetekben a küldemény berakása és kirakása, illetve fuvarozási akadály esetén a fuvarozó részére utasítás adása. A feladót megilleti az általános elállási jog a fuvarozás megkezdéséig, azonban köteles a fuvarozót kártalanítani.

A fuvarozó fuvardíjon felül a fuvarozásra fordított szükséges és hasznos költségeinek a megtérítését is követelheti. Díja és a költségeinek megtérítése erejéig zálogjog illeti meg a birtokába került árun. A fuvarozó zálogjoga megelőz más törvényes zálogjogokat, és a fuvarozónak joga van az árut bírósági végrehajtás igénybevétele nélkül kereskedelmi forgalomban értékesíteni. Ez természetesen jelentősen elősegíti a fuvarozó számára a zálogjogának érvényesítését, hiszen ő van birtokon belül.

A feladót a küldemény címzett részére való kiszolgálásáig, illetve amíg a címzett a küldeménnyel nem rendelkezik, megilleti a küldeménnyel történő rendelkezési jog. Ez azt jelenti, hogy a küldeményt útközben feltartóztathatja, más címzetthez irányíthatja, más rendeltetési állomást határozhat meg.

A fuvarozó alapvető kötelezettsége, hogy haladéktalanul értesítse a címzettet az áru megérkezéséről. Az értesítést követően az áru a címzett rendelkezésére áll, így a címzett ekkor lép be a fuvarozási szerződésbe. Amíg a rendelkezési jog a címzetre nem szállt át, addig csak a feladó rendelkezhet az áru felett. A címzett azonban az átvétel előkészítése és az áru biztonsága érdekében szükséges intézkedésre közvetlenül is utasíthatja a fuvarozót. Ebben az esetben a fuvarozó köteles eszerint eljárni, kivéve, ha ezek az utasítások ellentétben állnak a feladó rendelkezéseivel.

A küldemény átvételével kapcsolatban a címzett köteles ellenőrizni, hogy a küldemény mennyisége megegyezik-e a fuvarlevél adataival, és nem sérült, nem rongálódott-e meg a küldemény.

Amennyiben kiszolgálási akadályok jelentkeznek, tehát a fuvarozó nem képes a címzettnek a küldeményt kiadni, például a címzett a fuvarlevélben megadott címen nem található vagy a küldemény átvételét megtagadja, vagy a fuvar levelet az előírt határidő alatt nem váltja ki, ilyen esetben a fuvarozó az árut a feladó költségére és veszélyére – a felelős őrzés szabályai szerint – köteles tárolni és a feladótól utasítást kérni. A felelős őrzés folytán megszűnik a fuvarozó speciális fokozott felelőssége, és a dologban bekövetkezett hiányokért és rongálódásokért ezen időponttól kezdődően csak a vétkes felelősség szabályai szerint felel mindaddig, amíg a feladó a kiszolgáltatási akadály elhárítására végrehajtható utasítást nem ad.

Felelősség a szerződés megszegéséért

A fuvarozó a fuvarozási idő túllépéséért, azaz a teljesítés késedelméért a vétkeségi felelősség szabályai szerint felel. A késedelmi kötbér mértékét azonban a Ptk. korlátozza, a fuvardíjnál magasabb összegű kötbér kikötését tilalmazza.

Kötbért meghaladó kár megtérítése csak akkor követelhető, ha a fuvarozó – ismerve a határidőben történő fuvarozás fontosságát – írásban vállalta a határidő megtartását, azonban abban az esetben is mentesül, ha a késedelem elháríthatatlan külső ok miatt következett be.

A küldemény átvétele előtt akkor esik késedelembe a fuvarozó, ha megfelelő fuvareszközt nem állít ki időben. A feladó ilyen esetben a szerződés teljesítésétől elállhat és kártérítést követelhet.

A küldemény elveszése, megsemmisülése, megsérülése esetén a fuvarozó kártérítési kötelezettséggel tartozik. A fuvarozó fokozott felelőssége abban jelentkezik, hogy a fuvarozás során bekövetkezett árukárok alól csak akkor tudja magát kimenti, ha bizonyítja, hogy a kár oka a fuvarozó tevékenységi körön kívül eső elháríthatatlan külső ok volt.

Ha megállapítható a fuvarozó kártérítési felelőssége a bekövetkezett károkért, az általános szabályokhoz viszonyítva a kártérítés mértékét a törvény korlátozza. A fuvarozó ugyanis csak a tényleges kárt, azaz az áruk értékét kell hogy megtérítse, fuvardíjra pedig arányosan igényt tarthat. A küldemény megrongálódása esetén a fuvarozó választhat, hogy kiküszöböli a rongálódást, vagy pedig megtéríti az értékcsökkenést. Teljes kárért, tehát az elmaradt haszonért a fuvarozó csak abban az esetben felel, ha a magatartása szándékos volt.

Az áru sérüléseivel és hiányával kapcsolatos igényeket, ha azok az átvételkor felismerhetők, nyomban az átvételkor kell érvényesíteni, hiszen utóbb már nem lehet megnyugtatóan megállapítani, hogy a kár a fuvarozás során következett-e be vagy sem. Olyan hiányok vagy rongálódások miatt, amelyek az átvételkor nem voltak felismerhetők, a kártérítési igényt az átvételtől számított 3 napon belül lehet érvényesíteni, ilyenkor azonban az átvevőnek kell bizonyítania, hogy a hiány, rongálódás már az átvételkor is fennállt. Ezen határidők elmulasztása jogvesztéssel jár.

A fuvarozási szerződésből származó igényeket egyéves határidőn belül lehet érvényesíteni, ami azt jelenti, hogy a keresetindításra a kiszolgáltatástól számított egy év áll rendelkezésre.

A gazdasági életben a fuvarozási szerződés helyett sokszor **szállítmányozási szerződést** kötnek, ezért röviden ezt is bemutatjuk.

A szállítmányozási szerződés lényegében a fuvarozási bizomány. A bizomány lényege, hogy a bizományos a bizományba adó nevében és javára köti meg az adásvételi szerződést, majd a dolog eddig tulajdonosával, a bizományba adóval elszámol úgy, hogy a vételárnak ezt a részét megkapja. Akkor választják ezt a módszert, ha a dolog eladása valamilyen speciális szaktudást igényel, így működik például a régisékereskedések jelentős része. A szállítmányozási szerződés alapján is a szállítmányozó köteles valamely küldemény továbbításához szükséges fuvarozási és egyéb szerződéseket saját nevében, de a megbízó számlájára megkötni, valamint a küldemény továbbításával kapcsolatos egyéb teen-

dőket elvégezni. A **megbízó** ennek fejében köteles a szállítmányozónak szállítmányozási díjat fizetni.

A szállítmányozó tulajdonképpen kétféle tevékenységet végez; a szerződések megkötésével kapcsolatos teendőinél a bizományra vonatkozó szabályokat, míg a küldemény kezelésével, megóvásával, továbbításával kapcsolatban a fuvarozási szerződés szabályait kell alkalmazni.

A szállítmányozó köteles a feladásra szánt küldemény átvételénél, megőrzésénél, az igénybe vett szerződő partnerek kiválasztásánál szakértelemmel, gondosan és a megbízó utasításai szerint eljárni. Felelős azért, hogy az útvonal és a fuvarozási mód kiválasztása során helyesen egyeztesse össze a gazdaságosság és a küldemény biztonságának követelményeit.

A szállítmányozó az általa igénybe vett fuvarozók, raktározók tevékenységéért csak annyiban felel, amennyiben ezeknek kiválasztása vagy irányítása terén mulasztás terheli, azaz amennyiben felerőható módon járt el. Mint bizományosnak kötelessége az igényeket ezek ellen a felek ellen a megbízó javára érvényesíteni.

Ha a szállítmányozó maga lát el fuvarozási tevékenységet, a fuvarozás közben bekövetkezett kárért a fuvarozás szabályai szerint felel. Ha más fuvarozót vesz igénybe és ez a fuvarozó megszegi a szerződést, a szerződésszegésből eredő igényeket a szállítmányozó köteles érvényesíteni. Tehát ha a szállítmányozó végezi a fuvarozást, akkor a fuvarozás során bekövetkezett károkért is fuvarozó módjára felel, ha azonban a fuvarozást nem a szállítmányozó végezi, akkor a fuvarozás során bekövetkezett károkért bizományos módjára felel, tehát csak akkor, ha a fuvarozó kiválasztásában, utasításokkal való ellátásában vétkezzé terheli.

A napi gyakorlatban a szállítmányozó gyakran alszállítmányozót vagy alszállítmányozókat vesz igénybe, azok pedig akár több fuvarozót is megbíznak a fuvarozás elvégzésével. A hajóstársaság szállítja az árut Szingapúrból Hamburgba, onnan közúti fuvarozó Budapestre, ahonnét vasúton továbbítják a debreceni Nagyállomásra, majd onnan megint közúton a Debrecen belvárosában lévő címre. A fuvarozók maguk is megbíznak gyakran alvállalkozót, hogy helyettük végezzék el a feladatot (pl. nincsen szabad kamionjuk, ezért megkérnek egy másik társaságot, amelyiknek van szabad kapacitása). Végeredményben sokszor egészen áttekinthetlen alvállalkozói láncolat alakul ki, ami nagyban megnehezíti az esetleges kárigények érvényesítését.

Hitel- és számlaszerződések

A hitel a modern piacgazdaság alapintézménye, ez teszi lehetővé, hogy a vállalkozások és magánszemélyek tőkeigénye egyszerűen és gyorsan ki legyen elégítve. Szinte minden beruházás esetén hitelt vesznek igénybe, ezért kijelenthetjük,

hogy – ahogyan már Széchenyi István is leírta – „a hitel híja szinte minden mozgást elakaszt”. Ennek tanúi is lehetünk, amikor nemzetközi hitelválság szinte azonnal gazdasági világválsággá alakult 2008–2009-ben.

Hitelszerződés

A hitelszerződés alapján a hitelező hitelkeret rendelkezésre tartására és a rendelkezésre tartott összeg erejéig kölcsönszerződés, kezességi szerződés, garancia-szerződés vagy egyéb hitelművelet végzésére vonatkozó más szerződés megkötésére, az adós díj fizetésére köteles. A hitelező a hitelműveletre vonatkozó szerzéstére, az adós díj fizetésére köteles. A hitelező a hitelszerződésben meghatározott feltételek teljesülése esetén köteles.

A hitelszerződés felmondása nem szünteti meg az annak alapján kötött szerződést.

Kölcsönszerződés alapján a pénzintézet vagy más hitelező köteles meghatározott pénzösszeget az adós rendelkezésére bocsátani, az adós pedig köteles a kölcsön összegét a szerződés szerint visszafizetni. Ha a hitelező pénzintézet, akkor a szerződés főszabályként visszterhes, ebben az esetben tehát az adós kamat fizetésére köteles. A kamat az az összeg, amelyet az adós a hitelező pénzének használatáért fizet. A magánfelek közötti kölcsön esetén is ki lehet kötni kamatot.

A bankhitelszerződéssel a pénzintézet arra vállal kötelezettséget, hogy díj ellenében a szerződésben meghatározott hitelkeretet rendelkezésre tart a másik fél részére, és a keret terhére – a szerződésben meghatározott feltételek esetén – kölcsönszerződést köt vagy egyéb hitelműveletet végez. A bankhitelszerződés ján köteles az ügyfele részére a szerződésben írt feltételek szerint rendelkezésre állni és kölcsönt (vagy esetleg más szolgáltatást) nyújtani, amikor a szerződés fennállása alatt az ügyfélnek erre szüksége van.

A kölcsönszerződés a felek megállapodásával jön létre, a hitelező azonban megtagadhatja a kölcsönösszeg folyósítását, ha akár az ő, akár az adós körülményeiben olyan lényeges változás állott be, amely miatt a szerződés teljesítése a hitelezőtől nem várható el, illetve a szerződés megkötését követően olyan körülmenyek következtek be, amelyek miatt egyébként is a kölcsönszerződés azonali hatállyú felmondásának lenne helye.

Ilyen esemény lehet a biztosíték megszűnése (pl. ingatlan elidegenítése, vagyontárgy megsemmisülése, illetve ha kiderül, hogy az adós a hitelbírálat során anyagi helyzetéről valótlan adatokat szolgáltatott).

Az adós a kölcsönösszeg átvételére nem köteles, azonban köteles a hitelezőnek a szerződéskötéssel kapcsolatban felmerült esetleges kárát megtéríteni.

A kölcsönszerződés megszűnhet rendes felmondással, 15 napon belül van lehetőség a felek megállapodásától függően, és azonnali hatállyú felmondással a hitelező részéről.

Szíveségi kölcsön esetén az adós nem köteles kamat és díj fizetésére, kivéve, ha ezt kifejezetten kikötötték, vagy ha a szerződés céljából vagy az eset összes körülményeiből ez következik.

Betétszerződés alapján a betétes jogosult a bank számára meghatározott pénzösszeget fizetni, a bank köteles a betétes által felajánlott pénzösszeget elfogadni, ugyanakkora pénzösszeget későbbi időpontban visszafizetni, valamint kamatot fizetni.

Megemlíjük itt még a **folyószámla-szerződést**. Ebben a szerződésben a felek meghatározott jogviszonyból származó kölcsönös pénzköveteléseknek egységes számlán való elszámolására vállalnak kötelezettséget. Az ilyen esetekben a felek közötti jogviszony általában tartós, például beszállítói szerződés, alvállalkozói szerződés vagy megbízási szerződés áll mögötte.

A folyószámla-szerződés háromoldalú kötelem abban az értelemben, hogy a számlatulajdonos felek egymással kötik meg úgy, hogy a folyószámlát egy meghatározott pénzintézet vezeti. A folyószámlán lévő követeléseket időszakonként elszámolják, aminek azért van jelentősége, mert a rendelkezési jog a feleket kizárálag az egyenlegre nézve illeti meg. Az egyenleg elismerésével az alapjául szolgáló követelések megszűnnék, és helyükbe az egyenleg iránti követelés lép.

Fizetésiszámla-szerződés

A számlavezető a számlatulajdonos számára a pénzformának lebonyolítása érdekében folyószámla nyitására és vezetésére, a számlatulajdonos díj fizetésére köteles.

Fizetési megbízási szerződés

Fizetési megbízási szerződés alapján a megbízott meghatározott pénzösszegnek a megbízó utasítása szerint a kedvezményezett részére történő fizetésére, a megbízó díj fizetésére köteles.

A faktoring szerződéstípust a pénzintézeti gyakorlat alakította ki. A faktoringszerződés keretében a bank vagy a faktoringra szakosodott pénzintézet (vevő) arra vállal kötelezettséget, hogy az eladótól megvásárolja azokat a követéseket, amelyek az eladót illetik meg harmadik személyekkel szemben, és innentől a vevő pénzintézet jogosult az eladó kintlévőségeinek a beszedésére.

A faktoringszerződés tehát lényegében követelés megyételel jelenti. Ez egyfajta szerencseelemet hordozó szerződés, és ilyen formán a szerencsejáték-szerződéssel és a biztosítással is rokonítható, hiszen a kockázat nagysága a vételár nagyságában jelenik meg, és a behajthatatlanság kockázata a vételár nagyságával fordítottan arányos. Bankok gyakran adják el behajthatatlannak bizonyult köve-

teléseiket az eredeti követelés értékének töredékéért, amikor a kihelyezett hitel visszafizetését reménytelennek tartják. Ugyanakkor a faktoring az engedményezésre is hasonlít, hiszen a követelés jogosulti pozíciójában kerül sor változásra. Mivel minden vételár kifizetésével történik, a faktoringszerződés tartalma szerint az adásvétellel rokon, viszont alanyai miatt pedig a bank és hitelviszonyokat szabályozó szerződések köréhez tartozik, ezért is tárgyaljuk itt. A faktoring a (magyar) gazdaságban egyfajta hitelbiztosítási pótlék szerepét is betölti, azaz a hitelező bank faktoringtársasága az adós követelését megvásárolja, így átválalva tőle a behajtás költségeit, és biztosítja, hogy a hitel biztosan törlesztésre kerülhessen. Mivel az adós kockázata a faktoringcégre száll át, ezért a faktoring díja jelentősen alacsonyabb a megvásárolt követelésnél.

Biztosítási szerződés

A biztosítási szerződés alapján a biztosító magára vállal olyan kockázatot, amely egyébként a biztosítottat terhelné. Arra kötelezi magát, hogy ha meghatározott jövőbeni esemény (biztosítási esemény) bekövetkezik, meghatározott összeget kifizet, vagy más szolgáltatást nyújt a biztosítottnak, ugyanakkor a másik szerződő fél díj fizetésére köteles. Ennek során létrehozza a hasonló kockázatú biztosítottak kockázatközösségeit.

Biztosítási szerződést az köthet, aki valamely vagyoni vagy személyhez fűződő jogviszony alapján a biztosítási esemény elkerülésében: az életkor elérése, születésre vagy házasságkötésre szóló életbiztosítás esetén a biztosítási esemény bekövetkeztében érdekelt, vagy aki a szerződést az érdekelte javára köti meg. Tehát elmondhatjuk, hogy a biztosítási szerződést csak az érdekelte köthet, illetve az érdekelte javára lehet kötni. Az ennek ellenére kötött kár- és csoportos összegbiztosítási szerződések semmisek.

Együttbiztosítás: meghatározott arányok szerint a biztosítási kockázatot több biztosító közösen viseli.

Csoportos biztosítás: a biztosítottak meghatározása valamelyik szervezethez való tartozásuk, a biztosítottak és a szerződő fél között fennálló jogviszony vagy egyéb kapcsolat alapján történik. Azok a személyek tekinthetők biztosítottaknak, akik a biztosítási esemény bekövetkeztekor a csoporthoz tartoztak.

A biztosítási szerződés ún. helytállási kötelem. Ennek lényege, hogy a biztosító főkötelezettsége, hogy készen álljon arra, hogy a kár bekövetkeztekor a meghatározott szolgáltatást (általában pénz kifizetését) teljesíti, azaz éppen ez a kézszínlét, a kockázat átvállalása jelenti a szolgáltatást és nem a kártérítés. A biztosítási szerződés legtöbbször anélkül teljesül, hogy szükség lenne a biztosítási összeg megfizetésére.

A Ptk. felosztánu mérlel a biztosításokat személybiztosításra, vagyonbiztosításra és felőlősségbiztosításra oszthatjuk, azonban a Biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény (a Bit.) két biztosítási ágát jelöl meg, az élet- és a nem életbiztosításokat. A két „Bit.-ág” olyan módon fedi le a Ptk. három ágazatát, hogy az életbiztosítások a személybiztosítások egy részére, a kifejezetten életbiztosításokra terjed ki, míg a nem életbiztosítási ág a vagyon- és felelősségbiztosítások mellett a személybiztosításokhoz tartozó balesetbiztosításokat is magában foglalja.

A Bit. felosztásának nem jogtudományos oka van, a jog logikáját a Ptk. felosztása tükrözi jobban; az ok inkább az, hogy pénzügy-politikai okokból a legtöbb ország a kilencvenes évek közepe óta nem engedélyezi ún. kompozitbiztosítók, azaz élet- és nem életággal egyaránt rendelkező biztosítók alapítását, még hozzá azért, mert a befektetési életbiztosítások terjedése miatt az életbiztosítók hatalmas vagyonokat kezelnek: az ügyfelek megtakarításait. Ezeknek jóval kisebb a kockázati jellege, mint például a vagyonbiztosításnak, mert a megtakarítással kombinált életbiztosítások futamideje alatt általában nem hal meg az ügyfél, hanem a lejárat után felveszi a hozamot. Mivel a fejlett államokban az öngondoskodás egyre fontosabb szempont a lakosság előregedése miatt, az állam számára fontos, hogy a polgárai megtakarítási biztonságban legyenek, ám ha egy nagyobb természeti kár esetén a biztosító bajba kerül (túl sok kártérítést, azaz biztosítási összeget kell kifizetnie), talán ránkéntyszerűl az életbiztosítás hatalmas tartalékaiban nyúlni, veszélybe sodorva a biztosítottak megtakarítását. Ezt mindenkihez el kell kerülni, ezért kell a biztosítóknak „kínai falat” építeniük az életbiztosítási és a nem életbiztosítási águk között, ahol mindenféle pénzmozgás a két ág között tilos.

A kárbiztosítás azt jelenti, hogy a biztosító fizetési kötelezettsége valamely vagyontárgy megsemmisülése, értékcsökkenése következtében áll be.

A felelősségbiztosítás esetén a biztosító a biztosított személy által okozott károkért áll helyt.

Személybiztosításról (összegbiztosításról az új fogalom szerint) akkor van szó, ha a biztosító fizetési kötelezettsége az emberi éettel, testi épséggel van összefüggésben.

A biztosítási szerződésnek négy alanya lehet: a biztosító; a szerződő fél, aki a biztosítóval írásbeli megállapodással szerződést köt és a biztosítási díjat fizeti; a biztosított, az a természetes vagy jogi személy, akinek személye vagy vagyona biztosítás tárgyát képezi, illetve a kedvezményezett, akinek a javára a biztosítási szerződés szól. Vagyontbiztosítás esetén a biztosított és a kedvezményezett személye általában egybeesik.

A biztosító csak jogi személy lehet, amely arra jogosított, hogy biztosítási szerződéset kössön. A biztosítóknak társasági formakéntyszernek kell megfe-

lelniük, amennyiben csupán zártkörűen működő részvénytársaságként, egyesületként vagy szövetkezetként működhet.

A biztosítási szerződés megkötésével kapcsolatban a Ptk. speciális szabálya, hogy létrejön a szerződés akkor is, ha a biztosító 15 napon, esetleg – ha egészségügyi vizsgálatra van szükség – 60 napon belül nem válaszol a biztosított szerződési ajánlatára, tehát a szerződés a biztosító hallgatása esetében is létrejöhét. A szerződés ráutaló magatartással is létrejöhét, ugyanis a biztosító elfogadó nyilatkozatát pótolhatja a biztosítási kötvény vagy az ezzel azonos jellegű okirat kiadása.

A biztosítási szerződés létrejötte és hatálybalépése elválik egymástól. A szerződés akkor jön létre, ha a felek egyező akarattal megkötik a szerződést, a szerződés hatálya viszont általában a biztosító kockázatvállalásának kezdetével esik egybe, amely az azt követő napon kezdődik, amikor a szerződő fél az első díjat a biztosító számlájára befizette, vagy a díj fizetésére halasztást kapott, vagy a biztosító pert indít a díj fizetése iránt. Kivételesen a szerződés hatálybalépése és a kockázatvállalás kezdete is elválthat egymástól.

A biztosítottat a szerződés megkötésekor közlési kötelezettség terheli, köteles közölni minden olyan adatot és tényt, amely a biztosítás elvállalása szempontjából lényeges. Ha a biztosító írásban közli a kérdéseit, akkor a biztosított eleget tett közlési kötelezettségének azzal, hogy a biztosító kérdéseire a valós adatokat közölte.

Ha utóbb olyan lényeges körülmény jutott a biztosító tudomására, amely a szerződés megkötését befolyásolta volna, a biztosító javaslatot tehet a szerződés módosítására, vagy – ha a szabályzata a kockázatvállalást kizárja – fel is mondhatja a szerződést.

Amennyiben a biztosított a biztosítási díj megfizetését elmulasztja, abban az esetben a biztosító többféle lehetőség közül választhat: tudomásul veszi a díjfizetés elmaradását, és minden további cselekmény nélkül a díjfizetés esedékességtől számított 30 nap elteltével megszűnik a szerződés. Ha a biztosító fenn kívánja tartani a biztosítási szerződést, akkor további 30 nap halasztást adhat a díj megfizetésére, mely esetben írásban fel kell szólítani a biztosítottat a kötelezettség teljesítésére. Azt a lehetőséget is választhatja a biztosító, hogy pert indít díjkövetelése iránt. Az első díj befizetésének meg nem történtéig a kockázatviselés nem lép hatályba, kivéve amennyiben a felek halasztott díjfizetésben állapodtak meg, ugyanakkor a későbbi díjrészleteknél a kockázatviselés az esedékességtől számított 30 napig még akkor is fennáll, ha a biztosító nem kívánja a díjat peresíteni (ezt az időszakot nevezzük respirónak).

A biztosítási esemény bekövetkeztét a biztosítottnak kell bejelenteni a biztosítási feltételekben meghatározott időn belül, és lehetővé kell tenni a biztosító ellenőrzését. Ez alapvetően saját érdeke is, hiszen ha ezt nem teszi meg, ez kizárhata a biztosító helytállási kötelezettségét is.

A biztosítási szerződések esetében igen gyakori, hogy a biztosítási szerződés kedvezményezettje nem a biztosítóval szerződő fél, hanem harmadik személy (például életbiztosítás esetén gyakori). Ha a biztosítási esemény bekövetkezik, akkor a kedvezményezett belép a biztosítási szerződésbe, és követelheti a szerződés szerinti teljesítést.

A kárbiztosítás

A vagyonbiztosításnak az a rendeltetése, hogy meghatározott vagyoni kár alól mentesítse a biztosítottat.

A vagyonbiztosítás tárgya lehet minden olyan kár, amely pénzben kifejezhető. Fontosabb esetei a tűz-, a jég- és árvízkár, a betörés, az állatbiztosítás. Ezek mellett a megnevezett kockázatra szóló biztosítások mellett egyre inkább terjedőben vannak a klasszikus tűz- és elemikár-biztosítások alternatívájaként az ún. all risks típusú biztosítások. Ezek bármely, a biztosított vagyontárgyat érő kárra kiterjednek, kivéve a szerződési feltételekben kizárt kockázatokra, azaz éppen fordítva működnek, mint a megnevezett kockázatra szóló biztosítások.

Kárbiztosítás biztosította csak az lehet, aki a vagyontárgy megóvásában érdekelt. Szerződést az köthet, aki biztosított, vagy aki a szerződést a biztosított javára köti.

A vagyonbiztosítási szerződés határozatlan vagy határozott időre is megkötő, de három év után a szerződés mindenkorban felmondható. Ha a biztosító kötvényt adott ki, a biztosítási összeget csak a kötvény visszaszolgáltatása ellenében köteles visszatéríteni.

Ha a szerződés nem a biztosítási esemény bekövetkezte miatt, hanem más okból (például díjfizetés elmulasztása miatt) szűnik meg, a biztosító bizonyos összeget köteles visszatéríteni, ez az ún. visszavásárlási összeg. Díjfizetés elmulasztása esetén egyébként a szerződés nem szűnik meg automatikusan, hanem megfelelően csökkentett összeggel fennmarad.

A felelősségbiztosítás

A felelősségbiztosítás a fogyasztóvédelem szélesedése miatt egyre terjedő biztosítási kategória. Felelősségbiztosítási szerződés alapján a biztosító köteles a biztosítottat mentesíteni olyan kár megtérítése alól, amelyért a jogszabály szerint maga a biztosított felelős. A felelősségbiztosításnál a felelősségbiztosítás kiterjedhet a szerződésen kívüli károk megtérítésére, az általános felelősségi alakzat mellett például a termékfelelősségi károkra vagy a veszélyes üzemmel okozott károkra (pl. kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás) és a szerződésszegéssel okozott károk megtérítésére is (pl. ügyvédi felelősségbiztosítás).

A felelősségbiztosítás célja nemcsak a biztosított mentesítése, hanem az is, hogy a biztosítás révén a károsult kára a károkozó fizetésképtelensége esetében is megtérüljön. A biztosított fizetésképtelenségenek kockázata ebben az esetben

tehát a biztosítót terheli. A biztosító ugyanakkor a teljes biztosítási összeget követelheti a biztosítotttól, ha a károkozó biztosított a kárt szándékosan vagy súlyos gondatlansággal okozta, ezt nevezük regresszjognak.

A biztosító a megállapított kártérítés összegét csak a károsultnak fizetheti ki, a károsult azonban csak a biztosítottat perelheti és nem a biztosítót. A biztosító a biztosítottnak csak akkor fizethet, ha igazolja, hogy a károsultat már kielégítette.

A biztosító a károsultnak a kárát megtéríti akkor is, ha azt a biztosított szándékosan vagy súlyos gondatlansággal okozta, azonban ilyenkor a fent említett regressz- (visszkereseti) joga alapján a biztosítotttól követelni fogja az általa kifizetett összeget.

Összegbiztosítási szerződés

A szerződés létrejöttéhez és módosításához a biztosított írásbeli hozzájárulása szükséges, ha a szerződést nem ő köti meg. Az ő hozzájárulása nélkül kötött biztosítási szerződés kedvezményezett kijelölését tartalmazó része semmis. Többszörös biztosítás is köthető ugyanazon biztosítási értékre és kockázatra.

Személybiztosítások

Az életbiztosítás olyan biztosítási forma, ahol a biztosító a biztosítottnak a biztosítási időszak során bekövetkező halála esetén meghatározott biztosítási összeget fizet. Ha kedvezményezett megjelölésével kötötték a szerződést, akkor a biztosító a kedvezményezett(ek) kezéhez fizeti meg a biztosítási összeget, ha kedvezményezett megnevezése nélkül, akkor a törvényes vagy végrendeleti öröklés rendje szerint fizeti ki a biztosítási összeget az örököseknek. Ezt a klasszikus formát kockázati életbiztosításnak nevezzük. A kedvezményezett kezéhez történő teljesítés esetén a biztosítási összeg teljesen illetékmentes, abban az esetben is, ha az örökösi rokonsági foka alapján hagyatéki öröklés alapján öröklési illeték megfizetése volna kötelező.

A múlt század végén vált az egyik vezető megtakarítási formává a fejlett országokban a megtakarítási célú életbiztosítás. Ez a forma – jelentősen leegyszerűsítve – úgy működik, hogy a biztosított a kockázati életbiztosítás díján felül nagyobb összegeket is befizet, amelyeket a biztosító befektet a számára. A biztosító a biztosítási időszak végeztével a biztosított életben léte esetén is fizet biztosítási összeget a biztosított számára, mégpedig a befizetett megtakarítása hozamokkal növelt összegét.

Ezek a biztosítási formák – közülük is elsősorban az ún. befektetési egységekhez kötött vagy másiképpen unit-linked biztosítás a legnépszerűbb – díjvolumene a nyugat-európai és észak-amerikai országokban mára meghaladta a valyon- és felelősségbiztosításokét.

Az életbiztosítási szerződésnél a kedvezményezett:

- a szerződésben megnevezett személy,
- a bemutatóra szóló kötvény birtokosa,
- a biztosítási esemény bekövetkezete esetén a biztosított vagy örököse.

A **baleset-biztosítás** baleset bekövetkezése esetére járó kártérítés, amikor a biztosítás tárgya egy személyhez kötött esemény. A baleset-biztosításra a valyonbiztosítás szabályait kell alkalmazni azzal, hogy kedvezményezettet lehet kijelölni, a biztosítási összeg nem esik korlátozás alá, és a kártérítési igény, amely a balesetért felelős személy ellen támasztható, nem száll át a biztosítónak.

Egészségbiztosítási szerződés

A biztosító a biztosított megbetegedése esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatások teljesítésére vállal kötelezettséget. Az egészségbiztosítás lényegéből eredően a kár- és életbiztosítás szabályait kell alkalmazni erre a vegyes jellegű szerződésre.

Az öröklés

Az öröklés jogutódlás: az ember vagyonának, illetve vagyoná egy részének halála esetén más személyre való átszállása. Az öröklés a magyar jog szerint az örökhagyó halálának időpontjában minden jogcselekmény nélkül következik be. Az örökök az öröklés megnyíltával a hagyatékot, illetőleg annak neki jutó részét vagy meghatározott tárgyat – elfogadás vagy bármely más jogcselekmény nélkül – megszerzi.

Valamely ember halálával a hagyatéka átszáll az örököskre. A hagyaték az örökhagyó vagyona, az a vagyon, amely az örökökre átszáll.

Az örökök az öröklés megnyíltá után az örökséget visszautasíthatja. Az államot mint törvényes örököst az örökség visszautasításának joga nem illeti meg.

Az örökök külön is visszautasíthatja a mezőgazdasági termelés célját szolgáló föld, a hozzá tartozó berendezés, felszerelési tárgyak, állatállomány és munkaeszközök öröklését, ha nem foglalkozik hivatalsszerűen mezőgazdasági termeléssel.

A feltételhez vagy időhöz kötött, a megszorítással tett, valamint a meg nem engedett részleges visszautasítás érvénytelen.

Ha az örökök az öröklés megnyíltá után a visszautasítás jogáról kifejezetten vagy hallgatólag lemondott, az örökséget többé nem utasíthatja vissza. A visszautasítás jogáról való lemondás a hagyatéki eljárásra illetékes közjegyzőnél tett bejelentéssel történik. A visszautasítás jogáról való lemondásnak kell tekintetni az örökség olyan birtokbavételét vagy a hagyatékra vonatkozó egyéb olyan cselekményt is, amelyből az örököseknek az örökség elfogadására irányuló kétségtelen akarata tűnik ki. Lemondásnak minősül az is, ha az örökök a közjegyző által bármely érdekeltekére kitűzött határidő alatt nem tesz az örökséget visszautasító nyilatkozatot.

Az örökök az örökhagyó vagyonjogi személyiségének folytatója. A hagyatéknak mint egésznek az átszállása annyit jelent, hogy a hagyaték aktív és passzív részében egyaránt az örökökre száll, az örökök tehát – ha nem utasítja vissza – megszerzi a hagyatékhöz tartozó jogokat, de vállalnia kell a hagyatékhöz tartozó kötelezettségeket is. Ezért képleteken úgy lehet mondani, hogy az örökök az örökhagyó vagyonjogi személyiségének folytatója. Ha az örökhagyónak – akár törvény akár végintézkedés alapján – egynél több örököse van, ezeket egymáshoz való viszonyukban örököstársaknak nevezzük.

Öröklési jogunk két öröklési módot ismer: a törvényen és a végintézkedésen alapuló öröklést. Az örökhagyó halála esetére szabadon rendelkezhet arról, hogy vagyonából ki milyen mértékben és milyen módon részesüljön. Ennek a rendelkezési jognak csak az úgynevezett köteles rész intézménye szab korlátot. A tör-

vényes öröklés csak akkor érvényesül, ha az örökhagyó nem tett végintézkedést. Ebből a rendelkezésből kiderül, hogy a jog elsősorban a végrendeletet részesíti előnyben, azaz azt, hogy az örökhagyó életében rendelkezzen vagyona öröklése felől.

A törvényes örököök köre

A törvényes örököök az örökhagyó gyermekei (leszármazói), szülei (felmenői) vérségi kapcsolatok, illetőleg örökbefogadás alapján és az örökhagyó házastársa vagy bejegyzett élettársa és más távolabbi felmenői. Törvényes örökösek minősül továbbá más örökök hiányában az állam.

Az örökhagyó után az örökhagyó gyermekei, az öröklésből kiesett gyermek leszármazói öröklök a teljes vagyonat. A leszármazók állagot örökölnek.

Ha nincsenek leszármazók, a hagyaték két részre oszlik, ági vagyonra és szerzeményi vagyonra. Az ági vagyont az örökhagyónak az a felmenője öröklí, akiről az az örökhagyóra valamelyik felmenőjétől öröklés vagy ingyenes juttatás útján hárult. Ebben az esetben a házastárs vagy a bejegyzett élettárs öröklí a szerzeményi vagyon állagát és az ági vagyon haszonelvezetét. A vagyontárgy ági jellegét annak kell bizonyítani, aki arra ági vagyon címén öröklési igényt támaszt. Ha ági örökö nincs, az ági vagyontárgy az örökhagyó egyéb vagyonával esik egy tekintet alá.

Az ági öröklésnek csak az lehet a tárgya, amely az örökhagyó halálának idején megvan. Nem vonatkozik az ági öröklés az ági vagyon helyébe lépett vagy az ági vagyon értékén vásárolt vagyontárgyra és a szokásos mértékű ajándékra. Tizenöt év házasság vagy bejegyzett élettársi kapcsolat után a túlélő házastárral vagy bejegyzett élettárral szemben a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyakra ági öröklés címén nem lehet igényt támasztani.

Ha leszármazó nincs, vagy nem örökölhet, az örökhagyó házastársa öröklí az örökhagyóval közösen lakott lakást és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakat. A további hagyaték felét az örökhagyó házastársa öröklí, a másik felét az örökhagyó szülei öröklök fejenként egyenlő arányban.

Ha az örökhagyónak sem leszármazója, sem házastársa nincs, örökölnek az örökhagyó szülei, illetőleg a szülők kiesése esetén azok leszármazói. Ha az öröklésből kiesett szülőnek nincs leszármazója, egyedül a másik szülő, illetőleg annak leszármazói örökölnek. Ha sem szülők, sem szülői leszármazók nincsenek, örökölnek az örökhagyó nagyszülei, illetve azok leszármazói. A nagyszülők és leszármazóik kiesése esetén törvényes örököök egy sorban az örökhagyó távolabbi felmenői. Ezek lehetnek a nagyszülők, illetve leszármazóik, ha ezek nincsenek, a dédszülők, cseki hiányában az örökhagyó távolabbi felmenői.

Mindezek hiányában az állam örököl.

A gyermekek öröklése

A törvényes örökösek elsősorban az örökhagyó gyermekei, több gyermek fejenként egyenlő mértékben örököl. Az öröklésből kiesett gyermek helyén egymás közt egyenlő arányban a kiesett gyermekei örökölnek.

Leszármazó hiányában a házastárs örököl. A házastárs és a bejegyzett élettárs öröklésének feltétele, hogy a házasság vagy az élettársi kapcsolat bejegyzése érvényes legyen. Ha ezek a feltételek nem állnak fenn, akkor nincsen helye házastársi öröklésnek. A házastárs nemcsak állagot örököl, hanem haszonélvezetet is. A haszonélvezet azt jelenti, hogy a házastárs haszonélvezetet kap mindenazon a vagyontárgyon, amelyet nem ő örökölt. Tehát amennyiben az örökhagyó gyermekei örökölnek, akkor az álland vonatkozásában a házastársat haszonélvezet illeti meg:

- holtig tartó haszonélvezeti jog az örökhagyóval közösen lakott lakáson és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakon,
- egy gyermekrész a hagyaték többi részéből.

Lehetséges, hogy a házastárs egy gyermekrészre vonatkozó állagörökség helyett az egész hagyatékra kiterjedő holtig tartó haszonélvezetet kap, osztályos egyezség alapján. Az új házasságkötés nem szünteti meg a haszonélvezetet.

Ági vagyon haszonélvezete esetén kérhető a haszonélvezeti jog megváltása. Megváltás esetén a házastársat az ági vagyon egyharmada illeti meg.

Mind a házastárs, mind az örökösek kérhetik a haszonélvezeti jog megváltását. A házastárs által lakott lakásra, az általa használt berendezési és felszerelési tárgyakra fennálló haszonélvezet megváltását nem lehet kérni. A megváltást a hagyatéki eljárás során, de legkésőbb az öröklés megnyilásától számított egy éven belül kell kérni.

Az örökhagyó után leszármazók és házastárs hiányában elsősorban a szülők örökölnek egyenlő részben. Ha valamelyik szülő kiesett, az ő helyén leszármazói örökölnek olyan módon, mint a gyermek helyén annak leszármazói. Ha kiesett szülőnek nincsen leszármazója, egyedül a másik szülő, illetőleg annak leszármazói örökölnek.

Leszármazóknak, házastársnak, szülőknek és szülői leszármazóknak a hiányában a törvényes örökösek egyenlő részben az örökhagyó nagyszülei. Ha valamelyik nagyszülő az öröklésből kiesett, helyette leszármazói örökölnek, úgymint a kieső szülő helyén a leszármazói. Ha a kiesett nagyszülőnek leszármazója nincs, helyette nagyszülőpárja, ha pedig ez is kiesett, ennek helyén leszármazója örököl.

Ha sem az örökhagyó nagyszülője, sem pedig a nagyszülőktől leszármazó nem örökölhet, törvényes örökösek fejenként egyenlő részben az örökhagyó távolabbi felmenői.

Örökbefogadott öröklése

Az örökbefogadott az örökbefogadó szülő és annak rokonai után az örökbefogadó szülő vér szerinti leszármazójaként örököl. Az örökbefogadás nem érinti az örökbefogadott törvényes öröklési jogát vér szerinti rokonai után, feltéve, hogy az örökbefogadó is közeli rokon.

Osztályra bocsátás

Osztályra bocsátáson azt értjük, hogy több leszármazó közös öröklése esetén minden egyik örököstárs köteles a hagyaték értékéhez hozzászámítani annak az ingyenes adománynak az értékét, amelyben őt az örökhagyó életében részesítette. Ez a leszármazók közös öröklése felmenőjük után. Az osztályra bocsátás feltétele, hogy azt az adományozáskor, amikor a vagyontárgyat kapta, az örökhagyó kikötötte vagy a körülmenyekből arra lehet következtetni, hogy a juttatást a hozzászámítás kötelezettségevel adták.

A szokásos mértékű ajándékokat, valamint a tartásra rászorult hozzátarozók részére nyújtott tartást akkor sem kell osztályra bocsátani, ha azt az örökhagyó kifejezetten kikötötte.

A hagyaték, valamint az osztályra bocsátott ingyenes adományok tiszta értékének összeszámításával nyert együttes érték megfelelő arányos elosztása útján kell megállapítani az egy-egy örököstársnak jutó örökrészét, és abból le kell vonni az örököstárs által osztályra bocsátott értéket. Ha az örököstárs által osztályra bocsátott érték eléri vagy meghaladja az örökrészének az osztályra bocsátott értékek figyelembevételével kiszámított értékét, őt a felosztásra kerülő hagyatéki vagyonból kielégítettnek kell tekinteni, a többlet azonban visszatéríteni nem köteles. Ilyen esetben a hagyatéket a többi örököstárs között a hagyatékban nem részesülő örököstársnak, valamint az ilyen örököstárs adományának figyelmen kívül hagyásával kell felosztani.

A végintézkedés

Az örökhagyó halála esetére szóló egyoldalú nyilatkozattal – végintézkedéssel – vagyonáról vagy annak egy részéről rendelkezhet. Végintézkedést tenni csak személyesen lehet.

A végintézkedés lehet egyoldalú, mint a végrendelet, és kétoldalú, mint az öröklési szerződés. A végrendelet minimális feltételeit a törvény előírja. Az okirat végrendeleti jellegének megállapításához legalább annyi szükséges, hogy külsőleg az örökhagyótól származóként jelentkezzék, és halál esetére szóló olyan

nyilatkozatot tartalmazzon, amelyből a végrendeleti minőség kitűnik. E két fél tétel bármelyikének hiányában végrendeletről nem lehet beszélni.

Végrendelet megalkotásához legalább korlátozottan cselekvőképességre van szükség, cselekvőképtelen végrendeletet egyáltalán nem tehet. A korlátozottan cselekvőképes kiskorú, illetve vagyoni nyilatkozatai tekintetében korlátozott nagykorú csak közhelyi végrendeletet tehet, de a végrendelet érvényességehez nincs szükség sem a törvényes képviselő hozzájárulásához, sem a gyámhatóság jóváhagyásához.

Közvégrendelet

A közvégrendeletet a közjegyző vagy a helyi bíróság előtt lehet tenni, és ez a közokirat egyik fajtája. A közvégrendeletezhet szükséges, hogy azt okiratba foglalják, és az, hogy ott a végrendelkező személyesen jelentse ki akaratát, és ez magából az okiratból is ki kell hogy tűnjék. Nem lehet törvényesen közvégrendeletet tenni olyan személy előtt, aki a végrendelkezőnek vagy a végrendelkező házastársának hozzájárulásával, gyámja vagy gondnoka. Érvénytelen az a juttatás is, amely a közvégrendelet tételeben közreműködő személy, valamint ennek hozzájárulásával, gyámja, gondnoka, gyámoltja vagy gondnokoltja javára szól.

Meg kell különböztetni a közvégrendelettől azt a **nyilatkozatot**, amikor valaki a végrendeletet helyezi a közjegyzőnél letétbe. Ez természetesen csak írásbeli magánvégrendeletnek tekinthető. Aki testi fogyatékossága miatt írni-olvasni nem tud, írástudatlan, süket, néma, süketnéma vagy vak, kizárolag közvégrendeletet tehet. Ugyancsak közvégrendeletet tehet az írástudatlan személy és a korlátozottan cselekvőképes személy is.

Az írásbeli magánvégrendelet

A Ptk. az írásbeli magánvégrendeletnek három formáját ismeri:

- a saját kezűleg írt,
- az idegen kézzel írt, vagy írógéppel írt,
- a közjegyzőnél letett magánvégrendelet.

A végrendelkező által teljes terjedelmében saját kezűleg írt és aláírt végrendelet érvényes. Ehhez nem szükséges elérni tanú alkalmazása. Saját kezűleg írtanak csak a kézzel írt végrendelet tekinthető, a gépírás akkor sem számít saját írásnak, ha magától a végrendelkezőtől származik. Gyorsírással vagy a közönséges írástól eltérő egyéb jel- vagy számjegyírással készült magánvégrendelet érvénytelen.

Ha a végrendeletet részben vagy egészben más írja, és azt a végrendelkező aláírja, akkor ehhez két tanú együttes jelenléte szükséges, és az, hogy a végrendelkező aláírását két tanú előtt magáénak ismerje el.

A végrendelkező a saját maga vagy más által írt végrendeletet a közjegyzőnél elhelyezheti azzal, hogy ez az okirat a végrendeletet tartalmazza.

Írásbeli magánvégrendeletet csak olyan nyelven lehet érvényesen tenni, amelyet a végrendelkező ért és amelyen írni, illetőleg olvasni tud.

Az írásbeli magánvégrendelet kellékei

- A végrendeleti elnevezés, ehhez az szükséges, hogy az okiratból kitűnjön, hogy ez az okirat halál esetére szóló végrendelkezést tartalmaz.
- A végrendelet keltezése, a végrendelet keltének helye és idejének magából az okiratból kell kitűnni.
- A végrendeletet alá kell írni, illetőleg két tanú jelenlétében kell ezt aláírni attól függően, hogy saját kezűleg írta és aláírta, illetőleg más írta helyette. Ha a végrendelkező végintézkedését már előbb aláírta, akkor a tanúk jelenlétében aláírását el kell ismernie sajátjának.
- A végrendeletet egy lapra kell írni vagy a lapokat folyamatos sorszámozással kell ellátni, össze kell fűzni, és az aláírásnak illetőleg a tanúk aláírásának valamennyi oldalon szerepelnie kell.
- Olyan nyelven kell készülnie a végrendeletnek amilyen nyelven a végrendelkező tud.
- A közreműködő tanúknak teljesen cselekvőképesnek, írástudónak kell lenniük, és a végrendelkező személyi azonosságát is igazolni kell tudni. A tanúkkal szemben ezenkívül elvárás az is, hogy számukra ne tartalmazzon a végrendelet juttatást, kivéve ha a végrendeletnek ezt a részét saját kezűleg írta vagy aláírta, illetőleg a végrendelkezésnél további két másik tanú is eljár. Jogi személynek rendelt juttatás esetén nem lehet tanú a jogi személy tagja, vezető tisztségviselője, fülvégelőbizottsági tagja és munkavállalója.

A szóbeli végrendelet

A szóbeli végrendelet alkotásának feltétele az, hogy a végrendelkező végrendelet-alkotási képességgel rendelkezzen, illetőleg az életét fenyegető rendkívüli helyzetben legyen, és ez írásbeli végrendeletet tételeit nem teszi lehetővé. Ennek a két törvényes feltételnek együttesen, egyidejűleg és egymás mellett kell fennállnia, vagyis a végrendelkező személyében életét fenyegető helyzetben van és írásbeli végrendeletet nem képest tenni.

A szóbeli végrendelet akkor érvényes, ha a végrendelkező két tanú együttes jelenlétében, tanúk által értett nyelven, végakaratát egész terjedelemben szóban, illetve jelnyelven előadta, és kijelentette, hogy ez a szóbeli nyilatkozat az ő végrendelete.

A szóbeli végrendelet hatályát veszíti, ha az örökhagyó a szóbeli végrendeletek feltételéül szolgáló helyzetnek megszűnése után megszakítás nélkül legalább 30 napon át nehézség nélkül alkothatott volna más alakban végrendeletet.

Örökös az, akinek az örökhagyó az egész hagyatékát, illetőleg annak meghatározott hányadát juttatja. Kétség esetén örökös az is, akinek az örökhagyó az egész hagyaték értékének jelentős részét tevő meghatározott egy vagy több vagyontárgyat juttat, ha az örökhagyó feltehető akarata szerint a részesítettnek a hagyatéki terhek viselésében is osztoznia kell.

Az alapító által halála esetére rendelt alapítvány – nyilvántartásba vétele esetén – úgy szerzi meg az alapító által a hagyatékból részére juttatott vagyont, mintha az örökség megnyíltakor létezett volna.

Ha a végrendeleti örökösek részesedése a hagyatékot nem meríti ki, a többlet tekintetében törvényes öröklésnek van helye, amennyiben a törvény kivételt nem tesz, vagy a végrendeletből más nem következik.

Az örökhagyó azt, aki törvényes örököse, vagy azzá válhat, akár más személy örökössé nevezésével, akár végrendeletben tett kifejezett nyilatkozattal kizárhata a törvényes öröklésből. A kizárást nem kell indokolni. A köteles részt meghaladó törvényes öröklésből a köteles részre jogosult is kizárható.

A köteles rész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökhagyó által elők között bárkinek juttatott adományok juttatáskori tiszta értéke. A hagyaték tiszta értékét a hagyatékhöz tartozó jogok és kötelezettségek különbözete adja. Aki számára az ingyenes adománynak a juttatáskori értéken való számításba vétele súlyosan méltánytalan, a bíróságtól kérheti a körülmények figyelembevételeivel vett más érték megállapítását. A köteles részt minden terheléstől és korlátozástól mentesen kell kiadni. A kötelesrész-kielégítésre szolgál minden, amit a jogosult bármely címen kap, továbbá amit az örökhagyó ingyenesen kapott, feltéve, hogy azt a köteles rész alapjához hozzá kell számítani (betudás).

A köteles részt minden teher és korlátozás nélkül kell kiadni. A köteles részes a hagyaték terheiben nem osztozik, az örökhagyónak nem is jogutódja. A köteles rész kielégítésének módjára az az általános szabály, hogy a köteles részre jogosult köteles részének pénzben való kiadását követelheti. Ha a pénzben történő kiadás akár a jogosultra, akár a kötelezettre nézve sérelmes, a bíróság az összes körülmény mérlegelése alapján elrendelheti a köteles résznek – egészen vagy részben – természetben való kiadását.

A végrendelet érvénytelensége és hatálytalansága

Két vagy több személynek bármilyen alakban ugyanabba az okiratba foglalt végrendelkezése érvénytelen.

Házastársnak az életközösség fennállása alatt készített, ugyanabba az okiratba foglalt végrendelete érvényes, ha

- saját kezűleg írt végrendelet esetén az okiratot az egyik végrendelkező elejétől a végéig maga írta és aláírta, és a másik fél is magáénak elfogadva aláírja,

- más által írt magánvégrendelet esetén ezt egymás és a tanúk jelenlétében aláírja,
- a házastársak közvégrendeletet tettek.

A nyilvánvalóan jó erkölcsbe ütköző, érthetetlen, lehetetlen és ellentmondó feltétel érvénytelen.

A végrendelet a visszavonásával hatálytalanná válik. Ha az örökhagyó újabb írásbeli végrendeletet tesz, a korábbi végrendeletet visszavonnak kell tekinteni.

Öröklési szerződés

Az öröklési szerződésben az örökhagyó a vele szerződő felet a magának, illetve a szerződésben meghatározott harmadik személynek nyújtandó tartás, életjáradék vagy gondozás fejében vagyona vagy annak meghatározott része örökössé teszi, a másik fél kötelezettséget vállal a tartás, életjáradék vagy gondozás teljesítésére.

Csak a felek eltérő megállapodásának hiányában jegyezhető be elidegenítési és terhelési tilalom az ingatlan-nyilvántartásba.

A munkajog

A munkajog vázlata

A munkavégzési viszonyok felosztása

Munkát végezni igen sokféle formában lehet. A jogi szabályozás – hogy illeszkedjen az életszerű helyzethez – éppen ezért szintén többféle. Az egész terület alapkódexét az új **Munka törvénykönyve, a 2012. évi I. tv. (Mt.)** jelenti, amely 2012. július 1-jétől és 2013. január 1-jétől két lépében a korábbi jogszabály, az **1992. évi XXII. tv. (Mtv.)** helyébe lépett. **Az állami szféra alkalmazottai jogviszonyát külön jogszabályok szabályozzák.**

Így a Közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény az 1992. évi XXXIII. tv. (Kjt.). Ennek hatálya kiterjed a különböző közsolgáltatást – egészségügy, oktatás stb. – végző állami és a helyi önkormányzati költségvetési szerveknél foglalkoztatottak jogviszonyára, a **Köztisztviselőkről szóló 1992. évi XXIII. tv. (Ktv.)** pedig a központi közigazgatási szervek, a területi közigazgatási szervek, a polgármesteri hivatalok mint munkáltatók köztisztviselőire és ügykezelőire terjed ki. 2010-től külön szabályok vonatkoznak a miniszteriumokban dolgozó ún. **kormánytisztviselőkre.**

Külön szabályokat tartalmaznak továbbá a **szolgálati jogviszonyban álló állami alkalmazottak jogállását** tartalmazó jogszabályok, amelyek a honvédekre vagy rendőrökre stb. vonatkoznak.

A Munka törvénykönyve tartalmazza az összes munkajogi szabály háttérjogsabályát. Ez azt jelenti, hogy a speciális szabályokban nem érintett kérdésekben a Munka törvénykönyvét kell alkalmazni.

A következő fejezetekben a Munka törvénykönyvében meghatározott „alapjogviszonyt” mutatjuk be részletesen. Előtte azonban válasszuk el az Mt. szerinti munkavégzést az egyéb hasonló, ám alapvető jellemzőiben eltérő munkavégzési formáktól!

Munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok

A **Polgári törvénykönyvben** szereplő és korábban már megismert két szerződéstípus szintén munkavégzésre irányuló kötelmet hoz létre. Ezek:

- a **megbízási szerződés**,
- a **vállalkozási szerződés**.

Mindkét szerződéstípus arra irányul, hogy a kötelezettség a jogosult javára valamelyen munkát végezzen el, ugyanakkor jelentős elvi különbségek is felfedezhetők közöttük. Érdemes ennek a két kötelezettség a felidézése, hogy röviden áttekinthessük a különbségeket.

A megbízási jogviszony ún. gondossági kötelmet jelent. Ennek lényege, hogy a kötelezettség egy konkrét feladat elvégzésére vállal kötelezettséget. Ez olyan tevékenység, amelyet általában maga a megbízott lát el személyesen. Kizárálag a megbízó engedélyével igénybe vehet más személyt is, hogy segítse a feladata ellátását. A megbízási jogviszonyt ezért tipikusan akkor vesszük igénybe, amikor valamilyen speciális feladat ellátásáról van szó, ahol egyedi szakértelemre van szükség. Ilyen például az ügyvédi tevékenység, amelyet tipikusan megbízási szerződéssel vesznek igénybe. Ilyenkor egy konkrét személyt választunk ki, akinek a szaktudásában megbízunk. Ez az oka annak, hogy a megbízottnak személyesen kell ellátni a tevékenységet, hiszen kifejezetten rá van szükségünk.

A megbízott a legjobb tudása szerint kell hogy eljárjon. Általában azonban a tevékenység eredménye nem garantálható (pl. a legjobb ügyvéd sem tudja elérni a nyilvánvalóan bűnös vádlott felmentését).

Ezzel szemben a vállalkozási jogviszony ún. eredménykötelem. Ennek lényege, hogy a kötelezettség arra vállal kötelezettséget, hogy valamelyen meghatározott eredményt fog elérni, például felépít egy házat. Az eredmény elérése érdekében szükség esetén igénybe veheti mások segítségét, ezeket a személyeket alvállalkozónak nevezzük. A fő cél az eredmény elérése, a szerződésben pontosan meghatározott módon és minőségen. Ebben rejlik a gondossági kötelmektől való legfőbb különbség, hiszen itt az eredményt mindenképpen el kell érni, nem hivatkozhat arra a vállalkozó, hogy a legjobb tudása szerint járt el, ha ez nem sikerült.

A munkajogviszony valójában a megbízás és a vállalkozás egyes elemeit is magában foglalja, ugyanakkor alapvetően különbözik is tőlük. Mivel az alábbiakban részletesen bemutatjuk a munkajogviszonyt, itt arra szorítkozunk, hogy a hasonlóságokat és különbségeket könnyen áttekinthetővé tegyük, ezért a három jogviszony fő jellemzőit az alábbi táblázatban foglaljuk össze:

Fő különbségek	Megbízási jogviszony	Vállalkozási jogviszony	Munkajogviszony
A tevékenység jellege, a munka-körként történő feladatmeghatározás	A megbízott a megbízó által rábízott konkrét ügy ellátására, feladatelvégzésre vállal kötelezettséget (gondossági kötelelem).	A vállalkozó meghatározott eredmény létrehozására köteles (eredménykötelem).	A munkakör határozza meg az ellátandó tevékenységet, amely folyamatosan, rendszeresen ismétlődik.
Személyes munkavégzési kötelezettség	A megbízott általában személyesen köteles a rábízott ügyet ellátni, de a megbízó hozzájárulásával igénybe vehet más személyt is.	A vállalkozó általában önállóan hozza létre az eredményt, de igénybe vehet alvállalkozót is.	A munkavállaló a munkaköröt személyesen köteles ellátni, helyettes nem állíthat.

Folytatás a következő oldalon

Fő különbösek	Megbízási jogviszony	Vállalkozói jogviszony	Munkajogviszony
A munkáltató foglalkoztatási, a munkavállaló rendelkezésre állási kötelezettsége	Nincs általános munkáltatói foglalkoztatási és munkavállalói rendelkezésre állási kötelezettség.	Nincs általános munkáltatói foglalkoztatási és munkavállalói rendelkezésre állási kötelezettség.	A munkáltató foglalkoztatási kötelezettség, a munkavállalót rendelkezésre állási kötelezettség terheli.
Alá- és fölérendeltségi viszony	Nincs a munkaviszonyra jellemző alá-fölé rendeltség, helyette mellérendeltség érvényesül.	Nincs a munkaviszonyra jellemző alá-fölé rendeltség, helyette mellérendeltség érvényesül.	A munkavállaló a munkáltató szervezetében alá-fölé rendeltségben dolgozik.

A munkaviszony alanyai, a munkaszerződés

A munkajogviszony jogosultja a **munkáltató**. A munkáltatónak **jogképesnek** kell lennie (azaz természetes vagy jogi személynek, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságnak). Legyen azonban akár természetes, akár jogi személy, a munkáltatónak mindenkorban ki kell jelölnie és a munkavállalóval közölnie kell a munkáltatói jogkör gyakorlássára jogosult személyt. Ez a személy képviseli a munkáltatót a munkavállaló felé, és ez a személy hozza meg a munkáltatói döntéseket.

A munkajogviszony kötelezettsége a **munkavállaló**. A munkavállaló csak olyan természetes személy lehet, aki betöltötte a 16. életévét (vagy iskolai szünet időszakában az a személy, aki elmúlt 15 éves és nappali rendszerű képzés keretében folytat tanulmányokat). Természetesen a munkaszerződés ennél komolyabb, szigorúbb követelményeket is meghatározhat.

A munkaviszony – főszabályként – a **munkaszerződéssel** jön létre. A munkaszerződést kizárolag írásban lehet megkötni. A szerződés írásba foglalásáról a munkáltató köteles gondoskodni.

A jogok gyakorlásának és a kötelezettségek teljesítésének szabályai a munkajogviszonyban

A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése közben a felek **együttműködni** kötelesek egymással. A munkáltató köteles a munkavállaló személyiségi jogait tiszteletben tartani és védeni, ugyanakkor a munkavállaló pedig a munkáltató jogos gazdasági érdekeit köteles tiszteletben tartani és védeni.

A munkajogviszony esetében is fontos a rendeltetésellenes joggyakorlás tilalma. Ennek értelmében a felek a munkajogviszonyt csak rendeltetésének megfelelően alkalmazhatják, az ezzel történő visszaélés tilos.

Az érvénytelenség szabályai a munkajogviszonyban

Mint azt már a kötelmi jogról szóló részben bemutattuk, érvénytelenségek nevezik azt a helyzetet, amikor a megállapodásnak csak a látszata van meg, de a jogszabály valamelyen okból nem biztosítja hozzá a kötelező erőt.

Az érvénytelenségek két változata van, az egyik a semmiség, a másik pedig a megtámadhatóság.

A semmis megállapodás feltétel nélküli érvénytelenséget jelent. A megtámadható megállapodás csak feltételesen érvénytelen.

Semmis az a megállapodás, amely munkaviszonyra vonatkozó szabályba vagy egyébként valamelyen más jogszabályba ütközik.

A megállapodás két okból támadható meg. Az egyik, ha valamelyik vagy mindenkorban tévedett, feltéve, ha tévedését a másik fél okozta vagy azt felismerette, vagy ha mindenkorban ugyanabban a téves feltevésben volt.

Az elévülés szabályai a munkajogviszonyban

Az elévülés az igényérvényesítésre nyitva álló határidőt jelöli. Főszabály szerint a munkaviszonytalálkozásnak igények **három év alatt évülnek el**. Az elévülési idő kezdete az esedékessé válás időpontja. Az elévülés nyugszik, amíg a jogosult menthető okból nem tudja az igényét érvényesíteni (az elévülés ezen időszak után folytatódik). Az elévülés megszakad, ha a jogosult írásban felszólítja a kötelezettséget a teljesítésre. Ez abban különbözik a nyugvástól, hogy ha az elévülés megszakad, akkor nem a még hátralévő időre indul újra, hanem teljes mértékben előlről kezdődik az egész hároméves periódus.

A határidők számítása

Ha a törvény napot említi, akkor ezen minden esetben naptári napot kell érteni. Az intézkedéssel érintett nap (pl. a kézbesítés napja) nem számít a határidő részének.

Ha valamely nyilatkozat megtételére előírt határidő utolsó napja szombat, vasárnap vagy munkaszüneti nap, a határidő a következő munkanapon jár le.

A munkaviszonyra vonatkozó szabályok

A munkaviszonyra elsősorban az Mt., illetve törvényi felhatalmazás alapján egyéb jogszabályok vonatkoznak. A munkaviszonyra további szabályokat is megállapíthat a kollektív szerződés. A kollektív szerződés főszabályai szerint a kollektív szerződés a munkaviszonyra vonatkozó bármelyik kérdésről rendelkezhet, de nem lehet ellentétes a jogszabálytalálkozásnak. Az új szabályok szerint a kollektív szerződés a munkavállalóra kedvezőbb és kedvezőtlenebb feltételeket is megállapíthat.

A felek bármilyen megállapodása semmis, ha az az Mt.-be, törvényi felhatalmazás alapján kötelező egyéb jogszabályokba vagy a kollektív szerződésbe ütközik.

A munkaviszony létrejötte, a munkaszerződés megkötése és tartalma

Tartalmi követelmények

Ahogyan általában minden szerződéses jogviszony esetén, a munkaszerződésben is bármely kérdésben meg lehet állapodni. A munkaszerződésben kötelezően meg kell határozni a munkavállaló

- alapbérét és
- munkakörét,

Ezenkívül meg kell állapodni a munkavállaló munkahelyében is, de ha erre nem kerül sor, akkor azt a helyet kell munkahelynek tekinteni, ahol a munkát szokás szerint végezi.

A határozott és a határozatlan idejű munkaszerződésre vonatkozó szabályok részben eltérnek egymástól.

A határozott időre szóló szerződés különös szabályai

A határozott idejű munkaviszony

- legfeljebb **öt év** lehet,
- meghosszabbítható, de az öt évet a hosszabbításokkal együtt sem haladhatja meg,
- közös megegyezéssel a határozott idő eltelte előtt **határozatlan idejűvű alakítható át**,
- **rendes felmondással** – főszabályként – **nem lehet megszüntetni**, kizárálag rendkívüli felmondással.

A próbaidő

A próbaidő intézménye arra szolgál, hogy a feleknek legyen idejük a hosszú távú elköteleződés előtt a másik megismerésére, azaz a munkavállalónak és a munkáltatónak is meglegyen a lehetősége, hogy visszalépjen, ha nem az előzetes elkezeléseknek megfelelő a munkaviszony.

A próbaidőt a munkaviszony létesítésekor lehet kikötni, időtartama legfeljebb három hónap, amelytől el lehet térti, de három hónapnál nem lehet hosszabb. Amennyiben három hónapnál rövidebb időt kötnek ki, akkor egy alkalommal meghosszabbítható, de ekkor sem lehet összesen hosszabb három hónapnál. Kollektív szerződés a törvényben meghatározottan hosszabb, akár hathavi próbaidőt is meghatározhat.

A próbaidő tartama alatt a munkaviszony indoklás nélkül, azonnali hatállyal megszüntethető.

A munkaszerződés módosítása

A munkaszerződés a munkavállaló és a munkáltató közös megegyezésével módosítható. A módosítás során a munkaszerződés megkötésének szabályait kell alkalmazni.

A munkaszerződés módosításának egy másik esete, amikor a jogszabályok módosulása miatt kell a munkaszerződést módosítani. Ilyenkor természetesen a felek közös megegyezése nem jöhet szóba; erre példa a munkabérre vonatkozó szabályok módosulása, így többek között a minimálbér emelkedése. Ebben az esetben a munkavállalót tájékoztatni kell a változásról.

A munkaviszony megszűnése és megszüntetése

A munkaviszony megszűnésenek több formája is van. Az első csoportba azok az esetek tartoznak, amikor a felek akaratelhatározásán kívül álló, objektív ok miatt kerül sor a munkaviszony megszűnéssére. Ezek a következők:

- a munkavállaló halála,
- a munkáltató jogutód nélküli megszűnése,
- a határozott időtartam lejárta,
- a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlással, ha a munkáltató az Mt. hatálya alól a Kjt. hatálya alá kerül.

A másik csoportba azokat az okokat soroljuk, amikor a munkaviszony (munkaszerződés) a felek valamelyikének vagy mindegyikének elhatározásából, azaz szubjektív okból szűnik meg (mindegyik esetben kötelező az írásbeliség):

- közös megegyezéssel,
- felmondással,
- azonnali hatályú felmondással,
- azonnali hatállyal a próbaidő alatt.

A munkaszerződés **közös megegyezéssel** történő megszüntetése a jogviszony **azonnali** megszűnésevel jár. A munkavállaló megegyezés szerint, de főszabályként a megegyezést követő munkanaptól már nem köteles munkavégzésre, és a felek a megegyezés napjára számolnak el egymással. Ezt a formát igen gyakran alkalmazzák, bár természetesen nem túl valószínű, hogy a munkáltató és a munkavállaló tényleg egyazon időpillanatban jut arra az elhatározásra, hogy a szerződést megszünteti; inkább arról van szó, hogy a szerződés közös megegyezéssel történő megszüntetésével a felek a felmondás szabályainak alkalmazását akarják elkerülni. Ez komolyabb gondot akkor okoz, ha a munkáltatói felmondást „álcázzák” közös megegyezéssel, ezzel egyoldalú előnyt biztosítva a munkáltatónak, aki erőfölényével visszaélve vagy a munkavállalót megtévesztve éri

ezt el. A munkavállalói felmondás esetén a közös megegyezéses forma gyakran valóban mindenki fél számára előnyös.

A felmondásnak két lehetséges formája van, a munkáltatói és a munkavállalói rendes felmondás. A munkáltató a felmondását köteles indokolni. Ilyen indok lehet:

- a munkavállaló képessége,
- a munkavállaló magatartása,
- a munkáltató működésével összefüggő ok.

A munkáltató működésével kapcsolatos ok lehet például az adott munkakör megszüntetése.

A munkavállaló a felmondását nem köteles indokolni, csak a tényt kell közölnie a munkáltatóval.

- A határozott idejű szerződés is felmondható a munkáltató által
- a munkáltató felszámolási vagy csődeljárásának tartama alatt,
 - a munkavállaló képességére alapított okból, vagy ha
 - elháríthatatlan külső ok teszi lehetetlenné a munkaviszony fenntartását.

A munkavállaló a határozott idejű munkaszerződés felmondását köteles megindokolni, és csupán olyan indok fogadható el, amely a további munkavégzést lehetetlenné tenné vagy aránytalan sérelemmel járna.

A felmondási idő

A felmondási időnek kettős célja van. Az egyik, hogy a munkavállalónak legyen ideje átadnia munkakörét egy másik munkavállalónak (ez a munkáltató érdeke), illetve hogy a munkavállalónak legyen ideje másik munkahelyet keresni magának (ez pedig a munkavállaló érdeke). Ez utóbbi érdekében a munkavállalót a felmondási idő legalább felére a munkavégzés alól fel kell menteni.

A felmondási idő kezdete a felmondás közlését (kézbesítését) követő nap. A felmondási idő legalább 30 nap, az egy évet azonban nem haladhatja meg.

A 30 napos felmondási idő meghosszabbodik a munkáltatónál munkaviszonyban töltött

- három év után 5 nappal,
- öt év után 15 nappal,
- nyolc év után 20 nappal,
- tíz év után 25 nappal,
- tizenöt év után 30 nappal,
- tizenyolc év után 40 nappal,
- húsz év után 60 nappal.

A végkielégítés

Ez az összeg a munkáltató rendes felmondása esetén jár, feltétele, hogy a bizonyos munkaviszony meghatározott ideig a munkáltatónál fennálljon. Egyrészt a felmondási időhöz hasonlóan védelmet biztosít a munkavállaló részére egyideig, hogy munkát tudjon találni, másrészt egyfajta bánatpénzjellege van.

A végkielégítés mértéke:

legalább 3 éves munkaviszony esetén	1 havi távolléti díj
5 éves munkaviszony esetén	2 havi távolléti díj
10 éves munkaviszony esetén	3 havi távolléti díj
15 éves munkaviszony esetén	4 havi távolléti díj
20 éves munkaviszony esetén	5 havi távolléti díj
25 éves munkaviszony esetén	6 havi távolléti díj

A munkaszerződésben vagy a kollektív szerződésben a felmondási időre és a végkielégítésre vonatkozó szabályoktól a munkavállaló javára el lehet térdni.

Azonnali hatályú felmondás

A rendkívüli felmondás feltételeit a törvény igen szigorúan meghatározza, minden munkáltató, minden munkavállaló kizárolag csak akkor élhet vele, ha

- a másik fél a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettséget szándékisan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi,
- olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlennek teszi.

Mivel az azonnali hatályú felmondást konkrét magatartáshoz köti a jogszabály, így arra is határidőt szab, ameddig erre a magatartásra jogosítva a rendkívüli felmondásban hivatkozni lehet.

A szubjektív határidő, vagyis az az időszak, amely a cselekménynek a másik fél tudomására jutásától eltelhet: 15 nap. Az objektív határidő azt az időszakot jelöli, amíg arra hivatkozhat a fél, hogy menthető okból csak később jutott tudomására a rendkívüli felmondást megalapozó ok. Ez a határidő 1 év, ezt követően nem lehet már a rendkívüli felmondással elni.

Eljárás a munkaviszony megszüntetése esetén

A munkaviszony megszüntetésekor a munkáltató kötelességei a munkáltató számára:

- ki kell fizetni a munkavállaló munkabérét és egyéb járandóságait,
- ki kell adni az előírt igazolásokat,
- szükség szerint ki kell adni a működési bizonyítványt.

A munkavállalónak is vannak kötelezettségei, hiszen köteles a munkakörét a kijelölt munkavállalónak átadni, illetve a munkáltatóval elszámolni.

A munkáltató jogosult a határozott idejű munkaszerződést indokolás nélkül azonnali hatállyal megszüntetni, ebben az esetben azonban a munkavállalót 12 havi távolléti díj, ha pedig a munkaszerződésből hátralévő idő egy évnél rövidebb, akkor a hátralévő időre járó távolléti díj illeti meg.

A munkaviszony jogellenes megszüntetése és jogkövetkezményei

A munkaviszony jogellenes megszüntetését jelenti a munkáltató részéről, ha a felmondás indoklása valóltan. A munkavállaló részéről jogellenesnek minősül a munkaviszony megszüntetése, ha a felmondási időt nem tartja be, ha a munkakör átadását megtagadja, vagy az átadás nem szabályszerű.

A munkáltató részéről történő jogellenes megszüntetés esetén kompenzációként 2-12 havi távolléti díj jár, illetve amennyiben azt ki kellett volna fizetni, akkor a törvényben meghatározott végkielégítés összege. A korábbi szabályozással ellentétben csupán kivételes esetben kérheti a munkavállaló ezeken felül a munkakörébe történő visszahelyezést.

A munkavállaló jogellenessége esetén a munkavállalót kötelezni lehet a felmondási időre eső távolléti díj megfizetésére. Szintén kötelezhető a jogellenes magatartással esetlegesen ezen túl okozott kár megtérítésére, ez azonban nem haladhatja meg a 12 havi távolléti díjának összegét.

A munkavégzés szabályai

A munkáltató alapvető kötelezettsége a munkaszerződés és a munkaviszonyra vonatkozó szabályok szerint foglalkoztatni a munkavállalót és a munkavégzéshez szükséges feltételeket biztosítani. Idetartozik az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeinek teljesítése.

Ha ezeknek a kötelezettségeinek a munkáltató eleget tett, és a munkavállaló számára a munkavégzés teljesítése nem ütközik akadályba, így annak eleget is tesz, akkor a munkáltató további kötelezettsége a munkabér és egyéb járandóságok kifizetése.

A munkavállaló alapvető kötelezettségei: köteles az előírt helyen és időben munkára képes állapotban megjelenni, majd munkaidjét munkában tölteni. Ennek részeként köteles a munkáltató rendelkezésére állni a munkaidőben, munkáját az elvárható szakértelemmel és gondossággal elvégezni, a munkatársaival együttműködni.

A munkát csak személyesen láthatja el, „alvvállalkozó” igénybevételére nincsen lehetősége. Köteles a tudomására jutott üzemi (vagy üzleti) titkot megőrizni, és szintén köteles részt venni a munkáltató által előírt tanfolyamokon és továbbképzéseken.

A munkavállaló és munkáltató kapcsolatának egyik legjellemzőbb része a munkavállaló alapvető kötelezettségei közül az, hogy a munkavállaló köteles a munkáltató utasításai szerint eljárni. Ahogyan korábban már utaltunk rá, ez a munkajogviszony talán legsajátosabb tulajdonsága, amely a munkaviszonyt más, a polgári jog körébe tartozó munkavégzésre irányuló, már bemutatott jogviszonyuktól (megbízás, vállalkozás) elhatárolja, hiszen ez mutatja a leginkább a jogviszony alá-fölé rendeltségi jellegét. Utasítást ugyan más jogviszonyban is adhat a jogosult, ám ebben az esetben az utasítás megtagadása kifejezetten jogellenes magatartás.

A munkáltatói utasítás végrehajtásának megtagadására kizárálag akkor van lehetőség, ha a munkáltató jogellenes (jogsabályba vagy a munkaviszonyra vonatkozó szabályba ütköző) utasítást ad ki. A munkavállaló köteles megtagadni az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása más személy életét, testi épsegét vagy egészségét közvetlenül és súlyosan veszélyeztetné.

Mentesülés a munkavégzési kötelezettség alól

A munkavállaló mentesül a munkavégzési kötelezettség alól különösen az alábbi esetekben:

- állampolgári kötelezettségek teljesítése esetén,
- közeli hozzátartozó halálakor,
- keresőképtelenséget okozó betegség miatt,
- elháríthatatlan ok miatt nem tud a munkahelyén megjelenni, például rendkívüli időjárás, közlekedési problémák,
- véráradás, orvosi vizsgálat ideje,
- az emberi reprodukciós eljárással összefüggő, egészségügyi intézményben történő kezelés;
- a munkaviszonyra vonatkozó szabály vagy a munkáltató engedélye alapján,
- egyéb, a jogszabályban meghatározott esetekben.

A munkavállalonak lehetősége van a munkaviszonya mellett **másik munkaviszonyt** létesíteni (közkeletű nevén másodállás), ám köteles a második munkaviszony létesítését a munkáltatónak bejelenteni, és a munkáltató a jogviszony létesítését, ha jogos gazdasági érdekeit veszélyezeti, megtilthatja.

A tanulmányi szerződés

A tanulmányi szerződés célja, hogy a munkavállaló valamelyen képesítést szerezzen, és ebben öt a munkáltató támogassa (anyagilag és munkaidő-kedvezménnyel), cserében a munkavállaló vállalja, hogy a képesítés megszerzését követően meghatározott ideig a munkaviszonyát nem szünteti meg.

Nem köthető tanulmányi szerződés, ha a tanulmányok elvégzésére a munkáltató kötelezte a munkavállalót.

A tanulmányi szerződést írásba kell foglalni, meg kell határozni a támogatás formáját, mértékét, illetve az azt követően a munkaadónál munkaviszonyban töltendő idő hosszát (kvázi munkavállalói felmondási tilalmat), ami maximum 5 év lehet.

Az iskolai rendszerű képzésben részt vevő tanuló munkaidő-kedvezményeit úgy kell megállapítani, hogy részesüljön a tanulmányok folytatásához szükséges szabadidővel, illetve vizsgánként négy munkanap, a diplomamunka elkészítésére pedig 10 munkanap (fizetett) szabadságot kell biztosítani.

A munkaidő és a pihenőidő

A teljes vagy rendes munkaidőben a munkavállalonak rendszeresen, külön utasítás nélkül is munkát kell végeznie. Ennek mértéke: napi 8 óra, heti 40 óra. A munkarendet, a munkaidőkeretet, illetve a napi munkaidő-beosztást a munkáltató határozza meg.

A munkaidőkeret alkalmazásakor el lehet térti a napi 8 órás munkarendtől. A munkaidő egyenlőtlenül is beosztható, de a munkaidő napi négy óránál nem lehet kevesebb (kivéve természetesen a részmunkaidő esetét). Ha a munkavállaló munkarendje eltér a tipikus, heti öt munkanapos beosztástól, tehát a két pihenőnap mellett úgynévezett szabadnapja is van, előre ki kell jelölni, hogy mely napok minősülnek pihenőnapnak. Fontos, hogy a munkaidőkeret legfeljebb háromhavi keretben határozható meg.

A munkaidő-beosztást legalább hét nappal korábban, legalább egy hétre közzölni kell.

Rendkívüli munkavégzés

Szükség esetén, de csak különösen indokolt esetben rendkívüli munkavégzés rendelhető el. Ennek időtartama naptári évenként legfeljebb 200 óra lehet, a kollektív szerződés ettől eltérhet, annyiban, hogy ebben az esetben legfeljebb 300 óra engedhető meg. Munkaszüneti napon csak kivételesen (pl. természeti csapás esetén) rendelhető el. A rendkívüli munkavégzésért a rendes munkabéren felüli ellenérték, pótlék illeti meg a munkavállalót, ennek mértéke főszabály szerint 50% (azaz a rendes, egy órára eső bér 150%-a), vasár- és ünnepnapon elrendelt rendkívüli munkavégzés esetén pedig 100% (azaz a rendes bér 200%-a).

A pihenőidő

A munkavállalót munkaközi szünet illeti meg hat órán túli munkavégzés esetén, amelynek mértéke 20 perc.

Szintén megilleti a munkavállalót a napi pihenőidő, így a napi munka befejezése és a másnapi munkavégzés közötti időtartamnak legalább 11 órásnak kell lennie.

Hetenként két pihenőnapot kell biztosítani, az egyiknek vasárnapra kell esnie. Ezen felül Magyarországon, mint a világ más országaiban is, több munkaszüneti nap is van, összesen évi 10 nap, ám ebből csak kivételesen esik minden egyik munkanapra.

A rendes és a rendkívüli szabadság

A munkavállaló szabadsága alapszabadságból és pótszabadságból áll, mértékét a munkavállaló életkora határozza meg. A Munka törvénykönyve szerinti alapszabadság minimum 20 munkanap, ami a 25. életévtől 21 napra emelkedik, azt követően pedig folyamatosan emelkedik olyan módon, hogy a 45. életévben éri el a 30 napos maximumot. Az alapszabadságon felül pótszabadság jár, egyrészt az ún. fiatal munkavállalonak, másrészt a szülőnek a 16 évesnél fiatalabb gyermekei után.

A szabadságot úgy kell kiadni, hogy annak időpontja fölött megosztott a rendelkezés: $\frac{3}{4}$ rész fölött a munkáltató, $\frac{1}{4}$ rész fölött viszont a munkáltató rendelkezik.

Ezen felül betegszabadság, naptári évenként 15 nap illeti meg a munkavállalót, ami a betegség miatti távolléttel érintett munkanapokra jár.

A szülési szabadság 24 hét, amit általában legalább négy héttel a szülés előtt vesznek ki (de ettől el lehet térti). Akkor jár, ha a munkavállaló édesanya gyermekét maga gondozza, viszont a szabadság egy évig kivehető, tehát ha például a gyermek koraszülött, és kórházban gondozzák, és ezért nem jár a szabadság, akkor a szülő, miután a kórházból a gyermeket hazaviszi, kiveheti a szabadságát.

A munka díjazása

Különféle bérformákat és bérpótlékokat különböztethetünk meg. A bérformák közül beszélhetünk teljesítménybérrel, időbérrel (pl. órabér) vagy a kettő összekapcsolásáról. Bérpótlék jár az éjszakai munkavégzésért, túlmunkáért, ezen felül pedig bérpótlék jár a heti pihenőnapokon és munkaszüneti napon is.

A törvény szabályozza a munkavállaló költségeinek megtérítését, és védi a munkabérét, amelyből csak meghatározott feltételek mellett lehet levonást eszközölni.

A gazdasági társaságok

A társaságokra vonatkozó általános szabályok

A jogi személy jogképes: jogai és kötelezettsége lehetnek. Jogképessége kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, amely jellegénél fogva nem csupán emberhez fűződhet. A törvény által nem tiltott tevékenység folytatására és a cél elérése érdekében alapítható és működtethető. Saját névvel, székhellyel, tagjaitól, illetve alapítójától elkülönített vagyonnal, valamint ügyvezetését és képviseletét ellátó szervezettel kell rendelkeznie. Kötelezettségeért saját vagyonával köteles helyt állni.

Kereskedelmi társaság

A kereskedelmi társaságot a **magánjogi** (polgári jogi) társaságtól az különbözteti meg, hogy a kereskedelmi társaság harmadik személyek felé mint szervezett egység, önálló cég lép, van saját vagyonra, amely tagjai vagyonától elkülönült, külön ügyintéző és képviseleti szerve lehetővé teszi, hogy ügyleteit a forgalomban gyorsan bonyolítsa le, külön jogképessége van (a társaság cégnéve alatt jogokat szerezhet és kötelezettségeket vállalhat). A magánjogi (polgári jogi) társaságoknál ezzel szemben a tag személyisége a domináló, a jogok és kötelezettségek alanyai a tagok maguk, általában nincs saját társasági vagyonuk, társasági tartozásuk vagy követelésük, per esetében maguk a tagok a peres felek.

Polgári jogi társaság

A polgári jogi társaság több személy jogközösségeinek egyik tipikus fajtája. Mint jogközösség fejlettebb a tulajdonközösségnél, de nem éri el a jogi személyek fejlettségét.

A tulajdonközösségnél azért fejlettebb, mert sosem jön létre spontánul, hanem minden esetben a felek akaratából. mindenfajta vagyoni jog közösséget megvalósítja és intézményes szervezettel: ügyintéző és képviselő szervezettel rendelkezik. Nem éri el azonban a jogi személy fejlettségét, mert nincs a tagjaitól elkülönült jogi önállósága. Léte nem független a tagok változásától. Vagyona a tagok összességéé és nem magáé a társaságé. Szervezete a tagok összessége nevében tevékenykedik, a tagok összessége a jogosult, a kötelezettsége és a perben álló fél.

A polgári jogi társaság történelmileg is a tulajdonközösségből alakult ki, és továbbfejlődése vezetett a jogi személyiség kiépülésére. Kialakulására az vezetett, hogy a tulajdonközösség formája az áruviszonyok elterjedésével, az üzleti tevékenység kibontakozásával nehézkessé vált. Jogi személyiséggé való továbbfejlődésére a kapitalizmus viszonyai között került sor, amikor a tőkekonzentrá-

ciónak, a tőkék mobilitásának és a tőkések háttérben maradásának igénye új jogi formákat kívánt meg.

A polgári jogi társaság létesítésére irányuló társasági szerződéssel a felek arra vállalnak felelősséget, hogy a gazdasági tevékenységet is igénylő közös céljuk elérése érdekében együttműködnek és az ehhez szükséges vagyoni hozzájárulást közös rendelkezésre bocsátják. Polgári jogi társaságot a felek közös gazdasági érdekeik előmozdítására és az erre irányuló tevékenységük összehangolására vagyoni hozzájárulás nélkül is létrehozhatnak.

A társaság valamelyik tagját a személyes tevékenység alól mentesítő megállapodás semmis, ha azonban a társaságnak jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság tagja is van, a szerződés úgy is rendelkezhet, hogy ez a tag csak vagyoni hozzájárulásra köteles.

A tagok vagyoni hozzájárulása közös tulajdonba vagy közös használatba megy át. Ennek kiadását csak akkor lehet követelni, ha a tag a társaságból kiválik. A nyereség és a veszteség a tagok közt egyenlő arányban oszlik meg. Semmis az a megállapodás, amely valamely tagot a nyereségből vagy veszteségből kizárt (societas leonina tilalma).

Az ügyek vitelére minden tag jogosult, ugyanakkor a képviseletre lehet egy tagot kinevezni.

A határozatlan időre létesített társaságot bármely tag három hónapra felmondhatja. Azonnali hatályú felmondásra akkor kerülhet sor, ha erre bármely tag fontos okot szolgáltat. Idesorolható az, ha a tag a társasági szerződést súlyosan megszegi, vagy olyan magatartást tanúsít, amely a vele való további együttműködést vagy a társaság céljainak elérését nagymértékben veszélyezteteti.

A társaság megszűnik,

- ha célját megvalósította, vagy a cél megvalósítása többé nem lehetséges,
- ha eltelt a határidő, amelyre alakult,
- valamely tag halálával, ha a tagság nem száll át az örököstre,
- azonnali hatályú felmondással,
- ha a tagok száma egy főre csökken.

Az építőközösségek

Az építőközösségi szerződésben a felek arra vállalnak kötelezettséget, hogy az épület felépítése végett együttműködnek, és az ehhez szükséges vagyoni hozzájárulást közös rendelkezésre bocsátják. Kötelezettséget vállalnak arra is, hogy a felépített épületre társasháztulajdonot hoznak létre, és ennek során a szerződésben meghatározott épületrészleteket az építőközösség egyes tagjainak külön tulajdonába, az egyéb épületrészleteket pedig – külön tulajdonuk arányában – a tagok külön tulajdonába adják.

A közös háztartásban élők vagyoni viszonyai

Az élettársak együttélésük alatt a szerésben való közreműködésük arányában szereznek közös tulajdon. Ha a közreműködés aránya nem állapítható meg, azt azonos mértékűnek kell tekinteni. A háztartásban végzett munka a szerésben való közreműködésnek számít.

A gazdasági társaságok

Az európai jogrendszerek csaknem minden a római jogból fejlődtek ki. A római jog intézményei között már fellelhetők a modern jogintézmények: a társulási, a társasági jog egyes elemei is. Ilyen az öröklés folytán tulajdonközösséget alkotó személyekhez hasonló vagyonközösség, amely rokon kapcsolat nélkül is keletkezett.

Az önálló, taguktól elkülönült társasági forma az olasz városállamokban jelent meg. Itt az egyes társakat, együtt tevékenykedőket nyilvántartásba vették. Ezek aztán harmadik személyvel szemben önálló társaságként léptek fel.

Magyarországon a Rákóczi-szabadságharc leverését követően indult meg a gazdasági fejlődés. 1723-ban a magyar gazdasági életben egy törvény előírta a kereskedők számára a könyvezetési kötelezettséget. Ebben az időben Nyugat-Európában már működtek részvénnytársaságok, és volt csödtörvény. A reformkorban megindult az iparral, a mezőgazdasággal és a kereskedelmi társaságokkal kapcsolatos jogalkotás. A kiegyezést követő gazdasági fellendülés fordulatot hozott, életbe lépett az 1875. évi XXXVII. törvény. Ez tartalmazta az egyéni és társas vállalkozásnak megfelelő cégtörvényeket, majd az 1930. évi V. tv., a korlátolt felelősséggű és csendes társaságokról szóló törvény is megjelent.

A II. világháború után a cégekre és azok cégbírósági nyilvántartására vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályok formailag soha nem voltak hatályon kívül helyezve, gyakorlati alkalmazás hiányában azonban ezek a jogszabályok nem voltak élő joganyagnak tekinthetők.

1981-ben megjelent a kisvállalkozásokkal kapcsolatos jogalkalmazás eredményeként a gazdasági munkaközösségek szóló jogszabály, amely lényegében a közkereseti társaságokra vonatkozó rendelkezés szerint céggjegyzékbe történő bejegyzésüket és működéstüket engedélyezte.

Az 1988. évi VI. törvény (a továbbiakban az első Gt.) a gazdasági társaság fogalmát használja.

A gazdasági társasági jog általános jellemvonásai; az 1997. évi

CXLIV. törvény megalkotásának indokai

A gazdasági társasági törvény minőségi változást hozott a gazdasági életben, mivel lehetőséget adott arra, hogy az állampolgárok is befektethessék szabad pénzeszközeiket anélkül, hogy a gazdasági társaság működésében minden esetben személyesen közreműködniük kellene, illetve utat nyitott ahhoz, hogy a kül-

földi tőke többséle társulási forma közül választhassa ki a számára legkedvezőbbet, és ezzel elősegítse a gazdasági szerkezetváltás megindulását. Az első Gt. 1989. január 1-jei hatálybalépése valóban korszakváltást jelentett a magyar gazdasági jogban, sőt az egész gazdasági életben. Ez a jogszabály ugyanis egy olyan gazdasági reformfolyamat legalapvetőbb szabályozási formája volt, melynek fő célja a piaci viszonyok lehető legteljesebb körű megteremtése volt.

A társasági törvény rendkívül kiterjedt törvényhozási hullámot váltott ki, szabályozta a társasági adórendszeret, illetve a külföldi befektetéseket, megjelent az átalakulási törvény, az egyéni vállalkozásokról szóló törvény, az értékpapír- és tőzsdetörvény, illetve a koncessziós törvény. Ehhez kapcsolódott még a teljes körű társasági jog elengedhetetlen kellékeként 1991-ben a számviteli, illetve csödötörvény.

A Gt.-vel Magyarország jelentősen megelőzte a többi volt szocialista országot, amelyek az 1990-es években járászt a magyar mintát hasznosítva hozták létre társasági jogukat. A Gt. részben felhasználta az 1875-ös kereskedelmi törvénykönyv hagyományait (pl. a jogi személyiségi nélküli közkereseti és betéti társaság esetében), részben merített az 1968-as magyar gazdasági reform után kialakult ún. szocialista társulási jog eredményeiből (pl. az egyesülés és a közös vállalat körében), adaptálta továbbá a nyugat-európai kontinentális társasági jogok modernizációs tapasztalatait (pl. dolgozói participáció, részvénnytársaság, konszernjog a német jog alapján). Így a Gt. lényegében eredetileg is megfelelt – csekély kivételekkel – az Európai Gazdasági Közösséggel (ma már Európai Közösséggel) akkor ismert társasági jogi irányelveinek (a számviteli szabályok kivételével).

A magyar gazdaság szervezeti formái a Gt. hatására jelentősen megváltoztak. A magán-kisvállalkozások kibontakozását a Gt. rendkívüli mértékben elősegítette: a korábbi gazdasági munkaközösségek, a polgári jogi társaságok, szakszervezetek stb. az átalakulás gyors és olcsó lehetőséget felhasználva közkereseti, betéti vagy korlátolt felelősséggű társasági formában működhettek. Az 1992. évi LIII–LIV–LV. törvények, az ún. privatizációs törvények alapján az állami vállalatok 99%-ban részvénnytársasággá, illetve korlátolt felelősséggű társasággá alakultak át. A szövetkezet jogintézménye az 1992. évi I. törvény szabályozása következtében igen közel került a gazdasági társaságok szabályozásához, illetve a szövetkezetek egy része átalakult részvénnytársasággá vagy korlátolt felelősséggű társasággá. A magyar vállalati szféra uralkodó intézményévé 1995-re egyértelműen a gazdasági társaság vált.

A Gt. a gyakorlatban alkalmazhatónak, működőképesnek bizonyult, különösebb kifogások sem a külföldi befektetők, sem a magyar vállalkozók részéről a törvénytelnyel szemben nem merültek fel.

Sem a magyar vállalkozói-vállalati-ügyvédi, sem a bírói gyakorlatban felmerülő problémák, sem az európai integrációhoz való csatlakozás igénye nem tette

szükségessé, hogy teljesen új alapelveken nyugvó, teljesen más struktúrájú társasági törvény készüljön. Ugyanakkor az a tény, hogy a Gt. lényegében gyakorlati tapasztalatok nélkül, elméleti, illetve jog-összehasonlító módszerekkel készült, feltétlenül indokolttá tette, hogy a törvény átfogó felülvizsgálatának eredményeképpen új törvény megalkotására kerüljön sor.

A 2010. VI. tv. indoklása kifejti, hogy a Gt.-ben átfogó változtatásra mindenekelőtt az általános rész bővítése terén, továbbá a részvénytársaságra vonatkozó szabályok eurokonform modernizálása terén, végül a konszernjogi szabályok megerősítése érdekében volt szükség. Az új szabályozás a Gt. rendelkezéseit a 2013. évi V. törvényben (Polgári törvénykönyv) szabályozza.

A gazdasági társaságok közös szabályai

A magyar gazdasági társasági törvény formakényszeren alapul. Ez azt jelenti, hogy a gazdasági társaság csak a törvényben meghatározott formákban jöhet létre.

A gazdasági társaságnak négy fundamentális alapelve van.

1. Az üzletszerű közös gazdasági tevékenység folytatására a vagyont a tagok bocsátják közös rendelkezésre.
2. A tagok közösen vállalják a társaság gazdasági tevékenységéért a kockázatot: a társaság nyeresége és vesztesége a tagok között megoszlik, és a veszteségviselésből a tagok nem zárhatók ki (az ún. *societas leonina* tilalma).
3. Fontos jellemző a saját cégnév alatti jogalanyiság és jogképesség, melynek révén a társaság a tagjaitól elkülönülten bír jogokkal és kötelezettségekkel. Ez a jogalanyiság a cégnévben testesül meg. A társaságok pert indíthatnak és perelhetők.
4. A gazdasági társaságokra vonatkozó jogi szabályozások általában diszpozitívak, vagyis a törvény rendelkezéseitől a tagok akkor elérhetnek, ha ezt a törvény megengedi. A jogszabályok keretei között azonban a tagok szabadon állapíthatják meg a társasági szerződés, alapító okirat, alapszabály tartalmát.

A cél, hogy a gazdasági társaság korszerű jogi keretek biztosításával támogassa a magyar piacgazdaság további erősödését, a nemzetgazdaság jövedelemtermelő képességének fejlődését, a vállalkozások sikerességét. A gazdasági társaságok működése segítse elő a tiszteességes versenyt, ne teremtsen gazdasági erőfölényt, összhangban álljon a hitelezők méltányos érdekeivel és a közérdekkel.

Mindezek érdekében – az Európai Unió társasági jogával való harmonizáció alapján, az Európai Unió tagállamai társasági joga fejlődésének közös sajátosságaira figyelemmel, a magyar gazdasági jog jogalkalmazói gyakorlatának ered-

ményeit felhasználva és a gazdasági élet szereplői megerősödött társasági jogi kultúrájára támaszkodva – született meg az új szabályozás.

A gazdasági társaságok formái, alapítása

A Magyarország területén székhellyel rendelkező gazdasági társaságok alapítását, szervezetét és működését, a társaságok alapítójának, tagjainak jogait, kötelezettségeit, továbbá felelősséget, valamint a gazdasági társaságok formaváltozását, egyesülését, szétválását és jogutód nélküli megszünését szabályozza a törvény.

A gazdasági társaságok alapítóira nézve lehetnek: külföldiek és belföldiek, természetes és jogi személyek, illetve jogi személyiséggel rendelkező társaságok egyaránt alapíthatnak gazdasági társaságot üzletszerű közös gazdasági tevékenység folytatása érdekében, illetve beléphetnek működő gazdasági társaságokba. Kiskorú nem lehet gazdasági társaság korlátlanul felelős tagja. Ez azt jelenti, hogy kkt., illetve bt. beltagja nem lehet kiskorú, de a többi társasági forma nyitva áll előtte.

Egy természetes személy egyszerre csak egy gazdasági társaságban lehet korlátlanul felelős tag (bt.-beltag vagy kkt.-tag), a kkt. és a bt. sem lehet gazdasági társaság korlátlanul felelős tagja.

Kft.-t és rt.-t egy személy (természetes személy, jogi személy, jogi személyiséggel nélküli társaság) is alapíthat, a többi társasági formánál legalább két tag szükséges.

Törvény előírhatja, hogy meghatározott tevékenységek csak bizonyos társasági formában végezhetők (pl. hitelintézet csak rt.-ként alapítható).

A képesítéshez kötött tevékenységek gyakorlására a gazdasági társaság csak akkor jogosult, ha tevékenységeben személyesen közreműködő tagjai, munkavállalói vagy a társasággal kötött tartós polgári jogi szerződés alapján a társaság javára tevékenykedők között legalább egy olyan valaki van, aki rendelkezik a szükséges képesítéssel.

Gazdasági társaság nem jövedelemszerzésre irányuló közös gazdasági tevékenység folytatására is alapítható (nonprofit gazdasági társaság). Nonprofit gazdasági társaság bármely társasági formában alapítható és működtethető. A gazdasági társaság nonprofit jellegét a gazdasági társaság cégnevében a társasági forma megjelölésével fel kell tüntetni. Nonprofit gazdasági társaság létrejöhét úgy is, hogy a már működő gazdasági társaság legfőbb szerve elhatározza, hogy nonprofit gazdasági társaságként folytatja tovább működését. Ezekben az esetekben a társaság üzleti tevékenységet csak kiegészítő jelleggel folytathat, az ebből eredő nyereség a tagok között nem osztható fel, az a társaság vagyonát gyarapítja.

A nonprofit társaság bizonyos feltételek között közhelyszínen szervezetnek is minősülhet: az erre alapot adó tevékenységet a társasági szerződésben meg kell

határozni. Az ilyen társaság megszűnése esetén a társaság tagjai részére csakis a megszűnéskori saját tőke összege adható ki, legfeljebb a tagok vagyoni hányadának teljesítéskori értéke.

A társaság a gazdasági életben való részvételle során jogokat és kötelezettségeket szerezhet, ezért be kell jegyezni azokat az ún. cégjegyzékbe. A társaság a cég bejegyzésével szerzi meg jogalanyiságát. A cégjegyzéket a cégbíróságok vezetik.

A tagok a társasági szerződésben előírhajtják a tagsági jogok elektronikus hírközlő eszközök igénybevételével történő gyakorlásának módját és feltételeit.

A létesítő/alapító okirat

A tagok a társasági szerződés tartalmát szabadon állapíthatják meg, de a törvény rendelkezéseitől csak akkor térhetnek el, ha ezt a törvény kifejezetten megengedi. Nem minősül a törvénytől való eltérésnek olyan további rendelkezés társasági szerződésbe foglalása, amelyről a törvény nem szól, ha a rendelkezése nem áll ellentében a társasági jog általános rendelkezésével.

Gazdasági társaságot létesítő okirattal lehet alapítani. A létesítő okiratot, illetve annak módosítását közokiratba vagy ügyvéd, jogtanácsos által ellenjegyzett okiratba kell foglalni. Az rt. alapszabályt a társaság alakuló közgyűlése fogadja el.

A létesítő okiratot valamennyi tagnak alá kell írnia. Az aláírás során a tagot közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt meghatalmazással meghatalmazott is képviselheti. A társasági szerződést közjegyző által készített közokiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba kell foglalni.

Közkereseti társaság, betéti társaság, korlátolt felelősségű társaság és zártkörűen működő részvénytársaság esetén a társasági szerződés a cégeljárásról szóló, 2006. évi V. törvény alapján szerződésminta megfelelő kitöltésével is elkészíthető. Ilyenkor a létesítő okirat tartalmát kizárolag a kitöltött szerződésmintában foglalt rendelkezések alkothatják.

A tagok a társasági szerződés tartalmát egymás közötti jogviszonyukra vonatkozóan a jogszabályok keretei között szabadon állapíthatják meg. A gazdasági társaság időtartamáról való rendelkezés hiányában a társaságot határozatlan időre létrejöttnek kell tekintetni.

A társasági szerződésben kötelező meghatározni:

- a társaság cégnévét és székhelyét; ennek olyan mértékben kell különböznie a korábban nyilvántartásba vett más jogi személy elnevezésétől, hogy azzal ne legyen összetéveszthető. A név nem kelthet a valósággal ellentétes lát-szatot. A székhely a jogi személy bejegyzett irodája;
- a tagokat nevük (cégük) és lakcímük (székhelyük) feltüntetésével,
- a társaság tevékenységi körét,
- a társaság jegyzett tőkéjét, rendelkezésre bocsátásának módját és idejét,

- a cégjegyzés módját,
- a vezető tisztségviselők nevét, lakóhelyét,
- minden, amit a törvény az egyes társasági formáknál kötelezően előír.

A gazdasági társaság alapításához minden tagnak, részvényesnek hozzá kell járulnia pénzzel vagy apporttal, azaz nem pénzbeli hozzájárulással. A nem pénzbeli hozzájárulás bármilyen vagyoni értékkel rendelkező dolog, szellemi alkotáshoz fűződő vagy egyéb vagyoni értékű jog lehet.

Az apportáló tag és az ügyvezető ötéves jogvesztő határidőn belül köteles helyt állni azért, hogy a szolgáltatás idején nem határozta meg a ténylegesnél magasabban a hozzájárulás mértékét.

A tagnak, részvényesnek a társasági szerződés (alapszabály, alapító okirat) szerinti határidőben kell teljesítenie hozzájárulását. Ennek elmulasztása esetén 30 napos határidővel a társaság ügyvezetése felszólítja erre. Ha ez a határidő eredménytelenül telik el, a mulasztó tag tagsági viszonya a társasággal a törvény erejénél fogva megszűnik, és a hozzájárulás elmulasztásával okozott kár megtérítésére is köteles a társaságnak. A tagsági viszony megszűnéséről a tagot írásban kell értesíteni.

A társasági szerződés megkötésétől, az alapító okirat vagy az alapszabály elfogadásától számított 30 napon belül kell a társaság alapítását bejelenteni a társaság székhelye szerint illetékes cégbíróságnál. A társaság a cégbírósággal, a cégbírósági jellegükkel éppen ezért a társaság iratain és szerződésein a társaság nevét fűzött „bejegyzés alatt” toldattal kell jelezni. Hivatalos rövidítése: „ba”.

Üzletszerű gazdasági tevékenységet csak a cégbírósági kérelem benyújtása után kezdhet meg az előtársaság, hatósági engedélyhez kötött tevékenységet viszont csak a cégbírósági bejegyzés megtörténte után.

Az előtársaságra a létrehozandó társaságra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni néhány megszorítással:

- az előtársaság tagjai személyében nem következhet be változás,
- nem kezdeményezhető valamelyik tag kizárása iránti per,
- a társasági szerződést, alapító okiratot, alapszabályt nem módosíthatja az előtársaság, kivéve, ha a cégbíróság módosításra szólítja fel az előtársaságot például valamilyen hiányosság pótlására,
- nem határozhatja el az előtársaság jogutód nélküli megszűnését vagy más gazdasági társasággá, közhasznú társasággá alakulását sem.

Ez a visszafogottabb előtársasági működés csak rövid ideig tarthat, a cégbírósági jogi jogi bejegyzésig.

Ha a cégbíróság a társaságot jogerősen bejegyezte, az előtársasági jelleg megszűnik, és gazdasági társaságként folytathatja tevékenységét. Az előtársasági időszakban kötött szerződések a társaság legfőbb szervének jóváhagyására nem szorulnak.

Ha a cégbíróság nem jegyzi be a társaságot, akkor működését azonnal be kell szüntetnie, további jogokat nem szerezhet, új kötelezettségeket nem vállalhat. Az előtársaság tagjai, részvényesei a gazdasági társaság megszűnésére irányadó szabályok szerint kötelesek helytállni az előtársaság tartozásaiért. E kötelezettség elmulasztásából származó károkért az előtársaság vezető tisztségviselői korlátlanul és egyetemesen felelnek.

A gazdasági társaság vagyonát a tagok bocsátják rendelkezésre, akik a nyereségből, illetőleg a vagyon növekményéből részesednek és a veszteséget, illetve vagyoncsökkenést közösen viselik. Semmis a megállapodás, amely valamely tagot a nyereségből való részesedésből vagy a veszteség viseléséből kizárt.

A társaság vagyona alapításkor a tagok pénzbetéteiből (pénzbeli hozzájárulásból), valamint az általuk rendelkezésre bocsátott nem pénzbeni betétből (apportból) áll. A nem pénzbeni betét bármilyen vagyónértekkel rendelkező forgalomképes dolog, szellemi alkotás és vagyoni értékű jog lehet.

A vagyon két részre osztható: az ún. induló vagyon és a későbbiek során a gazdálkodás alapján előállott több vagy kevesebb vagyon.

A társaság vagyona induláskor a törzsbetétekből, illetve a törzstőkéből, a működés során pedig az üzletrészből áll.

Ha a társasági szerződés módosításáról a gazdasági társaság legfőbb szerve határoz, a tagok aláírására nincs szükség. A legfőbb szerv határozatával módosított társasági szerződést külön okiratba vagy a legfőbb szerv üléséről felvett jegyzőkönyvbe kell foglalni. A társaság cégnevét, székhelyét, telephelyeit, valamint a társaság tevékenységi köreit a társaság legfőbb szerve egyszerű szótöbbséggel módosíthatja. A legfőbb szerv ülése szabályszerű összehívás nélkül is megtartható, illetve azon határozat hozható, ha valamennyi tag jelen van és az ülés megtartásához hozzájárul.

A gazdasági társaságok testületeire, vezető tisztségviselőire vonatkozó közös szabályok

A közgyűlés, taggyűlés, igazgatótanács

A gazdasági társaság legfőbb szerve bt.-nél és kkt.-nél a tagok gyűlése, közös vállalatnál az igazgatótanács, kft.-nél a taggyűlés, rt.-nél a közgyűlés. A legfőbb szerv tevékenységében minden tag, részvényes jogosult részt venni.

A gazdasági társaság legfőbb szervének feladata elsősorban a társaság alapvető, stratégiai ügyeiben való döntés. Egyszemélyes társasánál az egyedüli tag írásban határoz.

Az ülésre szóló meghívóban nem szereplő kérdéseket ezért csak akkor vitathatják meg, ha minden tag jelen van, és senki sem tiltakozott a napirend kibővítése ellen.

A létesítő okiratban meghatározott kivételektől eltekintve, általában egyszerű szótöbbséggel hozza meg a társaság legfőbb szerve a határozatát. Azok a tagok, részvényesek, akik olyan határozatot hoztak, amelyről tudták vagy az elvárható gondosság mellett tudhatták volna, hogy a társaság jelentős érdekeit nyilvánvalóan sérti, korlátlanul és egyetemesen felelnek az ebből eredő kárért.

Ha a létesítő okirat a határozathozatalt ülés tartása nélkül is lehetővé teszi, az ilyen határozat hozatalát az ügyvezetés a határozat tervezetének a tagok vagy alapítók részére történő megküldésével kezdeményezi. A tagok vagy alapítók számára legalább nyolc napos határidőt kell biztosítani szavazatuk megküldésére. Ha bármely tag az ülés megtartását kívánja, azt össze kell hívni.

A társaság alapításakor még a társaság legfőbb szerve nem működik. Ezért a társaság létrehozásakor a vezető tisztségviselőket, a felügyelőbizottság tagjait, valamint a könyvvizsgálót a létesítő okiratban kell kijelölni, illetve a nyilvánosan működő rt. esetében az alakuló közgyűlésen kell őket megválasztani. A megbízás az elfogadással jön létre. Később a tisztségviselőket, illetve az ellenőrző feladatot ellátó könyvvizsgáló szervezetet és a könyvvizsgálatot ellátó személyt a társaság legfőbb szerve választja meg.

Egyszemélyes részvénytársaságnál, a korlátolt felelősséggű társaságnál, köz-, illetve taggyűlés természetszerűen nem működik, hanem ezek hatáskörét az alapító, illetve az egyedüli tag gyakorolja.

A létesítő okiratnak az alapításra vonatkozó formaságait általában és a módosítást az alapításhoz hasonlóan, a módosításra is vonatkozó döntés meghozatalától számított 30 napon belül kell a cégbíróságnak bejelenteni.

Az egyes gazdasági társaságokra vonatkozó rendelkezések a módosítási döntéshez általában minősített (háromnegyedes) többséget írnak elő. A legegyszerűbb módosítások – székhely, telephely, fióktelep, illetve a tevékenységi kör szélesítése, valamint szűkítése – egyszerű szótöbbséggel is elfogadhatók.

A társasági szerződés a törvényben szabályozott társasági szervek mellett más szervek működését is lehetővé teheti.

Ügyvezetés

A társaság ügyvezetését a vezető tisztségviselők végezik, kkt.-nél és bt.-nél az üzletvezetésre jogosult tagok, közös vállalatnál az igazgató, kft.-nél az ügyvezető, rt.-nél általában az igazgatóság tagjai. Ügyvezetésnek minősül a társaság irá-

nyításával összefüggésben szükséges minden döntések meghozatala, amelyek a társasági törvény, illetve más törvény alapján nem tartoznak a társaság legfőbb szervének vagy más társasági szervnek a hatáskörébe.

Nem lehet gazdasági társaság vezető tisztségviselője az, akit e foglalkozástól jogerősen eltiltottak. Akit valamely foglalkozástól jogerős ítélettel eltiltottak, a megjelölt tevékenységet folytató gazdasági társaságban nem lehet vezető tisztségviselő.

A gazdasági társaság fizetésképtelenségének megállapítását követő öt évig nem lehet más gazdasági társaság vezető tisztségviselője az, akinek a felszámolás során ki nem elégített követelésekért fennálló felelősséget az eljárásban a bíróság jogerősen megállapította, és a jogerős bírósági határozat szerinti helytállási kötelezettségét nem teljesítette.

A vezető tisztségviselőket határozott időre kell megválasztani, illetve a létesítő okiratban kijelölni. A vezető tisztségviselői megbízás az érintett személy elfogadásával jön létre. A tisztségviselők újrautaszthatók, illetve visszahívhatók.

Az összeférhetetlenségi szabályok megsértésével okozott kár megtérítésére köteles a vezető tisztségviselő. Az erre vonatkozó igényeket a kár bekövetkezésétől számított egy évig lehet érvényesíteni.

A vezető tisztségviselő nem szerezhet részesedést a gazdasági tevékenységet föltevékenységgé megjelölő más gazdálkodó szervezetben, és nem lehet vezető tisztségviselő azonos föltevékenységet végző gazdálkodó szervezetben.

A vezető tisztségviselő és közeli hozzáartozója sem köthet akár a saját nevén, akár a saját javára a gazdasági társaság tevékenységi körébe tartozó ügyletet, kivéve, ha ezt a létesítő okirat kifejezetten megengedi.

A gazdasági társaság vezető tisztségviselője és közeli hozzáartozója ugyanannál a gazdasági társaságnál felügyelőbizottsági taggá nem választható.

A vezető tisztségviselő kötelezettsége, hogy a gazdasági társaság alapítását, a társasági szerződés (alapító okirat, alapszabály) módosítását, az egyéb bejegyzésre kerülő adatokat, illetve ezek változásait bejelentse a cégbíróságnak. A vezető tisztségviselők korlátlanul és egyetemlegesen felelnek azokért a károkért, amelyek a bejelentés késedelméből, elmaradásából eredtek.

A gazdasági társaság ügyvezetését fokozott gondossággal a gazdasági társaság érdekeinek elsődlegessége alapján kötelesek ellátni. A polgári jog szabályai szerint a vezető tisztségviselők a társaságnak okozott kárért akkor is felelnek, ha egyébként felelősségeik korlátozható lenne, például azon az alapon, hogy munka viszonyban állnak.

A gazdasági társaság munkavállalóival szemben a munkáltatói jogokat a vezető tisztségviselő gyakorolja. A társasági szerződésben – több vezető tisztségviselő esetén – rendelkezni kell a munkáltatói jog gyakorlójáról.

A vezető tisztségviselőt e minőségeben sem munkáltatója, sem a gazdasági társaság tagjai, részvényesei nem utasíthatják. A társaság legfőbb szerve csak abban az esetben és olyan körben vonhatja el a vezető tisztségviselő hatáskörét, ahogy ezt a társasági szerződés (alapító okirat, alapszabály) lehetővé teszi.

A gazdasági társaság törvényes képviselete

A külső kapcsolatokban a gazdasági társaságokat a vezető tisztségviselők képviselik, akiknek e joga korlátozható, illetve több vezető tisztségviselő között megosztható. A korlátozás csak belső szabály, külső, harmadik személyekkel szemben nem hatályos.

A cégvezető a gazdasági társaság olyan munkavállalója, akit a társaság legfőbb szerve általános képviseleti joggal ruházott fel. Több cégvezető is kijelölhető, ha a gazdasági társaság több telephelyen, fióktelepen tevékenykedik. A cégvezetőknek meg kell felelniük a vezető tisztségviselőkre vonatkozó előírásoknak. A cégvezető önállóan, de a vezető tisztségviselő utasításai alapján köteles eljárni.

A gazdasági társaságot a társaság vezető tisztségviselője írásban cégjegyzés útján képviseli. Ha törvény, a társasági szerződés másként nem rendelkezik, a vezető tisztségviselők cégjegyzési joga önálló, az egyéb képviselők cégjegyzésének érvényességehez pedig két képviseleti joggal rendelkező személy együttes aláírására van szükség. A társasági szerződés úgy is rendelkezhet, hogy megállapított munkakört betöltő munkavállaló cégjegyzési joga önálló, vagy a vezető tisztségviselő valamelyik képviseletre jogosult munkavállalóval együttesen jogosult a cégjegyzésre.

A vezető tisztségviselők az általában elvárható gondossággal, a társaság érdekeinek elsődlegessége alapján kötelesek eljárni. Kötelezettségeik felróható megszegéséért a polgári jog általános szabályai szerint felelnek. Fizetésképtelen ségi helyzetben az ügyvezetők a hitelezői érdekek elsődlegessége alapján kötelesek eljárni, ennek elmulasztása esetén a hitelezőkkel szembeni helytállási kötelezettségük áll fenn.

A társasági szerződésben előírható, hogy a vezető tisztségviselők előző üzleti évben végzett munkáját a legfőbb szerv értékelje, és döntsön részére a felmentést megadásáról. Ebben igazolja, hogy a vezetők az előző évben munkájukat a társaság érdekének elsődlegességet szem előtt tartva végezték.

A vezető tisztségviselők megbízatása megszűnik

- a megbízatás időtartamának lejártával,
- visszahívással,
- törvényben meghatározott kizáró ok következében,
- lemondással,
- a tisztségviselő halálával.

A létesítő okirat rendelkezhet a jogi személy egyes szervezeti egységeinek jogi személyé nyilvánításáról, feltéve, hogy a szervezeti egység vagyonából ki nem elégithető hitelezői igényekért a jogi személy a szervezett egység jogi személyiségenek fennállása alatt és ezt követően is köteles helytállni.

A gazdasági társaság törvényes működésének biztosítékai

A jogi személy feletti általános törvényességi felügyeletet a jogi személyt nyilvántartó bíróság látja el. Ez azonban nem terjed ki a jogi személy döntéseinek gazdaságossági, célszerűségi szempontból való felülvizsgálatára.

Felügyelőbizottság

Bármely gazdasági társaság létrehozhat 3-15 tagú felügyelőbizottságot (fb.). Kötelező a felügyelőbizottság választása

- minden nyilvánosan működő részvénnytársaság esetén, kivéve, ha a részvénnytársaság az egységes irányítási rendszer szabályai szerint működik,
- zártkörűen működő részvénnytársaság esetében, ha a szavazati jogok legalább öt százalékával rendelkező tagok kérik,
- a társaság formájára és működésének módjára tekintet nélkül, ha azt a törvény a köztulajdon védelme érdekében vagy a társaság által folytatott tevékenységre tekintettel előírta,
- a munkavállalókat megillető ellenőrzési jogok gyakorlása érdekében, a törvény így rendelkezik.

A felügyelőbizottság testületként jár el. Tagjai sorából választ elnököt. Határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza. A tagok személyesen kötelesek eljárni. A felügyelőbizottság tagjait a társaság tagjai nem utasíthatják. A társaság legfőbb szerveinek ülésén tanácskozási joggal részt vehetnek.

Az fb. egyes tagjait ellenőrzési feladatok elvégzésével megbízhatja, a vezető állású munkavállalóktól felvilágosítást kérhet, a társaság könyveit és iratait megvizsgálhatja.

Ha az fb. megítélése szerint az ügyvezetés tevékenysége jogszabályba, társagi szerződésbe ütközik, vagy egyébként sérti a gazdasági társaság érdekeit, összehívja a társaság legfőbb szervének ülését.

Az fb. tagjai korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a gazdasági társasággal szemben a társaságnak az ellenőrzési kötelezettségük megszegésével okozott káráért.

Zártkörűen működő részvénnytársaság és korlátolt felelősséggű társaság esetén lehetőség van arra, hogy az ügyvezetők megválasztásának jogát a felügyelőbizottságra ruházzák át. Ezekben az esetekben a felügyelőbizottság tagjai is vezető tisztségviselőnek minősülnek.

A felügyelőbizottságban részt vevő ún. munkavállalói képviselők jelölésé-

nél, választásánál, ha a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalóinak száma éves átlagban 20-nál több, akkor az fb.-ben való képviseletükön gondoskodni kell úgy, hogy az fb.-i tagok kétharmada a munkavállalók képviselői közül kerül ki. Ha az egyharmad tört számot eredményez, a tagok számát a dolgozókra kedvezőbb módon kell megállapítani.

A dolgozói küldöttek csak az adott gazdasági társaság munkavállalói közül kerülhetnek ki, és munkaviszonyuk megszűnése e tisztségük megszűnését is előidézi. Kizárolag ebben az esetben van lehetőség arra, hogy a társaság munkavállalói a fb. tagjai lehessenek. Az üzemi tanács jogosult a jelölésre a társaságnál működő szakszervezet (szakszervezetek) véleményének kikérése után. A munkavállalói küldötteket a többi taggal azonos jogok illetik meg, és azonos kötelezettségek terhelik.

Könyvvizsgáló

A gazdasági társaság legfőbb szerve által választott állandó könyvvizsgáló felfadata, hogy gondoskodjon a számviteli törvényben meghatározott könyvvizsgálat elvégzéséről és ennek során mindenekelőtt annak megállapításáról, hogy a gazdasági társaság számviteli törvény szerinti beszámolója megfelel-e a jogszabályoknak, és megbízható és valós képet ad-e a társaság vagyonai és pénzügyi helyzetéről, működésének eredményéről.

Ha a számviteli törvény a gazdasági társaság számára könyvvizsgálati szolgáltatás igénybevételét kötelezővé teszi, vagy azt a társasági szerződés kötelezőként előírja, a legfőbb szerv választja meg a könyvvizsgálót és határozza meg a vele kötendő szerződés lényeges elemeit.

Könyvvizsgáló választása akkor is kötelező, ha ezt a köztulajdon védelme érdekében törvény kötelezővé teszi. Könyvvizsgálóvá az választható, aki az erre vonatkozó jogszabályok szerint a könyvvizsgálók nyilvántartásában szerepel. Ha jogi személyt jelölnek ki könyvvizsgálóvá, ki kell jelölnie azt a személyt, aki a könyvvizsgálat elvégzéséért személyében felelős.

A könyvvizsgáló legfeljebb ötévi időtartamra választható. A könyvvizsgáló megbízásának időtartama nem lehet rövidebb, mint az öt megválasztó köz(tag)-gyűléstől az üzleti év számviteli törvény szerinti beszámolóját elfogadó taggyűlésig terjedő azon időszak, amelynek felülvizsgálatára megválasztották.

A megbízás elfogadásától a könyvvizsgáló kilencven napon belül köteles a társasággal megbízási szerződést kötni. Feladatai végzésekor betekinthet a gazdasági társaság könyveibe, felvilágosítást kérhet, megvizsgálhatja a társaság pénzforgalmi számláit, ügyfélszámláit, könyvvezetését, szerződéseit.

A könyvvizsgálót a társaság legfőbb szervének ülésére meg kell hívni. Ha a könyvvizsgáló megállapítja, hogy a társaság vagyonának jelentős csökkenése várható, vagy olyan tényt észlel, amely a vezető tisztségviselők felelősségre vonását vonhatja maga után, köteles az ülés összehívását kezdeményezni.

A társasági határozatok bírósági felülvizsgálata

A gazdasági társaság tagjai a társaság határozatainak bírósági felülvizsgálatát kérhetik azon az alapon, hogy a határozat a Gt.-be, más jogszabályba vagy a társasági szerződésbe ütközik.

A jogosértő határozat bírósági felülvizsgálata iránti pert a határozatról való tudomásszerzéstől számított harminc napon belül a gazdasági társaság ellen kell megindítani, erről minden esetben a bíróság dönthet. A határozat meghozatalától számított kilencvennapos jogvesztő határidő elteltével a határozatot akkor sem lehet keresettel megtámadni, ha arról a tag nem szerzett tudomást.

A társaságnak kell pert indítania a tag ellen, ha a tagnak a társaságban maradása a társaság céljainak elérését nagymértékben veszélyeztetné.

A tag nem zárható ki a társaságból, ha a társaságnak csak két tagja van. Nem zárható ki az a tag, aki a szavazatok háromnegyedével rendelkezik.

A székhely szerinti illetékes megyei, fővárosi „rendes” bíróság dönt a kizárásról és nem a cégbíróság.

Egyébként a perindításról a társaság legfőbb szervének háromnegyedes többséggel hozott írásbeli határozata szükséges. Az érintett tag nem szavazhat. A tag kizárása iránti kereset más keresettel nem kapcsolható össze, keresetváltoztatásnak, viszontkereset előterjesztésének nincs helye.

A kisebbségen lévők jogai

Valamennyi társasági formára nézve egységesen szabályozza az új gazdasági törvény a kisebbségen lévő társasági tagoknak a törvényes működés érdekében biztosított jogokat.

A szavazatok öt százalékát képviselő tagok, részvényesek kezdeményezhetik az ok és cél megjelölésével a társaság legfőbb szervének összehívását. Ha erre 30 napon belül nem kerül sor, akkor a cégbírósághoz fordulhatnak. Ha az indítványozók megelőlegezik a költségeket és biztosítják az ülés megtartásának egyéb feltételeit, akkor a cégbíróság 30 napon belül összehívja a taggyűlést, közgyűlést. A legfőbb szerv dönt arról is, hogy a költségeket a társaság vagy a kezdeményezők viseljék.

Hitelezővédelem

A kft. és rt. jogutód nélküli megszűnése esetén nem hivatkozhat korlátolt felelősségre az a tag, aki ezzel a hitelezők rovására visszaélt. Akik ezt elkövették, korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a megszűnt társaság kötelezettségeiről.

Hitelezővédelmi rendelkezés az is, hogy amelyik társaság egymást követő két üzleti évben nem rendelkezik a kötelezően előírt jegyzett tőkének megfelelő összeggel, és a társaság tagjai három hónapon belül saját tőke biztosításáról nem gondoskodnak, a társaság köteles elhatározni más gazdasági társasággá való átalakulását vagy dönteni jogutód nélküli megszűnéséről.

A gazdasági társaságok megszűnése

A gazdasági társaság megszűnik, ha

- a létesítő okiratban meghatározott időtartam eltelt, vagy más megszűnési feltétel megvalósult,
- elhatározza jogutód nélküli megszűnését,
- elhatározza jogutódlással történő megszűnését (átalakulását),
- tagjainak száma egy főre csökken, kivéve, ha az egyes társasági formáakra vonatkozó szabályok ettől eltérően rendelkeznek,
- a cégbíróság megszüntet nyilvánítja,
- a cégbíróság hivatalból elrendeli törlését,
- a bíróság felszámolási eljárás során megszünteti,
- a törvénynek az egyes társasági formáakra vonatkozó szabályai azt előírják.

A gazdasági társaság a cégjegyzékből történt törléssel szűnik meg. A gazdasági társaság megszűnése esetén a társasággal szembeni követelések – ha jogszabály valamelyikre rövidebb élévülési időt nem állapít meg – a társaság megszűnésétől számított öt év alatt évülnek el. Ha a korlátlan felelősséggű tag tagsági viszonya a társaság megszűnése előtt szűnt meg, akkor az élévülési időt a tagsági viszony megszűnésétől kell számítani.

Ha a társaság jogutódlással szűnt meg, a jogelőd kötelezettségéért a jogutód áll helyt, ha erre nem képes, akkor a jogelőd társaság tagjai lesznek a felelősek.

Nem hivatkozhatnak a korlátozott felelősségre a kft. és rt. azon tagjai, akik a hitelezők rovására használták fel a korlátozott felelősségük ből adódó lehetőséget, korlátlanul és egyetemlegesen felelősek lesznek a társaság ki nem elégített kötelezettségeiről. A törvény kimondja, hogy fennáll a társaság tagjainak, részvényeseinek említett felelőssége, ha a társaság vagyonaival sajátjukként rendelkeztek, és/vagy a társasági vagyont a saját javukra vagy más érdekében úgy csökkentették, hogy tudták vagy kellő gondosság mellett tudniuk kellett volna, hogy ezáltal a társaság nem lesz képes teljesíteni a kötelezettségeit.

A gazdasági társaság jogutódlással történő megszűnése (átalakulás)

Az átalakulási eljárás

Az átalakulással létrejövő gazdasági társaság esetében is irányadóak a gazdasági társaságok alapítására vonatkozó szabályok bizonyos, törvény által szabályozott eltérésekkel.

Az alapításkor még kevésbé tőkeerős szervezet a működés során megerősödve az egyszerűbb társasági formából bonyolultabb, jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társasággá alakul át. A társaság gazdasági célszerűségi szem-

pontból úgy dönt, hogy számára a kisebb tőkeerőt és adminisztrációt igénylő szervezeti forma a legmegfelelőbb.

Átalakulásnak tekintjük a társaság formájának megváltoztatását, a társaságok egyesülését (összeolvadás, beolvadás) és szétválasát (különválás, kiválás), valamint ha a gazdasági társaság közhasznú társasággá alakul át.

Az átalakulás adó- és illetékfizetési kötelezettséget nem keletkeztet. Nem alakulhat át az a gazdasági társaság, amely felszámolás vagy végelszámolás alatt áll, valamint az sem, amelyikben a tagok, részvényszek még nem teljesítették teljes mértékben a társasági szerződés (alapszabály, alapító okirat) szerinti vagyoni hozzájárulásukat. Részvénnytársaság átalakulással – az rt.-k egyesülését kivéve – csak zártkörűen alapítható.

Az átalakulással létrejövő gazdasági társaság előtársaságként nem működhet, működése megkezdésének napja nem előzheti meg a cégek bejegyzését. A jogutód cégbejegyzéséig az átalakuló társaság a korábbi – bejegyzett – formájában működik úgy, hogy a társaság iratain és szerződéseiben jelezni kell az átalakulás folyamatban léjtét.

Dönteni kell arról, hogy a társaság átalakul-e, hogyan, és kik lesznek az új társaság tagjai. Ezt követően elkészítik a záró és nyitó vagyonmérleg tervét, a vagyonleltár-tervezetet, a társasági szerződés tervezetét, valamint a kiváló tagokkal történő elszámolásról szóló javaslatot. Független könyvvizsgálóval, és ha a társaságnak van felügyelőbizottsága, akkor az fb.-vel ellenőriztetni kell a vagyonmérleg- és vagyonleltár-tervezeteket. A társaság könyvvizsgálója erre nem jogosult, sőt az átalakulással létrejövő gazdasági társaság könyvvizsgálója késsőb sem lehet az, aki ezt az ellenőrzést végezte.

Az átalakulás az átalakulással létrejövő gazdasági társaság kötelezettségeit nem teszi lejárttá, csak címzettük változik, mivel az átalakulással létrejövő gazdasági társaság általános jogutódja lesz. A hitelezői érdek védelme érdekében két ízben közleményt kell közzétenni a Cékgözlönyben az átalakulásról az előírt tartalommal, azért, hogy a társaság hitelezői biztosítékot kérhessenek.

Az átalakulási közleményben részvénnytársasággá történő alakuláskor meg kell határozni a részvénnyek típusát, fajtáját, osztályát, névértékét, a felügyelőbizottsági tagok nevét, lakóhelyét.

Abban az esetben, ha rt. alakul át más gazdasági társasággá, az átalakulási döntéssel együtt határozni kell a részvénnyek névre szólóvá alakításáról. Ha az átalakulással bt. jön létre, a közleményben a küntagok betétjeinek összegét is szerepetetni kell.

Mikor kötelező a társaság átalakulása?

A társaságok üzleti partnereinek érdekét védi az a rendelkezés, amely a törvényben meghatározott vagyonvesztés esetén kötelezővé teszi a társaság átalakulásának fontolóra vételét.

Ha a társaság **beszámolójának** adatai szerint egymást követő két évben a társaság nem rendelkezik az adott társasági formára kötelezően előírt jegyzett tőkének megfelelő saját tőkével, akkor a második ilyen évre vonatkozó beszámoló elfogadásától számított három hónapon belül a szükséges saját tőkét biztosítani kell, vagy a társaságnak át kell alakulnia.

Az átalakulás során olyan társasági formát kell választani, amely esetében legalább a törvény által az adott társasági formára előírt legkisebb mértékű vagy a társaság által meghatározott jegyzett tőke követelményének a gazdasági társaság az átalakulással eleget tud tenni.

Az átalakulással létrejövő társaság az átalakult társaság általános jogutóda. Őt illetik meg a jogelőd jogai és terhelik kötelezettségei. A tagok felelőssége csak akkor állapítható meg, ha a jogutód társaság helytállási kötelezettségének nem tudott eleget tenni. Ha a korlátozottan felelős tag az átalakulás következtében korlátozottan felelős taggá válik, a változás bekövetkeztétől számított öt évig korlátozottan és egyetemlegesen felel a tagsági viszony átalakulása előtt keletkezett tartozásokért.

A tagok és az alapítók az átalakulási terv elfogadásával határoznak, ezt legalább kétharmados szótöbbséggel kell elfogadni. A társaság legfőbb szerve az átalakulásról két alkalommal határoz. A vezető tisztségviselők az átalakuláshoz szükséges okiratokat előkészítik, és az érdemi elbírálásról ez a szerv egy ülésen határoz. Erre az ülésre elő kell készíteni az ülés napját legfeljebb hat hónappal megelőzően készült és a könyvvizsgáló által elfogadott vagyonmérleg-tervezetet.

Ha a társaság a két alkalommal történő átalakulásról való döntést választja, akkor először a vezető tisztségviselőknek arról kell meggyőződni, hogy a tagok egyetértenek-e az átalakulás szándékával, és eldöntik, hogy a társaság milyen formába kíván átalakulni. Ha a tagok az átalakulás céljával egyetértenek, ezt követően megbízzák a vezető szerveket a vagyonmérleg és vagyonleltár elkészítésével.

Az átalakulási tervben számos – törvényben előírt – kérdésben döntenek kell:

- a belépő tagok vagyoni hozzájárulásáról,
- az átalakulás feltételeként meghatározott vagyoni hozzájárulásról,
- az átalakulásban részt venni nem kívánó tagok vagyonyhányadáról,
- az eszközök mérlegben történő, számviteli törvény szerinti átértékeléséről.

Az átalakulási tervnek tartalmaznia kell a tőkeszerkezet átrendezésének okait és megvalósításának módját.

A vagyonmérleg- és vagyonleltár-tervezeteknek a számviteli törvény előírásainak megfelelően kell elkészülniük. Ezt könyvvizsgálóval és a felügyelőbizottsággal is ellenőriztetni kell. Erre nem jogosult a társaság könyvvizsgálója, az átalakuló gazdasági társaság könyvvizsgálójává pedig nem választható meg az, aki az átalakulási vagyonmérleg-tervezetet ellenőrizte.

A vagyonmérleg-tervezet és mellékletei elfogadásáról a legfőbb szerv a társaság átalakulásáról véglegesen döntő ülésén határoz. Az adatok alapján meg kell határozni a jogutód társaság tagjait, a tervezett tőkéből a tagokat megillető hárnyadot és a tagként továbbiakban részt venni nem kívánó személyek vagyoni hárnyadát és a kiadás módját. Az utóbbi összegét úgy kell megállapítani, hogy az a jogelőd tagéhoz igazodjon, kivéve, ha az negatív vagy nulla.

Ha az átalakulással létrejövő társaság saját tőkéje nem éri el a jegyzett tőkének a törvényben meghatározott legkisebb összegét, az átalakulást meghiúsultnak kell tekintetni, kivéve, ha a tagok a különbözetet a cégbegyázási kérelem benyújtásáig a társaság rendelkezésére bocsátják.

Az átalakulásról szóló hirdetményt két, egymást követő alkalommal kell közözteni, amelynek tartalmaznia kell:

- az átalakuló társaság formáját, cégnévét, székhelyét,
- a létrejövő társaság formáját, cégnévét, székhelyét,
- a létrejövő társaság társasági szerződése megkötésének napját,
- a társaság fő tevékenységét,
- a vezető tisztségviselők nevét, lakhelyét,
- a hitelezőknek szóló azon felhívást, hogy az átalakuló társasággal szemben fennálló, lejárt vagy le nem járt követeléseikre a második közzétételtől számított 30 napos jogvesztő határidón belül biztosítékot követelhetnek.

A társaságok egyesülésének szabályai

Az egyesülés során a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvényt kell alkalmazni. Az egyesülés alapján az egyes, nem minden a két társaságot megillető jogok vonatkozásában jogelődnek csak az a társaság tekinthető, amelyik a joggal eredetileg rendelkezett.

Az egyesülésben részt vevő társaságok legfőbb szervei az egyesülésről két alkalommal határoznak. Az üléseket a gazdasági társaságok összevonjának megterhatják, de a döntést az egyesülésre külön-külön kell meghozni. Az első alkalommal azt állapítják meg, hogy a tagok egyetértenek-e az egyesülés szándékával és javasolt módjával. Döntenek arról, hogy a jogutód milyen formában működik, és arról, hogy ki lesz a társaság tagja. Közös egyesülési terv készítését írja elő a törvény.

Egyetértés esetén meghatározzák a vagyonmérleg-tervezet fordulónapját, a könyvvizsgáló személyét, a társaság vezető tisztségviselőit, és elkészítik az egyesülési szerződést az egyesülő társaságok vezető tisztségviselői egymással együttműködve. Ebben meg kell határozni:

- az egyesülő társaságok cégnévét, székhelyét, cégbegyázékszámát és a létrejövő társaság formáját, cégnévét, székhelyét,
- az egyesülés módját (összeolvadás, beolvadás),
- beolvadás esetén a társasági szerződés szükséges módosítását,

- ezenkívül a kötelező előírásokat, illetve azokat a rendelkezéseket, amelyeket a felek szükségesnek tartottak.

Az egyesülés elhatározását követően a Cégbölcönyben két, egymást követő alkalommal közzé kell tenni a közleményt az egyesülésről.

Az egyesülés kétféle módon történhet:

Beolvadás: a beolvadó gazdasági társaság megszűnik, és jogutódja az átvevő, de eredeti formáját megtartó gazdasági társaság lesz. A beolvadó társaságnak az átvevő gazdasági társaság jegyzett tőkéjét nem lehet figyelembe venni. Tilos az átvevő kft. vagy rt. tőkéjét megemelni a beolvadó társaság tulajdonában lévő saját törzsbetétek értékével.

Összeolvadás: amikor az érintett gazdasági társaságok megszűnnék, és vagyonuk az új gazdasági társaságra száll át. Csak az azonos formájú gazdasági társaságok választhatnak a jogutódnak más formát, egyébként a jogutód csak az eredeti társaságok valamelyikének formájában jöhetsére.

A részvénytársaság egyesülési szerződésének kötelező tartalma előírja azt is, hogy az egyesülő társaságok vezető tisztségviselői a jogi és gazdasági szempontokat, valamint a részvények cserearányainál felmerülő esetleges értékelési nehézségeket bemutató írásos beszámolót kötelesek készíteni és a részvényesek számára hozzáférhetővé tenni.

Az egyesülő részvénytársaságok részvényeinek cserearánya meghatározásáról a vagyonmérleg-tervezetet elkészítő könyvvizsgálónak nyilatkozatot kell adnia. A könyvvizsgálónak vagy az egyesülő rt.-ktől független szakértőnek nyilatkozna kell arról is, hogy megalapozott-e az egyesülési szerződés tervezete, illetve a vezető tisztségviselők beszámolója, és veszélyeztető-e a tervezett egyesülés a hitelezői követelések kielégítését. Az egyesülési szerződést elfogadó közgyűlést 30 nappal megelőzően be kell nyújtani a cégbírósághoz az egyesülési szerződés tervezetét, a vezető tisztségviselői beszámolót, valamint a könyvvizsgáló jelentését. Az érintett rt.-k minden részvényesének jogában áll az is, hogy megismérje az egyesülő társaságok utolsó hároméves beszámolójának tartalmát is.

Ha az egyesülő részvénytársaságok korábban már nyújtottak biztosítékot hitelezőiknek, akkor nem kell alkalmazni a szabályt, amely szerint az átalakuló gazdasági társaságok hitelezői, követeléseik erejéig, biztosítékot követelhetnek.

A gazdasági társaságok szétválása

Egyesülyes gazdasági társaság is szétválhat két vagy több gazdasági társaságra. Ilyenkor csak szétválási okiratot kell készíteni szétválási szerződés helyett. A szétválásnál nincs akadálya annak, hogy a jogelőd társaság tagja akár valamennyi jogutódban tagként vegyen részt. A legfőbb szerv itt is két alkalommal határozza a szétválásról. Első ízben arról döntenek, hogy milyen jogutód társasá-

gokra történjen a szétválás, és azt kell felmérni, hogy a tagok melyik jogutód gazdasági társaság tagjává kívánnak válni.

Valamennyi jogutód tekintetében el kell készíteni a vagyonmérleg- és vagyonleltár-tervezetet még az első ülésen. Ebben meg kell határozni:

- a szétváló társaság formáját, cégnévét, székhelyét és cégjegyzékszámát, valamint a létrejövő társaságok formáját, cégnévét és székhelyét,
- a szétválás módját (különválás, kiválás),
- a vagyonfelosztási javaslatot, azaz a társaság tagjai között a vagyon felosztását, valamint ehhez kapcsolódóan a szétváló társaságot megillető jogok és kötelezettségek megosztására irányuló javaslatot és a vagyonnak a jogutódok közötti megosztásának tervezett arányát,
- az egyes jogosítványok és kötelezettségek, a folyamatban lévő peres ügyek vonatkozásában a jogosult megnevezését,
- kiválás esetén a fennmaradó társaság szerződésének módosítását,
- különválás esetén a létrejövő új társaság szerződésének tervezetét.

Szétválás esetén a társasági szerzőést a szétváló társaság tagjai és a jogutódok tagjai kötik egymással. Ezt a szerzőést nyolc napon belül közzé kell tenni, a szokásos módon két alkalommal.

A szétválás ún. beolvadásos különválás alapján is történhet.

Ha valamely vagyontárgyról, igényről a szétválási szerződésben nem rendelkeztek, vagy az csak később vált ismertté, a jogutód társaságot a vagyonmegosztás arányában illeti meg. A kötelezettségek vonatkozásában a jogutód gazdasági társaságok felelőssége egyetemes. A szétválási szerződésben nevesített követelést elsősorban azzal a jogosulttal szemben kell érvényesíteni, amelyhez az adott kötelezettséget a szétválási szerződés telepítette.

Kiválásnál az a gazdasági társaság, amelyből a kiválás történik, társasági szerződése módosítása után változatlan társasági formában működik tovább, a kivált tagok, részvényesek részvételével és a társasági vagyon hozzájuk került részével pedig új gazdasági társaság jön létre.

Kiválásra sor kerülhet úgy is, hogy a társaságtól megváló tag a társasági vagyon egy részével más, már működő társasághoz csatlakozik.

Különválásnál a különváló társaság megszűnik, és vagyona az átalakulással létrejövő jogutód társaságra száll át.

A jogutódlás bejegyzésével a jogelőd társaságot törölni kell a cégnyilvántartásból a jogutód megjelölésével. Az átalakulás létrejöttét és cégbejegyzését követő kilencven napon belül az átalakulás napjaként meghatározott napra visszamenően végleges vagyonmérleget kell készíteni. Ebben a vagyonmérleg-tervezet szerint megállapított és a végleges mérleg közti pozitív különbözetet a jegyzettőkén felüli vagyonként kell figyelembe venni. Ha a különbözet negatív, a jegyzettőkét – a számviteli törvény előírásaira figyelemmel – le kell szállítani.

Ha a cégbíróság az átalakulás cégbiejegyzését megtagadja, vagy a bejegyzés hatályon kívül helyezésére kerül sor, az átalakulni kívánó gazdasági társaság a korábbi formájában működik tovább.

Az egyes gazdasági társaságok szabályozása

A gazdasági társaságok közül jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság a közkereseti társaság és a betéti társaság, míg jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaság a közös vállalat, a korlátolt felelősségi társaság és a részvénnytársaság.

A jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok inkább személyegyesítő, kisebb mértékű vagyonnal rendelkező társaságok. Ebből azonban az következik, hogy a tagok felelőssége korlátlan, azaz a társaság kötelezettségeiért teljes vagyonnakal felelnek.

A jogi személyiséggel rendelkező társaságok, ahol már jelentős a társaság vagyona, a tagok személyes vagyoni felelőssége korlátolt, csak a bevitt vagyon erejéig terjed.

A közkereseti társaság

A közkereseti társaság (továbbiakban kkt.) létesítésére irányuló társasági szerződéssel a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy korlátlan és egyetemes felelősséggük mellett közös gazdasági tevékenységet folytatnak és az ehhez szükséges vagyont a társaság rendelkezésére bocsátják.

A kkt. személyegyesítő társaság, rendszerint nagyon alacsony tőkével és taglétszámmal tevékenykedik családi vagy kisvállalkozási keretek között. Kölesőnövel bizalmon alapuló tevékenységet folytatnak. mindenki köteles valamilyen vagyoni szolgáltatásra, ennek a minimuma és maximuma azonban törvényi szabályozást nem nyert.

Fontos a kkt. esetében az, hogy a tagok felelőssége egyetemes és korlátlan, aminek következtében a társaság kötelezettségeiért a tagok saját magánvagyonnakal is felelnek abban az esetben, ha a társaságra bevitt vagyon nem bizonyul elegendő fedezetnek. A nyereség és a veszteség a tagok között vagyoni hozzájárulásuk arányában oszlik meg.

A kkt. nem jogi személy, a társaságnak nincs a tagokról rendelkező belső szervezete. Külön díjazás ellenében a természetes személy tagok személyes közreműködéssel nem kötelezően részt vehetnek a társaság tevékenységében. Nem minősül személyes közreműködésnek az üzletvezetés és a munkaviszony alapján történő munkavégzés. A tagot személyes közreműködésért díjazás illeti meg.

A társasági szerződésben **szükség esetén** meg kell határozni a tagok által vállalt személyes közreműködés módját, tartalmát és a taggyűlés működésének szabályait.

Egyik tag sem köteles vagyoni hozzájárulását a társasági szerződésben megállapított összeget meghaladóan növelni vagy veszteség esetén azt kiegészíteni. A vagyoni hozzájárulás a társasági viszony fennállása alatt nem követelhető vissza.

Az ügyvezetést a tagok közül kijelölt vagy megválasztott egy vagy több ügyvezető látja el. Kijelölés vagy választás hiányában valamennyi tag ügyvezető. Semmis a társasági szerződés olyan rendelkezése, amely ügyvezetővé olyan személyt jelöl ki, aki nem tagja a társaságnak, vagy lehetővé teszi ilyen személy ügyvezetővé választását.

A tagok gyűlése a kkt. legföbb szerve. Itt minden tagnak azonos mértékű szavazata van. A társasági szerződés ettől is eltérhet, de legalább egy szavazatot minden tagnak kell biztosítani. A tagok gyűlése általában az összes szavazatokhoz képest számított egyszerű szótöbbséggel dönthet. Egyhangú szavazás kell – ha a társasági szerződés egyéb eseteket nem állapít meg – a társasági szerződés módosításához és a társaság szokásos üzleti tevékenységebe nem tartozó ügyek előtöntéséhez. Egyes ügyekben pedig a törvény, illetve a társasági szerződés háromnegyedes szótöbbséget követel meg. Ezek körébe tartozik az üzletvezetési és a képviseleti jogkör megvonása.

A társaság üzletvezetésére mindegyik tag időbeli korlátozás nélkül is jogosult. A tagok azonban üzletvezetésre egy vagy több tagot megbízhatnak, ebben az esetben a többi tag nem jogosult üzletvezetésre. A társaság jogi személy tagja az üzletvezetést az általa kijelölt természetes személy úján láthatja el.

A társaság vagyonára a tagok perben állása nélkül is, a tagok saját vagyonára pedig csak perben állásuk esetén hozható maraszaló ítélet és vezethető végre-hajtás. A tagok – mögöttes felelősségek érintése nélkül – a társasággal együtt is perelhetők. A társaságra belépő tag felelőssége a belépés előtt keletkezett kötelezettségekért a többi tagéval azonos. Az ettől eltérő megállapodás harmadik személyekkel szemben hatálytalan.

Megszűnik a tagsági viszony, ha a tag a társasági szerződésben meghatározott vagyoni hozzájárulását felhívás ellenére nem teljesítette, a tagok közös meggyezésével, kizárással, azonnali hatályú felmondással, rendes felmondással, a tag halálával vagy jogutód nélküli megszűnésével, valamint ha a társaság fenn-tartása jogszabályba ütközik.

A társaságban fennálló tagsági jogviszonyát bármelyik tag három hónapra írásban felmondhatja. A tag a társaságban fennálló tagsági jogviszonyát az ok megjelölésével azonnali hatályal felmondhatja, ha a társaság valamely más tagja a társasági szerződést súlyosan megszegi, vagy olyan magatartást tanúsít, amely a vele való további együttműködést vagy a társaság céljának elérését nagymértékben veszélyeztetи.

A tag tagsági jogait és kötelezettségeit a társaság más tagjára vagy harmadik személyre átruházhatja. Ehhez a társasági szerződés módosítása szükséges.

A kizáras újraszabályozásával (a bírósági döntés előírásával) egyidejűleg változott a vagyoni hozzájárulás nem fizetésének jogkövetkezménye. Ebben az esetben nem kizárasra kerül sor, hanem a felhívás ellenére nem teljesítés miatt megszűnik a tagsági viszony.

Közös megegyezés, kizáras, felmondás útján megszűnés vagy jogszabályba ütközésnél a társaságtól megváló taggal a társasági viszony megszűnések időpontjában fennállott állapot szerint kell elszámolni, követelését pénzben kell fizetni. Ennek során a nem pénzbeli hozzájárulást – ha azt nem természetben adják ki – a társasági szerződésben meghatározott értékben, ilyen hiányában a bevitelkor forgalmi értékben kell figyelembe venni.

A jogutód nélküli megszűnés és a társaság átalakulásának elhatározásához a tagok gyűlésének egyhangú határozata szükséges.

A társaságtól megváló tag a tagsági jogviszonya megszűnéstől számított ötéves jogvesztő határidőn belül felel a társaságnak harmadik személlyel szemben fennálló, a tagsági viszony megszűnése előtt keletkezett tartozásáért.

Ha tagsági jogviszony megszűnése folytán a tagok száma egy före csökken, és hat hónapon belül nem jelentenek be új tagot a cégbíróságnál, a társaság megszűnik.

Ha a társaság jogutód nélkül szűnik meg, a tartozások kiegyenlítése után fennmaradó vagyont a tagok között vagyoni hozzájárulásuk alapján kell felosztani.

Ha a közkereseti társaság betéti társasággá alakul át, akkor az addig korlátnál felelős tag felelőssége korlátozottá válik. Ebben az esetben ötéves jogvesztő határidőig felel a társaság harmadik személlyel szemben fennálló korábbi tartozásáért.

A betéti társaság

A betéti társaság (továbbiakban bt.) létesítésére irányuló gazdasági társasági szerződéssel a társaság tagjai közös gazdasági tevékenység folytatására vállalnak kötelezettséget oly módon, hogy legalább egy tag (beltag) felelőssége korlátlan, és a többi beltaggal egyetemlegesen felel a társaság kötelezettségeiért, még legalább egy másik tag (kültag) felelőssége vagyoni betéte mértékében korlátozott. A társaságra a kkt. szabályait kell alkalmazni, ha a Gt. másként nem rendelkezik.

A társaság képviseletére a kültag nem jogosult, az ettől eltérő szerződés semmis. A kültag a tagok gyűlésének tevékenységében részt vehet.

A kkt. tagjának vagyoni hozzájárulása helyett betéti társaság esetén a tag vagyoni betéte értendő.

A betéti társaság esetében – akárak a kkt.-nél – jogszabály nem írja elő a vagyoni betétek legkisebb összegét, bár a gyakorlatban ezzel kapcsolatban sok a bizonytalanság.

Ki kell emelni a törvénynek azt a rendelkezését, amelyik arra vonatkozik, hogy a beltagok és a kültagok felelőssége a társaság tartozásaiért harmadik személyek vonatkozásában eltér.

A betéti társaságot jogi szempontból kizárálag a tagok eltérő felelőssége és ennek következtében a beltagok és a kültagok megkülönböztetése különíti el a kkt.-től. Kültag nélkül bt. nem létezik. Ezért, ha a társasági formában a megalakulás időpontjában csak beltagokkal találkozunk, akkor kkt. jött létre. A kültag felelőssége a társasági szerződésben kikötött betét összegének erejéig tart. A korlátozottan felelős kültag tehát vagyona egyéb részével nem felelős.

Ha a társaságnak csak egyetlen beltagja van, akkor ő a társaság üzletvezetésére és képviselétére időbeli korlátozás nélkül jogosult. Ha azonban a kültag a társasági szerződésben feltüntetett vagyoni betéjtét nem vagy csak részben szolgáltatta, a vagyoni betét erejéig saját vagyónával felel.

A bt. tagjainak kiválása miatti megszűnések szabályai értelmében a társaság megszűnik, ha minden beltagja elhagyja, vagy pedig minden kültag kilép. Mindkét esetben lehetővé válik, hogy az utolsó bel-, illetve kültag kiválásától számított hat hónapon belül benyútsák a kkt.-ként való működésre vonatkozó szerződés módosítását. Ezek elmaradása esetén a bt. megszűnik.

Közös vállalat

A közös vállalat (továbbiakban vállalat, kv.) a tagok által alapított olyan gazdasági társaság, amely kötelezettségeiért elsősorban vagyónával felel. Ha a vállalat vagyona a tartozásokat nem fedezi, a tagok a vállalat tartozásaiért együttesen – vagyoni hozzájárulásuk arányában – kezesként felelnek.

A „közös vállalat” elnevezést vagy annak „kv.” rövidítését a vállalat cégnevében fel kell tüntetni.

Bármely jogi és természetes személy, illetve jogi személyiséggel nélküli társaság is jogosult közös vállalatot – vagyis olyan jogi személy társaságot, amelynél a tagok együttes kezesi felelősséget vállalnak – létrehozni.

A tagok mellékszolgáltatást teljesíthetnek, ezért díjazást kaphatnak. A nyereség és a veszteség megoszlása pedig a vagyoni hozzájárulás arányától függ, de lehetséges az ettől eltérő társasági szabályozás is.

A vállalat legfőbb szerve az igazgatótanács. Az igazgatótanács ülésein a szavazati jog a tagokat vagyoni hozzájárulásuk arányában illeti meg.

A társasági szerződésben foglaltak szerint a vállalatba a tag az alapítást követően is beléphet (csatlakozás). A csatlakozó tag felel a vállalatnak a csatlakozás előtt keletkezett tartozásaiért, kivéve, ha ezt a felelősséget belépésekor nyilatkozatával vagyoni hozzájárulása erejéig korlátozta.

Megszűnik a tagsági jogviszony:

- ha a tag a társasági szerződésben meghatározott vagyoni hozzájárulását felhívás ellenére nem teljesítette,
- a tag kilépésével,
- a tag halálával vagy jogutód nélküli megszűnésével,
- a tag kizárássával,
- ha annak fenntartása jogszabályba ütközik.

Kilépni az év végével lehet, az erre vonatkozó szándékot legalább három hónappal korábban be kell jelenteni az igazgatótanácsnak. Ha a tag úgy lép ki, hogy tagsági jogait másra ruházza át, akkor az igazgatótanács hozzájárulását is be kell szereznie. Ugyanez a szabály vonatkozik arra az esetre is, ha a megszűnt, illetve elhunyt tag jogutódja, örököse kívánja folytatni a korábbi tag tevékenységét. Ha a vállalat jogutód nélkül szűnik meg, a tartozások kiegyenlítése után fennmaradó vagyont – a társasági szerződés eltérő rendelkezése hiányában – a tagok között vagyoni hozzájárulásuk arányában kell felosztani.

A korlátolt felelősségi társaság

A korlátolt felelősségi társaság (továbbiakban kft.) olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott összegű törzsbetétekből álló törzstőkével (jegyzett tőkével) alakul, és amelynél a tag kötelezettsége a társasággal szemben csak törzsbetének szolgáltatására és a társasági szerződésben esetleg megállapított egyéb vagyoni hozzájárulás szolgáltatására terjed ki. A társaság kötelezettségeiért – e törvényben meghatározott kivétellel – a tag nem felel.

A korlátolt felelősségi társaság elnevezést – vagy annak „kft.” rövidítését – a társaság cégnevében fel kell tüntetni.

Főbb jellegzetességei:

- jogi személyiséggel rendelkezik,
- a tagok a társaság tartozásaiért – kivételes eseteket leszámítva – nem felelnek,
- tagjait nem toborozhatja felhívás útján,
- személyes jellegű társaság, melynél a tagok és betétek kötelező nyilvántartásba kerülnek,
- a kötelező tőkeminimum – jelenleg – 500 000 Ft,
- a tagok személyes munkavégzésre nem kötelezetthetők.

A kft. alapítása

A társasági szerződésben – az általános elemeken kívül – meg kell határozni:

- a törzstőke és az egyes tagok törzsbetéteinek mértékét,
- a teljes egészében be nem fizetett pénzbetétek befizetésének módját és esedékkességét,
- a szavazati jog mértékét,

- az első ügyvezetőt, több ügyvezető esetén a képviselet módját,
- a céggérvényes módját,
- a felügyelőbizottság létrehozása esetén az első felügyelőbizottság tagjait,
- könyvvizsgáló választása esetén az első könyvvizsgáló személyét,
- a megismételt taggyűlés összehívásának rendjét.

A társasági szerződésben szükség szerint dönteni kell a rendezendő kérdésekkről:

1. a nem pénzbeli betétekkel és azok értékéről,
2. a tagokat terhelő egyéb vagyoni értékű szolgáltatásokról (mellékszolgáltatás), azok feltételeiről és a mellékszolgáltatás nem vagy nem megfelelő teljesítése esetén fizetendő kötbér mértékéről,
3. a taggyűlés feljogosításáról pótbefizetés előírására és feltételeinek meghatározásáról,
4. az eltérő tagsági jogokat biztosító üzletrészkről,
5. az üzletrész átruházhatóságának kizáráásáról vagy annak korlátozásáról, illetve az átruházásnak a társaság beleegyezéséhez kötéséről,
6. jogutódlás esetén az üzletrész átszállásának és az üzletrész felosztásának kizáráásáról,
7. az üzletrész bevonásának megengedéséről,
8. a dolgozói üzletrészről és az azokhoz fűződő elsőbbségi jogokról,
9. a határozatképesség szabályozásáról és a határozathozatal módjáról,
10. a taggyűlésnek a székhelyen kívüli helyre történő összehívásának szabályozásáról, valamint az ülésen kívül történő határozathozatal határidejéről,
11. azon értékhatár megjelöléséről, amely ügylet tekintetében a döntés a taggyűlés kizárolagos hatáskörébe tartozik,
12. az adózott eredmény felosztásáról és a társaság megszűnése esetén a tagoknak járó részesedés mértékértől, ha ezek számítási módja eltér a törzsbetétek arányától,
13. valamennyi tag feljogosításáról az ügyvezetésre és a képviseletre,
14. az ügyvezetők képviseleti jogának korlátozásáról,
15. a felügyelőbizottság létrehozása esetén az első felügyelőbizottság tagjainak kijelöléséről,
16. könyvvizsgáló választása esetén az első könyvvizsgáló kijelöléséről,
17. törzstőkeemelés esetén az elsőbbségi jog gyakorlásának módjáról.

A gazdasági társaság törzstőkéje az egyes tagok törzsbetéteinek összességéből áll. A törzstőke összege 2016. január 1-jétől nem lehet kevesebb, mint 3 000 000 Ft.

A törzsbetét a tagok vagyoni hozzájárulása, amely pénzbeli betétből, illetve nem pénzbeli betétből áll.

A tagok törzsbetétei különböző mértékűek lehetnek, az egyes törzsbetétek nagysága azonban nem lehet kevesebb 100 000 Ft-nál. A törzsbetétnek forintban kifejezettenek és tízezerrel maradék nélküli oszthatónak kell lennie. minden tagnak egy-egy törzsbetéte van, egy törzsbetétnek azonban több tulajdonosa is lehet.

A társaság alapítását – bejegyzés és közzététel végett – be kell jelenteni a cégbíróságnak. Bejegyzésre azonban csak azután kerülhet sor, ha a társaság igazolja, hogy minden egyes pénzbetétnak a felét a bejegyzési kérelem benyújtásáig befizették. A társasági szerződés ettől eltérő rendelkezést is tartalmazhat. Abban az esetben azonban, ha a társaság nyilvántartásba vételétől számítva, a törzsbetét befizetésére a társasági szerződés egy évnél hosszabb határidőt biztosít, a társaság mindaddig nem fizethet osztalékot a tagoknak, ameddig a törzstőke meghatározott értékét be nem fizették. Ha a nem pénzbeli betét előri a törzstőke felét, akkor ezt alapításkor teljes egészében a társaság rendelkezésére kell bocsátani.

Ha a nem pénzbeli hozzájárulást a társaság alapításakor nem bocsátották teljes egészében a társaság rendelkezésére, akkor ezt a társaság cégbíróságnak számított három éven belül teljesíteni kell. Ezekről a tényekről az ügyvezető köteles gondoskodni, az előírások megtörténtét elektronikusan köteles a cégbíróságnak bejelenteni.

A bejegyzési kérelem benyújtását követően a törzstőkének a társaság bejegyzésére bocsátott részével a társaság szabadon rendelkezhet.

Ha a pénzbetétek teljes összegét a társaság létesítésekor nem fizették be, a fennmaradó összeg esedékkességet és módját a társasági szerződésben kell meghatározni. A társaság bejegyzésétől számított egy éven belül azonban valamennyi pénzbetétet be kell fizetni.

A kft.-be apportálható minden vagyoni értékkel rendelkező forgalomképes dolog, vagyoni értékű jog vagy szellemi alkotás, amely végrehajtás alá vonható, és amelyet utóbb a gazdasági társaság harmadik személy hozzájárulása nélküli átruházhat. Új lehetőség, hogy ilyennek kell tekinteni azt is, ha az említett harmadik személy a szükséges hozzájárulást már az apportáláskor megadta.

A tagok az adózott eredménynek azon részére tarthatnak osztalékként igényt, amely részről a taggyűlés felosztani rendelt. A vagyoni hozzájárulás teljes befizetéséig csak a teljesített hozzájárulással arányos rész illeti meg az osztalékból a tagot. A törvény szerint az a főszabály, hogy az adózott eredményt a törzsbetétek arányában kell felosztani a tagok között. Nem fizethető a tagoknak osztalék, ha ezáltal a társaság saját tőkéje nem érné el a törzstőkéjét. Osztalékelőleget pedig csak akkor fizethet a társaság, ha a taggyűlés által elfogadott, közbenső mérlege a számviteli törvényben valószínűvé teszi, hogy utóbb sem lesz akadálya az éves osztalék kifizetésének. A kifizetés a tárgyévi adózott eredményből, illetve a tárgyévi adózott eredményből teljesíthető. Az ügyvezetőnek nyilatkoznia kell, hogy a kifizetés nem veszélyezteti a társaság fizetőképességét, illetve

a hitelezők érdekeinek érvényesülését. A nyilatkozat megtételével okozott károkért az ügyvezető az általános rendelkezések szerint felel.

A tagok a jóhiszeműen felvett osztalék visszafizetésére nem kötelezettséget, a rosszhiszeműséget bizonyítani kell.

A társaság tagjai kötelesek a pénzbetéteket befizetni és a nem pénzbeli betéteket rendelkezésre bocsátani. A társasági tagok nem mentesíthetők a befizetés alól, és a társasággal szemben beszámításnak nincs helye.

Ha a kft.-tag vagyoni hozzájárulását felszólítás ellenére sem teljesíti, akkor az új szabályozás értelmében nem kizáráják, hanem a tagsági viszonya megszűnik.

A társaság tagjai törzsbetéjtük szolgáltatásán kívül egyéb vagyoni értékű szolgáltatás (mellékszolgáltatás) teljesítésére is kötelezettséget vállalhatnak. A tagok által – nem választott tisztségviselőként – végzett személyes közreműködés is mellékszolgáltatásnak minősülhet, ha nem munkaviszonyon alapul. A mellékszolgáltatás teljesítésének feltételeit a társasági szerződésben kell szabályozni. A mellékszolgáltatásért a tagot külön díjazás nem illetheti meg.

A társasági szerződés feljogosíthatja a taggyűlést arra, hogy a veszteségek fedezésére pótbefizetési kötelezettséget írjon elő a tagok számára. A szerződésben meg kell határozni azt a legmagasabb összeget, melynek befizetésére a tag kötelezettségi, továbbá a pótbefizetés teljesítésének módját, gyakoriságát és ütemezését. A pótbefizetés összege a tag törzsbetéjtét nem növeli.

A pótbefizetési kötelezettséget – ha a társasági szerződés ettől eltérően nem rendelkezik – a törzsbetétek arányában kell meghatározni és teljesíteni. A pótbefizetés a törzsbetétek teljes befizetése előtt is előírható. A pótbefizetés késedelmes teljesítése vagy a teljesítésnek elmulasztása esetén a tagot az ügyvezető teljesítésre hívja fel, ennek elmulasztása esetén a tag a társaságból kizárátható. A veszteség pótlásához nem szükséges pótbefizetéseket a tagok részére vissza kell fizetni. Erre azonban csak a törzsbetétek teljes befizetése után kerülhet sor.

A társaság bejegyzését követően a tagok jogait és a társaság vagyonából öket megillető hárnyadot az üzletrész testesíti meg. Azonos mértékű üzletrészhez azonos tagsági jogok fűződnek.

Minden tagnak csak egy üzletrészze van. Ha a tag másik önálló üzletrészszet szerez meg, eredeti üzletrészze az átvett üzletrésszel növekszik.

Egy üzletrésznek több tulajdonosa is lehet. Ezek a személyek a társasággal szemben egy tagnak számítanak, jogaiat közös képviselőjük útján gyakorolhatják, és a tagot terhelő kötelezettségekért egyetemlegesen felelnek. A közös képviselőnek minden változást azonnal be kell jelenteni a társaságnak. Egy-egy kft.-nél dolgozói üzletrészek létesíthetők. A társasági szerződés lehetővé teheti, hogy a társaság munkavállalói ingyenesen vagy kedvezményesen ilyen üzletrészszet szerezzenek. A dolgozói üzletrészeket csak a társaság törzstökén felüli vagyonából, a törzstőke egyidejű felemelése mellett lehet kialakítani, és maximum a törzstőke 15 százalékáig.

A dolgozói üzletrész tulajdonosának a többi taggal azonos jogai és kötelezettségei vannak.

A dolgozói üzletrész csak a társaság munkavállalóira és nyugdíjasaira ruházzható át (elajándékozás, csere, eladás). Ha a munkavállaló meghal, vagy munkaviszonya más okból megszűnik, akkor örököse, illetve a volt munkavállaló 6 hónapon belül értékesítheti a dolgozói üzletrész a kft. másik munkavállalójának.

A kft.-üzletrészek átruházásának, magához vonásának, bevonásának szabályai

Az üzletrész a társaság tagjaira – a társaság saját üzletrészét kivéve – szabadon átruházzható. Lehetőség van arra is, hogy a társasági szerződésben a tagok egymásnak elővásárlási jogot biztosítsanak. Kívülállóra az üzletrész akkor ruházzható át, ha a törzsbetépet teljesen befizették. Kívülállóra való átruházásnál a tagot, a társaságot vagy a társaság által kijelölt személyt (ebben a sorrendben) elővásárlási jog illeti meg. A tagoknak 15, a társaságnak, illetve az általa kijelölt személynek viszont 30 napon belül kell nyilatkoznia arról, hogy él-e az elővásárlási joggal. Az elővásárlási jog átruházása semmis, és arról érvényesen lemondani sem lehet. Az elővásárlási jog megsértésével kötött szerződés hatálytalánítása iránt a szerződéskötéstől számított egyéves jogvesztő határidőn belül lehet pert indítani.

A tag üzletrészének bírósági végrehajtási eljárás során történő értékesítésénél a többi tagot – a fent felsorolt részletezés szerint – szintén megilleti az elővásárlási jog.

A tagok az üzletrész kívülállóra történő átruházását a társaság beleegyezéséhez köthetik úgy, hogy a beleegyezés megadása és megtagadása feltételeit a társasági szerződésben kell meghatározniuk. Ez a lehetőség az átruházás minden esetére (pl. adásvételre, cserére, ajándékozásra is) vonatkozik. Mód van viszont arra is, hogy a társasági szerződésben kizáráják vagy korlátozzák az adásvételen kívüli egyéb jogcímeken történő átruházást. E rendelkezésnek természetesen az a célja, hogy a társaság tagjai megakadályozhassák, hogy számukra nemkíváatos személy a társaság tagjává váljék, hiszen a kft. elsősorban bizalmi alapokon álló gazdasági társaság.

Az üzletrész átruházása a társasági szerződés módosítását nem igényli, de a megszerző a tulajdonosváltozást és annak időpontját a tagjegyzékbe való bejegyzés végét köteles benyújtani az ügyvezetőnek. Ki kell jelentenie, hogy a társasági szerződés rendelkezéseit magára nézve kötelezőnek fogadja el.

A kft. személyes vagyonegysülés, amire az is utal, hogy tagjait nem toborozhatja hirdetés útján, mint például a részvénnytársaságok esetében ez bevált gyakorlat.

A tag halála vagy a nem természetes személy tag megszűnése esetén üzletrészre átszáll jogutódjára. A társasági szerződés ezt kizáratja, de akkor rendel-

keznie kell arról, hogy a szóban forgó üzletrészt a tagok vagy a társaság megváltja.

Ha a tagnak nincs jogutódja, akkor a társaság köteles vagyonrendezési eljárást kezdeményezni. Ha a vagyonrendezési eljárásban az üzletrészre más nem tart igényt, az üzletrészt haladéktalanul be kell vonni (akkor is, ha egyébként a bevonást a társasági szerződés nem teszi lehetővé).

Ha a tag üzletrészét házastársi közös vagyonból szerezte, akkor a bíróság az üzletrész adásvételi szerződésen kívüli jogcímen történő átruházásának szabályai szerint juttatja az üzletrészt a nem tag részére. A házastársak között a vagyonmegosztásra az üzletrész értékesítése révén is sor kerülhet.

Átruházás, öröklés, a tag megszűnése, illetve házastársi közös vagyon megosztása esetén az üzletrész felosztható. Ehhez azonban a taggyűlés hozzájárulása szükséges.

A társaság az üzletrészt az árverés lebonyolítása érdekében magához vonja akkor is, ha a tagsági viszony a vagyoni hozzájárulás nem teljesítése vagy a tag kizárása miatt megszűnt.

A kft. saját üzletrészét törzstökén felüli vagyonából megszerezheti. A saját üzletrész megvásárlása tilos, ha a társaság nem fizethet osztalékot. Saját üzletrész a társaság a megvásárlástól számított egy éven belül köteles elidegeníteni vagy (az új szabályok alapján) a tagoknak, térités nélkül, törzsbetétek arányában átadni. A társaság tulajdonába került saját üzletrész után a társaság szavazati jogot nem gyakorolhat. Az erre az üzletrészre eső osztalékot az osztalékkra jogosult tagokat megillető juttatásként kell törzsbetétek arányában számítása venni.

Az üzletrész bevonására csak akkor kerülhet sor, ha ezt a társasági szerződés kifejezetten megengedi. A tagsági jogviszony azért szűnik meg, mert a tag nem tesz eleget törzsbetétfizetése iránti kötelezettségének vagy a tag bírósági kizárasa esetében.

A bevonás elrendelésével a törzsbetét megszűnik, és értékével a törzstököt csökkenteni kell, ha a tagsági jogviszony azért szűnt meg, mert a tag törzstőke-fizetési kötelezettségének nem tett eleget, az üzletrész a taggal történő megállapodás alapján értékesíteni kell. Ennek hiányában 45 napon belül nyilvános árverést kell tartani.

Nyilvános árverés elrendeléséről annak időpontját megelőzően legalább nyolc nappal, a Cékgökönyben árverési hirdetményt kell közzétenni. A hirdetményben a társaság adatain kívül közzé kell tenni az árverés helyét, idejét, a fizetés módját és az üzletrész legfontosabb adatait, ideérte a kikiáltási árat is. Az árverést közjegyző jelenlétében kell megtartani. Az üzletrész a legjobb ajánlatot tevő vevő veheti meg, aki köteles a teljes vételárat kifizetni. A társaság tagjait és a társaságot elővásárlási jog illeti meg. Az első árverésen az üzletrész a törzsbe-tét társasági szerződésben meghatározott értékének kétharmadát el nem érő áron

nem adható el. A megismételt eljárás során az ár csökkenthető, de az a társaság követelésénél alacsonyabb áron nem értékesíthető.

Hat hónap elteltével árverés nem tartható. Ebben az esetben a társaság az üzletrész törzstökén felüli vagyona fedezete mellett megvásárolhatja, illetve a társaság tagjai azt törzsbetétek arányában megvehetik. A befolyt vételárból elsősorban a követést kell kielégíteni, míg a fennmaradó összeg az üzletrész volt tulajdonosát illeti meg.

A kft. szervezete

A taggyűlés a társaság legfőbb szerve. A taggyűlés kizárolagos hatáskörébe tartozik:

- a számviteli törvény szerinti beszámoló elfogadása, ideérte az adózott eredmény felhasználására vonatkozó döntést,
- pótbefizetés elrendelése és visszatérítése, osztalékelőleg fizetésének elhatározása,
- elővásárlási jog gyakorlása a társaság által,
- az elővásárlási jogra jogosult személy kijelölése,
- az üzletrész kívülálló személyre történő átruházásánál a beleegyezés megadása,
- eredménytelen árverés esetén döntés az üzletrészről,
- üzletrész felosztásához való hozzájárulás és az üzletrész bevonásának elrendelése,
- a tag kizáráásának kezdeményezéséről való határozat,
- a magához vont üzletrész tagok általi megvásárlásának elhatározása,
- az ügyvezető megválasztása, visszahívása és díjazásának megállapítása, valamint ha az ügyvezető a társasággal munkaviszonyban is áll, a munkáltatói jogok gyakorlása,
- a felügyelőbizottság tagjainak megválasztása, visszahívása, díjazásának megállapítása,
- a könyvvizsgáló megválasztása és visszahívása,
- olyan szerződés megkötésének jóváhagyása, amelyet a társaság saját tag-jával, ügyvezetőjével vagy azok közeli hozzátartozójával (Ptk. 685. § b) pont) köt,
- az alapításért felelős tagok, az ügyvezetők és a felügyelőbizottsági tagok ellen kártérítési igények érvényesítése,
- az elismert vállalatcsoport létrehozásának előkészítéséről és az uralmi szerződés tervezetének tartalmáról való döntés,
- a társaság jogutód nélküli megszűnésekének, átalakulásának elhatározása,
- a társasági szerződés módosítása,
- a törzstőke felemelésének és leszállításának elhatározása,

- törzstőkeemelés esetén a tagok elsőbbségi jogának kizárása, illetve az erre jogosultak kijelölése,
- törzstőke felemelésekor a törzsbetétek arányától való eltérés,
- a törzstőke felemelésekor a törzsbetétek arányától való eltérés,
- minden ügyek, amelyeket törvény vagy a társasági szerződés a taggyűlés kizárolagos hatáskörébe utal.

A taggyűlésen a tagot meghatalmazottja is képviselheti.

A taggyűlés akkor határozatképes, ha azon a törzstőke fele vagy a leadandó szavazatok többsége jelen van. A határozatképtelenség esetén megismételt közyűlés 3-15 napon belül tartható meg, az eredeti taggyűlés összehívása az eredeti taggyűlés meghívójában megjelölt feltételek mellett történhet.

A taggyűlést az ügyvezető hívja össze. Az ügyvezető késedelem nélkül köteles összehívni a taggyűlést vagy annak ülés tartása nélküli döntéshozatalát kezdeményezni, ha a veszteség miatt a saját tőke a törzstőke felére csökkent, vagy ha a társaság fizetéseit beszüntette, és vagyona a tartozásokat nem fedezti.

Ezekben az esetekben a taggyűlésnek döntenie kell a pótbefizetés előírásáról vagy a törzstőke más módon történő „feltöltéséről” vagy a törzstőke leszállításáról vagy a társaság kkt.-vé, bt.-vé alakításáról vagy megszüntetéséről. A határozatot három hónapon belül végre kell hajtani.

A taggyűlést a társaság székhelyére kell összehívni, ettől csak egyszerű szótöbbséggel hozott döntéssel lehet eltérni. A tagokat a taggyűlésre a napirend közlésével kell meghívni, legalább 15 nappal a megadott időpont előtt. A társasági szerződés rendelkezhet a taggyűlés olyan módon történő megtartásáról is, hogy a tagok a taggyűlésen nem közvetlen személyes jelenlettel, hanem elektronikus hírközlő eszközzel vesznek részt. A hírközlő eszköznek alkalmASNak kell lennie a részt vevő személyek azonosítására. Az így elhangzottakat hiteles módon kell rögzíteni.

A taggyűlésről jegyzőkönyvet, az ott hozott határozatokról határozatok könyvét kell az ügyvezetőnek vezetnie.

Ha a társasági szerződés megengedi, taggyűlés megtartása nélkül is hozható határozat. Ennek tervezetét legalább nyolc nappal előbb meg kell küldeni a tagoknak és a szavazati arányra itt is a törvény előírásai irányadóak.

A beszámoló elfogadását és az eredmény felhasználását kivéve, a tagok taggyűlés tartása nélkül is dönthetnek.

Az ügyvezető

A társaság ügyeinek intézését és a társaság képviseletét a tagok közül vagy kívülálló személyek köréből választott egy vagy több ügyvezető látja el. A társasági szerződés úgy is rendelkezhet, hogy valamennyi tag jogosult az ügyintézésre és képviseletre, ilyenkor őket kell ügyvezetőnek tekinteni.

Az ügyvezető köteles a tagjegyzéket, illetve a tagjegyzékben feltüntetett adatok megváltoztatása esetén a hatályos tagjegyzéket a cégbíróságnak benyújtani. A tagjegyzéken fel kell tüntetni:

- a tagok törvényben előírt adatait, törzsbetétét,
- a közös tulajdonban lévő üzletrész adatait,
- a törzstőke mértékét,
- a pótbefizetés és mellékszolgáltatás tényét, az üzletrész átruházásának korlátozására vonatkozó rendelkezéseket.

A változásokról a cégbíróságot elektronikus úton köteles értesíteni az ügyvezetőt.

Az ügyvezető visszahívásához a taggyűlés legalább háromnegyedes szótöbbséggel hozott határozata szükséges.

A társasági szerződés módosításához a taggyűlés legalább háromnegyedes szótöbbséggel hozott határozata szükséges. Nincs szükség taggyűlés tartására és a társasági szerződés alakszerű módosítására a tagok személyében történt változás esetén.

A törzstőke felemelése és leszállítása

A tagok társasági szerződésben foglalt kötelezettségeinek növeléséhez, új kötelezettségek megállapításához, illetve az egyes tagok külön jogainak csorbitásához a taggyűlés háromnegyedes szótöbbségű határozatára van szükség.

Ha a taggyűlés a törzstőke felemelését határozta el, a felelőt törzstökét új törzsbetétek befizetésével (szolgáltatásával) kell fedezni.

A törzstökét általában csak akkor szabad felemelni, ha valamennyi korábbi törzsbetéttel teljes egészében befizették. A tőkeemelést elhatározó taggyűlési határozatban meg kell határozni, hogy a tőkeemelés milyen nagyságú hozzájárulással történik. Ha a törzstőke felemelése vagyoni hozzájárulással történik, a tagoknak a tőkeemelés elhatározásától számított tizenöt napon belül elsőbbségi joguk van erre törzsbetéteik arányában.

Ha a tagok ezzel nem élnek, az emelésre azok a kívülállók jogosultak, akiket a taggyűlés kijelölt. Ezeknek nyilatkozniuk kell, hogy a társasági szerződésben foglaltakat magukra nézve kötelezőnek fogadják el. A taggyűlési határozatnak tartalmaznia kell a felelőt törzstőke és az egyes tagok törzsbetéteinek nagyságát, a szolgáltatások módját és idejét.

A taggyűlés a törzstőke felemelését a társaság törzstökén felüli vagyonából is elrendelheti. A törzstőke ilyen felemelése a tagok törzsbetéteit – külön befizetés nélkül – a korábbi törzsbetétek arányában növeli. Ehhez szükséges a társaság számviteli törvény szerinti beszámolójának mérlege vagy a tárgyévi közbenső mérleg alapján annak bizonyítása, hogy a tőkeemelés fedezete biztosított.

A kft. törzstőkéjét leszállíthatja, illetve a törvényben előírt esetekben köteles leszállítani, leszállítani azonban a kötelező törzstőke összege alá nem lehet. Ez csak ún. feltételes tökeleszállítással történhet. Ez esetben a törzstőke leszállításának hatályosulásához szükséges, hogy ennek elhatározásával egyidejűleg elhatározott tökeemelés elhatározása is megtörténjen, és így a törzstőke legalább a legkisebb nagyságot is elérje.

A taggyűlési határozatban meg kell határozni a leszállított törzstőke nagyságát. Meg kell határozni azt is, hogy a leszállítás tőkekivonás vagy a veszeség rendezése érdekében történik-e. A leszállítás a tagok üzletrészét arányosan csökkenti. Számításba kell venni a törzstökén felüli vagyon összegét. Kötelező törzstőke-leszállítás esetén harminc napon belül kell erről határozni. Ha a minimum-törzstőke alá kellene szállítani a törzstőke összegét, a társasági formaváltásról, egyesülésről, szétválásról vagy jogutód nélküli megszünésről kell dönten. A társaság döntését elektronikusan kell a cégbírósággal közölni.

A hitelezők a leszállítás esetén harminc napon belül kérhetnek biztosítékot, a társaság pedig a biztosíték nyújtására köteles.

A leszállítás bejegyzéséhez szükséges a feltételek igazolása, különösen a hitelezők védelme érdekében.

A kft. megszűnése

A társaság megszűnésének elhatározásához a taggyűlés legalább háromnegyedes szótöbbséggel hozott határozata szükséges.

A cégbírósági végzés közzététele után a végelszámoló köteles hirdetményt megjelentetni a végelszámolási eljárásról, a végelszámoló nevéről és lakóhelyéről, valamint a hitelezők felhívásáról, hogy 40 napon belül jelentsék be igényüket.

Ha a társaság törzstőkéjét még nem fizették be teljesen, akkor a végelszámoló, illetve a felszámoló azonnal esedékkessé teheti a befizetési kötelezettséget, ha erre a társaság tartozásainak kiegyenlítéséhez szükség van.

Ha a hitelezők kielégítése után marad vagyon, először a pótbefizetéseket kell visszatéríteni, a további részt a tagok között arányosan fel lehet osztani.

Ha a társaság tagjainak száma egy főre csökkent, a társaság nem szűnik meg, hanem egyszemélyes társaságként, az arra vonatkozó szabályok alkalmazásával tovább működik. Ez esetben külön alapító okirat készítésére nincs szükség.

Egyszemélyes korlátoolt felelősségi társaság

A társaságot egy tag is alapíthatja, illetve ilyen társaság létrejöhét úgy is, hogy a már működő társaság valamennyi üzletrészének tulajdonát egy tag szerzi meg.

Alapító okirattal alapítható, amely a társasági szerződés alapján készül. Az egyszemélyes társaság saját üzletrészét nem szerezheti meg.

Az egyszemélyes kft. tagjának alkalmazni kell a közvetlen irányítást biztosító befolyáshoz kapcsolódó felelősségi szabályokat. A hátrányos üzletpolitika ti-

lalmára vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók akkor, ha az alapító az alapító okiratban vagy annak módosításában korlátlan és teljes felelősséget vállal a kft. tartozásaiért.

Részvénytársaság

A részvénytársaság (továbbiakban rt.) olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott számú és névértékű részvényekből álló alaptőkével (jegyzett tőkével) alakul, és amelynél a tag (részvényes) kötelezettsége a részvénytársasággal szemben a részvény névértékének vagy kibocsátási értékének szolgáltatására terjed ki.

A részvénytársaság kötelezettségeiért – e törvényben meghatározott kivétellel – a részvényes nem felel.

A részvénytársaság elnevezést – vagy annak rt. rövidítését – a társaság cégnévében fel kell tüntetni.

Az összes részvény névértékének összege a részvénytársaság alaptőkéje (jegyzett tőkéje).

A részvények névértéken aluli kibocsátása semmis, az ebből eredő károkért a kibocsátók egyetemlegesen felelnek.

A részvénytársaság zártkörűen vagy nyilvánosan működik. Zártkörűen működik az a részvénytársaság, amelynek részvényei a tőzsdei forgalomba nincsnek bevezetve. Nyilvánosan működik az a részvénytársaság, amelynek részvényeit a tőzsdrébe bevezették.

Az összes részvény névértékének összege a részvénytársaság alaptőkéje.

A zártkörűen működő részvénytársaság alaptőkéje nem lehet kevesebb ötmillió forintnál. A nyilvánosan működő részvénytársaság alaptőkéje nem lehet kevesebb húszmillió forintnál.

A részvény

A részvény tagsági jogokat megtestesítő névértékkel rendelkező, forgalomképes értékpapír. A részvény szabadon átruházható. Ennek korlátozása harmadik személytel által szemben csak akkor hatályos, ha erre a törvény lehetőséget ad.

A nyomdal úton előállított részvény átruházása a részvény hátoldalára vagy a részvényhez csatolt lapra írt teljes vagy üres, ún. forgalmány útján történik.

A dematerializált részvény olyan nyomdal úton előállított, elektronikus úton létrehozott, rögzített, továbbított és nyilvántartott, az értékpapírok kellékeit tartalmazó adatösszesség, amelynek nincs sorszáma. A részvényes nevét és az azonosításhoz szükséges adatait a részvényes javára vezetett értékpapírszámla tartalmazza. Az átruházás terhelés vagy jóváírás útján történik. Dematerializált részvény tulajdonosa tehát az értékpapírszámlán nyilvántartott személy. A nyilvánosan működő részvénytársaság részvényei csak dematerializált formában állíthatók elő.

Az értékpapírokra vonatkozó törvényi rendelkezések szerint előállított dematerializált részvény csak névre szóló lehet. Az átruházást a részvény hártovalán – toldaton – át kell vezetni. Az átruházásról ezzel egyidejűleg értesíteni kell az rt. igazgatóságát, aki ezt a részvénykönyvbe bejegyzi.

A névre szóló részvény – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – szabadon átruházható, a zártkörűen működő részvénytársaság alapító okirata azonban a részvény átruházását e törvény rendelkezései szerint korlátozhatja, illetve a részvénytársaság beleegyezéséhez kötheti.

A nyomai úton előállított, névre szóló részvény átruházása a részvény háttoldalára vagy a részvényhez csatolt lapra (toldatra) írt teljes vagy üres forgalmány útján történik. A dematerializált részvény átruházására az értékpapírok forgalomba hozataláról, a befektetési szolgáltatásokról és az értékpapír-tőzsdéről szóló rendelkezések az irányadók.

Részvényfajták:

- törzsrészvény,
- elsőbbségi részvény,
- dolgozói részvény
- kamatozó részvény
- visszaváltható részvény.

Az elsőbbségi részvényfajtán belül a részvények különböző részvényosztályokba tartozhatnak, egy részvényosztályon belül eltérő tartalmú és mértékű tagsági jogokat megtestesítő részvények kerülhetnek kibocsátásra.

Egy részvényfajtán, illetve részvényosztályon belül több részvénysorozat bocsátható ki. Az azonos típusú, tartalmú és mértékű tagsági jogokat megtestesítő részvények egy részvénysorozatnak minősülnek. Az egy sorozatba tartozó részvények névértéke és előállítási módja nem térhet el egymástól.

Az alapító okirat (alapszabály) – az erre vonatkozó feltételek meghatározásával – rendelkezhet olyan névre szóló részvény kibocsátásáról, amely más részvényfajtával szemben a részvénysesnek meghatározott előnyt biztosít (elsőbbségi részvény).

Az elsőbbségi részvényfajtán belül különböző osztályokba tartoznak a részvények, egy osztályon belül eltérő tartalmú és mértékű tagsági jogokat megtestesítő részvények bocsátathatók ki.

Az elsőbbségi részvényfajtán belül osztalékelőbbséget az rt. jogutód nélküli megszűnése esetére a likvidációs hárnyadhoz fűződő elsőbbséget, a szavazati joggal kapcsolatos elsőbbséget, illetve a zártkörűen működő rt. részvényeire elővásárlási jogot lehet biztosítani. Olyan részvényosztályt is meghatározhat az alapító okirat (alapszabály), amely együttesen testesíti meg az osztalékelőbbségre vonatkozó jogokat. Az elsőbbségi részvények névértékének együttes összege nem lehet több az rt. alaptőkéje felénél.

Lehetséges szavazattöbbszörözés vagy az ún. aranyrészvényhez kapcsolódó, vétójog jellegű elsőbbségi jog. Az előbbinél a részvény nem a névértéke szerinti szavazatot ad, hanem annak többszörösét, legfeljebb tízszeresét. Az aranyrészvény esetében a közgyűlési határozathozatalhoz a szavazatelsőbbséget biztosító részvények tulajdonosai többségének egyetértése szükséges. Ha pedig egy ilyen részvény van (ezt szokták aranyrészvénynek nevezni), akkor a részvényes személyesen vagy képviselő útján leadott igen szavazata kell.

A teljes vagy részmunkaidőben foglalkoztatott munkavállalók részére ingyenesen vagy kedvezményes áron dolgozói részvény adható, amelyet úgy is ki lehet bocsátani, hogy az osztályelsőbbséget biztosító részvényt követően, de a más részvényfajtába, -osztályba tartozó részvényeket megelőzően jogosítson osztályéra.

A kamatozó részvény az alaptőke 10%-át meg nem haladó mértékben bocsátható ki, és tulajdonosát előre meghatározott kamatra jogosítja anélkül, hogy a részvényhez fűződő egyéb jogai – így az osztalékhöz való joga – csorbulnának. Csak akkor nem fizethető kamat, ha ezáltal az rt. saját tőkéje nem érné el az alaptőkéjét.

Az rt. alaptőkén felüli vagyonából megveheti saját részvényeit (de csak a teljesen befizetetteket), ha ezzel saját részvényei nem haladják meg zártkörűen működő rt.-nél az alaptőke 10, nyilvánosan működőnél pedig 5%-át. Ide kell számítani azokat a részvényeket is, amelyek tulajdonosa a saját nevében, de az rt. javára jár el, továbbá azokat a részvényeket a részvénytársaságnak, amelyeket követelése biztosítékául kapott.

A részvénytársaságnak a cégegyékbe való bejegyzése előtt a részvénysesek által teljesített vagyoni hozzájárulás összegéről részvényutalvány állítható ki. A részvényutalvány névre szóló okirat, amely másra nem ruházható át. A részvényutalvány – az ellenkező bizonyításáig – igazolja az okiratban meghatározott személynek a részvénytársasággal szemben fennálló jogait és kötelességeit.

A részvénytársaság alapításának cégbírósági bejegyzését követően az alaptőke, illetve a részvények kibocsátási értékének a teljes befizetéséig terjedő időszakra a részvényes által átvenni vállalt vagy az általa jegyzett részvényre teljesített vagyoni hozzájárulás összegéről ideiglenes részvényt kell előállítani. Az ideiglenes részvény értékpapír, amelyre a névre szóló részvényre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni azzal, hogy az ideiglenes részvény átruházása a részvény tulajdonosának a részvénykönyvbe történő bejegyzésével válik érvényessé.

Az ideiglenes részvénnyel a részvényses részvényses jogait az általa már teljesített vagyoni hozzájárulás mértékével arányosan gyakorolja.

Az ideiglenes részvény kibocsátása kötelező, előállítható nyomai úton vagy dematerializált értékpapírként. Ha már előállították a részvényeket, akkor is mód van az átalakításra, de csak egy irányban: a nyomai úton előállított részvényből lehet dematerializált részvény, de fordított megoldás nem lehet.

A részvénytársaság igazgatósága vagy az értékpapírokra vonatkozó törvényi szabályok szerinti megbízottja a névre szóló részvénnyel rendelkező részvényesről, ideértve az ideiglenes részvény tulajdonosát is, részvénykönyvet vezet, amelyben nyilvántartja a részvényes nevét (cégét), lakóhelyét (székhelyét), részvénysorozatonként a részvényes részvényeinek, ideiglenes részvényeinek darabszámát, valamint egyéb törvényben és a részvénytársaság alapító okiratában meghatározott adatokat.

A névre szóló részvény átruházása a részvénytársasággal szemben akkor hatályos, és a részvényes a részvénytársasággal szemben részvényesi jogait csak akkor gyakorolhatja, ha a részvényest a részvénykönyvbe bejegyezték.

A részvénykönyv vezetésére vonatkozó rendelkezések közül ki kell emelnünk azt a vitatható új szabályt, amely szerint a részvényes, ha korábban a részvénykönyvbe bejegyezték, nyolc napon belül köteles részvénnye átruházását bejelenetni az rt.-nek, ha ezt elmulasztja, kötbér fizetésére kötelezheti az rt.

Létezik még átváltoztatható kötvény, amelyet a kötvényes kérésére részvényené kell alakítani, valamint a jegyzési jogot biztosító kötvény, amely az alaptőke új részvények nyilvános forgalomba hozatalával történő emelése esetére ad jegyzési jogot.

Mindkét kötvény névre szóló.

A részvénytársaság alapítása

A hatályos törvényeink szerint tilos a részvénytársaság alapítása során a részvénytársaság részvényeseit és alaptőkéjét nyilvános felhívás útján gyűjteni.

Az alapítók a részvénytársaság alapításáról, a részvények átvételére vonatkozó kötelezettségvállalásról, valamint a részvénytársaság szervezetéről és működéséről alapszabályban rendelkeznek.

Az alapszabályban – az általános előírásokon kívül – meg kell határozni:

- az alaptőke összegét, az alapításkor befizetendő pénzbeli hozzájárulás összegét és a részvény névértéke, illetve kibocsátási értéke befizetésének egyéb feltételeit,
- az alapítók nyilatkozatát a valamennyi részvény átvételére vonatkozó kötelezettségvállalásról és a részvényeknek az alapítók közötti megoszlásáról,
- az alapítás során kibocsátandó részvények számát, névértékét, illetve kibocsátási értékét, a részvények típusát és előállításuk módját, valamint a részvények más részvénypályára tartozó részvénnyre történő átalakításának szabályait,
- az igazgatóság tagjainak számát, az első igazgatóság tagjainak nevét és lakóhelyét,
- a felügyelőbizottság tagjainak számát, az első felügyelőbizottság tagjainak nevét és lakóhelyét,

- a könyvvizsgáló megbízásának időtartamát és a részvénytársaság első könyvvizsgálójának nevét, lakóhelyét,
- a részvénytársaság cégjegyzésének módját,
- a közgyűlés összehívásának módját, továbbá a szavazati jog gyakorlásának feltételeit és módját.

Szükség esetén rendelkezni kell:

- a nem pénzbeli hozzájárulás tárgyáról, értékéről, szolgáltatásának időpontjáról, az ellenében adandó részvényekről, az apportnak az alapszabály szerinti értékét előzetesen meghatározó könyvvizsgálóról,
- az egyes részvényfajtákhoz kapcsolódó jogokról,
- az átváltoztatható vagy jegyzési jogot biztosító kötvényekről,
- a részvények átruházásának korlátozásáról,
- a részvények kötelező bevonásáról,
- az igazgatóság felhatalmazásáról a közbenső mérleg elfogadásáról,
- mindenről, amiről a részvényesek az alapító okiratban rendelkezni kívannak.

Nem pénzbeli hozzájárulás szolgáltatása esetén az alapító okirathoz mellékelni kell az adott vagyontárgy értékeléséhez szükséges szakértelemmel rendelkező könyvvizsgáló jelentését az apport leírásáról, értékeléséről, összhangban az értékelendő részvények számával és névértékkel, továbbá az alkalmazott értékelési szempontokkal. A könyvvizsgáló jelentését az igazgatóság, a bejegyzési kérelem benyújtásával egyidejűleg a cégeközönyben közzéteszi.

Az alapítás az értékpapírtörvény rendelkezései szerinti részvénnyegyzéssel történik. A részvénnyegyzés az alapítási tervezetnek megfelelően, az abban foglaltakkal megegyező módon zajlik.

A részvénnyegyző az általa lejegyzett összeg 25 százalékát köteles a jegyzéskor befizetni. A nem pénzbeli hozzájárulásnak – kivéve, ha a nem pénzbeli szolgáltatás értéke az alaptőke huszonöt százalékát nem éri el – rendelkezésre kell állnia. Az rt. cégbejegyzésétől számított egy éven belül a teljes pénzbeli hozzájárulást teljesíteni kell. Az apport szolgáltatásának legkésőbb a bejegyzési kérelem benyújtásáig rendelkezésre nem bocsátott részét legkésőbb az ötödik év végeig rendelkezésre kell bocsátani.

A részvényes jogai és kötelezettségei

A részvényes a Gt.-ben meghatározott jogok gyakorlására a részvény, az értékpapírokra vonatkozó törvényi rendelkezésekben meghatározott letéti, illetve tulajdonosi igazolás birtokában – névre szóló részvény esetében a részvénnykönyvbe való bejegyzést követően – jogosult. Dematerializált részvény esetén a részvényes kérésére a részvénnyről tulajdonosi igazolást kell kiállítani.

A részvénynek több tulajdonosa is lehet, akik a részvénnytársasággal szemben egy részvénysnek számítanak, jogaiat csak közös képviselőjük útján gyakorolhatják, és a részvényseseket terhelő kötelezettségekért egyetemlegesen felelnek.

Tilos a részvényszerű jogok gyakorlásával összefüggésben az azonos részvénysorozatba tartozó részvénylekkel rendelkező részvénysesek közötti bármiféle hárányos különbösségtétel.

Az értékpapírokra vonatkozó törvényi előírások alapján eljáró részvényses megħatalmazott a részvénnytársasággal szemben a részvényses jogokat saját névében, a részvénysjavára gyakorolja. A részvényses részvényses jogait képviselő útján is gyakorolhatja. Nem lehet meħħatalmazott az igazgatóság tagja, illetve a vezérigazgató, a felügyelőbizottság tagja és a könyvvizsgáló.

Egy képviselő több részvényst is képviselhet, egy részvénysesnek azonban csak egy képviselője lehet.

A képviseleti meħħatalmazás érvényessége egy közgyűlésre vagy meħħatározott időre, de legfeljebb 12 hónapra szól. A képviseleti meħħatalmazás érvényessége kiterjed a felfüggesztett közgyűlés folytatására és a határozatképtelen-ség miatt ismételten összehívott közgyűlésre.

A meħħatalmazást közokirat vagy teljes bizonyító erejű magánokirat formájában kell a részvénnytársasághoz benyújtani. A részvényses jogosult a közgyűlésen részt venni, felvilágosítást kérni, észrevételeit és indítványt tenni.

A részvényses köteles a részvénnytársaságnak a céggelyezékbe való bejegyzésétől számított egy éven belül a részvényses teljes névértékét, illetve kibocsátási értékét befizetni, a nem pénzbeli hozzájárulást pedig a részvénnytársaság bejegyzési kérelme benyújtásáig rendelkezésére bocsátani. E kötelezettség alól a részvényses – az időközben történt alaptőke-leszállítás esetét kivéve – nem mentesíthető.

Az rt. és névre szóló részvénnyel rendelkező részvényses vagy közeli hozzá-tartozója csak az fb. előzetes hozzájárulása esetén köthet szerződést. Nyilvánosan működő rt. esetén az rt. alaptőkéjében legalább 10 százalékot elérő szavazati joggal rendelkező részvénysesnél, illetve hozzájárulásánál kell ezt a szabályt alkalmazni. Ha pedig olyan visszterhes vagyonátruházási szerződésről van szó, amelyben az ellenszolgáltatás több, mint az alaptőke egytizede, akkor a közgyűlés jóváhagyása kell. Ennek kapcsán alkalmazni kell az apport értékelésre és a könyvvizsgáló jelentésére vonatkozó szabályokat is. Ha a részvényses egyben az igazgatóság vagy az fb. tagja is, akkor sem ő, sem közeli hozzájárulására nem köthet az rt.-vel annak tevékenységi körébe tartozó szerződést.

A részvényses jogai van a részvénnytársaságnak a számviteli szabályok szerint számított adózott eredménye közgyűlés által felosztani rendelt részvényses névértékére jutó arányos hányadára (osztalék).

A részvényses az rt. üzleti titkaival kapcsolatban titoktartási kötelezettség terhelő, ennek megszegéséért az általános szabályok szerint felel.

A részvényses jogai van a napirend kiegészítését indívatnyozni.

A társasági vagyon védelme

A részvénnytársaság saját tőkéjéből a részvénysjavára annak tagsági viszonya fennállása alatt, csak a számviteli törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén, a tárgyévi adózott eredményből vagy a szabad eredménytartalékkal kiegészített tárgyévi adózott eredményből teljesíthet. Az igazgatónak írásban kell nyilatkoznia arról, hogy a kifizetés nem veszélyezteti a fizetőképességet és a hitelezőik érdekeinek érvényesülését. Kifizetésnek minősül a pénzbeli és nem pénzbeli vagyoni értékű juttatás egyaránt.

Osztaléakra az a részvényses jogosult, aki az osztalékfizetésről döntő közgyűlés időpontjában a részvénnykönyvben szerepel. Két, egymást követő számviteli törvény elfogadása közötti időszakban csak akkor lehetséges osztalékfizetés, ha

- a közbenső mérlegből megállapítható, hogy az rt. rendelkezik erre fedezettel,
- a részvénysesek vállalják az osztalékelőleg visszafizetését, amennyiben utólag kiderül, hogy a fizetésre nem volt lehetőség.

Saját részvény

A részvénnytársaság az általa kibocsátott részvényeneknek az alapításkor történő átvételére nem jogosult. A társaság saját részvényeit kizárolag az alaptőke feletti vagyonra fedezete mellett szerezheti meg. A saját részvényenek megszerzése az alapításkor és az alaptőke felemelése során nem szerezhető meg. Tilos annak a részvénynak a megszerzése, amely névértékének megfizetése nem történt még meg, és az olyan sem, amelyre nem fizettek abban az évben osztaléket. A saját vagyon megszerzése a közgyűlés felhatalmazása alapján történhet. Ettől csak a társaságot közvetlenül fenyegető, súlyos károsodás elkerülése céljából lehet elterni, vagy peres eljárás keretén belül. Ezekben az esetekben is köteles az rt. az alaptőke tíz százalékát meghaladó részét három éven belül elidegeníteni.

A megszerzett saját részvényenek szavazati jogot nem biztosítanak.

Ezek a szabályok az irányadóak akkor is, ha a részvényeneket olyan rt. vagy kft. szerzi meg, amelyben az rt. a szavazatok több mint ötven százalékával vagy meħħatározó befolyással rendelkezik.

A részvénnytársaság nem nyújthat kölcsönt, nem adhat biztosítékot, továbbá pénzügyi kötelezettségeit azok esedékes válását megelőzően nem teljesítheti, ha annak célja az általa kibocsátott részvénnye harmadik személy részéről történő megszerzésének az elősegítése.

A részvénnytársaság szervezete

A közgyűlés az rt. legfőbb – a részvénysesek összességeből álló – szerve.

A közgyűlés kizárolagos hatáskörébe tartozik:

- az alapszabály megállapítása és módosítása,
- döntés a részvénnytársaság működési formájának megváltoztatásáról,

- a részvénnytársaság átalakulásának és jogutód nélküli megszűnésének elhatalozása,
- az igazgatóság tagjainak, továbbá a felügyelőbizottság tagjainak és a könyvvizsgálónak a megválasztása, visszahívása, díjazásának megállapítása,
- a számviteli törvény szerinti beszámoló elfogadása, ideértve az adózott eredmény felhasználására vonatkozó döntést is,
- döntés osztalékelőleg fizetéséről,
- döntés a nyomdai úton előállított részvénny dematerializált részvénnyé történő átalakításáról,
- az egyes részvénysorozatokhoz fűződő jogok megváltoztatása, illetve az egyes részvénnyfajták, osztályok átalakítása,
- döntés átváltoztatható vagy jegyzési jogot biztosító kötvény kibocsátásáról,
- döntés az alaptőke felemeléséről,
- döntés az alaptőke leszállításáról,
- döntés – ha e törvény másképp nem rendelkezik – a saját részvénny meg szerzéséről, továbbá a nyilvánosan működő részvénnytársaság esetében a saját részvénnyre kapott nyilvános vételi ajánlat elfogadásáról,
- döntés minden olyan kérdésben, amit törvény vagy alapító okirat (alapszabály) a közgyűlés kizárolagos hatáskörébe utal.

Nyilvánosan működő részvénnytársaság esetén a közgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésekről nem lehet közgyűlés tartása nélkül határozatot hozni.

A közgyűlést az alapszabályban meghatározott gyakorisággal össze kell hívni. Szükség esetén rendkívüli közgyűlés bármikor összehívható. A közgyűlést – ha e törvény másképp nem rendelkezik – az igazgatóság hívja össze.

A közgyűlést az alapító okiratban (alapszabályban) meghatározott módon – ami a zártkörűen működő részvénnytársaságnál a közgyűlés kezdő napját legalább tizenöt nappal megelőzően a részvénnyeknek küldött meghívó –, ha kívánják, elektronikus úton kell megküldeni számukra. Nyilvánosan működő részvénnytársaságnál a közgyűlés kezdő napját legalább harminc nappal megelőzően az alapszabályban meghatározott módon közzétett hirdetmény útján kell összehívni.

A közgyűlés határozatképes, ha azon a szavazásra jogosító részvénnyek által megtestesített szavazatok több mint a felét képviselő részvénnyes jelen van: az alapszabály ennél nagyobb arányt is előírhat.

Ha a közgyűlés nem határozatképes, a megismételt közgyűlés az eredeti napirenden szereplő ügyekben – az alapszabály eltérő rendelkezése hiányában – a megjelentek számára tekintet nélkül határozatképes. A megismételt közgyűlés időpontjáig legalább három napnak kell eltölnie zártkörű rt. esetén, nyilvánosan működő rt. esetén tíz, de legfeljebb 21 napnak.

Az érintett részvénysorozat részvénnyeinek legalább háromnegyedes szótöbbségű hozzájárulása kell a részvénysorozathoz tartozó valamely jog hátrányos

megváltoztatásához. Ha pedig a nyilvánosan működő rt.-t zártkörűvé kívánják átalakítani, ehhez a részvénnyesek legalább háromnegyedes többségének előzetes beleegyezése szükséges. Az ettől történő eltérés semmis.

A közgyűlésről jegyzőkönyvet kell felvenni, amelyet a jegyzőkönyvvezető és a vezető elnök ír alá, egy részvénnyes pedig hitelesíti.

Tartható konferencia-közgyűlés is, ha erről az alapszabály rendelkezik. Ebben az esetben azoknak, aikik személyesen kívánnak részt venni, ezt öt nappal a közgyűlés tartása előtt közölniük kell. Lehetséges, hogy csak személyes részvételt enged az alapszabály, illetve ha a legalább öt százalékkal rendelkező részvénnyesek ez ellen tiltakoznak, a konferencia-közgyűlés nem tartható meg.

A részvénnyesek a közgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésekben közgyűlés tartása nélkül írásban is határozhatnak. Az eldöntendő határozatokat ilyenkor írásban, legalább nyolc nappal előbb el kell küldeni.

Igazgatóság

A legalább három természetes személy tagból álló igazgatóság az rt. ügyvezető szerve. A munkaviszony keretében nem látható el sem az elnöki, sem az igazgatósági tagi tisztség. Az igazgatóság jogait és feladatait testületként gyakorolja. Az ülések elektronikus hírközlő eszközzel is tarthatók. A nyilvánosan működő rt. alapszabályának rendelkezése esetén az igazgatóság és a felügyelőbizottság helyett egységes irányítási rendszert megvalósító igazgatótanács működhet, ez látja el a két szervezet feladatait.

Az igazgatótanács öt természetes tagból áll. Elnökét maga választja meg. Az igazgatótanácsnak függetlennek kell lennie, azaz a tagnak az igazgatótanácsi tagságán és a társaság szokásos tevékenységebe tartozó ügyleteken kívüli jogviszonyon kívül nincs más jogviszonya.

Nyilvánosan működő részvénnytársaságnál kötelező auditbizottság létrehozása, amely a felügyelőbizottságot, illetve az igazgatótanácsot a pénzügyi beszámolórendszer ellenőrzésében, a könyvvizsgáló kiválasztásában és a könyvvizsgálóval való együttműködésben segíti.

Az igazgatóság köteles nyolc napon belül a felügyelőbizottság egyidejű értesítése mellett a szükséges intézkedések megtétele céljából a közgyűlést összehívni, ha tudomására jut, hogy

- a részvénnytársaság saját tőkéje a veszteség következtében kétharmadára csökkent, vagy
- saját tőkéje a törvény által előírt minimum alá csökkent, vagy
- a részvénnytársaság fizetéseit megszüntette, és vagyona a tartozásokat nem fedezi.

Az rt.-k operatív vezetését a vezérigazgató végzi. Zártkörűen működő rt. alapító okirata úgy is rendelkezhet, hogy nem választanak igazgatóságot, hanem feladatait a vezérigazgató gyakorolja.

Az alaptőke felemelése-leszállítása

Az alaptőke-emelés történhet új részvények forgalomba hozatalával vagy az alaptőkén felüli vagyon terhére vagy dolgozói részvény forgalomba hozatalával vagy feltételes alaptőke-emelésként, átváltoztatható részvény forgalomba hozatalával.

Új kötvény és részvény nyilvánosan is, zártkörűen is forgalomba hozható. Az említett alaptőke-emelési típusok és módok egyidejűleg is elhatározhatók és végrehajthatók.

A részvénytársaság alaptőkéjének felemeléséről a közgyűlés rendelkezik. Előírható, hogy az alaptőke felemelését elhatározó közgyűlési határozat érvényességének feltétele, hogy a tökeemeléssel érintettnek minősülő részvényfajta részvényesei az alaptőke felemeléséhez hozzájáruljanak. Ha az alaptőkét pénzbeli hozzájárulás útján emelik fel, az átváltoztatható kötvény jogosultjai, illetve a jegyzési jogot biztosító kötvények tulajdonosainak elővásárlási jogot biztosít.

Az alapszabály felhatalmazhatja az igazgatóságot az alaptőke felemelésére. A felhatalmazásban – az új szabályok szerint – meg kell jelölni a legmagasabb összeget, amellyel az alaptőke emelhető. A felhatalmazás maximum öt évre szólhat. Ha az igazgatóság emeli fel az alaptőkét, akkor jogosult és köteles az alapszabály megfelelő módosítására is és ennek közzétételére.

Új részvények forgalomba hozatalával akkor lehet alaptőkét emelni, ha valamennyi részvény névértékének, kibocsátási értékének befizetése megtörtént. Ha az új részvényeket zártkörűen hozzák forgalomba, akkor az alaptőke-emelésről határozó közgyűlésnek döntenie kell arról, hogy vételi nyilatkozatuk alapján kik milyen fajtájú, osztályú, sorozatú, névértékű, illetve kibocsátási értékű részvények átvételére jogosultak.

Az alaptőke-emelést elhatározó közgyűlés az alapszabályt az alaptőke-emeléssel összefüggésben a nyilatkozat megtételére rendelkezésre álló határidő lejártnak napjával módosíthatja.

Alaptőke-emelés az alaptőkén felüli vagyon terhére

A részvénytársaság alaptőkéjét alaptőkén felüli vagyonával vagy annak egy részével felemelheti, ha a számviteli törvény szerinti, az előző üzleti évre vonatkozó számviteli törvény szerinti beszámolójának mérlege alapján a tökeemelés fedezete biztosított. Az alaptőkén felüli vagyon fedezetének fennállását a mérlegek fordulónapját követő hat hónapon belül igazolja.

Az alaptőke-emelésről szóló közgyűlés határozatában rendelkeznie kell az alaptőke-emelés végrehajtásának feltételeiről: új részvények kibocsátása, felülbélyegzés, kicserélés.

Ha a részvényes az új, kicserélt vagy felülbélyegzett részvényeket a felhívásban megjelölt időtartam alatt nem veszi át, az rt. ezeket értékesítí.

A dolgozói részvény forgalomba hozatalával történő alaptőke-emelés forrása ingyenesség esetén az alaptőkén felüli vagyon, kedvezményes dolgozói részvénynél pedig a közgyűlési határozat szerint a dolgozók által befizetendő összeg az alaptőkén felüli vagyon erre fordítható része együttesen.

Az rt. közgyűlése feltételes alaptőke-emelést határozhat el átváltoztatható kötvény forgalomba hozatalával. Közgyűlési határozatban kell meghatározni a kötvények részvénnyé alakításának módját (zártkörű, nyilvános) és feltételeit (kötvények száma, névértéke, kibocsátási értéke, futamideje, kamatfizetési feltételei stb.). Eredményes kötvénykibocsátás esetén a közgyűlés köteles a kötvényjegyzésre rendelkezésre állt határidő lejártát követő hatvan napon belül alapszabályát módosítani és ezt elektronikus úton bejelenteni.

Az alaptőke leszállítása

Az alaptőke a törvényben előírt minimális alaptőkeösszegig leszállítható tőkeki-vonás céljából, veszteségrendezés érdekében vagy a saját tőke más elemeinek növelése céljából. Az alaptőke leszállításáról szóló közgyűlési határozatnak meg kell jelölni az okot, illetve a célt is.

Ha a részvényesek nem gondoskodnak három hónapon belül az alaptőke pót-lásáról, és a leszállítás folytán az alaptőke a minimum alá csökken, az rt. köteles más társasági formába átalakulni, egyesülni más társasággal vagy jogutód nélkül megszűnni.

Ha eltérő részvényfajtába tartozó részvényeket hozott a társaság forgalomba, a leszállításhoz az érintett részvényeseknek is hozzá kell járulni.

A leszállítás céljából összehívott közgyűlés meghívójának tartalmaznia kell

- a leszállítás okait, azt, hogy tőkekivonás vagy veszteségrendezés érdekében történik-e, vagy oka esetleg a lekötött tartalék növelése,
- azt az összeget, amellyel az alaptőke csökken,
- a végrehajtás módját.

Az alaptőke leszállítása esetén elsősorban az rt. tulajdonában álló saját részvényeket kell bevonni.

A nyomdal úton előállított részvények esetén a leszállítás a részvények kicsere-lésével, lebényezésével, számának csökkenésével történik.

A leszállítást a cégbíróság engedélyezi, és határozata egyben az alapszabály módosítását is jelenti. A tényt a Cékgözlönyben egymás után kétszer kell közzé-

tenni úgy, hogy a két közzététel között harminc napnak kell eltölnie. A hirdetményben közzé kell tenni azt a hitelezőknek szóló felhívást, hogy az esedékessé nem vált követelésük vonatkozásában biztosítékra tarthatnak igényt. Ezt a biztosítékot a kérelem előterjesztésére biztosított határidő lejártát követő nyolc napon belül kell nyújtani.

Leszállítás esetén az érvénytelenné nyilvánított részvények helyett az rt. új részvényeket bocsát ki. Ha a tag az új, kicserél vagy felülbélyegzett részvényt nem veszi át, azt az rt. értékesíti.

Dematerializált részvények esetén az igazgatóság az alaptőke leszállításáról értesíti a központi értéktárat és a részvénies értékpapírszámla-vezetőjét.

Ha a részvénnytársaság átalakul, a részvények érvénytelenné válnak, azokat az értékpapírpiacról ki kell vezetni.

Ha a részvénnytársaságok egyesülnek, egyesülési tervezetet kell készíteni, és abban a törvényben előírt rendelkezéseket szabályozni kell, vagyonmérleg-tervezetet kell készíteni, amelyről az ellenőrző könyvvizsgálónak nyilatkozni kell. Az egyesülési szerződést a közgyűlés elé kell terjeszteni.

A részvénnytársaság megszűnése

A részvénnytársaság közgyűlése a szavazatok háromnegyedes többségével elhatározhatja a részvénnytársaság megszűnését.

A részvénnytársaság végelszámolással történő megszűnése esetén a végelszámolási eljárásról szóló cégbírósági végzés közzétételét követően a végelszámoló maga is köteles a Cékgözlönyben hirdetményt közzétenni a végelszámolási eljárásról, amely tartalmazza a végelszámoló nevét és lakóhelyét és azt a hitelezőknek szóló felhívást, hogy követeléseiket a közzétételt követő negyven napon belül jelentsék be a végelszámolónak.

A végelszámolás alatt álló részvénnytársaság vagyonának felosztására csak a részvénnytársaság törlését követően kerülhet sor.

A részvénnytársaság jogutód nélküli megszűnése esetében a tartozások ki-egyenlítése után fennmaradó vagyont – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a részvéniesek között az általuk a részvényekre ténylegesen teljesített befizetések, illetve nem pénzbeli hozzájárulások alapján, részvényeik névértékének arányában kell felosztani. Ha a részvénnytársaság likvidációs hányadhoz fűződő elsőbbséget biztosító részvényt bocsátott ki, a vagyon felosztásakor az elsőbbségi részvény biztosította jogokat figyelembe kell venni.

Ha a végelszámolás megindításakor, illetve a felszámolás elrendelésekor a részvénnytársaság alaptőkéje nem került teljes egészében befizetésre, a végelszámoló, illetve a felszámoló jogosult a még nem teljesített befizetésekre vonatkozó kötelezettséget azonnal esedékessé tenni és azok teljesítését a részvéniesekről követelni, ha arra a részvénnytársaság tartozásainak kiegyenlítése érdekében van szükség.

Egyszemélyes részvénnytársaság

Ha valamennyi részvényt eleve egy személy veszi át, az rt. a zártkörű alapítás szabályai szerint jöhet létre. Ha pedig utóbb szerzi meg valamennyi részvény tulajdonjogát egy személy, akkor az rt. zártkörűen működik tovább.

Egyszemélyes részvénnytársaság alaptőkéjét bejegyzési kérelmeknek benyújtásáig maradéktalanul be kell fizetni. Az egyszemélyes részvénnytársaság saját részvénnyt nem szerezhet.

Egyszemélyes részvénnytársasásánál a közgyűlés hatáskörébe tartozó ügyekben a részvénies írásban dönt, amelyről a vezető tisztségviselőket értesíteni köteles.

Ugyanazon személy nem lehet egyidejűleg az egyszemélyes részvénnytársaság és – ha a részvénies gazzalakodó szervezet – a részvénies vezető tisztségviselője, illetve felügyelőbizottságának tagja.

Az egyszemélyes részvénnytársaság és annak részvénnyese közötti szerződés érvényességehez a szerződés írásba foglalása szükséges.

Kapcsolódó vállalkozások

Egyesülés

Az egyesülés a tagok által gazzalakodásuk eredményességének előmozdítására és gazzdasági tevékenységük összehangolására, valamint szakmai érdekeik képviseletére alapított jogi személyiséggel rendelkező kooperációs társaság. Az egyesülés saját nyereségre nem törekszik; vagyonát meghaladó tartozásaiért a tagok korlátlanul és egyetemlegesen felelnek.

Az egyesülés az összehangolási feladatak teljesítését segítő egyéb szolgáltatási és közös gazzalakodási tevékenységet (a továbbiakban együtt: kiegészítő gazzalakodási tevékenységet) is végezhet.

Az „egyesülés” elnevezést a társaság cégnevében fel kell tüntetni.

Az egyesülés alapítása és működése

A korábbi szabályozás csak jogi személyek számára tette lehetővé egyesülés alapítását, ma már azonban bármely magánszemélynek, jogi személynek, jogi személyiségnélküli társaságnak is lehetősége van erre.

Minden tagnak egy szavazata van, de a társasági szerződés egyes tagoknak többletszavazati jogot adhat.

Az egyesülés működésének költségeit a tagok viselik, és azok bocsátják rendelkezésre a kiegészítő gazzalakodási tevékenységekhez szükséges vagyont is.

Az egyesülés tagjai egyéb vagyoni értékű szolgáltatás (mellékszolgáltatás) teljesítésére is vállalhatnak kötelezettséget. A mellékszolgáltatásért a tagot külön díjazás illeti meg.

A tagok – ha a társasági szerződés másként nem rendelkezik – ellenszolgáltatás nélkül jogosultak az egyesülés által nyújtott szolgáltatások igénybevételére; a más részére végzett szolgáltató és gazdálkodási tevékenység adózott eredményéből részesülnek.

A gazdálkodási tevékenység során keletkezett adózott eredmény felosztása a vagyoni hozzájárulás arányában történik, eltérő megállapodás esetén a nyereség a tagok között egyenlő arányban oszlik meg.

Az egyesülés szervezete

Az egyesülés legfőbb szerve a tagokból álló igazgatótanács. A tagot meghatalmazott is képviselheti. Nem lehet meghatalmazott az igazgató, a felügyelőbizottság tagja és a könyvvizsgáló. A meghatalmazást közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni.

Az igazgatótanács szükség szerint, de legalább évente egyszer tart ülést. Az igazgatótanács akkor határozatképes, ha ülésén a szavazatok legalább háromnagyed részét képviselő tagok jelen vannak.

A tagok egyhangúan határoznak a következő ügyekben:

- az egyesülés tárgyának megváltoztatása,
- az egyes tagok szavazatai számának a megváltoztatása,
- a határozathozatal feltételeinek a megváltoztatása.

Legalább háromnegyedes szótöbbség szükséges az egyesülés jogutód nélküli megszűnések, átalakulásának elhatározásához, új tag csatlakozásának elfogadásához és a tag kizáráásának kezdeményezéséhez, továbbá a társasági szerződés más okból történő módosításához.

Az egyesülés ügyvezetését és képviseletét az igazgató – a társasági szerződés, továbbá az igazgatótanács határozatainak keretei között – látja el.

Az igazgatótanács az egyesülés vezető állású dolgozóival kapcsolatos egyes munkáltatói jogok gyakorlását saját egyetértéséhez kötheti.

Csatlakozás, a tagsági viszony megszűnése

A társasági szerződésben foglalt feltételek szerint az egyesülésbe bárki beléphet (csatlakozás). A csatlakozás elfogadásáról az igazgatótanács határoz, egyúttal megállapíthatja a csatlakozás időpontját, az azzal járó kötelezettségek esedékeségét, valamint a kiegészítő gazdálkodási tevékenység körében a csatlakozó tag szavazati jogának mértékét.

A csatlakozó tag felel az egyesülésnek a csatlakozás előtt keletkezett tartozásaiért, hacsak ez alól a csatlakozást elfogadó határozat előzetesen nem mentesíti.

Megszűnik a tagsági jogviszony

- ha a tag a társasági szerződésben meghatározott vagyoni hozzájárulását felhívás ellenére nem teljesítette,

- a tag kilépésével,
- a tag kizárázával,
- a tag halálával vagy jogutód nélküli megszűnésével,
- ha annak fenntartása jogszabályba ütközik.

A tag az egyesülésből az év végén kiléphet. A kilépésre vonatkozó szándékot legalább három hónappal az év vége előtt az igazgatótanácsnak be kell jelenteni. A kilépő taggal a kilépés időpontjában fennálló állapot szerint kell elszámolni. Az igazgatótanács határozza meg, hogy az egyesülés a kilépő tag vagyonhányát mikor és milyen részletekben adjá ki.

A tag jogutód nélküli megszűnése vagy halála a tagsági jogviszonyt megszünteti. Ha azonban a jogutód folytatni kívánja a tag tevékenységét, az igazgatótanács hozzájárulásával az egyesülés tagjává válhat. Ebben az esetben a jogelőd tagsági viszonyának megszűnése előtt keletkezett tartozásokért való felelősség a tagsági jogot folytató új tagot tereli.

Az egyesülés jogutód nélküli megszűnése esetén a tartozások kiegyenlítése után a fennmaradó vagyont egyenlő arányban, ha pedig a vagyoni hozzájárulást teljesítették – a tagsági szerződés eltérő rendelkezései hiányában –, a tagok vagyoni hozzájárulása arányában kell felosztani.

Befolyásszerzs gazdasági társaságban

A befolyásszerzsre vonatkozó szabályok alkalmazása szempontjából az ellenőrzött társaság kft. vagy rt. lehet, uralkodó pozícióban pedig bármely jogi vagy természetes személy, illetve jogi személyiséggel nélküli társaság. Az egyedüli tag, illetve részvénys befolyásszerzéseként kell figyelembe venni az egyszemélyes társasága útján megvalósuló ilyen hatást is. Nem alkalmazhatók viszont ezek a szabályok akkor, ha a szabályozott (25-50-75 százalékos) befolyás nagyobb mértékű jogosultságok csökkenésével jött létre.

Ha a korlátolt felelősségű társaságban vagy a zártkörűen működő részvénytársaságban annak tagja az alapítást követően minősített többséget biztosító befolyást szerez, ezt elektronikus úton be kell jelenteni a befolyást szerzőnek. A bejelentési késedelem vagy ennek elmulasztása esetén szankciót alkalmaz a cégbíróság.

Minősített többségű befolyásnak számít, ha a befolyásszerző az ellenőrzött kapcsolatban közvetlenül vagy közvetve a szavazatok legalább hetvenöt százalékát megszerzi.

A minősített többségű befolyás közzétételétől számított hatvannapos jogvesztő határidőn belül az ellenőrzött társaság bármely tagja kérheti, hogy a minősített befolyásszerző az üzletrészét vegye meg tőle. A minősített befolyásszerző vételi kötelezettsége bejelentését követően az üzletrész a kérélem benyújtásának időpontjában fennálló piaci értékén, de legalább a gazdasági társaság saját tőkéjéből

az üzletrészre jutó résznek megfelelő értékén vehető meg. Ez a jog a társasági szerződésben kizárható.

Ha a minősített befolyásszerző az ellenőrzött társaság vonatkozásában tartósan hátrányos üzletpolitikát folytat, és ezáltal az ellenőrzött társaság kötelezettségeinek teljesítését jelentősen veszélyezteti, az ellenőrzött társaság bármely hitelezőjének kérelmére a cégbíróság a minősített befolyásszerzőt biztosíték adására kötelezheti.

A társaság felszámolása esetén a minősített befolyásszerző korlátlan felelősséggel tartozik minden, a vagyonnal nem fedezett tartozásáért.

Elismert vállalatcsoport

A számviteli törvényben foglaltak szerint a vállalatcsoport konszolidált éves beszámoló készítésére köteles, illetve az a kft. vagy rt., amely felett az uralkodó tag a számviteli törvény alapján meghatározó befolyással rendelkezik – ellenőrzött társaság –, elismert vállalatcsoportként történő működésről határozhat egységes üzleti céljai megvalósításához. Az elismert vállalatcsoporthoz tartozó ellenőrzött társaságok önállóságának korlátozására a vállalatcsoport egységes céljainak teljesítéséhez szükséges módon kerülhet sor. Gondoskodni kell azonban a hitelezők jogainak védelméről. Az elismert vállalatcsoport nem elkülönült jogalany.

Az uralmi szerződés egyszerű szótöbbséget igényel. Az uralmi szerződésnek tartalmaznia kell:

- a társaságok adatait,
- az egységes üzleti koncepció érdekében a szükséges együttműködés módját, az uralkodó tagot megillető jogokat,
- az előnyök és hátrányok kiszámítható megosztását, a kötelezettségvállalást veszteségek rendezésére, a tagok osztalékának kiegészítésére, fizetésképtelenség esetén az uralkodó tag részvételét az ellenőrzött társaság reorganizációjában,
- a vállalatcsoport fennállásának időtartamát,
- a szerződésszegés esetére irányadó jogkövetkezményeket.

Az uralkodó tag a Cégtörzslény két, egymást követő számában közzétenni köteles a cég adatait, az uralmi szerződés tervezetét és a hitelezőknek szóló felhívást.

A hitelezők le nem járt követeléseire harmincnapos jogvesztő határidőn belül biztosítékot követelhetnek. Ugyanezen határidőn belül a tagok követelhetik, hogy az uralkodó tag részvényeiket a vásárlás időpontjában fennálló piaci értéken vásárolja meg.

A háromnegyedes szótöbbséggel elfogadott uralmi szerződést elektronikusan meg kell küldeni a cégbíróságnak.

Az elismert vállalatcsoport uralkodó tagja a társaság ügyvezetését utasíthat-

ja, és a társaság működésére kötelezhető határozatot hozhat. Jogosult a vezető szervek megválasztására. Az ügyvezető az üzleti érdek elsődlegességét köteles szem előtt tartani. Az ügyvezetés legalább évente köteles beszámolni az uralmi szerződésben foglaltak teljesítéséről. A jegyzett tőke tíz százalékát kitevő hitelezők kérhetik, hogy az ügyvezetés adjon részükre tájékoztatást.

Az ellenőrzött társaságnak a szavazatok legalább öt százalékkal rendelkező tagjai kezdeményezhetik az uralkodó tag legfőbb szervének összehívását, ha az uralmi szerződésben foglaltak megsérítik. A hitelezők kérhetik szakértő kirendelését a cégbíróságtól a sérelem megállapítása érdekében.

A cégbíróság felhívhatja az uralkodó tagot kötelezettségei teljesítésére, törvényességi felügyeleti intézkedést alkalmaz, eltiltja a vállalatcsoportot az elismert vállalatcsoportként való további működéstől.

A működés nem folytatható, ha

- eltelt az idő,
- háromnegyedes szótöbbséggel a társaság így határozott,
- az uralkodó tag nem készít konszolidált beszámolót.

Tényleges vállalatcsoport

Ha az uralkodó tag és az ellenőrzött társaság között tartós, legalább három éve megszakítás nélküli az együttműködés, a társaságok egységes üzleti koncepció alapján folytatják tevékenységüket, és tényleges magatartásuk biztosítja a vállalatcsoportként való működésből származó előnyök és hátrányok kiszámítható és kiegyenlített megosztását, tényleges vállalatcsoportról beszélünk. A vállalatcsoport létrejöttének bizonyítására az uralkodó tagot terheli a kötelezettség.

Egyebekben az elismert vállalatcsoportra vonatkozó rendelkezések az irányadóak.

A szövetkezet

A szövetkezet a tagok vagyoni hozzájárulásából álló tőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, a tagok gazdasági és társadalmi szükségleteinek kielégítésére irányuló tevékenységet végző jogi személy, amely-nél a tag kötelezettsége a szövetkezettel szemben vagyoni hozzájárulásának szolgáltatására és az alapszabályban meghatározott személyes közreműködésre terjed ki. A szövetkezet kötelezettségeiért a tag nem köteles helytállni.

A szövetkezet a szövetkezés szabadsága és az önségély elvének megfelelően létrehozott közösség, amely a tagok személyes közreműködésével és vagyoni hozzájárulásával, demokratikus önkormányzat keretében a tagok érdekeit szolgáló vállalkozási és más tevékenységet folytat.

A szövetkezet jogi személy, saját vagyonával felel tartozásaiért.

A szövetkezet alakuló közgyűlésen határozza el alapítását. A törvény pontosan meghatározza, hogy az alakuló közgyűlésen mely kérdésekben kell dönteni: az alapszabály elfogadásáról, a tisztségviselők megválasztásáról, esetleg a megalakulás előtt kötött szerződések jóváhagyásáról. Az alapszabályt közokiratba vagy ügyvéd (jogtanácsos) által ellenjegyzett okiratba kell foglalni.

A törvény alapján az alapszabályban kötelező meghatározni a szövetkezet cégnévét, székhelyét és tevékenységi körét, a szervezetére vonatkozó főbb szabályokat, testületi szerveinek hatáskörét, tagjainak számát, tisztségviselőit és megbízatásuk időtartamát, továbbá a közgyűlés hirdetmény útján történő összehívásának módját, a tagok jogait és kötelességeit, a részjegyek összegét és befizetési feltételeit, a szövetkezet képviseletének módját és önkormányzati tervezetet. Az alapszabályban kell meghatározni azokat az elveket, amelyek alapján a szövetkezet szolgáltatásokat nyújt, továbbá dönten a tag saját gazdasági tevékenységéről, a tag és a szövetkezet kapcsolatáról és egyáltalán mindenkről a kérdésekéről, amelyeknek rendezését a törvény az alapszabályra utalja.

A szövetkezet nem természetes személy tagjainak száma nem haladhatja meg a taglétszám húsz százalékát, a személyes közreműköést nem vállaló tagok száma nem haladhatja meg a taglétszám negyedét. Az egyes tagok vagyoni hozzájárulása nem haladhatja meg a tőke tizenöt százalékát.

A szövetkezet alapítását a gazdasági társaságokhoz hasonlóan az alapszabály ellenjegyzésétől számított 30 napon belül be kell jelenteni a székhely szerinti cégbíróságnak.

A szövetkezetnek a cégbíróság megtörténte előtti működésére a gazdasági társaságokról szóló törvénynek az előtársaságra vonatkozó rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell. Akik a cégbíróság megtörténte előtt a szövetkezet nevében eljártak, korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a közös név alatt vállalt kötelezettségekért. A felelősség kizárása vagy korlátozása harmadik személlyel szemben hatálytalan.

Ha a cégbíróság a szövetkezet bejegyzését megtagadja, a szövetkezet tevékenységét a jogerős határozat kézhezvételét követően meg kell szüntetni. Az alakuló közgyűléstől a tevékenység megszüntetéséig terjedő időszakra vonatkozóan a tagok kötelesek egymással elszámolni.

A tagfelvételről a szövetkezet alapszabályában meghatározott testületi szerv dönt, és amennyiben a felvételt elutasították, a felvételt kérő a közgyűléshez fellebbezhet. A közgyűlésnek e téren hozott döntése ellen nincs helye további jogorvoslatnak.

A tag szövetkezettel kötött úgynévezett tagsági megállapodása határozza meg a tag jogait és kötelezettségeit, bár a törvény felsorolja a tag legalapvetőbb jogait, melyek a következők:

- részt vehet a szövetkezet tevékenységében,

- igénybe veheti a szövetkezet által a tagok részére rendszeresített szolgáltatásokat, tanácskozási és szavazati joggal részt vehet a közgyűlésen, tisztséget viselhet, és felvilágosítást kérhet a szövetkezetet érintő bármely kérdésben, továbbá
- személyes közreműködésének, vagyoni hozzájárulásának és egyéb érdekeltségének megfelelően részesedhet a gazdálkodás eredményéből.
- A tagnak üzletrészse lehet, amely vagyonnevésítés eredményeként jön létre, illetve a közgyűlés az adózott eredményből növelheti a tagok részét, újabb üzletrészeket is hozhat létre. Az üzletrészről névre szóló értékpapírt kell kiállítani. Az üzletrész átruházható, örökölhető, és a szövetkezet adózott eredményéből részesedésre (osztalék) jogosít. Az üzletrész után tilos kamattot fizetni. Ha a tag az üzletrészét kívülálló személyre kívánja átruházni, a szövetkezetet és tagjait elővásárlási jog illeti meg.

A tagsági viszony megszűnik a tag halálával, illetve ha a jogi személy a tag, megszűnik, ha a tag kilép, kizáráják, a szövetkezet gazdasági társasággá alakul át, illetve a szövetkezet jogutód nélkül megszűnik.

A kizárás ellen a tag a közgyűléshez fellebbezhet, majd bírósághoz fordulhat.

Azzal a taggal (örökösével), akinek megszűnt a tagsági viszonya, el kell számolni. Ennek során a tagnak részjegye összegét vissza kell fizetni, és ki kell adni részére a szövetkezet használatába adott vagyontárgyait. A tag az üzletrészre kiadását (kifizetését) nem követelheti. A tagsági viszony megszűnése után a volt tag a szövetkezet kívülálló üzletrész-tulajdonosa lesz.

A szövetkezeteknél a kisebbségvédelem úgy működik, hogy a szavazati jog legalább öt százalékával rendelkező tagjai az ok és cél megjelölésével bármikor kérhetik a közgyűlés összehívását vagy a közgyűlés ülés tartása nélküli döntéshozatalát.

Amennyiben a szövetkezet jogutód nélkül szűnik meg, a felszámolási eljárás vagy a végfelszámolás lefolytatása után megmaradó vagyont a tagok között kell felosztani.

A szövetkezet megszűnik, ha:

- a közgyűlés elhatározza a jogutód nélküli megszűnését,
- más szövetkezettel egyesül, abba beolvad,
- szétválik vagy gazdasági társasággá alakul át,
- tagjainak száma hét fő alá csökken, és emiatt vagy más törvényes okból a cégbíróság megszűntek nyilvánítja, hivatalból törli, vagy
- a bíróság felszámolási eljárás során megszünteti.

Az elsődlegesen nonprofit szervezetek

A gazdálkodó szervezet létrehozásának oka – általában – nyereség (profit) elérése. Azonban a társadalmi igény gyakran olyan gazdálkodó szervezetek létrehozását is igényli, amelyeknél a működtetés célja nem vagy nem elsősorban a profit elérése. Ezen szervezetek a létrehozásuk célja, működtetésük formája alapján sokfélek lehetnek.

Költségvetési szervek

A költségvetési szerv az állam vagy a helyi önkormányzat által létrehozott szervezet, amely jogi személy.

Feladata általában valamilyen közérdekű feladat (oktatás, egészségügy) ellátása. Vállalkozási jellegű tevékenységet korlátozottan, a költségvetési szervek gazdálkodási rendjét meghatározó jogszabályok keretei között végezhet.

Egyesület

Az egyesület ugyan nem került az új Ptk.-ban szabályozásra, de logikai szempontból indokoltnak látszik ezen fejezeten belül vázlatosan történő megemlítése. Az egyesülesi jogról szóló törvény (1989. II. tv.) alapján olyan önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezet, amely az alapszabályban meghatározott célra (pl. kulturális, sport, szociálpolitika) alakul.

Az egyesület nyilvántartott tagsággal rendelkezik, és céljai elérésére szervezi tagjai tevékenységét. Az egyesület tagjai magánszemélyek és szervezetek egyaránt lehetnek, és a bírósági nyilvántartással válik jogi személyé.

Az egyesület saját vagyonával önállóan gazdálkodik, üzletszerű gazdasági tevékenységet azonban csak külön jogszabályban meghatározott feltételekkel, korlátozottan folytathat. Tartozásaiért a saját vagyonával felel, tagjai – a tagdíj megfizetésén túl – az egyesület tartozásaiért saját vagyonukkal nem felelnek.

Alapítvány

Az alapítványok létrehozásának feltételeit először az 1925. évi 91.098. sz. BM-körrendelet szabályozta, amely meghatározta az alapítvány fogalmát ma is érvényes módon: „Alapítványnak kell minősíteni általában minden olyan vagyont,

melyet az adományozó (alapító) meghatározott célra olyan módon rendel, hogy a vagyont az adományozó akarata szerint csorbitatlanul fenn kell tartani és csak a jövedelmet szabad a kitűzött célra felhasználni...”

A második világháborút követően, az ún. szocialista jogalkotás az alapítvány intézményét háttérbe szorította, de nem szüntette meg. Ismerte viszont a Ptk. „A kötelezettségvállalás közérdekű célra” fogalmát, amely azonban, szemben az alapítvánnyal, tisztán kötelmi jellegű forma, amely megengedte a magán- és jogi személynek az ingyenes vagyoni szolgáltatást.

A rendszerváltozás gazdasági előkészítését jelentő reformidőszakban született meg az 1987. évi 11. számú törvényerejű rendelet, amely ismét lehetővé tette alapítványok létrehozását. Napjainkban már a Ptk. állapítja meg az alapítványokkal kapcsolatos szabályokat.

Alapítványt magánszemély(ek), jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság hozhat létre. Alapítvány írásbeli magánvégrendeletben vagy öröklési szerződésben is létesíthető. Ilyenkor a végintézkedésnek tartalmaznia kell az alapító okirat tartalmi elemeit. Az alapítvány nyilvántartásba vétele iránt a kuratórium tagjának kijelölt személy köteles eljárni.

Alapítvány kizárolag tartós cél folyamatos megvalósítására hozható létre. Elsődlegesen gazdasági tevékenység folytatása céljából alapítvány nem alapítható. Az alapítvány célkitűzéseinek megvalósításához szükséges vagyont az alapítóknak rendelkezésre kell bocsátani.

Az alapítvány jogi személy, amelynek létrehozásához alapító okirat és bírósági nyilvántartásba vétel szükséges. A nyilvántartásba vétel követően az alapítvány nem vonható vissza, ettől kezdve önálló életet él, elkülönült vagyonnal és kezelőszervezettel. Az alapító okiratban a jogi személy létesítő okiratának általános kötelező tartalmi elemein kívül határozni kell:

- az alapítvány határozott vagy határozatlan időre történő létesítéséről,
- az alapítványi vagyon kezelésének és felhasználása módjáról,
- a kuratóriumi tagságra vonatkozó szabályokról,
- az alapítványhoz való csatlakozás vagyoni juttatás fejében történő megengedéséről,
- az alapítványi szervek hatásköréről és eljárási szabályairól,
- az alapítók gyűlésének létesítéséről,
- a jogutód nélküli megszűnés esetén az alapítvány fennmaradó vagyona jogosultjának megnevezéséről.

Az alapítvány szervei:

- kuratórium: az alapítvány ügyvezető szerve.
- felügyelőbizottság választása nem kötelező.

Az alapítvány megszűnik, ha

- célját megvalósította,
- a cél megvalósítása lehetetlenné vált,
- három éven át nem végzett a cél megvalósítása érdekében tevékenységet.

A fizetésképtelenségi eljárások: csődeljárás, felszámolási eljárás és végelszámolás

Történeti áttekintés

Az árutermelő társadalmak kialakulása természetesen magában hordozza a csődjog kialakulásának csíráit is. Már a római jogban jelentkeznek azok az elvek, amelyek később az egységes csődjogi rendszer kialakulásához vezetnek, de az „adós, fizess!” elvnél a döntő momentum még a büntetés, és nem az, hogy a hitelező valamilyen módon kapja vissza a pénzét. A hitelezői érdek kielégítése a XVI. században a német jogban került előtérbe. Ennek oka a liberálkapitalizmus kibontakozása és a tengeri kereskedelem megindítása. A XIX. századtól pedig mind a mai napig az az elsőrendű cél, hogy a hitelező hozzájusson a jogos követeléséhez.

A kialakulásnál az egyes országok jogrendjében eltérések mutatkoznak. A francia típusú jogrendszerben a csődeljárás alanyává csak kereskedő válhatott, a német jogban mindenki lehet alany, de a kereskedőre szigorúbb jogszabály vonatkozik. Így például köteles volt csődöt kérni a kereskedő maga ellen, ha tartozásainak nem tudott eleget tenni. Az úgynevezett „csalárd csőd” pedig mindenhol büntetőjogi konzekvenciát vont maga után. Aki könyvét, vagyonmérlegét meghamisította, nem lehetett tagja a részvénytársaságnak sem.

A liberálkapitalizmusban találkozunk először a hitelezőknek különféle szempontok szerinti osztályokra való bontásával. Itt kerülnek először első helyre az úgynevezett privilegizált követelések, mint például a hátralékos munkabér, második helyen a rendes csődkövetelések, míg a harmadik helyen a három évnél régebbi kamatok és egyéb járadékok. Természetesen a privilegizált követelésre jogosultak külön kielégítésre tarthattak igényt a csödtömeggel szemben, de az adós személyes megélhetését biztosító vagyon velük szemben is mentességet élvezett.

A magyar csődjogi szabályozás szakaszai:

1. A szabályozás kezdetei.
2. Az 1875. évi XXXVII. törvénycikkel szabályozott felszámolási eljárás.
3. Az 1881. évi XVII. törvénycikkel szabályozott csődeljárás.
4. A magyar csődjogi szabályozás a második világháborút követően. Ezen belül:
 - a) az első szakasz 1978-ig,
 - b) a második szakasz: az 1986. évi 11. tvr.,
 - c) az 1991. évi IL. tv. (helyesen: XLIX. tv.) és módosításai.

A Magyarországon megjelent első magyar nyelven publikált törvények között említhető éppen a csödeljárást szabályozó 1840: XXII. tv. is. Az 1825–1848 közötti reformkorszakot megelőzően a törvények nyelve a latin volt. Az 1840: XXII. tv. címében az akkor újonnan alkotott „csödűletről” szó után zárójelben még szerepel a „(Concurs)” szó is.

Az ezt követő 1881: XVII. tv., amely már a kiegyezés után jött létre, hosszú életűnek bizonyult. Érdekessége az, hogy egy minisztertanácsi rendelet váltotta fel: amely az egyes vállalatok felszámolásáról szólt. Ezt azután két részletben helyezték hatályon kívül: részben 1961-ben, majd pedig a még fennmaradó részeit az 1986. évi 11. törv.-ben. Az 1961. évi 9. törv. a jogi személyek kényszerfelszámolását szabályozza az állami vállalat és a mezőgazdasági termelőszövetkezet kivételével. Jelentős szerepet töltött be azonban a kisipari szövetkezetek esetében. Ezzel egyidejűleg működött a gazdasági társaságok felszámolására és a vállalatok felszámolására alkotott, alacsony szinten kodifikált szabályozás.

Nem mondhatjuk tehát azt, hogy hazánk minden előzmény nélkül alkotta meg a kelet-közép-európai országok közül a felszámolási eljárás szabályozását.

Bár Magyarországon is elterjedt az a nézet, hogy a „csöd az értékmegsemmisítés legrosszabb fajtája, és ráadásul a legdrágább adósságtörlesztő eljárás” (Apáthy István), mert veszendőbe meg a gazdálkodó szervezet kapcsolatrendszere, ismeretei, a XIX. század első felében hazánkban is kialakult, és tért kapott az osztrák mintán alapuló csödeljárás. Hazánk a liberálkapitalista modellt vette át, melyben a csödeljárás főszereplői az adós és a hitelezők voltak, és a csöd megnyitása bármilyen összegű követelésnél lehetséges volt. Ez azt jelentette, hogy az adós elvesztette rendelkezési és kezelési jogát a csödtömeggel szemben, viszont joga volt az eljárásban részt venni. A vagyonfelügyelőt a bíróság nevezte ki, és a hitelezők igénybejelentéseket 90 napon belül voltak kötelesek megtenni. A vagyonfelügyelő vagyonfelosztási javaslatot készített, amelyben a követeléseket jogcím és összeg tekintetében megrostálták, és a peren kívüli egyezség létérehozására törekedtek. Ennek hiányában a per tovább folytatódott, és bár a vagyonfelügyelő szerepe megszűnt, a bíróság még az eljáráson belül is igyekezett egyezség létérehozására, amely a felszámolási tárgyalás és a felosztási határnak között jöhettetett létre. Ekkor a magyar jogban igen gyakori volt ez a csödön kívüli kényszeregyzség, melynek hatálya valamennyi hitelezőre kiterjedt, bár elelgendő volt, ha a hitelezők többsége hozzájárult. A jogszabály a kisebbség védelmét is lehetővé tette, számukra megtámadási jogot biztosított.

A második világháborút követően kialakult direkt tervutasításos gazdaságirányítási rendszernek a csöd intézményére nincsen szüksége, hiszen a gazdálkodó szerveknek élő kapcsolataik a piaccal nincsen. Eredményességük nem a tényleges üzleti sikereiken, hanem központilag előírt mutatók elérésén vagy elnem érésén múlik.

1968-ig mind az állami vállalatok, mind pedig a szövetkezetek vonatkozásában a pénzügyi nehézségek rendezésének útját a Pénzügyminisztérium utasításai és leiratai szabályozták. Szükség esetén ezeket az ágazati főhatósággal közösen adták ki. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek külön elbírálás alá estek, az úgynevezett kedvezőtlen termőhelyi adottságokkal rendelkező termelőszövetkezetek részére a kormány minden évben kibocsátotta a támogatásukról szóló határozatot. A határozat előre rögzítette a vissza nem térítendő dotációt és egyéb kedvezményeket. Ennek természetes következményeként az ebbe a körbe tartozó gazdálkodó szervezetek többségükben kínosan ügyeltek arra, hogy gazdálkodásuk eredményessége és földjeiknek minősége a rendeletben meghatározott szint alatt maradjon, mert ellenkező esetben megszűnt volna az állami dotáció.

Az úgynevezett új gazdasági mechanizmus 1968-as bevezetésével megváltozott a közgazdasági kép, és ma már egyre inkább kialakul az az álláspont, hogy ha az 1968-as reform elképzeléseit konzekvensen végrehajtjuk, elengedhetetlen lett volna a fizetésképtelenségi eljárás jogszabálytalálkozásával rendelkezni. Ez azonban elmaradt. Azt viszont el lehet mondani, hogy a pénzügyi nehézségek rendezésére történtek kísérletek, hiszen először az állami vállalatok veszteségének rendezéséről jelent meg rendelet, majd a termelőszövetkezetek vonatkozásában is megjelent egy hasonló tartalmú és célú jogszabály.

Ezeknek az volt a közös jellemzője, hogy a gazdálkodó szervek felszámolását szanálás előzte meg, amely lényegében egy pénzügyi-gazdasági rendezési kísérletnek volt tekinthető. Természetesen ezek a rendeletek a szanálás kérdésével foglalkoztak elsődlegesen. Ez lényegében azt jelentette, hogy a vállalatokról magának a gazdálkodó szervezetnek a megkérdezése nélkül, mintegy a feje felett született meg a döntés. Mivel a szanálási bizottságban a vállalat képviselője nem vehetett részt, az alapító szerv képviselői, illetőleg ezek megbízottai döntötték minden kérdésben. Így nem volt csodálatos, hogy formailag minden szanálás sikeresen végződött, a megmenhetetlen cégeket pedig egyszerűen más vállalatokkal vonták össze. A termelőszövetkezetek esetén kényszerfelszámolás elvileg is csak akkor jöhettet szóba, ha a törvényességi felügyeleti szerv a veszteséges gazdálkodás miatt a szövetkezetet feloszlatta.

Az állami vállalatok vonatkozásában egységes felszámolási rendszer jött létre. A vállalat felszámolását minden esetben az alapító államigazgatási szerv rendelte el, és ennek érvényességi kelléke volt a Pénzügyminisztérium előzetes egyetértése. A felszámolásban a Pénzintézeti Központ jelentős szerepet játszott. Leggyakrabban ő maga volt a felszámoló, de ha nem, akkor is ellenőrzési jogkörrel rendelkezett. Így tehát minden leltárt, mérleget, eredményt, kimutatást megkapott, és lefolytatta a pénzügyi, gazdasági revíziót. A vállalattal kapcsolatos valamennyi peres és végrehajtási eljárásnak felfüggesztésre kellett kerülnie.

A felszámolási tevékenység zárómérleg és vagyonfelosztási javaslat elkészítésével ért véget. A felszámolási zárómérleget a hitelezői követelések jogerős

elbírálása és a vagyontárgyak értékesítése után lehetett elkészíteni. A felszámolás indításakor kielégítési rangsort állítottak fel. Első helyen a felszámolás lebonyolításával kapcsolatos költségek, a második helyen a munkabér, munkabér jellegű egyéb követelések, azután az adó és egyéb tartozások, majd a bankhitelek és az egyéb költségek következtek. A vállalat dolgozói megillető egyéb követelések kivételével valamennyi követelés elsőbbséget élvezett a mögötte állóval szemben, és a követeléseket 100%-ig ki kellett elégíteni.

A szövetkezetek és gazdasági társulások felszámolását más jogszabály szabályozza. A gazdálkodó szerv ekkor a tagok önkéntes elhatározása (önfelszámolás) vagy az állami törvényességi felügyeletet gyakorló szerv intézkedése alapján (kényszerfelszámolás) szűnt meg. Az önfelszámolást a szövetkezet közgyűlése, illetve a társulás igazgatótanácsa mondta ki, és ez a szerv volt hivatott a felszámolóbizottság megválasztására is. Kényszerfelszámolás esetén azonban az állami törvényességi felügyeletet gyakorló szerv nevezett ki felszámolót, akinek esetleges felmentése esetén a Pénzintézet Központ is kijelölhető volt az eljárás továbbvitelére. A kényszerfelszámolásnál az igényt késedelmesen benyújtott hitelezőt a felszámoló kizárhatta az eljárásból, és ez a hitelező a követelését csak az esetlegesen fennmaradó vagyonnal szemben érvényesítette.

Figyelemmel arra a tényre, hogy a szövetkezetek és gazdasági társulások, valamint a vállalatok felszámolását külön-külön jogszabály rendezte, és egyes társulások felszámolásával jogszabály nem is foglalkozott, sürgetővé vált a felszámolási jogszabály megújítása.

Ehhez járult hozzá még az a tény is, hogy a vállalati önállóság fokozása és a gazdasági életben végbemenő változások következtében 1984. augusztus végéig a tartós fizetésképtelenség állapotába került 82 nagyvállalat. A gazdasági rendszer változásai csökkentették a vállalatok központi védettségét, és ez abba az irányba hatott, hogy a felszámolás szempontjából számításba jöheto tartósan veszteséges, alaphányos, illetve fizetésképtelen vállalatok számán túlmenően a fizetésképtelenség miatti sorbaállás jelensége is kialakult.

Az igazságügy-miniszter és a pénzügyminiszter tervezete, amely előterjesztést tartalmazott a Minisztertanácshoz a fizetőképesség helyreállításáról és a szanálásról, szintén összefoglalta az eddigi szabályozás főbb hiányosságait. Kiemelte, hogy az eljárás során eddig nem érvényesültek megfelelően a hitelezői érdekek, a jogszabályok a hitelezők között a követelések kielégítésének szempontjából merev rangsort állítottak fel, amely egyes gazdálkodó szerveket indokoltan előnyökhez juttatott. Kitért arra is, hogy a szabályozás tartalmi szempontból sem tekinthető egységesnek. A vállalatoknál a felszámolást az alapító szerv rendelheti el, a szövetkezet maga is kimondhatja. Pontosan az sem került meghatározásra, hogy egyáltalán mikor van helye felszámolásnak.

Azokra az anomáliákra is rámutatott a tervezet, hogy az eljárás megindítása a mérlegben kimutatott veszteségezhez, alaphányhoz kapcsolódott, pedig a gaz-

dálkodó szervezetek fizetésképtelenségi helyzetbe egyéb okok miatt is kerülhettek. A fizetőképesség helyreállításában a hitelezők aktív közreműködését is szükségesnek tartotta. Magát a szanálási eljárást is kellő szankciórendszerrel kívánta körülbátyázni. Ez előrevetítette egy új, egységes, magas szintű jogszabály létrehozását. Az elméletben – helyesen – javasolt egységes fizetésképteleniségi eljárással foglalkozó törvény, amely az újraszervezési, egyezségi, a kényeszeregyezségi, majd végül a társadalmi szempontból valós megoldást jelentő csődeljárást foglalta volna magában, amely a szabályozás kereteit törvényben határozta volna meg, és a hatálya nem kizárolag a gazdálkodó szervezetekre, hanem a gazdasági élet egyéb résztvevőire, tehát a jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozói szervezetekre és a gazdasági tevékenységet folytató magán-személyekre is kiterjesztésre került volna, nem valósult meg.

Kibocsátásra került viszont egy törvényerejű rendelet. A törvényerejű rendelet – amint azt már a jogforrási hierarchia ismertetése során megtanultuk – alacsonyabb rendű, mint a törvény, tipikus szocialista szabályozás. Kifejezte azt, hogy nem alapvető társadalmi viszonyokat szabályoz. Jelentősége azonban az, hogy elsőként a volt szocialista országok közül Magyarországon ítélték fontosnak a jogviszonyok ilyen rendezését.

Az 1986. évi 11. törv. hatálya valamennyi gazdálkodó szervezetre terjedt ki, és csak a felszámolási eljárás megindítását megelőző kötelező egyeztetési eljárást, az állami szanálási eljárást és a felszámolási eljárást foglalta magában. Legfontosabb elvének a kiegyszúlyozott gazdálkodás biztonságának elősegítését, illetőleg a tartós fizetésképtelenség bekövetkezésének megelőzését tartotta. Alapvető szempontként emelte ki a hitelezők érdekeinek védelmét és a döntés pártatlanságának biztosítását. Feladatának tartotta azt, hogy a felszámolási eljárás ne okozzon áthidalhatatlan zavarokat a belső és nemzetközi kapcsolatokban, biztosítsa az állampolgárok és munkavállalók érdekeinek védelmét, és ne módosítsa alapvetően a már rögzült és kialakult tulajdoni formákat.

Az új jogszabály elsősorban a fizetésképtelenség fogalmát határozta meg, amelynek esetén a felszámolásra egyáltalán sor kerülhet. „Tartósan fizetésképtelennek minősül a gazdálkodó szervezet különösen akkor, ha hosszabb időn át tartozásai meghaladják a vagyonát, vagy a vele szemben támasztott követelések végrehajtása eredménytelen volt.”

A fizetésképtelenségi eljárás a bírósági nemperes eljárások között szerepel. Ezek közül a bírósági végrehajtási (röviden végrehajtási) eljárással mutatja a legnagyobb hasonlóságot, de ugyanakkor el is tér tőle.

A legegyszerűbb a különböztetéssel akként, hogy amíg a végrehajtás szinguláris jellegű, tehát az adós vagyontárgyait egyenként vonja végrehajtás alá, addig a fizetésképtelenségi eljárás totális végrehajtást jelent, tehát az adós vagyonát a maga egészében ragadja meg.

Ezenkívül a két eljárás más vonatkozásokban is eltér egymástól:

- Végrehajtást vezetni kizárolag a bíróság (más szerv) határozata, illetőleg egyes okiratok alapján lehet, a fizetésképtelenségi eljárás megindításához elegendő az adósi kérelem.
- A végrehajtás egységesen bírósági nemperes eljárás.

Ezzel szemben a fizetésképtelenségi eljárás úgynevezett vegyes eljárásnak minősül, a bíróság és a leginkább az államigazgatási eljárás szereplőihez hasonlító felszámoló együttes munkáját rejti magában.

- A végrehajtó önálló, a bíróság a végrehajtó munkáját csak szoros kivételekkel bírálhatja felül, a felszámolót a bíróság rendeli ki (esetleg menti fel), munkáját ellenőrzi, felügyeli és díjazza.
- Az adós vagyonának növekedése, bővülése esetén a végrehajtás feléled, a fizetésképtelenségi eljárás lezárulását követően az nem indítható ismét a ki nem egyenlített követelések behajtására.
- A két eljárás párhuzamos lefolytatását a törvény kizárája, a fizetésképtelen-ségnek prioritást engedve.

A csődeljárást is magában foglaló szabályozásra csak a rendszerváltoztatás után került sor. Az 1991. évi IL. (helyesen: XLIX.) törvény a címében foglaltak szerint a csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról szól.

Maga az a tény, hogy a törvény első helyen említi a csődeljárást, kifejezésre juttatja, hogy a jogalkotó is megértette, meg kell adni a lehetőséget a csődhelyzetbe került gazdálkodó szervezeteknek, hogy önmaguk kíséreljék meg megoldani helyzetüket: átszervezással, átüzemezéssel, illetve a fennálló adósságok százalékosan történő megfizetésével.

A jogszabályi rendelkezések szerint a csődeljárás kizárolag az adós kérelmére indulhatott meg. A kérelem benyújtása pedig lehetett önkéntes, illetve kötelező. Önkéntesen akkor kérhette az adós a csődeljárást, azaz az őt megillető 90 napos fizetési moratóriumot, ha a saját álláspontja szerint a jövőben jelentkező kötelezettségének nem tudott eleget tenni. Köteles volt viszont kérni a csődeljárás megindítását, ha fennálló kötelezettségeit 30 napon belül nem teljesítette. Ennek elmulasztása esetén a vállalkozás vezetőjével szemben kártérítési felelősségre vonás volt érvényesíthető, melynek mértéke az előző évi nettó keresete összegéig terjed. Ezen túlmenően büntetőjogi felelősségre vonást is szenvédhet minden a vezető, akinek a cége azért került csődbe, mert az eszközöket, kinnlevősségeket jogellenesen kivonta az adott gazdálkodó egységből, továbbá ha a cége az úgynevezett csalárd csőd helyzetében van. Ekkor akár három évig terjedhető börtönbüntetéssel is sújtható.

Szerencsére a tartós fizetésképtelenség esetére előírt, kötelező öncsőd ma már történelem. Ugyanakkor a rövid áttekintésből is egyértelműen kiderül, hogy

egyetlen ország **cseleken** is mennyi jogalkalmazási probléma merül fel, és milyen nehéz olyan jogszabály megalkotása, amely nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével készül, és a felmerülő számtalan gyakorlati probléma megoldásához segítséget nyújt.

Túlzás nélkül állítható, hogy a nemzetközi gyakorlatban – az egyes országok eltérő történelmi adottságaiból eredő más és más fejlettségi fokon álló szabályozás adta eltérések miatt – óriási különbözőségek mutatkoztak. Ennek áthidalása kizárolag nemzetközi együttes fellépés és rendezés útján volt lehetséges.

Több nemzetközi szervezet tett kísérletet a megoldásra, kisebb sikерrel. Ma azonban már elmondhatjuk, hogy a szabályozás, amely megoldást kínál a gondok enyhítésére, megszületett.

Az UNCITRAL, az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Szervezete több mint egy évtizedes ülésezés után megalkotta azt a Model Law-t, amely *eljárási kérdéseket szabályoz* azokban az esetekben, amikor a fizetésképtelen adós vagyona több ország területén található. Az Európai Unió Tanácsa pedig 2000. május 29-én 1346/2000 EK rendeletével megkísérelte a több államra kiterjedő vonatkozású, fizetésképtelenségi eljárások egységes, megfelelő és hatékony működésének szabályozását. Az itt felsorolt jogszabályok eljárásgógi jellegűek, a felszámoló és a bíróság eljárása a hitelezők érdekeit védi.

A 70 ország részvételével működő, az ENSZ és az EU jogalkotó szerveiben tanácskozó, véleményező státtussal rendelkező INSOL International (és európai szerve az INSOL Europe) viszont Apáthy István idézett elvét vallva több ajánlást dolgozott ki, amelyek az anyagi jog terén kínálnak lehetőségeket bármilyen szabályozású és fejlettségű ország számára ahoz, hogy a bajba került cégek fizetésképtelensége elkerülhető legyen, illetve ha már azzá váltak, úgy lehessen a válságot kezelni, hogy abból reorganizáció, restrukturálás vagy egyéb értékmentő megoldás útján életképes és a gazdasági életet élénkítő vállalkozások szülessenek.

A csődeljárás

Csődeljárás minden olyan eljárás, amelynek során az adós – csődeggyezség megkötése érdekében – fizetési haladékot kezdeményez, illetve csődeggyezség megkötésére tesz kísérletet.

A csődeljárásban, a felszámolásban és a végelszámolásban adósnak minősül az a gazdálkodó szervezet, amely tartozásait az esedékkességekor nem tudta vagy előreláthatóan nem tudja kielégíteni. *Hitelező*: akinek az adóssal szemben jogerős és végrehajtható bírósági, hatósági, határozaton alapuló vagy az adós által nem vitatott lejárt vagyoni követelése van. Követelése lehet olyan hitelezőnek is, akinek a követelése még le nem járt, de az adós azt elismerte.

A csődeljárás és a felszámolási eljárás, valamint a végelszámolás körébe tartozik a gazdálkodó szervezet minden vagyon, amellyel a csöd- vagy felszámolási eljárás, illetve a végelszámolás kezdő időpontjában rendelkezik, továbbá az a vagyon, amelyet ezt követően az eljárás tartama alatt szerez.

A végelszámolás során a nem fizetésképtelen adós – jogutód nélküli megszűnését elhatározva – hitelezőit kielégíti.

A csődeljárás megindítása

A gazdálkodó szervezet vezetője bírósághoz csődeljárás lefolytatása iránti kérelmet nyújthat be. A csődeljárás iránti kérelemnek a bírósághoz való érkezésétől számított két éven belül az adós újabb kérelmet nem nyújthat be, ha a korábbi eljárás során már fizetési haladékban részesült.

A kérelem benyújtásához a vállalati tanács, a dolgozók közgyűlése, közkereseti és betéti társaságnál a tagság, egyesületnél az igazgatótanács, kft.-nél a taggyűlés, rt.-nél a közgyűlés, állami szerveknél az alapító előzetes hozzájárulása szükséges.

A kérelem benyújtásáról az adós értesíti a bankszámlájukat vezető valamennyi pénzintézetet. A csődeljárás iránti kérelemhez a különböző szervek előzetes egyetértésének megadásán kívül csatolni kell a három hónapnál nem régebbi mérleget, az adós adószámát, a hitelezők névsorát, a hitelek összegét és a lejáratok időpontját, illetve a közzétételi költségtérítés befizetését igazoló okiratot. A csődeljárás kezdő időpontja az a nap, amelyen az adós kérelme a bírósághoz érkezett.

Az adós a fizetési haladék igénybevételéhez szükséges hitelezői egyetértés megszerzése érdekében a kezdő időponttól számított 15 napon belül tárgyalást tart, amelyre a kérelem benyújtásával egyidejűleg az ismert hitelezőket közvetlenül, ismeretlen hitelezőit pedig hirdetmény útján hívja meg. A hirdetményt a csődeljárás kezdő időpontjától számított három napon belül két országos napi-lapban is közzé kell tenni.

Az egyetértést a hitelezők részéről megadottnak kell tekinteni, ha a csődeljárás kezdő időpontjában lejárt hitelezői követelések jogosultjának több mint a fele, a le nem járt hitelezői követelések jogosultjainak több mint egynegyede egyetért a fizetési haladék igénybevételével, feltéve, ha ezeknek a hitelezőknek az összes követelése eléri a mérlegben szereplő hitelezők követelésének kétharmadát.

A tárgyalásról jegyzőkönyvet kell felvenni, és ezt a megjelent hitelezők közzük két személynek hitelesítenie kell. Az adós a tárgyalás eredményét a tárgyalás megtartását követő három napon belül köteles a bíróságnak bejelenteni.

Az egyetértés megadása esetén a bíróság az adós részére fizetési haladékot engedélyez vagy az eljárást megszünteti. A fizetési haladék (*moratórium*) a végzés közzétételétől számított 90 napig illeti meg az adóst a vele szemben

a fizetési haladék kezdő időpontját megelőzően, illetve azt követően esedékkessel váró pénzkötetések vonatkozásában. A fizetési haladék a munkabér és bérjellelű juttatások, valamint az áfa kifizetése alól nem mentesít. A fizetési haladék legfeljebb 60 nappal meghosszabbítható.

A bíróság az eljárást akkor szüntetheti meg, ha a kérelmet nem az arra jogosult nyújtotta be, a hiánypótlásra visszaadott kérelmet újra hiányosan vagy egyáltalán nem nyújtja be, nincs meg a szükséges jóváhagyás az arra jogosult szervektől, illetve a kétéves határidő még nem telt el. Mindegyik esetben közzé kell tenni a végést a Cégközlönyben.

A vagyonfelügyelő

A bíróság a fizetési haladékról szóló végzésben a felszámolók névjegyzékből vagyonfelügyelőt rendel ki. Az adós szervezet vezetői hatáskörüket csak a vagyonfelügyelő részére biztosított jogok megsértése nélkül gyakorolhatják. A vagyonfelügyelő a hitelezői érdekeket védi, csak olyan kifizetéseket hagyhat jóvá, amelyek az adós célszerű működéséhez szükségesek. A vagyonfelügyelő működése során az adott helyzetben az általában elváratott gondossággal köteles eljárni.

Egyezség a csődeljárásban

Az adós köteles a fizetési moratórium időtartama alatt a fizetőképesség helyreállítását vagy megőrzését célzó programot és egyezségi javaslatot tenni. A moratórium tartama alatt az adósnak egyezségi tárgyalást kell tartania, amelyre az egyezségi javaslat és fizetőképesség helyreállítását célzó program kézbesítésével ismert hitelezőit és a vagyonfelügyelőt meghívja. Az adós az egyezségek létrehozása érdekében az érdekképviseleti szervek hozzájárulását kérhetik.

Az adós az egyezségi tárgyalás helyét és időpontját 15 nappal azt megelőzően két országos napilapban is köteles közzéteenni. Egyezség akkor köthető, ha a hitelezők a csődegyezséghez ugyanolyan arányban, mint már az előzetes eljárás során, hozzájárulásukat adták. Az egyezség hatálya azokra a hitelezőkre is kiterjed, akik az egyezséghez nem járultak hozzá, vagy szabályszerű értesítésük ellenére az egyezség megkötésében nem vettek részt.

A felek által kötött egyezséget a bíróság jóváhagyja, ha ez megfelel a törvényes feltételeknek, illetve nem hagyja jóvá, ha az egyezségi megállapodás nem jön létre, ekkor a csődeljárás a bíróság megszünteti.

A felszámolási eljárás

A felszámolási eljárás célja, hogy a fizetésképtelen adós jogutód nélküli megszüntetése során a hitelezők a törvényben meghatározott módon kielégítést nyerjenek.

A felszámolási eljárás megindítása

A felszámolási eljárás az adós fizetési képtelensége esetén az adós, a hitelező, a végelszámoló kérelmére vagy a cégbíróság értesítése alapján folytatható le.

Az adós a felszámolási eljárás lefolytatását akkor kérheti, ha nem kíván a csődeljárás lehetőségével élni.

Az adós gazdálkodó szervezet vezetője a *kérelem* benyújtásáról azzal egyidejűleg a bankszámláit vezető valamennyi pénzintézetet köteles értesíteni, a bíróságnak köteles bejelenteni a számláit vezető valamennyi pénzintézet nevét és az ott vezetett számlák számát, ideértve a kérelem benyújtását követően nyitott számlák számát.

Ha a felszámolási eljárás megindítását a hitelező kéri, a kérelemben meg kell nevezni az adós tartozásának jogcímét, a lejárat időpontját és annak rövid ismertetését, hogy az adóst miért tartja fizetésképtelennek. A kérelemben foglaltak bizonyítására a szükséges iratokat csatolni kell. Csatolni kell továbbá az adós írásbeli felszólításának igazolását.

Ha a felszámolási eljárás lefolytatását a hitelező kérte, és a bíróság a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül nem utasította el, a bíróság a kérelem benyújtásáról haladéktalanul értesíti az adóst. Az adós az értesítés kézhezvételétől számított 8 napon belül köteles a bíróságnak nyilatkozni arról, hogy a kérelemben foglaltakat elismeri-e. Ha a kérelemben foglaltakat elismeri, úgy további 3 napon belül az adós köteles a bankszámláit vezető valamennyi pénzintézetet a felszámolás megindításáról tájékoztatni. Ha az adós a fenti határidőn belül a bíróságnak nem nyilatkozik, a fizetésképtelenség tényét vélemezni kell.

A kérelem alapján a bíróság megvizsgálja az adós fizetésképtelenségét. A bíróság az adós kérelmére a tartozás kiegyenlítésére legfeljebb 30 napos határidőt engedélyezhet.

Ha a bíróság az adós fizetésképtelenségét megállapítja, akkor felszámolását végzéssel elrendeli. A bíróság a felszámolást elrendelő végzést az eljárás lefolytatására irányuló kérelem beérkezését követő 60 napon belül hozza meg. A felszámolás kezdő időpontja a végzés jogerőre emelkedésének a napja, de a hitelezői igények bejelentése tekintetében a felszámolást elrendelő végzés közzétételének a napja minősül kezdő időpontnak.

A hitelező a felszámolási eljárás iránti kérelem benyújtásával egyidejűleg vagy azt követően a felszámolás kezdő időpontjáig kezdeményezheti, hogy a bíróság az adós gazdálkodásának felügyeletére a felszámolói névjegyzékből ideiglenes vagyonfelügyelőt rendeljen ki. Ezt indokolja, ha a hitelező követelésének kielégítése veszélyben van, követelésének létrejöttét, nagyságát és lejártát közokirattal vagy teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja, és az ideiglenes vagyonfelügyelő díját 150 000 – 300 000 Ft összegben előlegezi.

Ezekben az esetekben a gazdálkodó szervezet vagyonával kapcsolatos intézkedést csak a vagyonfelügyelő egyetértésével tehet. A vagyonfelügyelő a hitele-

zői érdekeket tartja szem előtt, figyelemmel kíséri a gazdálkodó szervezet tevékenységét, betekinthet az adós könyveibe, pénztárát, számláit megvizsgálhatja. A cég vezetői a vagyonfelügyelővel együttműködni kötelesek.

A felszámolás lefolytatása

A bíróság az adós fizetésképtelenségét akkor állapítja meg, ha nem vitatott tartozását az esedékességet követő 60 napon belül nem egyenlítette ki, vagy a vele szemben lefolytatott végrehajtás eredménytelen volt, vagy a fizetési kötelezettséget a csődeljárásba kötött egyezség ellenére sem teljesítette.

Ha az adós nem fizetésképtelen, a bíróság az eljárást soron kívül megszünteti, ha az Európai Unió más tagállamában a bírósági határozat hozatalát megelőzően a Tanács fizetésképtelenségi eljárásokról szóló 1346/2000/EK rendelete alapján főeljárást indítottak, a bíróság erről a főeljárást megindító bíróságot tájékoztatja.

A bíróság a felszámolást elrendelő végzésben kijelöli a felszámolót. A felszámolónak kijelölhetők körét a kormány rendelettel állapította meg.

Ha az adós felszámolását elrendelő végzés jogerőre emelkedett, a bíróság elrendeli e végzésnek a Cékgözlönyben való közzétételét. A felszámolás elrendeléséről a bíróság az adóossal kapcsolatban álló különböző szerveket értesíti. A közzétételről szóló közlemény legfontosabb része az a felhívás, amely a hitelezőknek szól, hogy ismert vagy összegszerűségükben ismeretlen, illetve összegszerűségében változó követeléseiket a felszámolást elrendelő végzés közzétételétől számított 40 napon belül a felszámolónak jelentsék be.

A felszámolás kezdő időpontjától a gazdálkodó szervezet vagyonával kapcsolatos jognyilatkozatokat csak a felszámoló tehet. A felszámolás kezdő időpontjában a gazdálkodó szervezet valamennyi tartozása lejárttá válik. A felszámolás kezdő időpontja után a gazdálkodó szervezet ellen a felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos követelést csak a felszámolási eljárás keretében lehet érvényesíteni.

Egyezség a felszámolás során

A felszámolási eljárásban a hitelező és az adós között bármikor helye van az egyezségnak. A bíróság az adós kérelmére az egyezségi javaslat kézhezvételétől számított 30 napon belül egyezségi tárgyalást tűz ki, amelyen a felszámoló is részt vesz. Az egyezségi tárgyalásra az adós köteles a fizetőképesség helyreállítására alkalmas programot és egyezségi javaslatot készíteni. Az egyezségi tárgyalás során a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet és a hitelezők megállapodhatnak a tartozások kielégítésének sorrendjében, teljesítési határidejének módosításában, kielégítésének arányában és módjában, továbbá mindenben, amit a felek a fizetőképesség helyreállítása érdekében vagy egyébként szükségesnek tartanak. Egyezségre csak a hitelezők legalább felének egyetértésében kerülhet

sor, feltéve, hogy követelésük az egyezség megkötésére jogosultak összes követelésének 2/3 részét kiteszik.

A felszámoló jogai és kötelezettségei

A felszámoló felméri a gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetét és a vele szemben állított követeléseket. A felszámoló jogosult az adós által kötött szerződéseket azonnali hatállyal felmondani, illetve azoktól elállni. A felszámoló az adós követeléseit esedékességekor behajtja, igényeit érvényesíti és vagyonát értékesíti. A felszámoló a vagyontárgyat nyilvánosan értékesíti a forgalomban elérhető legmagasabb áron. Az értékesítésről szóló hirdetményt a nyilvános értékesítést 8 nappal megelőzően két országos napilapban kell közzétenni.

A felszámolás kezdetétől számított egy éven belül közbenső mérleg készíthető, illetve ez egy év után kötelező. A felszámoló a felszámolás befejezésekor felszámolási zárómérleget, zárójelentést és vagyonfelosztási javaslatot készít, és mindeneket megküldi a bíróságnak és az adóhatóságnak, és intézkedik a gazdálkodó szervezet iratanyagának elhelyezéséről.

A bíróság ezt a zárómérleget 30 napon belül megküldi a hitelezőknek.

A felszámolási eljárás befejezése, a követelések kielégítése

A gazdálkodó szervezetnek a felszámolás körébe tartozó vagyonából a tartozásokat a következő sorrend figyelembevételével kell kielégíteni:

1. a felszámolás költségei,
2. zálogjoggal, óvadékkal biztosított követelések a zálogtárgy értékének erejéig, feltéve, hogy a biztosítékot a felszámolási eljárás megindítása előtt legalább 6 hónappal kikötötték,
3. a gazdálkodó szervezetet terhelő tartásdíj, életjáradék, kártérítési járadék, amely a jogosultat élete végéig megilleti,
4. kötvényen alapuló követelések kivételével magánszemély nem gazdasági tevékenységből eredő követelése, így különösen a hibás teljesítésből, a kártérítésből eredő követelések, valamint a szavatossági, jótállási kötelezettség,
5. társadalombiztosítási tartozások, adók és adók módjára behajtható köztartozások, valamint a víz- és csatornadíjak,
6. egyéb követelések,
7. a követeléseket megillető késedelmi kamat és késedelmi pótlék, továbbá az adóhatósághoz fizetendő pótlék és bírság.

Az adós vagyonából ki nem egyenlített hitelezői követelések teljesítéséért az állam nem felel. Felelősséggel kizárálag a 3. pontban felsorolt járadék jellegű követelésekért tartozik.

Egyszerűsített felszámolás

Ha a vagyon a várható felszámolási költségek fedezetére sem elegendő, vagy a nyilvántartások, illetve a könyvvézetés hiányai miatt az eljárás technikailag lebonyolíthatatlan, a bíróság a felszámoló kérelmére és írásbeli előkészítése alapján végzésben elrendeli az adós *vagyonának*, illetve a be nem hajtott követelések hitelezők közti felosztását és az adós megszüntetését. Ezt az eljárást egyszerűsített felszámolási eljárásnak nevezünk.

A végelszámolás

A gazdálkodó szervezet jogutód nélküli megszűnése esetén a felszámolás esetét kivéve, végelszámolásnak van helye. A végelszámolási eljárás kezdő időpontja a jogutód nélküli megszűnésről rendelkező, határozatban megállapított időpont. Ezt a gazdálkodó szervezet mondja ki. A végelszámolás iránti kérelmet a cégbíróságnál kell előterjeszteni, amely elrendeli a végelszámolási eljárásról szóló végzésnek a Cégbölcnyben való közzétételét. Ez a felhívás is tartalmazza a hitelezőkhöz szóló felhívást, hogy ismert vagy összegszerűségében ismeretlen követeléseiket a közzétételtől számított 30 napon belül a végelszámolónak jelentsék be. A végelszámolót maga a társaság nevezi ki. A végelszámoló a gazdálkodó szervezet kötelezettségeit teljesíti, követeléseit behajtja, igényeit érvényesíti és vagyonát értékesíti. A végelszámoló a végelszámolás során az adott helyzetben általában elvárható gondossággal köteles eljárni. Az eljárás befejezésekor a végelszámoló éves beszámolót, végelszámolási zárómérleget, záró adóbevallást köteles az adóhatóságnak megküldeni.

A végelszámolási eljárás befejezésekor a végelszámoló beszámolója alapján a cégbíróság a céget megszünteti és a cégnyilvántartásból törli.

A társaságok megszűnése

A gazdasági társaság megszűnik, ha

- a társasági szerződésben meghatározott időtartam letelt,
- jogutód nélküli megszűnését határozza el,
- jogutódlással történő megszűnéséről dönt,
- tagjai száma egy före csökken (kivéve kft., rt.),
- a cégbíróság megszüntnek nyilvánítja,
- a cégbíróság hivatalból törli,
- a bíróság a felszámolási eljárás során megszünteti.

A társaság megszűnése esetén a megszűnő társaságot terhelő kötelezettségek alapján érvényesíthető követelések öt év alatt épülnek el. A jogutód a jogelőd kötelezettségiért helytállni tartozik. Ha a felelősség korlátlan és egyetemes volt, a helytállás is az, ha korlátozott, akkor a helytállás is korlátozott.

Módosítások a magyar fizetésképtelenségi eljárások törvényi szabályozásában

A kelet-közép-európai országok közül hazánkban történt meg először a fizetésképtelenségi állapotba került szervezetek elleni felszámolási eljárás átfogó szabályozása. A gazdasági életben végbement pozitív változásoknak – a vállalati önállóság megerősödése, ezzel egyidejűleg a központi pénzügyi befolyásolás csökkenése – negatív hatásuk is volt. A gazdálkodási önállósághoz finančiális segítséget kellett igénybe venni, és a magas hitelek visszafizetése nehéz helyzetbe hozta a vállalatokat, az 1980-as évek közepe táján 82 nagyvállalat nem volt képes fizetési kötelezettségének eleget tenni. Ez elkerülhetetlenné tette a szabályozás megszületését.

Kétségtelen, hogy a felszámolásról szóló törvényerejű rendelet (tv.) az ún. szocialista táborbeli országokban elsőként született, de magán viselte a szokatlanság és tapasztalatlanság minden jegyet. Számos fogyatékossága miatt a problémák megoldására csak csekély mértékben volt alkalmas:

- Mindössze 43 paragrafusból állt, szemben a „nyugati országok” sokszor többkötetes rendezésével.
- Kizárolag állami gazdálkodó szervezetek felszámolási eljárását tette lehetővé, holott ekkor már sok magánvállalkozás is működött és vált fizetésképtelenné.
- A tvr. nem ismerte a „csőd” kifejezést, hiszen a hivatalos álláspont szerint az államilag irányított tervgazdálkodás a csődhelyzet kialakulását lehetetlenné teszi.
- Az állami gazdálkodó szervezetek felszámolási szabályozása ugyanakkor lehetőséget adott állami beavatkozásra. Ez az ún. szanálás intézménye volt. Akkor kerülhetett rá sor, ha a bíróság már megállapította az adott szervezet fizetésképtelenségét, és kötelezően megkereste az ún. Állami Szanáló Szervezetet, hogy kívánja-e az adott egységet szanálni. A szanálás általában az adósság teljes kiegyenlítését és az eljárás befejezését jelentette.
- A rendelkezések nem adtak arra lehetőséget, hogy a cégek maga oldja meg pénzügyi nehézségeit, átszervezássel, adósságáttemezéssel stb.

A rendszerváltónak nevezett 1990-es év hatalmas gazdasági változásai, a privatizáció, a gazdaságtalanul működő egységek gyors tönkremenetele, a tartósan

veszteséget termelő formációk gazdasági életből történő mielőbbi kiiktatása érdekében új szabályozás született: az 1991. évi IL. tv. Ez a parlament alkotta törvény, amelynek címe „A csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és a véges számolásról”. E jogszabály vonatkozásában ismét „elsők” lettünk nemcsak Európában, hanem az egész világon, hiszen ez a törvény az évek során több mint 40 módosításon ment keresztül.

- A törvény első helyen említtette a csődeljárást, azaz a lehetőséget az adós részére, hogy hitelezőivel a 90 napos fizetési moratórium idején egyezséget köthessen: fizetési haladékkal, átütémezéssel, a kötelezettség csökkentésével. Alapvető hibája volt, hogy az adóssal szemben előírta a kötelező csődbejelentést hosszabb ideje fennálló tartozás esetén. A jogszabály hibáját kihasználva sok-sok cégek „tett eleget kötelezettségének”, és élvezte a 90, esetleg 120 napos fizetési moratóriumot. A „körbetartozások” miatt rengeteg hitelező került – önhibáján kívül – adói pozícióba, és az ország teljes gazdasági csödje fenyedett.
- 1993-ban a kötelező csődbejelentés intézményét törölték a jogszabályból, és egyúttal a vagyonfelügyelő intézményét vezették be. Ugyanakkor az „önkéntes” csődök száma az előző évihez képest drasztikusan lecsökkent, s mind a mai napig nem éri el a kívánt számot.
- A felszámolási eljárás során – bár a sok-sok módosítás egyike lehetőséget adott a vagyonfelügyelő alkalmazására – az adósnak minden lehetősége megvan a vagyon kimentésére. A felszámolónak az „elveszett” vagyon visszaszerzésére szinte semmi lehetősége nincs.
- A felszámolási eljárásban kötendő egyezség csaknem megoldhatatlan. Szinte mindenki ellenzi: a hitelezők, a felszámoló és kellő tapasztalat híján gyakran a bíróság is.
- A hitelező által indított felszámolási eljárásokban az adósok gyakran meg sem találhatók, sem a cégek, sem a cégek vezetés. Segítséget a felszámoló nem kaphat: a cégnyilvántartás nem naprakész, a rendőrség nem foglalkozik a feljelentésekkel.
- A felszámoló vagyon hiányában az esetek legalább 70%-ában nem jut hozzá a díjához, a vagyon még erre sem elegendő.

A módosított jogszabály európai uniós konformként már az elnevezésében a fizetésképtelenségi eljárás címét viseli, szigorúbb és korszerűbb. A legfontosabb változtatások az alábbiakban foglalhatók össze:

- a reorganizáció lehetőség szerinti alkalmazása, azaz a cégek gazdálkodási problémáinak megoldása, fizetőképességének helyreállítása, a jogos hitelezői érdekek minél nagyobb mértékű kielégítése,
- a vagyonfelügyelő mielőbbi kinevezése a vagyonkimentés megelőzésére,

- csödhelyzetben a vállalati vezetés és a tulajdonosok érdekellentétének feloldása, akár szankciórendszer által is,
- az EU Tanácsa 2000. május 29-i 1346/2000 EK rendeletének „honosítása” az uniós országban bejegyzett, de Magyarországon vagyonnal rendelkező cégek eljárásának lebonyolítására,
- a fantomcégek megszüntetésére irányuló eljárások felgyorsítása, a felelősök megbüntetése,
- a bíróságok előtt a törvényesség biztosítása, gyorsabb ügyintézés, folyamatos ellenőrzés.

A szellemi alkotások jogának főbb területei

A szellemi alkotások jogát a polgári jog szerves részének tekinthetjük.

Az ENSZ közgyűlésének 1948. évi egyetemes nyilatkozata az emberi jogokról a szerzői jogot külön alapvető emberi jogként határozta meg. Ez a tulajdonjog sajátos gondolati jellegű. A magyar Alkotmánybíróság az iparjogvédelmi és a szerzői jogokat is a tulajdonjoghoz való alapvető alkotmányos jogok és kötelezettségek körébe vonja. Elmondhatjuk, hogy a szellemi eredmények védelme során mind a személyiségi (alkotó), mind pedig a vagyoni (alkotás) elem együttesen érvényesül.

A szerzői jog

A szerzői jog a művészet, az irodalom és a tudomány területén létrehozott alkotások védelmét szolgálja. A szerzői jog a szerzői alkotásokon kívül a szerzői tevékenységhoz kapcsolódó teljesítményeket is oltalomban részesíti.

A szellemi alkotásokra vonatkozó szabályanyagot a magyar jog nem a Ptk. kereteiben szabályozza, hanem önálló külön jogszabály. A védelem kiterjedt az alkotások meghatározott fajtáira és egyéb rokon tevékenységekre és a hangfelvételek előállítóira.

Minden szellemi alkotás a törvény védelme alatt áll. Azokat az alkotásokat is védi, amelyekről külön jogszabályok nem rendelkeznek, de társadalmilag széles körben felhasználhatók és még közkincsé nem váltak. A védelem a személyeket is megilleti vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismeretei és tapasztalatai tekintetében. A védelem szabályozásakor tekintetbe kell venni az alkotó embert, a felhasználókat, a társadalmat, a versenytársakat, a fogyasztókat és az egyes országcsoportok sajátos érdekeit.

A szellemi alkotások létrehozása és felhasználása során három jellegzetes szakasz különböztethetünk meg:

Az első az alkotás létrehozásáig terjed, amikor a jogi szabályozás a minél színvonalasabb alkotás létrehozását ösztönzi.

A második szakasz az alkotás oltalmának a kiépítését jelenti. A jogi szabályozás erre helyezi a hangsúlyt. A szerzői alkotások oltalma ún. abszolút szerkezeti jogviszony, amely a szellemi alkotások alapjogviszonyának tekinthető. Ebből eredően csak a jogosult meghatározó személy, rajta kívül mindenki más kötelezettséget, akinek a jogot tiszteletben kell tartani. A kötelezettség abban áll, hogy az alkotáshoz fűződő érdeket tartsa tiszteletben.

A harmadik szakasz az alkotás felhasználását szabályozó jogi eljárás.

Akinek a szellemi alkotáshoz fűződő jogát megsértik, a személyhez fűződő jogok megsértése esetén irányadó polgári jogi igényeket támaszthat.

A szerzői jogok felhasználását biztosító leggyakoribb jogcím a *felhasználási szerződés*. A szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg. A felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezésekkel jogszabály tilalma hiányában eltérhetnek. A szerződés közvetlen tárgya minden a felhasználási cselekményre vonatkozó engedély, míg a közvetett tárgya a szerzői mű.

A felhasználási szerződést úgy határozzatjuk meg, hogy ennek alapján a szerző engedélyt ad művének felhasználására, a felhasználó pedig köteles díjat fizetni. A felhasználásra nemcsak a szerző, hanem jogutódja is adhat felhatalmazást, és a szerződés jövőben létrehozandó művek esetében is köthető azzal, hogy a szerző a rendelkezésre bocsátást is vállalja.

A *felhasználási engedély* azonban csak ismert felhasználási módra adható. Nem tekinthető azonban ismeretlen módnak a hatékonyabb, kedvezőbb feltételekkel, illetve jogminőségen való felhasználás. A jog általában úgy tekinti, hogy a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre kell korlátozóni.

Ki kell emelni azonban, hogy a mű átdolgozására csak kifejezetten kikötés esetében van lehetőség. A mű többszörözésére adott engedély szükséges ahhoz, hogy a felhasználó a művet kép- vagy hangfelvételen rögzítse vagy azt számítógeppel másolja.

A felhasználási engedély természetesen korlátozható valamely területre, időtartamra, felhasználási módra. A felhasználási engedély általában csak Magyarország területére terjed ki. Az engedély harmadik személyre csak akkor ruházható át, ha ezt a szerző kifejezetten megengedte. A szerző beleegyezése nélkül átruházott jog vonatkozásában a felhasználó és a jogoszerző egyetemesen felel.

A felmondási jog a szerzőt megilleti akkor, ha a felhasználó elvárható időn belül nem kezdi meg a mű felhasználását, vagy a szerződésben biztosított jogokat nyilvánvalóan a szerződés céljának megvalósítására alkalmatlan módon vagy nem rendeltetésszerűen gyakorolja.

Ha a szerző a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyt vagy a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását megtiltja, a felhasználási szerződés felmondható.

A szellemi alkotások joga tiltja az ún. életműszerződést, amelyben a szerző meghatározatlan számú jövőbeni művének felhasználására ad engedélyt. A felhasználási szerződés a szerződésben megállapított idő elteltével vagy a szerződésben meghatározott körülmények bekövetkeztével vagy a védelmi idő elteltével szűnik meg.

A filmkotás létrehozására kötött szerződés alapján a szerző átruházza az előállítóra a filmkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való

jogát. Ha az előállító a mű elfogadásától számított négy éven belül a megfilmsítést nem kezdi meg, vagy megkezdi ugyan, de ésszerű határidőre nem fejezi be, a szerző felmondhatja a szerződést és arányos díj megfizetését követelheti. A szerző az előállítás befejezésétől számított tíz éven belül ugyanarra a műre csak az előállító hozzájárulásával köthet újabb megfilmesítési szerződést.

Iparjogvédelmi szerződések

Két típusát különböztetjük meg: a kutatási szerződéseket és a licenciaszerződéseket.

A *hasznosítási szerződés* (szabadalmi licenciaszerződés) alapján a szabadalmas engedélyt ad a találmány hasznosítására, a hasznosító pedig köteles ennek fejében díjat fizetni. A know how jellegű információk is tárgyai a licenciaszerződésnek. A licencia vevőjének ma már nemcsak formális engedélyre, hanem egy adott műszaki megoldás hatékony gyakorlatba ültetéséhez szükséges teljes körű információra van szüksége.

A hasznosítási szerződés csak kifejezetten kikötés esetén ad kizárolagos jogot. Kizárolagos hasznosítási engedély esetén a jogoszerző hasznosítón kívül a szabadalmas is hasznosíthatja a találmányt, kivéve, ha azt a szerződésben kifejezetten kizárták.

A hasznosító az engedélyt harmadik személyre csak akkor ruházhatja át, illetve csak akkor adhat harmadik személynek további engedélyt a találmány hasznosítására, ha ezt a szabadalmat kifejezetten megengedte.

A szabadalmas köteles a hasznosítót a szabadalomra vonatkozó esetleges jogokról és fontos körülményekről tájékoztatni. A találmány megvalósításával kapcsolatos gazdasági, műszaki és szervezési ismereteket csak akkor köteles átadni, ha ebben megállapodtak. A szabadalmas a hasznosítási szerződés egész tartama alatt szavatol azért, hogy harmadik személynek nincs a szabadalomra vonatkozó joga, amely a hasznosítást akadályozza vagy korlátozza. Erre az eladónak a tulajdonjog átruházásáért való szavatossági kötelezettségét kell alkalmazni.

A szabadalmas ezen túlmenően szavatosságot vállal azért is, hogy a találmány műszakilag is megvalósítható. Erre a hibás teljesítés jogkövetkezményeire irányadó szabályokat kell alkalmazni.

Irodalom

- BIBÓ ISTVÁN: *Az államhatalmak elválasztása egykor és ma. Akadémiai székfoglaló*. Budapest, 1947 (<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/290.html>)
- FUKUYAMA, FRANCIS: *Bizalom*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- HUNTINGTON, SAMUEL P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- JAKAB ANDRÁS: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011.
- KONDOROSI FERENC – VISEGRÁDY ANTAL: *A jog társadalmi küldetése az európai integráció és a globalizáció korában*. Complex Kiadó, Budapest, 2012.
- Összehasonlító alkotmányjog. Szerk.: TÓTH JUDIT – LEGÉNY KRISZTIÁN. Complex Kiadó, Budapest, 2006.
- SÁRKÖZY TAMÁS: *Magyarország kormányzása 1978–2012*. Park Könyvkiadó, 2012.
- SHAW, MALCOLM N.: *Nemzetközi jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- SÓLYOM LÁSZLÓ: *Az alkotmánybiráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.